

M

G. COSSARTI. S. I. ORATIONES ET CARMINA.

GABRIELIS
COSSARTII

E
SOCIETATE JESU
ORATIONES
ET
CARMINA.

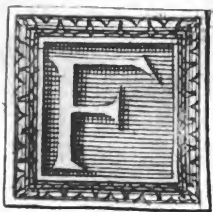
PARISIIS,
Apud SEBASTIANUM MABRE-CRAMOISY
Regis Typographum, viâ Jacobæâ, sub
Ciconiis.

M. DC. LXXV. +
CVM PRIVILEGIO REGIS.

CELISSIMO PRIN
FERDINAND
EPISCOPO PADERBORNENSI
COADJUTORI MONASTERIENSI
COMITI PYRMONTANO
S. R. I. PRINCIPI
LIBERO BARONI DE FURSTENBERG,

Carolus Ruzus e Soc. Jesu.

Vit, CELSISIME PRIN-
CEPS, Gabriel Cossartius
adeo non amans publica lau-
dis ac lucis: ut injuria du-
ceret loco sollicitari se ab
amicis interdum, ad hos ju-
veniliū studiorum & humanioris doctrinæ
sua fructus in commune conferendos.

ā ij

BIBLIOTECA NAZ.
S. R. I. ROINA
DE MANUELE

EPISTOLA.

Nam præterquam quod ei minime placebant sua : peraque , & multorum hominum oderat plausus , & nonnullorum fastidium. Quibus utique vitiis etsi carent judicia sapientum : eos tamen intelligebat esse vulgo ejusmodi ; ut eorum ambire gratiam , viro præsertim libero & extra omnem fortunæ aleam posito , nimis operosum duceret. Quare cum is antea deterrebat ab audiendis amicis : tum ego, ex quo vivere desit , invitari & quasi compelli sum visus , ut honesta eorum postulationi cederem , & unum te præ cæteris patronum adsciscerem carminum illius & orationum.

Vnus quippe occurris ex omnibus, in quem hæc tria convenient : ut neque aspernari plausus tuos , neque fastidium timere , neque gratiam emendicare apud te debuisset ; si potuisset ad colligenda vulgandaque opera animum unquam appellere. Erat ille abhinc annos aliquot lacesitus a te beneficiis ; adeo non opus erat ambitu , quo nominis tui patrociniûm obtineret : totumque illum captationis laborem ultro ipsi remiseras ; cum e laboriosa Conciliorum editione respirare incipientem muneribus ante recreaveras quam verbis , & futura benevolentia fidem præsentis beneficentia certam feceras.

EPISTOLA.

Atque id sane majus est omni admiratione : quod quanta contentione animorum literatos homines videmus quarere sibi aditum ad Principes ; eorumque in gratiam , qua justis obsequiis , qua vanis assentationibus adrepere : tu tanto studio tantus Princeps quicquid usquam eruditorum est , aut benignitate ad te allicis , aut in extremos Europe angulos liberalitate convenis ; omnes , etiamsi gente studiisque diversos , amplitudine voluntatis tua & magnitudine animi complecteris. Belgæ , Galli , Batavi , Germani , deposuisse videmur inimicitias in sinu tuo : habitamus apud te concordem : dumque bellorum incendio vastantur spolianturque provincia , donis reficimur tuis ac ditamur.

In quo, CELSISSIME PRINCEPS, id mihi præsertim occurrit ad laudem tuam eximium: te sic Vestphalis tuis, & Germanis popularibusque Musis delectari; ut Latinas præcipue ornandas susceperis. Sive hoc tibi duxeris ad gloriam illustrius: partem eruditionis, etsi per se clarissimam, vitio tamen temporum obscurissimam, & sæpe jactatam aulicorum ludibriis, e contemptu ac tenebris in lucem ac dignitatem vindicare. Sive, quod potius arbitror, amplio-

EPISTOLA.

rem liberalitatis materiem quaesieris : non singularem aliquam, aut artem, aut nationem; sed artes omnes, omnes Europa nationes, quarum commune ac prope jam unicum lingua Latina vinculum est, amore beneficiisque complexus.

Neque vero inscita est, ut saepe esse Principum solet, liberalitas tua. Literas illi, quarum vim per se ipsi nesciunt, in aliena eruditione venerantur: & ignorantia probrum, aut redimunt muneribus, aut litteratorum amore dissimulant. Tu Principibus maximis, antiquitate generis, amplitudine ditionis, splendore virtutis æquandus, non eges quidem litteratorum præconio: ea re Principibus antefereendus plurimis; quod humanis divinisque doctrinis excultissimus, nec literatos timeas.

Qualem enim quantamque tibi gratiam habitura est erudita posteritas? Quam tui mentionem facturi sunt annales: sive Italia; cujus e sinu, florentem te Pontificis optimi maximi præcipua gratia communique existimatione hominum, ad Vestphalie salutem ac felicitatem procurandam patrie caritas abstraxit: sive Germania; cujus regionem nobilissimam, publicis monumentis ornatiorem, virtutum tuarum documentis san-

EPISTOLA.

Etiolem , pace quantum in te fuit tutiorem reddidisti : sive Gallia ; cujus exercitus ac duces , pro tua illa singulari , inter mutuas potentissimorum principum dissentiones , animi ac studiorum equitate , toties opibus recreasti : sive Europa totius ; cujus precipuis in partibus alis munificentia tua bonas artes : bonarum ipse artium tanto justior arbiter , quanto longiori usu quicquid in iis laboris atque suavitatis est jamdiu percepisti.

Quo fit , ut hac tibi opuscula confidentius offeram , etsi Gallorum plena laudibus. Novi te , CELSISSIME PRINCEPS , non modo studiosum illius elegantiae , quae inest huic libello varia sane ac multiplex : sed virtutis etiam aestimatorem exquisitissimum , quacumque demum illa sit , & ubi vis gentium nata. Quod si nec satis tibi operis dignitas , nec aliis hominibus argumenti ratio probabitur : probabitur , ut sane confido , tibi perinde ac ceteris , hoc mea , sive pietatis in Cossartium , sive erga te observantiae , quantum ex aternitate nominis tui conjici fas est , immortale monumentum.
Vale. LUTETIAE Parisiorum, Kalendis Juniiis
Anno M. DC. LXXV.

A D
E U N D E M
C E L S I S S I M U M
P R I N C I P E M.

Sunt aliquid Musæ , nec vana est fabula Pin-
dus,
 Quique poetarum perluit ora liquor,
Scilicet hinc veniunt vires , & gratia fandi :
 Hinc animi veniunt , & facer ille furor,
Præcipue digna Princeps si laude ferendus ,
 Qui Phœbum, & doctas ornet, ametque Deas ;
Aut adeo egregium si quis celebrare poetam
 Ingreditur : pronò navigat ille mari,
Musa suos illi fontes suaque antra recludit ,
 Ipsaque cantanti pectus , & ora movet.
Seu Musæ officio certant , vincique merendo
 Haud decet ; atque artes qui coluere suas,
His sua cantandis impendere numina gaudent ,
 Atque istam meriti posse referre vicem.
Dicere seu magnum versu pudet impare vatem,
 Excitat & vires ingeniumque pudor.
Sive operi miscet sese, geniumque ministrat
 Qui canitur , laudi servit & ipse suæ.
Seu quia laudari seque & sua munera credunt
 Pierides, vatem si quis ad astra ferat.
Hinc placito lætæ aspirant facilesque labori ;
 Durior ad laudes nec venit ulla suas.
Fallor ? an hæc nuper manifesti signa favoris
 Aonidum nobis turba vocata dedit ?
Cirr hæum nemus & doctas accedere sedes ,

Prima sub autumni tempora, visus eram.
 Pierides, dixi (sic flores lædere vestros,
 Et nemora, & lauros hæc quoque parcat hyems)
 Carmina Fernando, Paderæ qui possidet arces,
 Amisus primo qua fluit anime, peto.
 Vos modo, quæ possint argutas ire per aures;
 Vos mihi Fernandus quæ legat ipse, date.
 Scimus enim (nec vos fas est nescire, Camenæ)
 Pieria quantum nomen in arte gerat.
 Nec modo muneribus vates ingentibus ornat,
 Vestraque præsidio sacra opibusque fovet:
 Ipse etiam vestris admovit fontibus ora,
 Et Princeps dici nomine vatis amat.
 Hunc celebrare juvet, vestri qui gloria montis:
 Illius auspiciis solvere vela juvet.
 Tantum si placido cernet mea carmina vultu,
 Meque locum vates inter habere sinet,
 Quos amat, & docto quibus est jam carmine
 dictus:
 Ipse quibus genium, materiamque dedit:
 Qui modo inexpertæ vix me ausim credere luci,
 Sidera sublimi vertice summa petam.
 Desieram: accurrunt gemino de vertice Musæ.
 Omnibus ex humero plectra, lyræque sonant.
 Protinus: O felix vates operisque viæque,
 Auspice qui tanto limina nostra petis!
 Carmina Fernando nam quis neget? hic tibi Pin-
 dum
 Conciliat, nostro jura dat ille choro.
 Ergo age: namque dabunt nostri sua munera col-
 les,
 Et fluet ad nutus Pegasis unda tuos.
 Vix ea: procerum mons inclinare cacumen,
 Et molle ascensu pandere visus iter.
 Ingredior, medium turba cingente fororum:

Ipse manu ducit per juga celsa Deus :
 Perque hortos semper virides , vocaliaque antra,
 Et gelidos fontes , lauricomumque nemus.
 Spumantemque sacro præbet cratera liquore :
 Ipsa suam præbet Calliopea lyram.
 Extemplo afflatæ menti sacer incidit ardor :
 Et fuit in nostro grandior ore sonus.
 Jamque ego Fernandum Phœbo præeunte canebam ;
 Ut genus a magnis nobile ducat avis :
 Quos habuit, bellique duces , rerumque magistros,
 Nomina nunc etiam Teutonis ora colit.
 Hauferit ut fausto communem fidere lucem ;
 Ut puerum gremio foverit alma Charis :
 Alma Charis , cui mellifluæ facundia linguæ
 It comes , & liquido sparsus odore lepos.
 Imbuit hæc tenerum cœlesti nectare pectus ;
 Et rosea vultum finxit , & ora manu :
 Ipsa dedit fandique artes , artesque placendi :
 Et sua Castaliæ dona dedere Deæ.
 De quibus una , comam pueri dum fronde recenti
 Necteret : Aonidum gloria , dixit , eris :
 Inclita te virtus , & aviti sanguinis ingens
 Gloria , te patriæ publica vota tuæ ,
 (Certa fides) quondam rerum ad fastigia tollent :
 Quidquid eris , Musas tu modo semper ama.
 Nec velut indecores Heliconis despice lauros :
 Ista tuas poterunt ferta decere comas.
 Inde etiam magni velarunt tempora Reges ,
 Et placuit nostro lecta corona jugo.
 Utque alios taceam : vates Augustus amavit ,
 Tractasse Aoniam fertur & ipse chelyn.
 Ille tamen mundi ingentes flectebat habenas.
 Quid nunc Urbano grandius orbis habet ?
 Hic vatum antistes , triplicique insigne tiara

Gaudet Apollinea cingere fronde caput.
 Hunc sequere, & pressis figens vestigia signis,
 Quondam isto dignum te quoque finge gradu.
 Desierat: læto Pindus dedit omnia plausu,
 Annuit & motis laurea sylvæ comis.
 Scilicet hinc puero dilectæ ante omnia Musæ;
 Isque etiam vires tempore cepit amor
 An memorem primo juvenis quæ lusit in ævo
 Carmina, cum dulcis venit in ossa calor?
 Quæque canit, quoties rerum moderamine fessum
 Otia Musarum, nunc quoque grata, juvant?
 Quantus inest numeris decor, & facundia linguæ
 Ausoniæ! qualis spirat ubique lepos!
 Vix se alias meminit Romana Elegia locutam
 Purius, aut propriis plus nituisse bonis.
 Seute, magne Fabi, Tarpeia in sede locatum;
 Teque novo lætam præside Roma, canit.
 Seu memorat placidas Fernandi Cæsaris artes,
 Protegat ut Musas, qua regit arma, manu.
 Carmine seu facili dulces affatur amicos:
 Seu leve, majoris seu movet oris opus.
 Nec tenui fertur penna, te, Flacce, per auras
 Dum sequitur, Latæ fila movetque lyræ.
 Dumque tui, Verona, modos imitatur alumni?
 Cuncta velut tincto nectare verba madent.
 Nunc quoque cum brevibus numeris pro tempore
 ludit;
 Ut claudunt apti scripta iocosa sales!
 Quid dicam, ut patrio mœstus cum dona sepulcro
 Amisij ad ripam lacque, merumque daret:
 Sylvestrem stupuere imo sub gurgite Musam
 Naides, & tacita combibit amnis aqua.
 Qualia Sicelides Musæ cecinere, Bionem
 Ut tumulo flentes composuere Deæ.
 Qualia, formosum cum ferret ad æthera Daphnim,

Andinas cecinit Tityrus inter oves.
 Salve heros : te nulla , decus Federice tuorum ,
 Immemori condet postera nocte dies ;
 Insignem meritis , propriæ neque laudis egentem :
 Usque etiam nati carmine notus eris ,
 Illum etiam stupuit cantantem Roma , tibi que
 Invidit tantum , Teutona terra , decus .
 Tuque adeo , magno præeras qui maximus orbi ,
 Chisiadum , & Senæ maxima fama tuæ :
 Cui quondam vatum ipse suos , in flore juventæ ,
 Detulerat fascēs , & sua regna chorus :
 Tu quoque divinum vatem narratus ; & aures
 Carminibus potuit sæpe tenere tuas .
 Nec magis ingenium juvenis te cepit , & artes
 Quæ decus in claro sanguine majus habent ;
 Quam pietas , & juncta fide prudentia rerum ,
 Quæque inerat vultu gratia , quæque labris ;
 Et penitus mira tincti dulcedine mores :
 Hinc tibi præcipuo junctus amore fuit :
 Quem penes arcanas animi deponere curas ,
 Quicum partiri gaudia fuerus eras .
 At tibi ne Tybris , Fernande , atque Ausonis ora
 Ne placeat tantum : sis licet Urbis amor ;
 Et te Roma suum quavis mercede Quiritem
 Esse velit , patriæ respice vota tuæ :
 Quæ vocat , & vacuas Paderæ tibi tradit habenas .
 Ergo age Vestphaliam , nunc tua regna , redi .
 Et populis , tota absentem qui mente requirunt ,
 Exoptata sui Principis ora refer .
 Amisus pronam inclinat tibi cernuus urnam ,
 Et famulas læto murmure fundit aquas .
 Tu vero ante alias fortunatissima tellus :
 Hoc tuus ad cœlum præside surgit honos .
 Hic florere tuis doctas jubet urbibus artes ,
 Mitibus hic studiis otia tuta facit .

Ac sævo nimium discors Germania motu
 Dum quatitur, fines pax fovet alma tuos.
 Interea legesque tuas & sacra tuetur;
 Et te Fernandus, qua potis, ornat ope.
 Et decorum clara instaurat monumenta tuorum,
 Rursus & in lucem pene sepulta vocat.
 Ire juvat fontesque tuos, & flumina, & arces,
 Et Paderæ circum visere rura juvat.
 Ornatusque novos spectare, operumque laborem;
 Quæque refert niveus facta vetusta lapis.
 Et legere antiquæ passim vestigia laudis,
 Ætatis posito jussa nitere situ.
 Hic Varum Arminio stravit duce Teutona pubes,
 Italus hanc miles sanguine tinxit humum.
 Hic Aquilas victor geminas, insigne triumphi;
 Et spolia Ausoniam non referenda tulit.
 Hic ille est Latiis celebratus Luppia fastis:
 Hic sita majoris castra Neronis erant.
 Carolus, Hectoridum dux alto a sanguine Regum,
 Saxonis hic forti contudit arma manu.
 Perleget, & patriæ lætus decora inclyta discet
 Vestphalus, inque sua non erit hospes humo.
 Perleget & varias quicumque invisere terras,
 Et lustrare oculis mira viator amat.
 Quæque suis fuerant fama vix cognita terris,
 Orbe procul toto nobile nomen habent.
 Invidiosa ætas consumat saxa licebit,
 Marmora nec leti conditione vacent:
 At numeri vivent inscriptaque carmina saxis,
 Nec fati metuunt hæc monumenta vices.
 Scilicet hæc chartis eadem commissa legentur,
 Quam late gemino terra sub axe patet.
 Nec jam fama minus Paderæ monumenta lo-
 quetur,
 Quam Pharii quondam quæ statuere duces.

Hæc tua laus Fernandæ ; tuo sic munere vivet
 Æternum Paderæ fama decusque tuæ.
 Sic patriæ dicere pater , neque justius ullis
 Adscriptus meritis nominis hujus honos.
 Hæc ego condebam numeris , & plura parabam,
 Implebatque sinus aura secunda meos.
 Forsitan & viridem potui sperare coronam :
 Hoc meruit certe qui mihi carmen erat.
 Venit pullatis cœli per inania bigis
 Fama , serens tristes ore gemente sonos.
 Qualis per populos ingentis conscia luctus ,
 Nuntia vel inagni funeris ire solet.
 Susplicimus. Flos ille sui Cossartius ævi
 Occidit heu ! cineri soluite justa pio.
 O qui tum gemitus, quæ toto monte querelæ ?
 Sacra procul mœstis vocibus antra sonant.
 Castaliam Musæ turbarunt fletibus undam,
 Flevit & abjecta Cynthus ipse lyra.
 Ter voluit cœptum Fernando exolvere munus ;
 Ter gravis excussit carmina læta dolor.
 Nec luctu in tanto subeunt nisi tristitia verba ,
 Nec nisi lugubres dat lyra pulsa sonos.
 Tum me respiciens pariter tua fata gementem
 Magne vir , a tenero qui mihi cultus eras :
 Nunc lacrymis opus , extremum nunc , inquit, ho-
 norem
 Funeris heu ! multum flebilis umbra petit.
 Hæc Phœbus , caroque instaurat funus alumno ,
 Et me susceptum rumpere cogit opus.
 Da veniam Fernandæ , pioque ignosce dolori
 Aptam magis veniet laudibus hora tuis.
 Tu quoque, cum tristis veniet tibi fama , dolebis ;
 Nec renues nostris luctibus esse comes.
 Quique patrocínio Musas , operataque Musis
 Ingenua , ipse chori duxque , paterque , foves ;

Et, quos ista tulit præstantes artibus ætas,
 Expertes studii non finis esse tui;
 Hunc flebis certe. Nam quem, nisi vera fateri
 Invidia est, habuit Gallia tota parem?
 Ac, nisi cana sinu miramur secula tantum,
 Atque premunt verum nomina prisca decus;
 Forsitan & veterum laudes æquaverat, arte
 Quos multa insignes fama per ora vehit.
 Innumeras uno cohibentem pectore dotes
 Varronem stupuit maxima Roma suum.
 Illius & docto Latium pendebat ab ore,
 Dum studiis Latium ferret ad astra caput.
 Talis erat Gallos inter Cossartius: olli
 Talis honos, nullo non tribuente, fuit.
 Ingenio nam quis complexus plura capaci?
 Excultus studiis quisve tot unus erat?
 Huic rerum natura, huic & longæva vetustas
 Explicuit totos, quam spatiosa, sinus.
 Sancta illi Sophie dederat cognoscere, Divum
 Quæ pater æterna condita mente gerit.
 Munera quid Latix referam, Grajæque Minervæ?
 Quidve tuis, Solyme, fontibus hausta loquar?
 Et quæcumque homines, vitæ mortalis iniquis
 Inclusos spatiis, discere fata sinunt?
 Non tamen huic plenum metiri contigit ævum,
 Et nive vix prima tempora canus erat.
 Nec minor ingenio virtus, incoctaque recto
 Pectora: doctrinæ par quoque candor erat.
 Longe illi fastusque graves, & spiritus æquo
 Altior, atque opibus mens tumefacta suis.
 Hæc ego de multis: memorabunt cætera vates,
 Carmine, Cossarti, qui tibi iusta ferent.
 Ultima nam soluent extincto munera vates,
 Quorum dulcis amor curaque vivus eras.
 Constituet tumulum magni Santolius oris,

Cui sacra Pierio pectora ab igne calent,
Carminaque inscribet memorem testantia men-
tem :

Huic quondam ad Cirrhæ limina ductor eras,
Nec tibi tenuis honos a tali accedit alumno :

Proximus antiquis vatibus ille subit.

Ad tumulum feriet Dirçæo pollice chordas

Perreriis, geminæ nobilis arte lyræ.

Atque alius volucris scandentem sidera curru,

Et cœli in vectum lucida templa canet :

Doctorum manes lætis ubi sedibus æther

Excipit, & merita gloria sede locat.

Hunc tu præcipuo vatem complexus amore es ;

Hæc dabit ille animi pignora clara sui.

At fletus remove, jubet Cossartius ; & se

Urgeri lacrymis umbra beata vetat.

Credimus ! an tristes ipse hoc solatur amicos

Carmine, divinum fundit & ipse melos ?

Ut numeri dulces ! quæcumque est vox ea, certe

Mortali quiddam doctius illa sonat.

Tu vocem, Commire, atque hæc tu carmina præ-
bes :

Ore loqui gaudet nobilis umbra tuo.

O mihi dictarent faciles si talia Musæ,

Manibus aut possem scribere digna tuis ?

At, mea, Cossarti, dum rumpant stamina Parçæ,

Tuque tuusque meo pectore vivet honos.

JOANNES MARTINIUS S.J.

IN
O B I T U M
G A B R I E L I S C O S S A R T I I
E P I C E D I A.

Natus est Gabriel Cossartius Pontifarae, in Vexino Francico, familia nobili, postridie Kal. Novemb. anno Christi 1610. xv. Anno deinde ætatis circiter decimo octavo in Societatem Jesu admittus, perfunctusque variis in locis docendi munere, Rhetoricam demum Lutetiæ Parisiorum singulari doctrinæ fama septem annos professus est. Quo tempore orationes habuit eas quinque; quæ tunc separatim editæ, & exceptæ maximo plausu, nunc primum collectæ exhibentur.

Quanta fuerit ejus in dicendo copia, ostendunt panegyrici ad Regem duo; non stylo minus, quam tempore inter se diversi; tum illa ad Armandum Borbonium gratiarum actio. Quanta vero ejusdem fuerit & quam expedita vis, probant ea quæ adversus doctrinæ novitatem meditate; tum quæ ex tempore, in Rami novitatisque defensore, maxima hominum admiratione di-

xii. Quæ quidem oratio, absque inſcriptione foret, multarum vigiliarum opus merito haberetur: habeturque omnium iudicio longe optima, & exacta ad perfectiſſimam eloquentiæ formam; & ab acuto illo ac juvenili genere, quod aliquando amaverat, remotiſſima.

Par in carminibus varietas. Ut enim erat ejus ingenium in quamcumque formam libuiſſet, non tam impetu ac natura, quam ratione & iudicio flexibile; nec poeſim quaſi propriam artem colebat ut plerique, quorum idcirco intereſt unum eundemque perpetuo tenorem & characterem ſervare: ita numeris, modo cum Virgilio gravibus, modo cum Statio tumidis, cum Horatio ſolutis, cum Ovidio facilibus utebatur; pro re, & tempore; & eorum captu atque ſenſu, quorum in gratiam uſumque ſcribebat. Idcirco utile viſum eſt, & tempus & ſtylum carmini cuique ſuum inſcribere, ut ætatis conſilique ratio aliqua haberetur: neque ea quæ ad exercendos in ſchola diſcipulos Ovidiano more ac modo effuderat, omnia colligere; ſed eorum quaſi excerpere florem, cætera quæ minus habebant amenitatis, amputare.

Scholis egreſſus; poeſim vix deinde attingit; nec niſi invitatus & quaſi coactus

ab amicis, quorum rogatu Vechianam imaginem & Mortis apologiam scripsit: sponte quam paucissima; nec fere quicquam, præter epistolam Horatii stylo unam alteramve, quam sibi ex omnibus suis minime malam videri interdum fatebatur.

Reliquam ætatem dedit gravioribus literis, imprimis Conciliorum maximæ editioni, quam inchoatam summo labore a Philippo Labbeo, ipse accuratissimo studio perfecit, & octodecim voluminibus universam complexus est. Quo perfunctus opere, dum alia meditatur, feбри decessit Lutetiæ Parisiorum, in Collegio Societatis JESU, XIV. Kal. Octob. Anno Christi MD. LXXIV. ætatis LIX. Vir ingenio facili peræque ac sublimi, doctrina multiplici, moribus commodis: religione in Deum, pietate in pauperes, multo etiam quam cæteris laudibus insignior.

DE OBITU COSSARTII.

Qui blandi studiis Cossartus floruit ori,
Et tot inexhausto pectore clausit opes:
Ille: Per humanas, inquit, sat lusimus artes:
Jam Divina libet visere, terra vale.

PETRUS DANIEL HUETIUS.

é iiij

GABRIELIS COSSARTII

TUMULUS.

Vos placidi manes, vos umbræ, animæque silentum,

Parcite, carminibus si vestra silentia turbem.
Ille meus studiorum, idem morumque magister.
Occubuit Cossartus; & alta in nocte reliquit
Mœrentes Musas, doctas & Apollinis Artes.

Sint alii tristem tumulum qui floribus ornent:
Pallentes violas, & purpureos hyacinthos,
Et pro more ferant accensi thuris honores.
Vulgaris pompa hæc fuerit vulgaribus umbris:
Longe alios, Cossarte, tibi meditamur honores.

Primus ego ante alios longe mœstissimus omnes,
Olli qua tumulum tristes posuere Camenæ,
Pulvere conspersus caput, & subpallidus ora,
Lamentis implebo locum: dextraque tremente
Fumantem attollens tædam, turbatus & amens
Cossarti sacra vixdum tellure repostos
Lustrabo cineres: mox terque quaterque vocabo
Illius ingentem querulis clamoribus umbram.

Hic aderunt mecum, jam in gloria turba, poetæ:
Omnes funereis evincti tempora vittis,
In tumulum immotis defixi obtutibus omnes.
Confusos inter gemitus lugubre sonantes
Impellent citharas: & amabunt ducere voces,
Quales nupta solet cari post fata mariti.

Luctus ubique, & ubique dolor. Mors nescia flecti
Secum Umbras, Noctemque trahet, dirasque sorores.

Si flecti eloquio potuisset, care magister,
Nunc oculosque tuos, tua nunc simul ora tueri,
Et dantem præcepta iterum te audire liceret.

Illum Musæ omnes, illum sibi poscet Apollo
Nequicquam : vobis silet, æternumque silebit.
Sed quid ego hæc autem ! Cossartum æterna lo-
quentur

Quæ scripsit seris monstranda volumina seclis.
Illius immensas non uno carmine laudes
Alterni repetent cantu, quibus ore profundo
Mens viget & magnos agitatur sub pectore sensus,
Magni oratores : Cossarti dicta retexent,
Attollent facta egregia : ut prostraverit hostes
Fulminibus verborum, omni dum ex parte va-
gantur

Tartaræ pestes rupto ex Acheronte profectæ,
Quæ nova in antiquos spargebant dogmata ritus.
Ostendent alii, pro relligione tuenda,
Seculorum tot opes, congesta volumina patrum,
Depositamque fidem, decreta antiqua priorum:
Quos densæ eripuit nocti & crudelibus umbris
Cossartus, dubiis infundens lumina rebus.
Tum quæ conciliis manifesto numine pleni
Dictavere patres, manibus pia scripta tenebunt
Et Pietas, & cana Fides, & nuda Vetustas,
His radiis induta, nova sub luce micabit
Relligio, puro populos & lumine pascet.
Sub pedibus domiti Errores, Fraudisque relectæ,
Et maletuta fremunt positis Mendacia larvis.

Hic peplo velatæ Artes manifesta doloris
Signa dabunt. Toto Facundia pallida vultu,
Scissâ comas, & tunâ sinus muta ora tenebit ;
Et, quibus illa placet, non amplius illa placebit
Illecebris : verba egregia, artificesque figuræ,
Fandi mille artes, vana ornamenta jacebunt.

Juxta, pallidior numeros oblita Poesis
Grande supercilium & præclara insignia frontis
Ponet, & incipiet Latios dediscere fastus.

Tum citharas & plectra, tubas calamosque refrin-
get;

Tristes exuvias, & inania munera vatum
Illius imponet memori figetque sepulcro.

At dum quisque suo studet indulgere dolori,
Non adero pompæ vanus spectator. Adeste,
Artifices magnorum operum, celebresque magistri:
Ipse implebo meas tanto pro funere partes.
Excelsam, ingentem, Pario de marmore ponam
Pyramidem, magno incumbat quæ multa sepulcro:
Illa quidem invidiam contra annorumque ruinam,
Sculpta laboratis feret argumenta metallis.
Hic, Cossarte, tuum facili excudatur in auro,
Quo septemgemini sonuerunt undique colles,
Sacrum, augustum, ingens, & non imitabile car-
men.

Cernere erit triplices, diademata sacra, tiaras,
Stemmataque, & pictos grandi sub imagine vultus:
Ipsum & *Vechiaden*: fossus qui pectora ferro,
Barbaricis tua, Christe, sonat dum nomina terris,
Purpurea meruit caput insignire corona.

Addam, cum Latii quondam foret arbiter oris,
Judice sub tanto non ipsis credere Musis,
Non ipsi vates voluissent credere Phœbo.
Addam tot noctes, vigilataque scripta tot annos;
Tot præclara reperta, indefessosque labores:
Si quando altaram tractaret pondera rerum,
Ostendam, ut rivis doctrina undaret apertis.

Hic scuto rapidum flumen cœlabitur aureo,
Captivos fluctus ripis evolucere iniquis
Impatiens: victor tandem & sibi redditus amnis,
Exultans campo jam liberiore vagari,
Divitias undarum omni cum flumine pandet.
Illic sub variis proponat multa figuris
Artificum manus, & stellas in nocte micantes,

Sideraque, & positos summis in turribus ignes,
 Qui faciles portus vicinaque litora monstrant,
 Parte alia in teneros se flores plurimus imber
 Desuper effundat: redivivi hoc munere flores
 Attollant capita, & cœlo lætentur amico.
 Fās erit hic veros dulci sub imagine sensus
 Perlegere, & magnas Cossarti agnoscere dotes.
 Ut quondam cœli magno inflammatus amore;
 Arderet juvenum teneros componere mores.
 Hunc quoties, tenui nondum ausus fidere Musæ,
 Famæ avidus juvenis clam consulturus adibam:
 Ille quidem nostros tollebat ad æthera versus;
 Et me digna loqui, me cedro scribere digna,
 Atque inhians pendere meo fingebat ab ore.
 Protinus illectam per tot præconia mentem
 Flectebat, me multa docens, magnique Tonantis
 Concilia abstrusa, & totum referabat Olympum:
 Quærere me frustra magnum per carmina nomen:
 Longe alios animi exuperans signabat honores;
 Sed vasto Oceano longum maris æquor arandum.
 Tum brevia & syrtes & navifragas Sirenas
 Monstrabat, facilemque viam cursumque docebat:
 Omnia quæ puro describam carmine vates.
 Nec, Cossarte, tuos obitus, supremaque fata
 Præteream. Duro in saxo testabor amorem
 Ipse meum. Vidistis enim, & memorare potestis,
 Quicumque incolitis Clarii juga sacra poetæ.
 Me miserum! his oculis vidi hanc procedere pom-
 pam
 Ordine flammaram longo: vidi ipse magistri
 Exequias tristes & lamentabile funus.
 Ibant pullati, dejectique ora sodales,
 Et longum per iter carmen ferale canebant.
 Cossarti proc ul aspiciamus miserabile corpus
 Impositum molli feretro: quem torrida febris

Abstulerat, crudæ sub tempora prima senectæ,
Ut vidi pressos oculos, pallentiaque ora:
Quos ah! tum gemitus, quæ tum lamenta per
auras!

Hos gemitus audistis, & hæc lamenta, Camenæ.

Extremum adjiciam, quantos mea Gallia luctus
Fuderit, ut tristes ulularint undique Musæ.
Mœstior una tamen studiis quæ præfuit olim
Melpomene, hos versus dilecto inscribet alumno:
*Exilio e longo quas ille reduxerat artes;
Hæc moriens traxit secum, conditque sepulcro.*

SANTOLIUS Victorinus.

IN FUNERE

GABRIELIS COSSARTII.

Postquam vitales liquit Cossartius auras,
Lutetia ingentem dum mœsta efferret alum-
num:

Ipsè ego turbatus communi pectora luctu
Ibam in secessum nemorum; quo me altus agebat
Imo in corde dolor. Quantum tibi lumen ademp-
tum

Gallia! quantum uno, dicebam, in funere perdis!
Quantus erat, quas non vasto comprehenderat
artes

Ingenio! quam multiplicis nosse intima linguæ,
Et sacros Sophiæ solers penetrare recessus!
Scriptorum seu difficiles dissolvere nodos,
Sive opus e priscis exempla recondita seclis
Promere continuo; nam quis præstantior alter!
Quis non eloquii divinum robur, & acre
Judicium, aut natam miratus ad omnia mentem!

Hæc

Hæc & plura, vetant tristes quæ dicere Musæ,
Volvebam: interea torpor gravis occupat artus,
Fluminis ad ripam sedeo, quâ plurima mollem
Præbuit herba torum. Lentis hic flexibus amnis
Triste sonans, & quæ sylvis immurmurat aura,
Et querulæ volucres, & amica gementibus umbra,
Inducunt placidum per languida membra soporem.

Ecce autem, seu vera dolor sibi somnia fingit;
Seu simulacra, prius vigilem quæ plurima mentem
Perculerant, una somnus sub imagine junxit:
Ignotas subito videor mihi raptus in oras.
Planitie in magna, quâ purior ætheris aura
Elysios blando referebat lumine campos:
Templum erat augusta surgens ad sidera mole.
Ante fores templi pratis in mollibus ævum
Læti agitant, doctas olim quicumque per artes
Insignem meruere æterna in sæcula famam.
Dextram oratores; lævam, queis carmina cordi,
Quos citharæ cantusque juvant. It tempora cir-
cum

Omnibus Aonio contexta e flore corona.
Hinc quibus Hebræas audire & reddere voces
Cura erat; aut Arabum Grajūmque; & quotquot
Eoæ,

Occiduz quot sunt, varias addiscere linguas,
Parte alia quibus ætatis monumenta vetustæ
Excutere, aut priscos studium est evolvere ritus:
Et quos præterea fuerit mora longa referre.

Dumque oculos circum intentus per cuncta fe-
rebam:

Continuo latis resonat clamoribus æther.
Respicio. Subit ecce ingens Cossartius; illum
Gloria sublimem curru fulgente vehebat.
Protinus occurrit vatum chorus omnis, & ire
Ardet in amplexum. Salve o, cui Gallia plausit:

Seu cum *Thiopoli* ex alta famam ire juberet,
Et populis late *Enguinei* memorare triumphos ;
Seu vos , *Niverides* Nymphæ , & te *Mantua* ,
triste

Principis amissi fatum defflere doceret.
Ipse tuos gestit meminisse , & dicere versus
Applaudens Tiberis : nec tantum clarus Apelles
Fortis Alexandri vultum referente tabella ;
Quantam *Vechiada* famam tibi fecit imago.
Ergo ades , & nostris comitem te cœtibus adde :
Noster eris , Nec te pigeat , vir maxime , vatum
Censeri numero : nos Divum cura vocamur.
Ipsi etiam magnis virtus quos inçlyta factis
Evexit cœlo , Musas & carmina amarunt.

Contra oratores : Vestram non ille per artem
Tantus erat , tantum meruit nec carmine nomen.
Multa quidem priscis non inferiora poetis
Quondam etiam juvenis , pro tempore , lufit : at
olli

Præcipuam ingenii peperit facundia laudem.
Testis erit Musis mons Clarus & hospite Phœbo ,
Lutetia ex omni quo turba effusa ruebat.
Seu caneret *Lodoscum armis* , & pace potentem ;
Seu tibi *Borbonidum* proles , *Armande* , referret
Pro dulci hospitio Musarum nomine grates :
Seu Stygiis ausam *Novitatem* erumpere claustris ,
Et regno triste exitium sacrisque parantem
Protereret . Sensit causæ malefanus iniquæ
Defensor , quantum dicendo *ex tempore* posset .

Dumque hunc divisi studiis adjungere cœtu
Quisque suo certant : Ultra ne tendite , dixit
Gloria : quæ quondam cecinit , servate poetæ ,
Vosque oratores quidquid vena ubere fudit
Eloquii , cedro inscriptum servate perenni.
Quin etiam huic statuam , si sic placet , ocys artes

Erigere hic properent, Genius plaudentibus alis
Desuper incumbens, viridi de fronde coronam
Ipse suis manibus circum sacra tempora nectat.
Hanc circum vates adsint fandique magistri,
Aut alia quicumque insignis floruit arte,
Adsint, & Sophiæ sacrum & venerabile numen,
Et divinarum suprema scientia legum,
Virtutumque omnis læto chorus agmine plau-
dat.

Hæc adeo æternum vobis seruetur imago :
Sit satis hoc. Ipse est alia mihi sede locandus.
Et templum ostendens : hæc illi debita sedes.

Dixerat : impulso panduntur cardine portæ :
Lux micat : apparent positi longo ordine pa-
tres,

Concilium augustum, quales oracula quondam
Confessu in magno sacris de rebus habebant.
Huc subit exiliens curru Cossartius : illum
Gloria deductum templi penetralibus infert.
Fit plausus : fugit attonito de pectore somnus.

JACOBUS DE LA BAUNE, S. J.

AD ANT. VERJUSIUM S. J.

IN FUNUS

GABRIELIS COSSARTII

O D E.

DOctæ vix ego *Vinea*,
Cui regina suam Melpomene lyram,
i ij

Summo munere, fortium
 Ad dicenda virum prælia cesserat ;
 Doctæ vix ego *Vinea*
 Flendos late obitus plangere cœperam.
 Cum tu me, bone Verjusi,
 Ex his ire alias in querimonias
 Cossarti exequiis tui,
 Blanda triste gemens sollicitas prece.
 Illo nempe superstite
 Vestri sæva nimis fata Peravii
 Sirmondique sagacis, &
 Mambruni Ausonia præcipui tuba,
 Gens Ignatia jam minus
 Flebatis querulo funera pectore,
 Verum qui potes hunc novis
 Romani fidibus pangere barbiti,
 Quid me carmina flagitas?
 Me longe melius vate procul canes
 Ut puri teretem eloqui,
 Sublimemque animi semper, & undique
 Densis obsita nubibus
 Obtutu penetrantem omnia lynceo,
 Et Suada & Sophia & chorus
 Omnis Castalidum cingere amaverint :
 Ut mox grandia carmina,
 Divinique modorum æmula Virgili,
 Magni sponte sacraverit
 Umbris *Vechiada*, quem manus impia
 Pro Christo haud timidum mori
 Ferro transfadigens vexit ad æthera,
 Addes his quoque dotibus,
 Ut rupta in superas monstra recens domos
 Ima de Styge, perfido
 Virus mortiferum per male credulas
 Mentēs spargere dogmate,

Coetum conspicuo, quæ calami prius
 Certa cuspide fixerat,
 Linguæ prouerit fulmine vindicis.
 His ergo his numeris, quibus
 * Fratrem tam celebrem, tam subita tibi
 Subductum nece congemis,
 Collarti indigetis fle simul asperum
 Funus. Fors erit ut tuis
 Lamenta ad paria fletibus excites
FERNANDUM, Aonii decus
 Tutelamque chori: qui Latiis dolens
 Vates eximios modis
 His fraudari opibus, quas licet impari
 Cantu Gallica splendida
 Dudum Musa refert; nos placido prope
 Solus lumine respicit,
 Et magno e Padera quem bene temperat,
 Largis muneribus beat.
 Sed quis de Clario monte, quis interim
 Tam gratum mihi perstrepit?
 Collartique canens tot decora inclyta,
 Omnes ex Heliconiis
 Musas verticibus devocat? ut gravem
 Frisonis citharam tui,
 Facundique Ruæi attonitis melos
 Insigne auribus haurio!
 Huic, o Verjusi, & huic rite canentibus
 Sacro digna silentio
 Actutum tacita plaudere amem lyra.

C. DU PERIER.

* Joannem Verjusium Abbatem, Antonii germanum;

COSSARTIUS AD AMICOS
NE SUUM E MORTALI VITA
EXCESSUM LUGEANT.

NE mihi, ne gemitu indigno turbate quietem :
Tumulumque mœstis irrigare fletibus
Desinite, o vates. Nec enim, si vestra dolorem
Cohibere pietas renuit & constans amor,
Nostra etiam tristès patitur fortuna querelas,
Planctusque recipit obligatos funeri:
Vivimus: & spoliū de corpore mors habet uno ;
Quod amastis in me, quod fui Cossartius,
Non rapuit. Manet ingenium post fata superstes,
Animusque veri cupidus & recti tenax.
Quam juvat inmoto gaudentem insistere recto,
Nescire vestræ sortis ingratas vices ;
Et dubiam, celeremque humano pectore labi,
Non posse morum perdere innocentiam !
Quam dulce est sine nube ipsum deprendere verum,
Mundique causas fonte mirari in suo ;
Æternamque sitim æterno restinguere potu
Sese fruendum largientis numinis !
Hic legere, inque uno fas omnia discere verbo.
Et quod librorum tot mihi volumina,
Tot fando nunquam potuere evoluerè linguæ ;
Sine voce referat eloquens silentium.
Discendi labor omnis abest: infusaque menti
Oblivionem non timet scientia.
Cumque olim innumeris confuderit ora loquelis
Mortalium audax scandere in cœlum furor ;
Sermo unus placuit superis, & fœdere pulchro
Conjungit idem pectora & linguas amor.
Hic & *Concilia* & cœtus spectare piorum
Meo adfidentem Labbeo denuum licet :

Et conjuratos Christum defendere Patres,
 Seu voce dimicandum & ardenti stylo,
 Sive fides sparso fuit obsignanda cruore,
 Hos multiformis error, & scdam aspici
 Hæresis obuelans faciem, gremiumque parentis
 Discerpere atrox schisma, pellaci & manu
 Jucundum *Novitas* docilis miscere venenum,
 Horrent, metuque sub Styga occultant caput.
 Me quoque pars tanti spectat nonnulla triumphi:
 Calamoque & ore vindicasse cœlites,
 Ingens nunc pretium, mercesque refertur Olympo.
 Vati rependit *Vechius* grates suo;
 Atque immortales dat circum tempora lauros,
 Sacro coronam delibutam sanguine,
 Auratisque adeo tecum *Francisce* quadrigis,
 Memor dicati carminis, Solem super
 Stellarumque domos lætantem tollis: *Averni*
 Seu cum revisis Japonem ereptum jugo,
 Et tandem edoctos Christo succumbere Sinas;
 Seu templa crebra supplicum excitus prece
 Ingredieris, toto quæ plurima condidit orbe
 Tuoque Pietas consecravit nomini,
 Sunt etiam nobis, ut quondam, nunc quoque cordi
 Versusque, tibiæque, & argutis fides
 In numerum pulsæ digitis. Rapit entheus ardor
 Animos volentes: & disertæ carmina,
 Inspirante Deo, fundunt ex tempore linguæ:
 Queis aula cœli plaudit, & superum chorus
 Mirando faret omnis. Et est audire voluptas,
 Non fabulosi vana Pindi sœmnia,
 Grajorumque efficta modis mendacia miris;
 Non additum aris atque adoratum nefas:
 Sed cantus sacros, quibus est Deus argumentum
 Ingens, perenne, nescium fastidii,
 Usque placens; quod nec cantu exhaurire facultas;

Cultu nec ullo majus efficere ingenî,
 O utinam spreto famæ popularis amore,
 Aulæque nimium lubricis favoribus,
 Materies vestri posthac sit carminis unus
 Dignum latiori redditurus præmium
 Terrarum coelique pater ! cui dextra creatrix
 Cum promat ultro quas det immensas opes,
 Ipse suis gestit sese super addere donis.
 Hac sorte lætus, his bonis circumfluens
 Non merui injusto causam tribuisse dolori.
 Amici amico ficcine beato invident ?
 Gratari potius, decorique applaudere nostro
 Fides monebat, Cur inanes lacrymas.
 Perditis ? ah ! ne flete paterna in regna receptum :
 Sed flete vestrum tandiu exilium trahi.

JOANNES COMMIRIUS, S. J.

DE OPUSCULIS COSSARTII.

NE magnum in parvo Cossartum quære libello,
 Majora ingentis stant monumenta viri.
Consilia hunc melius longo instaurata labore :
 Doctrinæ, ingenii pignora certa, dabunt.
 Hinc pete Cossartum, Cossarti hæc nomine digna :
 Nec monumenta capit tam brevis ista liber.
 At quantum micat ingenium, & doctrina libello !
 Vel sic Cossartum sat didicisse potes.

PETRUS VILLERIUS, S. J.

AD

CAROLUM RUÆUM, S. I.

ABSOLUTA JAM EDITONE OPERUM
COSSARTIJ, ET CARMINUM IN EJUS LAUDEM.

C O S S A R T I cineres pijs rigantur.
Dum vatum lacrymis, & undecunq̄ue
Ingens carminibus cietur umbra :
Cur solus taceam, rogas, Ruæ.
At nobis taciturnitatis illa,
Quam tu nec potes improbare, causa.
Nempe me nimius dolor tacere,
In parvas dolor eloquens querelas
Sed magnas taciturnus in querelas
Cogit, vel reliquo loquente vatum,
Et plorante choro. Fuit Suadæ
Hic Cossartius arbiter colendæ :
Et quas nunc doceo professus artes,
Et quâ nunc sedeo sedens cathedrâ,
Clari sub juga laureata montis.
Idem Pieriæ arbiter catervæ,
Totas pectore continens Athenas,
Totam pectore continensque Romam ;
Et ritus patrios & exterorum,
Et jus Pontificumque Cæsarumque,
Et nodos Sophiæ impeditioris,
Et sanctæ abdita scita disciplinæ,
Quid non denique, norat & prophanæ
Et sacræ pater eruditionis ?
Quin & noster erat sodalis ille,
Et mi præ reliquis amicus ille.

6

Quid me, quid tibi vis dolor? tacere
Vel causam taciturnitatis ipsam,
Me luctuque gravi stupere cogis.
Ergo carmina me rogare cessa,
Collati ante alios amans Ruæ:
Dolenti haud licet esse tam disertus.
Hunc Santolius, & Pererus, & qui
Id possunt alij, canant sodales.
His laudare vacat, mihi dolere.

JOANNES LUCAS, S. I.

LUDOVICO XIV. PANEGYRICUS I.

PARISIIS KAL. OCT. CIO. IOC. XLV.

SOLEMNIS illa principum, qui maxima quondam imperia condiderunt, vel superstitio; vel industria fuit, PRINCEPS SERENISSIME: ut cum ea constituerent primum, cum formanda legibus gerendaque suscipere; exorta divinitus miracula quædam, & oblata de cælo prodigia mentirentur. Ita enim sibi merito persuadebant homines ut in profana vetustate sapientissimi, tum demum adjungenda sibi populorum studia, & excitandam multitudinis venerationem; cum rebus suis opinionem Divinitatis aliquam adsciscerent: statuebantque nihil surgere unquam sublimius posse, quam quod cœlestibus causis primordiisque fundatum est; nihil stare firmiter, certiusque defendi, quam quod religione custodi-

A

tur. Quam illi regnis suis dignitatem tam ambitiose moliti sunt exquisitis mendacijs affingere, hanc Divinis beneficiis provisam imperio suo Reges Christianissimi gratulantur; agnoscuntque non ad vanitatem quandam ostentationis, sed ad muneris gratiæque prædicationem, plura Deum & illustriora Galliæ largiendo concessisse, quam fingendo comminisci splendidi quondam præstigiatores poterint. Fas autem fortasse alias fuisset, operosius antiquitatis exempla conquirere, excitare testes a mortuis, fastorum annaliumque fidem appellare: juvisset replicare ultimam hujus imperij memoriam; illiusque quasi nascentis cunabula subire ijs divinitus ornata muneribus, quæ non tantum singulari prodigio concessa, palamque coelo delapsa sunt; sed etiam perenni miraculo, post tot retro secula durant etiamnum, æternitati que servantur. Nunc vero, cedite veterum ætatum prodigia, æra, marmora, monumenta omnia, cedite. Clariora nobis ætas hæc nostra suppeditat; quam ut antiqua renovare, & a superioribus seculis arcessere sit opus: neque sine injuria possemus admirationis nostræ partem præteritis impertire; dum admirationem omnem hodierna, ut merito suo postulant, ita splendore ac dignitate, quo se cumque nostra ferat oratio, longe superabunt.

Sic enim est, LUDOVICE ADEODATE, miraculo natus, miraculorum ætatem quandam attulisti; quam & agere videris ipse, & populis tuis concessisse ducendam. Plena sunt regni tui exordia ijs prodigijs, quorum in aspectum intentus orbis terrarum, partim gratulatur, partim invidet, totus admiratur. In tanta conspiratione illustrium erga te studiorum, patere venerationis nostræ quasi tributum aliquod pendamus ipsi quoque; & primas

academiæ nostræ voces , celebrandæ imperij tui felicissimæ augustissimæque infantiaë , consecremus.

Aggredior , Auditores ornatissimi , deque incomparabilis regni laudibus eas me diligere profiteor , non quas exaggerare dicendo velim , sed quas assequi admirando non possim. Miracula una prodigiaque persequor : atque ut a sacris olim arceri profanum vulgus solebat ; ita quidquid vulgare , quidquid humanum est , jam inde ab hujus aditu orationis excludo : nihil admitto , nisi quod præter consuetudinem , citraque rerum ordinem naturamque communem obvenerit. Quo genere cœlestium beneficiorum , dum infantis LUDOVICI regnum plenissimum fuisse demonstro : non vereor ut faveatis , Auditores : tantique Principis felicitatem gratulatione ; Divinorum operum præstantiam veneratione prosequamini.

Ac primum , finite me hoc loco refricare leviter , & quasi suspensa manu tangere acerbissimi vulneris cicatricem ; cujus offensionem idcirco minus verebor , quod consecuta præter spem trium annorum felicitas incredibilis medicinam attulit omni sanitate atque integritate potiorem. Revocate animo illius dici memoriam , quo die Ludovici Iusti ad immortalitatem transitus mortem huic imperio prope attulit. Meministi Gallia , quæ tua facies , qui sensus fuerit : cum uno eodemque die Reges duos experta , Regis tamen præsidium tutelamque desiderabas : & inter utrumque media , vel jacebas cum mortuo , vel cum pupillo infirma & imbecilla reptabas. Meministi , exteri hujus imperij hostes : cum ex Ludovici funere revixistis : & quasi stipendiaria in posterum vestra futura mors esset , quæ tam insignem vobis operam hoc facto navaverat ; spe feroces , fiducia tumidi , infirmitate nostra magis quam

vestris viribus confisi, in Galliam tanquam in pinguem victimam ambitioni vestrae brevi mactandam irruistis. Videbamus collectos in unum exercitus quinque potentissimos, nostros in fines venisse; vidisse, prope vicisse; sinum ipsum imperij, nisi repentina quaedam & inopinata fors adesset, jam-jamque subituros. Legebamus interceptas hostium literas, quibus confidentissime jactabant, retro fluxisse tandem res Gallicas; Rupem Regiam, post unum alterumve diem, expugnandam; inde sibi Rhemos, atque in Campaniam omnem, & quidquid adeo Galliarum est, non difficiliore aditus; quam ad capeſſendam vacuum & caducam hereditatem, futuros. Designabant itinera, describebant provincias, tam certo destinabant omnia; ut non agenda decernere, sed gesta percensere viderentur: de præda quam de conflictu, de victoria quam de prælio certiores. Gallia, quæ in Regis feretro, meliore jam sui parte condita jacuerat, tota petebatur. Magno cadaveri par sepulcrum destinabant, Galliam ipsam sepeliendæ Gallia: ut quæ opprimi adhuc ope nulla potuerat; quæ gentium cæterarum vires potentia, gloriam splendore obruerat; suis tandem ruinis obruta & oppressa tegeretur. Quæ dum aspiceret, & ijs oculis aspiceret, qui pleni adhuc tristissimi funeris imaginibus, & natantes lacrymis, nihil dispiciebant turbidis in rebus; nisi quod luctum augere posset; cum renovaret animo funestissimorum temporum atrocitatem, quibus exercita quondam pupillis Regibus fuerat: omnia non tam prospiciebat animo futura, quam præsentia deplorabat. Neque vero, quod triumphum hostis anticipata gratulatione caneret, id illius arrogantia tribuebat; sed suæ miseria. Fortunatam appellabat gentem illam; non insolentem: quæ si

nunquam esset alias ineptius gloriata, si non extulisset sese, insultassetque frigidius; videri tum modesta potuisset. Adeo Galliam orbitas sua, opes nullæ, miles perexiguus, communis trepidatio, vires hostium incredibiles, supremum ad discrimen adduxerant; si vinci aliquando posset, tum certe funditus evertendam.

Non occubuisse imperium nostrum hoc rerum cardine, servatum esse, in gradu stetitisse, qua id cunque sorte factum esset; miraculum, Auditores, miraculum agnoscere Gallia, hostes confiteri, prædicare linguæ omnes literæque deberent. Nunc vero, & stetimus, quod fieri sine miraculo non poterat; & vicimus, quod admirationem omnem superat; & insigni prodigijs illustribus victoria servati sumus: ut Divi: muneris magnitudinem qui non æstimarent judicijs, oculis credere cogerentur. Quod enim Serenissimi Ducis ANGU RANI exiguis copijs exercitus quinque fortissimi deleti; quod a subitarijs militibus veteranæ legiones cæcæ; quod a juvene admodum Principe, qui primam hanc pugnam suis auspicijs committebat, experientissimi duces victi sint: si non aliquando posteritas in miraculorum loco numeraret; parum certe religiosa, parum pia posteritas videretur.

Sed alia sunt tamen clariora multo prodigia, quibus hæc victoria commendetur. Etenim ut singulari munere concessam ante significaret Deus, quam ea frueremur; ut intelligeremus esse in ea Divinum quiddam, & ex alijs aptum connexumque causis, quam quibus agi res humanæ solent: non præcepta hominum expectatione, sed admirabili & plane cœlesti oraculo prædicta est. Primus illius victoriæ præco fuit Ludovicus Iustus, cum nondum esset de ipsius apparatu prælij cogitatum. **Jacebat Princeps**

sanctissimus eo ex morbo , quo terris ereptus est , ut
 cœlo redderetur : cui cum proprior jam esset , cum
 ipsi æternæ lucis aurora quædam affulgeret ; repente
 quasi ex altissimo somno evigilans , conversusque ad
 Condæum Principem : Ecce , inquit , hostes regno
 imminet ; sed filij tui virtute propulsabuntur . Fue-
 runt , Rex Maxime , fuerunt hi Divinorum lumi-
 num primi radij , quibus Galliam tuam , priusquam
 atrata tuo funere procederet , persusam voluisti .
 Agnoscimus inde allapsam illam victoriam , unde
 prænuntiata est : cœleste munus prædicamus , quod
 cœlestis Princeps mœrenti Galliæ discedens ad sola-
 tium largitus est . Hæc immortalis triumphi , quem
 ducere in cœlo cœperas , effigies quædam est con-
 cessa Galliæ : ut quæ victrix toties per te fuerat , te-
 cum etiam saltem in imagine triumpharet . Aspirab-
 as de cœlo Gallis tuis animum , quem in cœlum
 evolans ademeras : restituebas hostibus pavorem ,
 quem tecum extuleras : sentiebant te fulminantem
 ij , qui dum viveres , fulgurantem viderant , audierant
 intonantem : & dum in hostes Anguianus turbinis
 ad modum irrumperet ; dum ita rueret in pericula ,
 ut ea vinceret , ita lacefferet neces , ut eas fugaret ; ita
 penetraret agmina , ut perrumperet ac profligaret ;
 manu nemini militum inferior , consilio ducibus
 superior , heroë ubique major ; dum nudato capite
 pugnaret , ut esset recipiendæ laureæ paratior : tu
 interim omnem prælij hujus aleam ex alto regebas ,
 victoriarum arbiter , qui certaminum pars magna
 non multo ante fueras ; aderas occultis illapsibus ,
 suggerebas consilia , destinabas ictus , legiones ex
 inopinato sternebas : ut morte sua triumphum au-
 gerent tuum , qui de morte tua triumphos duxerant ;
 tibi que jam immortalis ab ijs hæc victoria debere-
 tur , a quibus fuerat te mortuo desperata . Tum ora-

cula sua cœlum implebat, Auditores : perficiebat Ludovicus Iustus, quod prædixerat : auctor erat victoriæ, cujus fuerat vates : miles in acie, in cœlo signifer ; in Anguiano miles, signifer, imperator.

Et vero ne quis esset aliquando tam invidus, ut dissimulare quoquomodo posset, Divini esse muneris & extraordinariæ gratiæ, quod Regiam ad Rumpem vicerimus : ut non tantum certis, sed etiam conspicuis miraculis frueremur ; signum superi ipsi de cœlo sustulerunt. Volitabat in aëre delapsa nubibus alba fascia ; ut ne quid dubij superesset nostrarum esse partium cœlum, quod insignia nostra, Gallicæque militiæ symbolum induisset. Viderunt sibi affulgentem nostri : viderunt hostes atrociter minitantem, & quacumque sibi ingrueret, exanimatum militem, perturbatos ordines, aciem dissipatam ; Gallos invadentes, sternentes, immolantes. Resarciunt hæc tempora priorum jacturas omnes. Non est, quod ereptam sibi auriflammam Gallia lugeat. Restituitur illustrior auspicianti regnum LUDOVICO, quam quæ religionem suscipienti Clodovæo concessa fuerat ; neque minora prodigia ornandis regni hujus initijs, quam constituendis olim religionis, rei que pub. totius primordijs, destinantur. Custodiebatur in templo vetus auriflamma ; hæc in cœlo asservatur. Illam e mortali exercitu vir unus gestabat ; hanc immortalis militiæ Principes tollunt. Illa religionis unius causa, victricem adversus Barbaros Galliam præstabat ; hæc adversus hostes omnes, quæcunque bella moveat, triumphantem. Triumphavit vero deinceps : neque expeditionem movit ullam, quin exercitus nostros pavor antecederet, victoria sequeretur.

Quot enim te palmis, & quam illustribus, LUDOVICE, regni tui annus alter oneravit ! Quot capiti

tuo triumphales coronas Serenissimus AURELIANENSIVM Dux, patruus tuus imposuit ! Quot Regio diademati gemmas attexuit ! Fuerat ille priore anno, ad constituenda domi negotia necessarius; neque tam iniquis & dubijs temporibus, carere capite suo Regium Consilium poterat. Atque ut instante maximis in periculis metu, ad cor solet tanquam ad arcem affluere pars sanguinis præcipua, eique ad præsidium assistere: ita metuenti Gallia, quorsum tam repentina conversio rerum evaderet; eaque pericula merito formidanti, quibus se aliquando conflictatam eodem rerum statu meminerat; adesse debebat nobilior illa portio Regij sanguinis, & pectus intimum fovere tamdiu, dum perturbatos animos spes aliqua lætior a summis timoribus recreasset. Verum ubi composita omnia; & confirmata sunt; atque ita respiravit Gallia, ut ad summa quæque aspirare jam impune posset: tum GASTO arma in externos cepit; tum exercitum eduxit nulla re magis, quam ducis sui nomine, florentemne dicam, an formidolosum?

Cujus exercitus, cujus imperatoris si decora omnia dicendo persequi; si quæ ad urbis unius obsidionem admirabiliter præterque consuetudinem sunt gesta, percensere vellem; miraculorum segetem immensam aggredere novo miraculo prædicare. Adeo ubertatem orationis omnem, sua copia; dignitate, splendorem ornatumque superant. Mirati sunt alij victas esse fortissimas Belgarum, Italarum, Hispanorumque copias, quas in Gravelingam GASTONIS felicitas incluserat: ut tres populos, quibus cum Ludovicus Iustus, tot annorum spatio, tot regionum intervallis bella gesserat; una in urbe, mense uno, per patruum suum domaret Ludovicus Adeodatus: ex eoque omen Europa caperet, nul-

lam esse gentem Gallico inimicam nomini, quæ non esset aliquando Regis nostri frangenda viribus; ditionique subjungenda. Obstupescabant alij Castrum Philippicum, propugnaculis firmissimis & ad omnem artis accuratorem exactis, aggeribus, molibus, fossa duplici defensum; sine impressione, sine vi, sine prælio captum esse: hostibus cum primum instructas in se copias aspexerunt, ultro cedentibus; ut nostri, statim atque essent visi, vicisse dicerentur. Alij alia pro ingenio quisque, arbitrioque suo prædicarunt. Ego vero cum cætera illa magno sum opere vehementerque miratus; tum expugnatione ipsa Gravelingæ nihil mihi majus, nihil ad celebrandum admirabilius, præstantiusque visum est. Capta enim a G A S T O N E urbs illa est, & tam brevi capta tempore; qua fingi nihil poterat, vel natura loci, vel hominum arte, vel militum numero, vel annonæ copia munitius: capta est urbs illa, cui ut ferrent suppetias, coacta sunt Ypris Belgij totius comitia; deque subducenda nostris fulminibus provinciarum suarum arce grave consilium iniierunt. Quo in conventu cum omnes se in partes deliberando versarent homines sagacissimi, cum nullis operis: impensisque parcendum ducerent quis non miretur, nihil effectum ab ijs, aut tentatum esse? neque intelligat fieri hoc non potuisse sine supremæ cujusdam mentis consilio, extra rerum humanarum ordinem occulte molientis, ut cum fatagerent, cum moverent omnia, cum ardentissimis animis insurgerent; tum maxime inertes, & otiosi considerent? Quis vero affine illud esse prodigio, & præter expectationem neget communemque bellorum aleam contigisse; ut Belgicus leo, quo nihil ante fuerat, vel robore valentius, vel animis ferocius, uno impetu nostro, ictu prope uno con-

ciderit? Concidit, Auditores: tenemus amputatum caput belluæ: regionem illam GASTONIS auspicijs cepimus, quæ cum BELGII CAPUT diceretur; tum opibus, præstantia, momento, vii nominis obtinebat. Concidit, si qua est habenda fides indigenarum ipsorum vaticinijs, quæ trita popularique parcœmia prædicant, tum Belgium perijsse, cum Gravelinga sibi & Dunjerca perierint. Alteram cepimus, frænauimus alteram: neque superest ex hoc capite pars ulla, quæ jugo, quod tandiu detrectauerat, vel subacta omnino, vel pressa reductaque ad angustias non fuerit.

Et constat Belgio certe oraculi sui veritas: nostrum cœpit esse totum, ex quo caput tenuimus. Vix jam nobis cum his regionibus bellum, vix certamen ullum est: certare inter se videntur urbes ipsæ, ut nostræ sint. Plures hoc anno cepimus, quam multis ante annis obsederamus: ut non vi atque armis castra ulla expugnare, sed parta jam bona colligere, adire patrimonia, & in possessiones nostras pedem ponere videamur. Ita locupletiolem aliquando & auctiorem hereditatem a patruo suo Rex noster accipiet. Ita qui matrem a natura tantam, tanque fortem est nactus; huic patrem alterum, pietas atque fortitudo substituunt. Quibus tanti Principis virtutibus celebrandis, si mentis æstum impetumque sequerer, indulgerem impensius, Auditores: neque, vel sermonis inopiam, in tanta rerum ubertate; vel animorum vestrorum fastidia, in tam illustri tanque suavi omnibus argumento metuerem. Verum memini me non de Gastonis laudibus, sed de regni hujus miraculis dicere: necesseque adeo mihi esse in tanta rerum magnificarum copia, non singillatim explicatas omnes collocare in lumine; sed, quasi prætereuntes

solent , attingere ac degustare leviter , ad easque , tanquam ad constructas & reconditas opes , digittum intendere.

Iterum tamen ad te , Princeps serenissime , nostra respectat oratio : iterum me rapiunt patrata tuo ductu facinora , quæ si heroicis temporibus gesta legeremus , suspecta nobis vetustatis fides esset ; quæ cum legentur a posteris nostris eadem , erit nemo , qui conficta splendide mendacia , & illustres fabulas non iudicet ; nisi qui intelligat , quid incredibilis virtus tua potuerit , quid Ludovici summa felicitas postularit. Quantum enim illud fuit , quamque ad admirationem singulare , quod de ipsa natura rerum triumphare visi sumus ; neque oppositis ab ea potentissimis obicibus potuit fortuna Gallica retardari ? Vidit hoc anno exercitus noster objectam sibi in Belgio , non fossæ , non muri , propugnaculive unius moram ; sed profundissimorum lacuum , quos & Colmæ fluvij alveus , & inundantium aquarum vis immensa , ad quatuor & amplius milliaria porrexerat. Vidit , neque has sibi vias insuperabiles putavit ; non expectavit , dum gurgites illi decreverent ; non contabulavit , ut Xerxes ; non derivavit , ut Cyrus ; non tentavit alios aditus , ut bellorum mos est , Martisque communis. Illas paludes , illas voragines , illud pelagus , securus miles ingreditur ; pedem figit , ubi stare pontium structura vix posset ; aquas ambulat , quas navigiis transmitters periculosum esset. Quod si fecisset e tanto exercitu vir unus ; si metu nullo ab hostibus imminente adversam in ripam evasisset ; hominis industriam , fortitudinem , felicitatem miraremur. Nunc autem eo trajecisse cohortes aliquot , aspiciente hoste , ripam insidente , tormentis , jaculis , telis omnibus ingruente ; non repulsas fuisse , non territas : sed in hostium arces

intonuisse ex inferiore loco, irruisse in propugnacula, eos deturbasse, fugasse, cecidisse; id si non admirabile quiddam & prodigiosum dicamus: vestram fidem! gentes omnes, priora secula, ætates futuræ, vestram fidem! quid deinceps a nobis miraculorum in numero reponetur?

Quid vero illud! non semel de hujus elementi natura, sed iterum triumphasse? Præcepistis animis quod longiorem orationem desiderasset, Auditores: neque dicere de Belgica illa trajectione potui, quin Catalanicæ vobis memoriam, admirationemque revocarem. Fuit enim, fuit Catalania ejusdem gloriæ theatrum: felix Catalania, ex quo Gallorum cœpit esse; ex quo autem Ludovico nostro paret, prodigiorum ferax, & insuetis facinoribus assueta. Ludus illic fuit non ita pridem militibus nostris, non ponte, non cymba, non natatione; sed inauditis ante illum diem artibus superare amnes altissimos, quibus bene tutum se hostis crediderat: neque credidisset immerito, si cum alijs quibusdam, quam cum Ludovici copijs bella gessisset; si imminentem non habuisset Harcurium, quem, post insignes tot portentis victorias, post maria quondam ad Lirinenses insulas admirabiliter superata, impedire fluvij omnes, quantumvis tumentes, & violenti non poterant.

Gastones! Anguiani! Harcurij! tot consecrata miraculis nomina! Heroës idonei, per quos admirabilium operum vis tanta fieret! Fortunati Principes, qui Ludovici felicitatem nacti sitis! Felix ipse Ludovicus, qui vos patrandæ suæ felicitati pares invenerit! Infelix orator unus, quem factorum illustrium seges tam ampla vetat argumenti sui tractatione defungi. Germania! Belgica! Catalania! campi ad hujus imperij gloriam nobiles, ad omnem

prædicationis amplitudinem infiniti ! vos ego tam festinanter , raptimque præteream ? non liceat pedem usquam admirando figere ? ne sit fas quidem cursim omnia delibare levissimis aspectibus ? neque tot voces percurrendis vobis impendere , quot a Principibus invictissimis gesta miracula continetis ? Teque imprimis Germania , quam ne verbo quidem hæcenus attingi : Germania tot illustrata miraculis , quot militum nostrorum gressibus peragrata : ut piget sine tot inauditorum facinorum præconio ; tot Divinorum munerum veneratione , integram intactamque dimittere ! Ita defixum me in sui contemplatione tenuit Anguianus Belgicus , ut Germanici aspectum eripuerit : laudibus suis laudes ipse suas obruens & absorbens , atque ad Rupem Regiam tam mirifice triumphans ; ut dum fulguribus illis perstringeretur , dum imparem me sustinendis ijs agnoscerem , interim ad Friburgica & Norlingensia fulmina respicere vacuum non esset. Prætereunda nobis tamen illa sunt , quodque illustre mihi ad hoc argumentum videtur , sic prætereunda ; ut quamvis indicta , nihilo persuadeant minus , quam si verbis essent amplissimis ad orationis pompam otiosius exornata. Quid enim editorum regnante Ludovico XIV. prodigiorum vim atque copiam demonstraret magis , quam quod plenissimæ ijs ætates duæ sileri præ orationis infinitate debeant ? quod fortissimum Ducem ad Friburgum Norlingamque contemplari non liceat cos hostes agredientem , quos non fugere fortitudinis quondam heroicæ fuisset ; vincentem profligantemque , quos adoriri humanæ opis non esset visum ; utrobique saxi præruptissimis & inaccessis rupibus munitos , ut essent palmæ , quæ hoc in solo crevissent , illustriores ; utrobique victores , ut esset triumphus gloriosior , qui de trium-

phantibus ageretur : quod Spiram , Moguntiam ,
 Yvornatiam , decemque urbes alias , post Fribur-
 gensem victoriam mense uno captas , necesse sit ,
 ne appellatas quidem nominatim , relinquere .
 O miraculorum ubertatem ! quæ nos cum victore
 non sinat Philippoburgum ingredi , illud propugna-
 culum Imperij , Austriacarum opum ararium , ar-
 mamentarium gentis inimicæ , arcem Germanicæ
 libertatis ; urbem illam quindecim dierum spatio
 ab Anguiano captam , quam mensibus octodecim
 oppugnat Suecus ille victor , cui satis hyems una
 trajiciendæ Germaniæ fuerat . Quam urbem , etiam
 cum audiremus festa tormentorum murmura , cum
 triumphales ignes & gratulatorias supplicationes
 intueremur , quis nostrum fuit , qui tam brevi tem-
 pore , tam exiguo milite , tam pusillis opibus ca-
 ptam , non ægre admodum crederet ? Facere fidem
 res una poterat , quod hæc audiremus ab Anguiano
 gesta , quod regnante Ludovico perfecta cogita-
 remus .

Quid illud est autem , quod invitum me , An-
 guiane , detines ; & quamvis orationem coner
 jamdudum abrumpere , usque tamen insisto , avel-
 lique a rerum tuarum aspectu & admiratione non
 possum ? Quid illud , quod dum decora tua per-
 sequor , dum enumero hujus imperij miracula ,
 unum omnium maxime præstans ac singulare
 prætermitto ? Nimirum nihil est in omni felicitate
 nostra mirabilius , quam quod te salvo & inco-
 lumi huc usque fruimur . Te in confertissimos or-
 dines irruere ! non dissimulato habitu , non mentitis
 armis , sed aperto capite & erecto , nihil a grega-
 rijs militibus , nisi robore ac præstantia differen-
 tem ! Te unum telis hostium omnibus appetitum ,
 multis vulneratum , nullis confossum , rediisse to-

ties in castra , unum ex cohorte tua superstitem , omnibus qui te stipabant occisis , equis ipsis e quibus pugnabas , plurimis interemptis ! Te pestifero desperatoque morbo recens afflictum ; cum spes Galliae tecum debilitata langueret ; cum nihil vigoris in corpore ; nihil in medicina industriæ superesset ; actumque de te omnes , actum de Germania conclamarent ; repente sospitem , nobisque redditum convaluisse ! omnibus qua id esset ope factum ignorantibus , ut Divina factum esse ignorare nemo posset. Hæc cum audivimus , quam expavimus ad pericula tua , tam de incolumitate triumphavimus ; gratulatiq; sumus omnes , tot miraculis servatum esse Galliae , qui Galliam miraculo servaverat , miraculis amplificaverat.

Imprudens vero , & inconsultus fui , qui hæc prodigia cæteris prætulerim ; in iisque summum aliquod invenisse me putem , in quibus ex alio semper occurrit aliud , quod superioris laudem obscuret. Fecisti , Dux Potentissime , quod unius proprium Numinis videbatur : rerum naturas in contraria mutasti : Fortunam , quæ inconstans est , versatilisque per sese , fixisti ; tibi addictam ; Gallicæ prosperitati devotam ; pennis , talaribus , orbe volubili , ut Romæ olim Palatino in monte gestum fabulantur , exutam. Habuisti , quæ Atheniensium propria jactabatur , Victoriam implumem , ne posset alias ad partes , ut ipsius ingenium est , subita defectione celeritatisque conversionibus devolare. Erravi ! pennatam oportuit esse : non ut te fugeret , sed ut sequeretur : ut tecum loca disjunctissima celeris itineribus peragraret : ut per Galliam omnem nuper volitans , rumores suos spargeret prius paulo , quam te ad Norlingam reviseret , ac gloriosissima laurea coronaret. Illud enim haud scio an miracu-

lorum omnium testatissimum dicamus : quod diebus ante paucissimis , quam Bavaricas copias profli-gassēs , victorem te ferrent incerti quidem nuntij ; & prælij totius seriem , rerumque maxime singula-rium , quas divinare nemo posset , ita , uti postea sunt gestæ , describerent. Cœlesti victoriæ Divina oracula præcurrebant : neque novum tibi & inusita-tum erat , eos triumphos ducere , quos illustribus vaticinijs celebrare Deus ipse ac præcinere vo-luisset.

Sed ô virtutis tuæ potentes illecebras ! Dux præstantissime , quæ iterum me , quamvis caventem repugnantemque , vi sua quadam abripuerint. Si finem laudes tuæ nullum habent : at certe faciendus aliquis orationi ; quæ veluti fessâ longissimis itineri-bus maximarumque rerum pondere , quærit exitum tandem , locumque appetit in quo deposita conquiescat.

Bene est : ultro se offert felix ille terminus. Ecce post tot celebrata prodigia , occurrit demum illud , quod omnium est admirabilitate præcipuum , di-gnitate amplissimum , religione sanctissimum , par unum hujus imperij gloriæ ac majestati ; quod re-rum admirabilium structuræ quasi fastigium servan-dum erat ; in quod desinere cætera tamquam in caput suum debebant ; maximum regni sui mira-culum , Rex ipse LUDOVICUS ADEODATUS. Adeodatum nuncupasse , miraculum appellasse est ; & æternitati , quæ tam illustre nomen excipiet , significasse ; non eum humanæ fecunditatis , sed Divinæ virtutis opus esse ; non naturæ scœtum , sed partum gratiæ ; non temere ac fortuito editum , sed æternis consilijs , præter morem modumque om-nem ; Galliæ ad præsidium , Europæ ad imperium , terrarum orbi ad amorem , ad delicias , ad venera-tionem ,

tionem, cœlesti munere concessuque donatum; Reconditiores sunt aliquando sinus annalium, caduca monumenta vetustatis; quæque ijs commissa sunt ad memoriam, eorumdem vel involui recessibus, vel interitu deleri penitus & extinguï solent. At hanc Ludovici nostri præstantiam sine commentarijs posteritas intelliget: non erit, ut ex abstrusioribus historiæ latebris erui laus illa debeat, quæ prima specie, & in ipsa statim Ludovici Adeodati appellatione se offert: neque vel, jacturas annalium, vel monumentorum ruinas, vel ullas omnino injurias temporum pertimescet, quæ immortali nomine continetur. Negent miraculum esse Regem nostrum, qui ejus nominis non meminerint. Negent Adeodatum esse, qui sint in Europa peregrini: neque audierint, quam supra naturæ vim omnem & consilia; desperata utriusque parentis fœcunditate; sterilitate ipsis annis tribus & viginti comperta; Gallia, quod expectationi non poterat, desiderijs indulgente; infans ter maximus, Divina quasi elaboratus manu, neque tam Regio; quam cœlesti satu perfectus, stupentibus gaudio populis, improvise prodierit: similiter atque si nocte jam concubia dies repente fieret, aut gentes illas semestri caligine damnatas Sol ipse post unum alterumve mensem inopinatus exoriens sua luce recrearet. Debit votis precibusque diuturnis e cœlo devocari, ut cœlo ferretur acceptus; oportuit exaruisse prius naturæ fontes omnes, ut pijs lacrymis deberetur; expectari, differri, desperari decuit, ut præpotenti dexteræ tribueretur. Vetustis juxta & recentibus oraculis adpromissus est, præsignificatus ostentis, visis cœlestibus præmonstratus: ut inde sidus illud agnosceremus existere, unde prænuntij ac præcurrentes radij affulserant. Tot miraculis

opus erat, ut tanto miraculo fruereur.

Neque vero ea re duntaxat miraculum censerī Ludovicus debet; quod præter opinionem omnium, præterque naturæ opem & ingenium sit natus. Crescunt cum admirabili Principe nata cum eo miracula; neque tantum in Ludovici ortu, quantum in Ludovico ipso prodigiorum ostenditur. Totus est Adeodatus Princeps noster. Nihil est in eo quidquam non singulare, non rarum, non ætate majus, natura superius, conditione præstantius: nihil tanto nomini non respondens. Qui vel Felicem, vel Augustum, vel alijs eum nominibus appellat; ejus splendorem in tot quasi radios distractum, dissipatumque minuit: qui Adeodatum vocat, ejusdem laudes tam illustri nomine colligit & exaggerat universas. Scilicet quod a tanto artifice ad specimen Divini cujusdam operis effectum, quod infiniti muneris loco datum sit, concessumque mortalibus: id non esset admirabiliter omni ex parte perfectum; neque illa præstaret excellentia, quæ naturæ dotes omnes, & ornamenta superaret? Superat vero, & eo intervallo usquequaque superat, quo nemo unquam eorum hominum, qui lapsi de cælo ferebantur, mortalium vulgo præcelluit. Obstupesceremus in viris maximis ea, e quibus ætas ejus tenella tota contexta est; quæque minimam in ipsius infantia laudem obtinebunt, in heroibus suis vetustas religiosa consecrasset.

Quibus prodigijs quia longo jam usu felicitatis assuevimus; itaque comparati vulgo sunt mortalium animi, ut rerum admirabilium magnitudinem infrequentia & raritate metiantur: Docete Galliam, gentes exteræ, horum partuum steriles, horum decorum insuetæ, docete: quæ cogitationes esse nostræ super his, quæ judicia sensusque debeant.

Neminem in Gallia vidimus alienigenam , Auditores , si modo is Regis alloquio sit , vel conspectu saltem & salutatione dignatus , qui hoc insigniter non docuerit . Regiam in aulam confluunt gentium fere omnium legati : ibique cum multa sint , quæ illorum oculos , quocunque inciderint , pulchritudine capiant , dignitate teneant , magnificentia & splendore perstringant : tum nihil æque , ac Regis speciem ipsam , dignitatem oris , formam corporis omnem habitumque mirantur . Quid vero , cum de legatione sua , solenni ritu & apparatu referunt , propiusque ad congressionem , & sacratæ manus osculum admittuntur ? Infantem vident ea majestate , qua neminem antea Regem viderant ; ea humanitate , quam fingere sibi in tanto Principe , ne fama quidem prænuntiante ; potuerant . Venerant non collaturi cum eo sermonem , sed coram eo facturi ; habiturique honorem ipsius nunini , perinde ut mutis olim Deorum statuis habebatur . Verum ubi animadvertunt conjectus oculorum acres ac vividos ; Divinum quiddam in vultu , nihilque puerile meditans ; os illud in dicentis ore defixum , illiusque verba , gestus , motusque omnes , suis nutibus quasi trutinans : ubi responsa ex tempore accipiunt , plena ingenij , plena elegantia , judicij prudentiaque plenissima : tum vero vix apud se sunt homines gravissimi : atque id plerumque contigisse memorant , qui presentes esse his spectaculis solent ; ut eum viris sapientissimis terrorem infantis majestas & oratio attulerint , quem imprimere infanti peregrinorum hominum habitus vocesque debuissent . Illud vero certissimis hominum sermonibus compertum est : fuisse ex oratoribus ijs aliquos , qui ut experirentur essetne idem semper constaretque sibi Ludovicus , in aulam

postridie redierint : non jam ut eum pro tribunali ad pompam de industria compositum , sed ut cum domesticis agentem familiariter , indolique adeo suæ simplicius indulgentem aspicerent. Viderunt , Auditores , quod obstupuerunt vehementius , infantem , etiam in illis minutioribus virum ; ludos æque tractantem ut seria ; pauca pro tempore , omnia pro dignitate loquentem ; jocos & facetias non excipientem risu , sed iudicio æstimantem ; non gestientem ad spectacula , sed ne conniventem quidem ; neque incendientem ea commotiunculis & plausibus , sed nutu & auctoritate moderantem ; si quid rogatur majoris paulo momenti , non respondentem illico , sed uno alterove spatio graviter & attente confecto , sono vocis imperatorio decernentem. Quæ cum viderent , cum usurpant etiamnum oculis quotidie ; nihil mirantur magis , quam quod satis non miremur : & , o felices , inquirunt , eos , quibus hæc etiam familiaria esse potuerunt ! Beatam gentem , apud quam domestica & vernacula sunt miracula ! Invident vero , nisi & illud adjiciant : Dignum orbis imperio principem , cui rot muneribus natura , virtus ornamentis , fortuna victorijs , Deus ipse portentis tam admirabilibus al-
laborat.

Ite , homines exteri , vestras singuli respublicas , vestra imperia revisite : renuntiate popularibus vestris : quantum infantem in folio , quantum in infante Principem , quam illustre in tanto Principe miraculum , quot uno in miraculo & quam præclara miracula videritis , obstupueritis , venerati sitis. Audiant gentes omnes Regem esse in Gallia , ætate puerum ; iudicio virum ; victorijs heroëin ; majestate Deo , quam homini , propiorem. Audiant : quam cito supra viros fuerit , qui tam sero

esse inter homines cœpit; quamque mature vir evaserit, ut senex tardius fieret. Audiant, cum infantiam egisse non humanæ similem, sed illius prope parem atque germanam, quam Dijs suis poëtæ fictis fabulis tradiderunt: qui cum nascerentur infantes; Dij tamen, adeoque numine præponentes, judicioque supra captum hominum & intelligentia præditi nascebantur. Audierunt vero, audierunt hæc jamdudum nationes omnes, istis præconibus: neque ulla est ora sedesque terrarum, nullus intra oceanum locus: ubi plus admirationis sola tantarum rerum auditio non attulerit, quam soleat earundem apud nos præsentium conspectus obtinere. Celebrantur apud omnes pervagata populos Ludovici XIV. dicta illustria: cujus tactis illustrioribus, cum primum ad idoneam ætatem adoleverit, sola terrarum omnia triumphabunt. Jam, ex quo loqui cœpit, (quam cœdum est autem, qui mense nondum toto infantiam excessit?) jam redigi in commentarios a domesticis cœpere, quæ festive, quæ graviter, & regie dixerit. Pleni sunt descripti a curiosis hominibus codices, infantis unius apophtegmatum: quæ cum legere mihi contingit; (legi autem persæpe, neque adhuc legisse pertæsum est) non jam illos vetustatis Illustres, tot prædicatos seculis, tot consecratos monumentis desidero. Adeo scita cuncta sunt, & acumine subtilia, opportunitate commoda, pondere gravia; verbis, sententijs, leporibus exquisita.

Quam hic jure, quamque merito illud poëtarum solemne usurpare fas esset; meliore in causa, quam illi solent, ora centum optare: ut tam brevi temporis spatio, quam mihi ad dicendum sumpsi, par essem recitandis omnibus; quotque promerem Ludovici sententias, tot ab eo profecta miracula præ-

dicarem ! Verum quando nullus hic nobis est prodigia expectandi locus , sed tantum prodigia celebrandi : ex uno ipsius dicto , quid de cæteris existimandum sit , judicate. Exuebatur aliquando vestibus sub vesperam Ludovicus , mox ad quietem componendus in lecto. Quo tempore , ut molliorem Principi facilioremque somnum conciliet , solet palatina nobilitas , nova quotidie oblectamenta conquirere. Tum autem erat is forte lusus institutus , ut astantium cuique sua designaretur conjux , variaque per ludicrum matrimonia jungerentur. Et jam alias alijs uxores , aspersis etiam non illiberalibus facetijs , & repetito sæpius inter præsentis risu , pro se quisque destinarat : cum Ludovicus , qui meditabundus interim siluerat , grande scilicet quiddam animo parturiens ; Ego vero ; inquit , Parisiis Constantinopolim despondeo. Tum in cubili collocatus somno se dedit. Hic vero , hic seculorum omnium memoriam provoco , fueritne unquam prolata vox ulla illustrior , admirabilior , Divinior ? Me , Auditores , incuso ipse , quod proferendis hæctenus alijs Regis nostri miraculis tantum temporis , orationisque contriverim. Exordiendum scilicet ab hac voce fuerat : quæ orationem exhaurit omnem ; qua una sparæ in cæteris laudes omnes ingenij ; elegantiae , gravitatis , ad stuporem usque continentur : quid dicam , pietatis , fortitudinis , omnique regij spiritus ? Infantem quadriennio haud sane multo majorem , non pacis otia , sed belli certamina ; non pugnas pueriles , sed heroum victorias ; non ludorum palmas , sed triumphos de potentissimis hostibus meditari ! Pugnas , victorias , triumphos , non ad libidinem , sed ad religionem ; non ad spoliandas , sed ad consecrandas provincias ; non ad Imperij sui , sed ad Divini nominis hostes frangendos

referre ! ea dicere, quæ a viris excogitari non possent ! voluere illud animo ac decernere , de quo maximi heroës nostri tot jam seculis desperarunt ! O Franci ! O Christiani populi ! O certa præfagia futurorum ! Nam si grandior hoc dixisset Ludovicus , si adolescens , si vir hoc pronuntiasset : esto , tanta non tribueretur hominis orationi fides atque auctoritas ; & suspitione ipsa falsi , omnis hæc vaticinatio non careret. Nunc autem , Deus , Auditores , Deus ipse locutus est : atque hanc a quadrimulo infante vocem prolatam oportuit , ut a Deo profectam esse nemo dubitaret. Puer afflatus numine , sine Sibyllarum bacchationibus ; plenus Deo , sine vatum furoribus ; futuri vates , sine fatorum ambagibus ; dictantis , agitantis , loquentis Sapientia responsa reddebat. Occupaverat æterna mens pectus illud , quod tanquam adytum & sacrarium suum ipsa fabricaverat : linguam infidebat illam , quam fundendis oraculis suis destinaverat : ciebat formabatque voces , quas pridem consiliorum suorum interpretes designarat : quondam autem , quondam & dexteram ipsam reget ; quam imperij sui administram , potentia vicariam , prædictorum operum effectricem elegit , constituit , dedicavit. Et quærimus adhuc in Rege nostro miracula , in quo etiam & oracula reperimus ? Erit scilicet aliquid in Ludovico , quod non sit Adeodatum ? aliquid in Adeodato , quod stupendum non sit ; & præter naturæ munera omnia , Dei unius efficiëntia tribuendum ?

Felicem profecto Galliam ! Fortunatum imperium , quod olim in miraculis natum , miraculis crevit ; miraculis idem ac prodigijs , virile quoddam ævi robur & vigorem ætatis integerrimæ sub Infante Principe nanciscitur ! Felix iterum , fortu-

natumque: cujus flos ille, si tam manifestis præ-
 sagijs fides est, nulla vetustate consenescet! Nun-
 quam, mihi crede, Gallia, scepro tuo deerunt,
 Ludovico Iusto prognati justi heredes; postquam
 in tanta desperatione non defuerunt: nunquam in-
 teribis, quæ cadente tanto Principe non labasti:
 nunquam affligi vi hostium ulla evertique poteris;
 quæ de ijs ad Rupem Regiam triumphasti, qui non
 tam ad te perdendam, quam ad jacentis jam &
 extinctæ detrahenda spolia convolarant: nunquam
 secundo numine non pugnabis; quæ tum propi-
 tium palamque signiferum habuisti, cum infen-
 sissimum querebaris, &, si humanis judicijs res
 penditur, queri merito videbare. Quæ vero confi-
 lijs opponi tuis obstacula potuerunt, ADEODATE
 AUGUSTE? aut quis erit victoriarum aliquando
 modus? cum exercitus illos; dux ipse præsentia
 tua excitabis, qui aspirante modo tua felicitate ma-
 jores hominibus sunt visi; quorum viribus cessisse
 videntur naturæ ipsius vires omnes, cum perfrege-
 runt munitiones ejus firmissimas, & potentissima
 repagula perruperunt; eorumque impetus nulla vel
 montium altitudine, vel asperitate saxorum, vel
 inundantium fluminum immensitate potuit inhi-
 beri. O spes hujus Imperij! O expectationes incre-
 dibiles nostræ! Nam si ostenduntur prodigia mor-
 talibus, non tantum ut eorum animos admirabili-
 tate percütiant, sed etiam ut magnarum rerum præ-
 sensionem ijs quandam ingenerent: quid portendi
 putemus ijs, quæ tam crebra se nobis offerunt, ut
 miracula esse ipsa prope consuetudine deserint?
 Quid! erit igitur, quod supra tantæ gloriæ fastigia
 quondam assurgat! Erit majus aliquid ijs, quæ
 asseveraremus fieri non posse, nisi gesta videremus!
 Erit, erit, Princeps felicissime; nova tibi rerum
 series

series nascitur ; novus surgit & inauditus prodigiorum ordo : neque tantam admirabilium rerum multitudinem Deus in imperij tui primordia congeffit , nisi ut essent tuæ felicitatis elementa , fundamenta gloriæ , & fati illius , quod tibi justitia , fortitudo , pietas elaborant , initia quædam & præludia. Age ergo , tam felicibus auspicijs adolesce : adolescat tecum Galliæ prosperitas , quæ sub alio quopiam maturitatem videretur affecuta : miraculis tuis signentur dies omnes nostri , tui consecrentur : menses relatis victorijs ; anni subactis provincijs , partis imperijs computentur. Quamquam ! angustiora tibi ætatis spatia definitio , qui vivere usque te opto , dum cesses vincere. Brevi terminabitur victoriarum tuarum cursus , quia nulli propediem hostes vincendi supererunt. Tum vincere desines , ut triumphes æternum ; quam gloriosus , quod gentes omnes bello domueris , tam jucundus orbi terrarum , quod eum alta pace composueris : non Germanicus , non Ibericus , non hujusmodi vanitatem nominum affectans , ne recitare non possint titulos tuos , nisi qui descriptas animo nationes omnes teneant ; sed uno Pacifici cognomine universa complectens. Infantis crepundia , puerique ludus fuerint , populos omnes debellare : viri propria , senisque laus erit , eosdem temperare legibus , justoque imperio moderari.

LUDOVICO XIV.

REGI PACIFICO

PANEGRICUS II.

PARISIIS. III. NON. OCT. CIO. IOG. LIII.

QUOD unum ad summam alacritatem, his scholarum primordiis, desiderari superiore anno visum est, PRINCIPES ILLUSTRISSIMI; ut civili concordia constituta, in pace atque otio, pacis artes & studia colerentur: id singulari Dei Opt. Max. beneficio concessum, celebritatem affert hodierno diei lætitiæque singularem. Nam & ea tum eramus conditione temporum, ut quamvis aliquid ostendi lucis in illa caligine cœpisset; non posset tamen, & præsentium malorum sensum, & metum futurorum spes incerta pacis adimere: & ea nunc tranquillitate ac securitate fruimur, ut si nondum externa bella sedata sunt, quæ minus infesta literarum studiis experti sumus; at domestica, quæ pestifera sunt iisdem, penitus oppressa conquieverint. Atque hoc domesticæ pacis profectum a Christianissimo Rege beneficium, cum universæ Galliæ sit, & omnium ordinum artiumque commune; tum proprium certe literarum est, quæ vigere non possunt, dum armorum vel obstrepuntur fragoribus, vel timore turbantur. Quamobrem ne videantur ingratae atque immemores beneficii, per quas beneficiorum memoriam tuentur cæteri, gratiamque persolvunt: diem hunc suo nomine festum atque solemnem,

consecratum volunt tanti prædicatione muneris, civilemque pacem Gallia restitutam, Ludovico XIV. Regi Christianissimo, Regi Pacifico, per me gratulantur.

Pulchrum, & illustre Pacifici nomen est, Auditores; plena deliciarum appellatio, plena dignitatis: atque ut nulla cœli facies plus ostentat decorum atque pompæ, quam quæ serena & clemens est; sic nunquam est imperii majestas augustior, quam cum suavitate illa & quasi serenitate pacis ornatur. Popularis hic titulus est, idemque Divinus; quo laudes principum omnes & splendida vocabula, veluti sole minorum ignium lumina continentur: ut qui Pacificum Regem dixerit; idem & patrem patriæ, & populi delicias, & optimum principem, & pium, & felicem appellet; nomine uno, tot ambitiosa nomina repræsentans.

Cum autem est nomen illud per sese gloriosum principibus omnibus, a quibus bellæ quavis sedata fuerint: tum iis profecto, qui civilia restinxerint, eo gloriosius; quo, & difficiliora hæc ad proffigandum, & reipublicæ funestiora sunt. Externis scilicet in bellis incerta fere victoria est; in domesticis nunquam non certa clades: illa viribus geruntur robusti ac florentis imperii; his conficiendis, quæ supeditentur ab eo regno vires, quod omni ex parte concussum & fractum est? illorum flammæ extinguere conatur populus; horum accendit: ut merito dixerim bellis cæteris exerceri rempublicam, intestinis interim, sublati illis recreari pacem a morbo, his oppressis ab interitu revocari. Quid enim omnium vis atrocitasque bellorum efficere solet, quando cum peregrino tantum hoste configitur? pacis integritatem imminuit, pacem ipsam funditus non tollit. Regnat interim in sinu reipublicæ,

mis & vegeta pax ; dum extremis in finibus , & limite quodam imperii , tanquam summa cute aliquot vulneribus delibata , perstringitur.

At cum civilia signa sublata sunt , tum gliscit penitus grassaturque pestis in intimum admissa corpus : nullum paci perfugium relinquitur : nulla vacua sedes ab importunitate bellorum ; quæ veluti arce occupata imperii , longe in eo lateque dominantur . In illa rerum perturbatione pacem ubique requiro ; ab urbe , ab agris , a provinciis pacem repeto : nusquam nisi peremptæ pacis tristissima monumenta reperio . Periisse in urbe pacem , armorum tumultus fragoresque respositant ; abesse ab agris , direptio , vastitas , solitudo , silentium ipsum loquitur ; extinctam esse in provinciis , incendiorum fumus , tanquam ex illius rogi reliquiis erumpens , admonet . Ipsa , quod superest , privatarum ædium penetralia subeo ; fratrum sinum exploro , parentum pectora perscrutor : hinc quoque pulsa pax & ejecta est ; neque civilia unquam arma commoventur , quin & fraterna , & his detestabiliora sæviant . Quot in regno provinciæ , quot urbes , quot tecta , quot latebræ sunt : in tot veluti membra , misera pax divulsa & distracta concerpitur . Hic jacet cadaverum acervis oppressa , hic obruta & obruta ruinis urbium , hic merfa cæde ac sanguine , hic bustis adhuc fumantibus consépulta . O pax ! o deplorata pax ! revocate te hoc rerum statu , & ex illis bellorum stragibus excitare ; cujus tandem , nisi Divinæ virtutis ac felicitatis erit ?

Tuæ , LUDOVICE , fuit & virtutis , & felicitatis : hoc virtuti felicitas concessit , felicitati virtus elaboravit . Optabamus tibi puero , neque tam commodi nostri causâ , quam gloriæ tuæ optabamus ; ut externa , quæ gerebamus , bella componeres : sed hoc ,

& unum precari tum in domestica tranquillitate poteramus , & puero precabamur. adolescentem major a bellis civilibus laurea manebat : parabat nobis tristiora illa tempora , vel fâti nostri vis , vel tui ; ut ex iis insignius tibi victoriæ decus existeret , ut jure omnium optimo Pacificus dicereris , hoc est pacis procreator & parens ; quam , cum funditus periisset , cum nulla ejus vestigia superessent , Gallia reddidisses. Expectabamus , languentem & infirmam a te recreandam ; mortuam excitasti : ut qui miraculo vitam ingressus es , miraculo imperii primordia consecrasses.

Quæ Ludovici laus cum sit clarior , quam ut eam obscurare vel livor obtrectando possit , vel ego assentando velim : ut eam ne quis majorem fieri dicendo putet , & amplitudinem ab orationis ambitu quærere ; verbo uno ingentem panegyricum absolvam : Bellum civile flagrabat , Ludovicus extinxit. Brevis , & contracta laus ; sed eo major , quo brevior : tuta laus , & secura , quam neque falsi coarguere quisquam in tam recenti memoria potest ; neque verbis exaggeratam , in tanta dicti brevitate criminari. Bellum civile flagrabat : quis incendii non meminit ? Extinxit Ludovicus : quis beneficio non fruitur ? Omnium igitur est descripta , & infixamentibus , Ludovici laudatio : ejusque oblivisci non possunt , quin & recentis belli recordationem , & præsentis securitatis sensum amittant.

Verum ut æstimetis certius , quantum , ex hoc pacis beneficio , solidæ veræque gloriæ Ludovico accesserit : perpendite , quæso , mecum , quam arduum opus esset ; tum quam præter spem omnium , quam perfecte , quam celeriter ab adolescente principe absolutum sit , admiramini. Vexabatur Gallia iis discordiis contentionibusque partium , quæ cum

pupilli Regis vexassent tempora, tum multo sunt grassata funestius, cum is suæ tutelæ fieri per aetatem cœpit ipse jam imperii tutor, ejusque habenas per sese moderari. Ut enim sub coronæ signi cœlestis ortum consurgere venti, ac tempestates solent: sic fatale videtur esse novis principibus, ut cum ostendere se regno incipiunt, ac siderum instar exoriri; tum maxime populorum motus, turbæ, seditiones excitentur.

Quam labem illis regnandi primordiis tantopere infestam, cui tandem causæ adscribamus? An naturæ rerum, qua fit ut infirmiora rerum omnium initia sint; & regni, perinde atque vitæ, prima ætas tenerior quodammodo minusque robusta concipi facilius possit? An populi ingenio, qui ferox esse solet, ac dominatus impatiens, similibus immitis bellæ; quæ cum facile priori domino, a quo fuerat mansuetacta, pareret; ab altero deinde tractari se, nisi aliquo usu condocetacta, non patitur? An causis aliis abstrusis penitusque latentibus; quæ nos fato tristissimo, & immisissis ab irato numine calamitatibus, exercuerunt: ut sive casu, sive errore quodam excitata incendia, magis deinde ac magis ad perniciem nostram exitiumque creverint. Creverunt enimvero ignes illi, arseruntque sic, ut brevi tempore regni partes omnes pestis rapide dilapsa pervaserit.

Quam brevi locata ubique civilia castra sunt! quam celeriter collecti ingentes exercitus, munitæ arces, occupatæ provinciæ! qui concursus amœnitium civium! qui cum ante tot votis, tot conviciis pacem efflagitassent; jam cæco furore præcipientes, armis sponte correptis, tota Gallia pacem exterminabant. Ii porrò contrariarum partium duces erant, quorum auspiciis desponsa & oppigne-

rata victoria videbatur ; ea virtute duces , quam fortuna nunquam deseruerat ; ea fortuna , quæ nunquam sine virtute pugnaverat ; ea fama , quæ citra pugnam vincere solo nominis terrore poterat.

Aderant magna belli præsidia , magnæ ac formidolosæ vires ; partim collectæ domi strenuis & operosis conquisitionibus ; partim ab hostibus , summis primis , deinde palam magno apparatu subministratæ ; eaque pompa , quam incertum erat , an triumpho suo , an funeri nostro pararent. Imminebant iidem foris , & in fines nostros incurfabant amplissimis exercitibus ; quos immensis opibus & superbissimo delectu , tanquam ad supremam & decretoriam diem , conscriperant. Ardebamus domi , obsidebamur foris. Navim intueri videbar , quam intus ignis depascitur , extrinsecus procellæ ac turbines exagitant : ut eam , neque a flammis servari tempestas , neque defendi a tempestate flammæ patiantur ; eique sit proinde duplici simul exitio pereundum , incendio & naufragio.

Nihil autem erat in hac calamitate tristius , quam quod eam obstinatus ad perniciem populus adamarret. Populus natura mitis & tractabilis , quo nullus est in orbe terrarum ad regum venerationem propensior , eo furore correptus , ea vesania præceps actus est : ut efferatus repentino quodam impetu , & ab humanissimis moribus ad incredibilem immanitatem occulta ignotaque vi traductus videretur. Id nimirum usquevenit , ut quo quisque facilius & obsequentior est ; eo sit deinde , cum semel reverentiam excussit , ferocior : neque possit mansuetudo summa , nisi summo furore superari. Vix enim se putat nisi maximis de causis irasci potuisse , quisquis suæ sibi lenitatis conscius est : neque modum ullum furori ponit ; ne videatur mediocriter læsus ,

si leviter ulciscatur. Accedebat diuturna vectigalium impatientia; quæ non tam regum voluntas, quam temporum necessitas imposuerat: ex quibus concepta sensum iracundia, multisque annis collecta; levi accedente causa, tota effusa est.

Hos optimi populi furores cum mirarentur sapientes plerique: cum animadverterent, non esse Galliarum proprium; sed terrarum omnium commune fatum illud, quod commotis ubique seditionibus atque turbis, omnia permiscebat; vixque regionem ullam esse, quam iisdem, aut disturbatam penitus, aut vehementer agitatam non cernerent: eo sunt tandem adducti, ut concursum quendam siderum crederent esse factum; quæ populos omnes ad illam insaniam, quam arcanis, tam validis impulsibus concitarent. Facebat autem illa stellarum quasi divinitas; quæ naturarum omnium fata continet, & decretis suis humana ipsa consilia voluntatesque moderetur. Micant ignes illi, non cæcis ardoribus incendunt; ducunt animos, non dura necessitate rapiunt: adigant brutas animantes, compellantque certis & nunquam irritis impressionibus; hominum voluntates non nisi liberis conditionibus; & invitamentis quibusdam illectas sollicitant. Fit illud tamen, ut cum hominum magna pars, pecudum in morem, unis insueverit sensibus ac cæcis animi commotionibus parere; eo ferme ruat præceps populus, quo impulsus illi cœlestes quasi precario invitabant: effectumque adeo tum temporis est, ut ubique dominata sit vis illa imperiosa siderum; si qua tum erat, quæ ad defectiones civilesque discordias induceret.

Sed inventus est in Gallia sapiens, qui dominaretur astris; eorumque vim sua virtute reprimeret. Fuit, L U D O V I C E, felicitas tua fatis illis astrorum

potentior: sidus ipse fuisti laboranti imperio, cuius benignitate, cæterorum inclementia fiderunt, manansque ab iis in terras contagio superata est; cuius luce, discussa tandem est illa caligo temporum, quam stellæ maligniores induxerant: proprium felixque sidus his jactatæ fluctibus Galliæ; quæ naufragium erat jam jamque factura, nisi temperatam aspectu clementiore pacasses.

Cui nostrum spes tum temporis erat; Auditores, summam rem a tam turbido statu, ad tam quietum & compositum brevi esse revocandam? Quis cum hanc tranquillitatem resque domi pacatissimas intuetur, non se in alias quasdam oras deportatum putet? se in eo credat imperio versari, quod suis prope convulsis sedibus, tam ingentes ruinas paulo ante traxerat? Conferte, Parisienses, conferte rerum hunc statum, hanc regni faciem; hanc quietem urbis; cum illius perturbatione temporis, quo vestra vobis Lutetia carceris loco erat: cum, neque pedem extra pomerium efferre paterentur effusi prædonum exercitus hostiliter ubique grassantium; neque in urbe tuto commorari sineret manus egentium & perditorum, quæ hic una regnabat: qui nec a publicis ædibus incendium, nec vim a senatu, nec cædem a civitatis proceribus abstinebant. Quis vestrum ædes suas tutas credidit, cum ardentem urbanam basilicam intueretur? quis vitæ suæ non timuit, cum optimatum internecciones, & publica parricidia cerneret? Tandiu licebat vivere, quandiu sicariis libebat: hos libertatis vitæque vestræ habebatis arbitros, apud quos nocens erat, quisquis civis optimus videbatur. Quid dicam conjunctissimorum hominum perfidias? quid proditiones domesticorum, fraudes, suspiciones, pavores perpetuos; quibus fiebat, ut nihil quisquam ne suis quidem in

laribus securum duceret? Inter tot pericula hoc timebatis magis; quod incertum vobis erat, quid omnium maxime timeretis.

Interim autem, cum e provinciis omnibus, quas eadem mali vis premebat, Lutetiam multi, tanquam ad pacis asyllum aspirarent: vix attigerant eandem Lutetiam, cum illis spectaculis attoniti, jam provincias suas desiderabant: vicissimque, si qui elusis vigilibus ex urbe proripere se, & tanquam ex ergastulo evolare potuerant; cum eisdem ubique luctus, eadem latrocinia, direptiones, & cædes eadem intuerentur; eos continuo desertæ Lutetiæ pœnitebat. In illa tam communi Galliarum calamitate, quemcunque infederant locum, is omnium miserimus videbatur: ut in ægro, & fracto malis corpore, ea demum pars una omnium vehementissime dolet, in quam ægrotus incumbit. Erat autem illud in tot Galliæ morbis luctuosissimum; quod in tanto corpore, pars esset ex omnibus nulla, quæ medicinam vel facere, vel pati vellet; omnes exitium sibi ac perniciem per aliarum exitia molirentur.

Emersisse Galliam ex his fluctibus: superesse tot malis incolumem; neque stare tantum; sed omnibus antestare, quam omnium injuriis nuper expositam videbamus, oppugnatam ab hostibus, a suis divexatam, a nemine, præterquam a Ludovico defensam; & invitam ab eo servatam esse: qui poterunt hæc a posteris quondam audita fidem obtinere; quam impetrare a nobis, etiam præsentia, etiam oculis explorata, vix possunt?

Quæ dum sapientissime curarentur, quam multos interim audiebamus in omni congressu, in circulis omnibus, rerum administrationi obtrectantes, sua interponentes summis de rebus judicia, deplorantes regij consilij cæcitatem; exclamantes, præ-

posteras iniri vias restituendæ in integrum reipublicæ; his artibus, hac rerum gerendarum forma perdi Galliam, ac funditus everti. Assuescite parere, populi: assuescite arcana regum consilia venerari; quorum non potentia tantum estis, sed etiam sapientia subjecti: cum utramque regendis vobis a Deo vicariam acceperint. Sed nimirum est iniquior ferme populus iis, quæ supra se posita cernit: atque ut in cœlo, sive sudum, sive nubilum est; aliquid occurrit semper, de quo morosiores quidam expostulent: sic in imperio nunquam non aderit, quod prava & distorta ingenia conquerantur. Quid quod magnos se nonnulli credunt, si magna fastidiant? *Et, quod ajebat ille, ut putentur sapere, cœlum vituperant.*

Illis consiliis, quæ criminabamini, o censores egregij temporum, vicit Rex Pacificus: & ita vicit, ut ejus magnitudinem victoriae non possitis, nisi ex Galliae amplitudine metiri; quæ cum tota periisset, tota servata est; & proffigatis penitusque consumptis armis civilibus, ab ipso recuperata. Quid enim? ubi domesticorum tumultuum ulla vestigia? ubi defectiones provinciarum? ubi potentium conjunctiones? ubi pars ulla, quæ a principis imperio desciscat? Recognosce teipsam Gallia: circumspice, quaqua pates: lustra curiose partes omnes: num quæ tranquillitatem tuam intus aura conturbet; num quæ civilium copiarum reliquiae apud te supersint; num quas arces factio ulla servaverit; num quod castrum, quo respectare seditio possit, num quem aggerem, quo se turbulenti cives protegant; num quod toto regno propugnaculum, quod regis armis simul non fuerit, & paci ac concordia patefactum. Nam fines ipsos non moror: qui sicubi habentur infesti, dum in alijs vicissim

incurrimus ; id externi belli totum , non civilis est. Hoc dico , nihil domi nisi pacatissimum superesse.

Et hanc quidem Galliae salutem a Ludovico restitutam hoc admirantur impensius gentes ceterae ; quod damnis experiuntur suis , quam insanabiles illae plagae sint , quas a ruinis civilibus regna patiuntur. Hispanicae ditioni Gothalia & Lusitania subtractae sunt : altera belli theatrum esse ex illo non desit ; alterius ne recuperari quidem particula potuit. Britanniam conjuratorum arma furoresque turbarunt ; regi suo tota perit. Iisdem Polonia motibus concussa est ; nondum sedati sunt : iisdem agitatedum est Turcicum imperium ; adhuc perseverant. Una omnium Gallia , cum periculosissime quateretur , firmissime stabilita conquiescit ; una plene a Principe suo ac perfecte recepta , pristinoque imperio placidissime subiecta est : ut in tot prodigiis nihil sit admirabilius , quam tantum regnum tam brevi tempore fuisse recuperatum.

Sed admirationem omnem id superat : quod citra ullam vel conversionem reipublicae , vel labem religionis , recreati sumus , a bellis civilibus ; quae vix unquam antea , utraque incolumi , sedari poterant. Quid ab iis patiatum forma reipublicae ; Roma didicit : cum domesticas ejus discordias , & diuturnam tot bellorum jactationem ita composuit Augustus ; ut a multorum potestate ad unius dominatum omnia desciverint. Quam sint eadem pestifera religioni , experta est Gallia intestinis superioris seculi bellis : quorum tristes reliquiae sunt , Calvinii posteritas in Christianissimi imperij sinu ac gremio secuta. Ac ne ab illa , vel locorum , vel temporum longinquitate arcessere operosius exempla necesse sit : quanta recens est Britannicum in regnum , per civiles inducta motus , reipublicae

simul religionisque mutatio ! Neutrius Gallia detrimentum sensit, Auditores : sed ita quietem a perturbatis illis temporibus recepit ; ut nihil , vel de reverentia principis , vel de sanctitate religionis amiserit. Quando enim Regis visa est firmior potestas ? auctoritas major ? Cui quidem ignominiosum non fuit iis motibus concuti , sed iisdem non everti gloriosum. Profuit tot opibus , tot conatibus , tanta vi tantoque impetu oppugnatam esse ; ut invictum esse in Gallia Regem , & populus , & Rex ipse doceretur,

Religioni vero adeo nihil de sua integritate decessit ; ut novus etiam illi nitior , novum pacis & concordiae decus , sedatis Jansenianae controversiae tumultibus , accesserit. Pacificum se Ludovicus non credidit , nisi geminae pacis auctor esset ; alterius quam Regno suo , cujus parens est ; alterius , quam Ecclesiae , cujus est filius , restitueret. Et utramque certe reduxit ; alteram suo , alteram summi religionum , interpretis arbitrio sancitam : illa victoriae fructus , haec pietatis fuit ; utraque summae felicitatis. Quod enim respiramus ab iis turbis ; quibus exercita religio annis amplius decem , magno bonorum omnium luctu , metu majore fuerat : tuum , LUDOVICE , munus est ; qui tuis ad Pontificem Maximum literis , precibus , auctoritate , e Vaticano pacem tanquam e coelo devocasti. Constantini Magni pietatem imitatus es : qui hostibus terra marique domitis , pace universo imperio parta , reddendam quoque religioni pacem , compositis ejus dissidiis putavit ; & Ecclesiam ab Arianorum peste , Ecclesiae ipsius auctoritate vindicandam. Sed Constantino in hoc felicior es , quod is Ariam haeresim ne sic quidem opprimeret : tu , cum nemo se contumacem , & refractarium ad hanc

diem videri velit, sperare merito possis, non sopitos esse tantum, sed etiam extinctos ignes illos, quos Batavica novitas accenderat; tutaque apud nos fore, tum ab impudentibus calumniis, tum a futilibus interpretamentis Romana oracula, quæ tuis edictis protecta sunt. Quod si quis existat unquam adeo vecors, ut neque pontificia fulmina, neque regia vereatur; si quis Galliarum Episcopis tam insolenter illudat, ut ejus patrocinium doctrinæ suscipiat, quam illi communibus ad sanctissimum Patrem literis, & excerptam e Iansenij libris agnoscunt, & novam appellant haresim, oppresamque gratulantur: hujus nos, si quis tamen hujusmodi prodibit unquam, non tam reformidare impetum debebimus, & concessæ divinitus paci quidquam metuere; quam vel ridere hominis fatuitatem, vel impietatem & sacrilegium execrari. Excisa est enim profecto, excisa funditus illa Babylon, arx illa discordiæ, illa domesticæ pacis inimica: cujus si qua sunt tamen audita murmura; fragores ij sunt, ingentis ruinæ testes; singultus extremi sunt morientis belluæ, eoque vehementius ululantis, quo funestiore plaga percussa est.

O pacem! Auditores, pacem Ludovico gloriosam! & eo certe priore altera præstantiorem, quo & sanctior est, & longius per Christianum orbem latiusque diffusa. Cum enim aliis non sit inclusa finibus, quam quibus est Innocentii auctoritas circumscripta; peragravit scilicet regna omnia, oras terrarum omnes obiit: ut quorum, vel disjuxerant animos novitates istæ, vel disjuncturæ prope diemerant; eos aut recrearet inducta concordia, aut a præsentibus funestissimorum dissidiorum periculis defenderet. Immensa & infinita pax! an civilis dicenda, quæ civium composuerit discordias?

an externa, quæ aliarum etiam gentium vel restituendæ, vel confirmandæ tranquillitati provisâ sit? Utramque certe laudem pax ista ferat, ut ejus auctor Ludovicus utraque decoretur.

Verum quid religioni, quid populis cæteris orbique terrarum princeps noster hac pace contulerit, persequentur ornatiùs alii; quibus & otii plus erit, & copia dicendi beatior: me nefas est patriæ fines huic orationi præfixos prætergredi; cui tum plene civilis est restituta pax, cum religionum divortia sublata sunt. Nunquam enim quietum imperii corpus est, dum anima imperii religio luctatur: nunquam est sine motibus respublica, dum hoc ejus fundamentum concutitur. Rara inter eos concordia, qui de re tanta dissentiunt. Sustulit Ludovicus illam domesticorum bellorum scaturiginem; illum publici incendii fomitem; ex quo civiles flammæ intelligebat posse mox tenuissimis igniculis suscitari.

Satis autem non fuit Pacifico principi, publicos bellorum motus comprimere: nisi privata quoque arma, & internecinam singularium præliorum insaniam, qua potest auctoritate maxima & gravissimis interdictis compesceret. Parum ipsi fuit, publicæ rei pacem restituere: nisi & eam privato cuique redderet. Hanc domesticæ quieti debere se accessionem credidit: & debebat certe, ut pleno beneficio frueremur. Parit enim civile bellum simulates infinitas, gravissimaque odia: quæ conflata mutuis injuriis & offensionibus, sic hærent exulceratis animis penitus infixæ; ut ne publica quidem conciliata pace & concordia deponantur. Quæ si armis ulcisci cuique fas esset; redintegratum potius, quam confectum bellum civile videretur. Quis enim hæc prælia non videt, quanquam minore apparatu ac strepitu, longe tamen tristiori

cæde ac carnificina geri? Ac nimirum similes mihi videntur publicæ dissensiones lati cujusdam incendii; cujus erumpentes flammæ & ædium fastigia superantes, eminus, ut succurratur, admonent: cum tenet icosa illa inter privatos certamina, instar sint cæcorum latentiumque ignium; qui eam, ad quam adhæserunt, materiam, quo carpunt occultius, hoc fœdus lenta malignaque peste consumunt. Componantur bella externa, civilia opprimantur: bellum tamen omnium atrocissimum usque eo vigebit in Gallia, dum illa gladiatorum amentia coërceatur: bellum æternum & inexpiabile; quod nulla unquam pace componi, ac ne induciis quidem ullis intermitteri potuit: bellum insidiosissimum; quod nunquam strages edit, quam in summa pacis & otii tranquillitate, tristiores: bellum funestissimum; quo profunditur sanguis generosissimus, cum in cæteris magna sæpe vilissimi jactura fiat. Illam parricidiorum diram ac detestandam libidinem, illas sicariorum furias, illas domestici belli reliquias, quod recentibus edictis percussit Rex Pacificus; communi cum regibus aliis laude fruitur: sed quod pœnas constituit multo quam ante graviores; quod edicta illa, non monitoris ullius expressa consiliis & hortatibus, sed sua sponte meditata conceptaque conscripsit; quod eorum se tam acrem vindicem, & tam inexorabilem præbet, ut iis aspectu suo & comitatu interdictum velit, qui pro istius flagitii reis deprecatores accesserint; hoc vero quam insigne, tam peculiare Ludovico nostro decus est.

Quam vero istud quoque unius est ejus proprium! quam a nemine usurpatum prius! quam ex sincero vehementique amore pacis ac concordie profectum! quod, ut regiam suam paci dedicaret, domesticos

domesticos aulicosque omnes, hoc est, totius Gallicæ nobilitatis florem, jurejurando adegerit; nunquam se, quisquis læderet, quisquis lacefferet, ad certamen singulare condicturos. Scorsim advocabat singulos rex optimus; amabat blande impetrare, quod severissime per legem imperaverat; chirographum etiam exigebat, cujus fide obstricti tenerentur: eosque tum demum agnoscebat suos, cum hac cautione obligatos cerneret. Cuius formulam jurisjurandi, quam multi etiam e regio exercitu subscripserunt! Accersebantur alii subinde atque alii ab humanissimo principe, excipiebantur benigne, laudabantur prolixè, sacramento denique rogabantur. Obtinebat Ludovici benignitas, quod extorquere suppliciorum omnium terrores minime potuissent. Repetebant illi castra pacatioribus in suos animis, in hostes acrioribus. Rex unus, & amorem pacis, & belli ardorem simul impresserat. Princeps vere Pacificus, qui etiam inter arma, etiam in cæde ac sanguine, tam benignos mansuetosque sensus excitat. Princeps, animi clementia, suavitate morum, affabilitate sermonis, oris ipsius lenitate pacificus: merito dicendus *princeps pacis*, & a Deo in tantæ communionem laudis adscitus.

Hæc cum reputo ipse mecum, cum cætera Ludovici Pacifici decora & ornamenta otiosè contemplor, sic statuere soleo: Principes cæteros, qui pacis affectasse laudem, aut quoquo modo etiam meruisse sunt visi; nequaquam esse cum ejus unius gloria conferendos.

Pacificus literis omnibus atque linguis prædicaris, Salomon: fruerè certe hac laude, quam tibi Divina quoque auctoritas asseruit. Et concessio tamen divinitus otio, ad umbratilis ac delicatæ vitæ segnitiam abusus es; ac speciosum pacis nomen videri poteras

desidiæ tuæ prætere. Principi nostro tranquillitas publica ; non inertia nutritiva ; sed industria fructus ac fortitudinis fuit : non in pace delicias , sed pacem in periculis quæsit , diuturnis laboribus , itineribus molestissimis , eaque vel locorum , vel temporum difficultate ; ut ad extruendas ejus mensas , non jam regales epulæ ; sed simplex & popularis annona quæreretur. Tanti erat Ludovico , dummodo suos restituta pace servaret. Nunc vero quam omnibus quietem , ac tranquillitatem peperit , ea prope unus non fruitur : sed exhaustis bellis civilibus , convertitur ad externa ; ut Gallia sit idem & Europæ pacificator. Ab armis non discedit ; quibus nulla sunt præsidia majora pacis : neque regem esse se putat , ut beatus sit ; sed ut beatos faciat. ^B

Honeste in pace atque otio vixisti , Theodosi Junior : sed tibi parum glorioso illustrique otio ; cum illud acceperis felicitate temporum , non tua virtute quæseris. Beatus princeps ; qui cum in pacatam ætatem incidisses , quietem in ea placidissime tenuisti : publicæ tranquillitatis heres potius , quam auctor ; pacificus ea re visus ; quia pace fruebaris : conservator habitus reipublicæ ; quia pacem , quam in ea nactus eras , bellicis furoribus non turbasti. Tyrannorum hæc laus est , eorum videri munerum auctores , quæ non eripuerint. Ludovicus non reperit pacata omnia , sed fecit : ejus beneficium est , eorum omnium suavissima pax , tanquam e longinquo revocata : dissensiones , concordia ; belli pericula , securitate pacis ; armorum tumultus , domestica tranquillitate commutavit : Soli hac in parte similis , qui cum oriatur in nubilo , caliginem deinde omnem sua luce dispellit.

Henrice secunde , pacem fecisti tu quidem , sed externam : quæ an satis honesta , & a sapientibus

probata fuerit , in præſenti non quæro . Volo redemptam iniquis conditionibus non fuiſſe , volo decoram , volo te dignam videri . Quid tamen ſi te , ſi Philippum ſecundum Hiſpaniæ Regem , qui cum pacem illam pepigiſti , politici quidam affirmant , peſſime hoc factò de regnis veſtris , peſſime de pace ipſa meritos : nunquam ſcilicet domi tutiorem eſſe pacem , quam cum foris bellum verſatur : atque ut ſubterraneis ventis pandenda ſpiracula ſunt , quibus erumpere illos præſtat , ac perflare terras ; quam eaſdem inteſtinis motibus conquaſſatas evertere ; ſic turbulentis ingeniis pandendam eſſe viam ad bella quædam externa , in quibus eorum furor , minore damno , quam in patriæ ſinu occupetur . Sed nihil de tua illa laude deteratur : parum ij conſulti ſint , qui pacis tuendæ cauſa prodi pacem volunt : glorioſum ducatur , iis etiam vulneribus mederi ; atque ut in principis , ita in patriæ ſanitate , nihil leve ſit paruique pendendum . Quid illud tamen eſt , in quo tam inſigniter elaboraſti ? Bellum , inquis , quod patria cum hoſte gerebat , compoſui : beneficium eſt ; ſed hoſti , patriæque commune . Pacem in Gallias retuli : retuliſti ? e Galliarum gremio pax non diſceſſerat : vigebat in urbe , florebat in agro , ubique colebatur . At huic tamen bella , quamvis externa , incommodabant : bene eſt : laboranti paci opitulatus es ; Ludovicus intermortuam & jacentem excitavit : ut prope dixerim , tantum inter te & illum intereſſe ; quantum inter medicum & Deum .

Henrice Magne , an bello , an pace major ? utrobique certe maxime : tu ſuperiorum principum laudes illas complexus es unus , eaſdemque ſuperaſti ; qui , & vixeris in otio regaliter ; & pacem non acceperis ab alio tranſmiſſam , ſed tua virtute conſe-

ceris. Quam si domi forisque peperisti, prius tamen constituisti domesticam, ut externam deinde gloriosius securiusque componeres. Tuis igitur vestigiis nepos ter maximus ingreditur: alterum pacis tuæ decus, recens obtinuit; alterum spes est minore, quam a te relatum est, spatio temporis obtinendum. Interim tamen in hoc vinceris, quod civium paci a te constitutæ, religionum dissidia superfuerint; hic, & recentes Ecclesiæ discordias, & civile bellum, eodem ferme puncto temporis oppresserit. In eo cedis, quod pacem cruento bello multaque cæde obtinueris; hic nullis fere nisi pacificis artibus eandem comparaverit. Tibi pugnae tres magnis cladibus committendæ fuerunt, fortuitis præliis quotidie dimicandæ, expugnandæ urbes, vastandæ provinciæ; perdenda prope Gallia, ut Gallia servaretur. Ludovicus expeditis armis, non ad belli sævitiam, sed ad pacis securitatem, nulla magnarum urbium vi capta, signis vix ullo justo prælio collatis, incredibili civilis sanguinis parsimonia vicit: victoriæ præmium pacem retulit; hoc majori laude, quod non tantum in componendo bello, sed etiam in gerendo, Pacificus fuerit.

Neque tamen incusandus Henricus est, quod tot stragibus; viam sibi ad domesticam pacem munierit: sed Ludovico, quod eam pene incruenta victoria restituerit, gratulandum. Habet enim hoc civilis ille furor, vix ut opprimi potuerit unquam, nisi multo sanguine satiatus; neque pax certa componi soleat, nisi pars altera ingenti clade frangatur. Nimirum numquam est illud quam in domestica dissensione verius, belli filiam esse pacem: atque ut ex rudi & incomposita mole pulchrum hunc ordinem rerum emeruisse oportuit; ita fati quadam necessitate

fit ; ut ex summa perturbatione bellorum , tranquillitatis & concordia suavis efflorescat.

Sed Ludovici causa violata illa lex est : densissimæ caligini depellendæ non fulminum lucem attulit , quæ procellam augment potius , quam sedant : sed affulsit instar benigni sideris ; nubesque omnes liquido & sereno lumine , nullis ruinis , nulla violentia , discussit. Armorum fulgores vidimus , sed quos vix ulli fragores , fulminumque jactus exceperint : aut si qui forte visi sunt , vel terrendis animis , vel domandæ pervicaciæ necessarij ; incredibilis eos humanitas est & clementia consecuta. Pro pœnis omnibus , quas repetere pro victoria conditione poterat ; veniam & impunitatem , injuriarumque oblivionem perpetuam , etiam edicto sancitam voluit. Bello fractis , pacem concessit ; diuturna jactatione vexatis , tranquillitatem reddidit ; rerum omnium difficultatibus pressos , in priora commoda restituit : ut victoria frui non tam victor , quam victi ipsi viderentur.

Quod si Romanorum ille mos apud nos obtineret ; ut civis unius servator ea corona donareretur , quam honore coronis cæteris præstare censebant : quis coronas civicas , quas hoc bello , seu potius hac pace meritus es , enumerare , LUDOVICE , posset ? servasti rebelles ; quos ne perderes , remissiore Marte persequi , & prope sine clade vincere voluisti : servasti victos , de quibus una lenitate ac misericordia triumphasti : servasti omnes ; a quibus belli civilis perniciem depulisti. Coronam igitur civicam , quam accepisse Augustus a genere humano futiliter & assentatorie dictus est , vere profitebimur te hac victoria de Gallia meruisse. Habendus itaque tibi populi census est : non vectigalium causa , quæ plebs una pendit ;

sed coronarum, quæ tibi etiam a nobilitate debentur, describenda totius regni capita sunt: ut intelligamus, quot coronæ sint unico servatoris capiti tribuendæ.

Accessit autem victoriæ tuæ decus alterum: quod dum populum servares, imperij quoque turmajestatem tuereris; quæ cum populi salute, pacè, concordia, conjuncta est. Nam quæ tandem, in illa confusione temporum, Regi superesse majestas, quod imperium, quæ auctoritas potest? Conscribit edicta; non paretur: tributa exigit; non impetrat: educit copias; adversæ aliæ procedunt. Hoccine est, amabo, regem esse? regem sine fisco, sine ærario, sine populo; regem sine regno. Ac mihi quidem videtur hujusmodi rex formosum esse caput fœdi lacerique corporis; cujus membra omnia vel consumpta tabe ac macie, vel cooperta tetrus ulceribus & sanie fluentia, vel fracta denique & imminuta sunt: quibus membris si caput imperet, non obsequuntur; si prodeat, sunt dedecori: omninoque præstaret non esse caput, quam istiusmodi corporis caput esse. Vindicavit se Ludovicus ab hac injuria: curavit totum imperij sui corpus, quod lues illa domesticæ discordiæ pessundabat: unaque & regno pacem, & sibi regnum asseruit.

Tum enim vero regnare mihi videntur Principes & decus imperij retinere, cum pacatis & concordibus populis dominantur. Quanquam enim insit illis majestas sua semper, quæ nullis injuriis temporum eripi, nulla iniquitate fortunæ extorqueri potest: latet nihilominus ejus splendor, quandiu cæcis illis tumultuum factionumque nubiibus ac procellis involuta est. At cum tranquilla omnia & serena sunt: tum demum tota se majestas principis explicat, & plena luce resplendet. Quo

factum est quondam, ut serenitatis nomen imperatores, tanquam omnium augustissimum, adamarint. Et vero cum sint reges Divinae majestatis simulacra quaedam, & summi regis imagines mortalibus ad venerationem propositae: eo certe praestantius imperant, quo perfectius in regnis suis exprimunt Divini similitudinem imperij; quod in Augusto illo pacis domicilio, tranquillitate ac concordia sempiterna compositum est; ubi, quo civium est tutior securiorque felicitas, eo majestas regnantis numinis est major.

Hanc sibi formam imperij Ludovicus constituta pace descripsit: neque regem se credidit futurum; nisi regnum, quod laceratum discordiis ac tumultibus perditum regni speciem vix habebat, quietum ac tranquillum obtineret. Regnum hereditate prius acceptum; nunc vero & partum victoria, & populi suffragiis atque electione delatum. Quid enim? nonne hi regem elegisse ac renuntiasse dicendi sunt: qui cum non parerent prius, ac regem proinde non agnoscerent; expugnatis tandem a pacifico victore voluntatibus, & divina quadam virtute victis, repentina conversione facta, regiis sese imperiis ultro subjecerunt? Ita si non hereditario jure regnaret Ludovicus, regnum victoria quaesisset: si non peperisset armis; voluntariis illis conspirantium populorum obsequiis, illa parendi alacritate consequi potuisset.

Optanda igitur (pace tua Gallia dixerim) optanda Ludovico erant haec tempora: quae si futura erant aliquando, tam felix habendus est princeps noster, quod ea sit ad gloriae suae opportunitatem nactus; quam Hercules, quod monstra quae domaret, repererit. Dolenda fortunae nostrae tempora, sed Ludovici gloriae ac felicitati expetenda. Quan-

quam ! orationem hanc meam execraretur Princeps optimus , qui gloriam suam nunquam putavit a populi fortuna esse sejunctam.

Gratulabor igitur nobis , ut Regi gratulari impune liceat. Ita est , Auditores, ex illa calamitate, cujus dissimulare damna non possumus , fructum cepimus opinione majorem. Principem nobis hæc tempora finxerunt , utriusque fortunæ gnarum , utriusque victorem ; scientem belli , amantem pacis ; quem nullæ terreant vices armorum , nullæ factionum fraudes circumveniant ; principem non puerilibus deliciis , sed regis curis & consiliis innutritum. Cui si prospere omnia feliciterque , in alta & beata pace fluxissent : quem hodie principem haberemus ? qua rerum gerendarum industria ? qua cognitione reipublicæ ? qua peritia bellorum ? quæ nunc Ludovici laus esset ? hæc una : rex est , regis filius , regum nepos , regie , id est , laute ac splendide vivens. Qua commendatione , quanto hæc major est atque illustrior : rex est , rex bellator , rex Pacificus , rex pereuntis regni conservator ?

Quæ Ludovici laudes ita sunt cum nostris utilitatibus commodisque conjunctæ : ut quantam ipsi gloriam ad immortalitatem omnem , tantam nobis in posterum securitatem & fiduciam adpromittant. Nam si qua nobis procella minaretur , hac essemus una cogitatione securi : Alias vidit tempestates Ludovicus : alios fluctus , ventosque vicit. Quid formidare possit grandior , qui vix adolescens tam formidolosa superavit ? quid eo gubernatore timeamus , quem tam illustre tirocinium videmus in difficillima tempestate posuisse ? Pacificus est : nihil nobis a bellorum immanitate metuamus. Bellator est : nunquam est pax , quam sub bellicoso principe , tutior,

Hæc,

Hæc , inquam , fidenter usurparemus : si quid deinceps periculi , restitutæ a Ludovico salutis & incolumitati publicæ crearetur. Sed fundatior est profecto , quam ut eam evertere quicquam & labefactare possit. Nunquam enim solet esse regnorum status , quam post turbulentissima tempora , pacatior : sive id populi moribus tribuendum est , qui pertæsus armorum , eorumque molestiis fractus , resipuit tandem ; & pacis tranquillitatem amare in belli tumultibus didicit : sive prudentiæ consilioque principis , qui quo perturbatior est rerum facies ; hoc acrius , eas ut componat , & quasi de integro instauret , connititur. Concussa igitur est Gallia ; ut firmiter deinde niteretur : turbata , confusa , ever-
sa prope est ; ut revocata meliorem in formam , & in pulchriorem ordinem restituta , novum decus ornamentumque reciperet. Atque ut emendare depravata tempora Jul. Cæsar non potuit , quin castigatior es annos antecederet is , qui confusionis annus est dictus ; annus mensium quindecim , annorum omnium , qui ante fuerant , perturbatissimus ; qui cum cæterorum labem exhauferit , æquabiliorum deinde cursum insecuta tempora tenuerunt : sic necessarius prope Galliæ fuit confusionis hic annus ; ut ad eam domesticæ pacis , qua nunc fruimur , quietem & tranquillitatem aspiraret. Annum egit confusionis , ut fortunatissima sæcula duceret : annum exitio nobis futurum , nisi ex ejus ruinis felicitatem nostram Ludovicus excitasset.

Ex iisdem , L U D O V I C E , gloriam tuam excitasti : gloriam , & bello quod oppressisti , singularem ; & pace quam restituiſti , pene divinam. Hominum enim est , gerere bella ; Dei , componere : aut ejus certe , cujus *cor in manu Domini positum* ; & ad omnem ejus ductum flexibile & obsequens ;

totum ad consilia pacis & tranquillitatis incubuit. Quod cum sit a te adolescente perfectum, quid reliquum tibi laudis fecisti, quod vir aux senex acquireres? Hoc enim obesse gloriæ tuæ videtur unum, quod crescere posthac similium decorum accessione non poterit: sed quidquid illustre ac splendidum gesturus es, adolescentiæ tuæ laudibus obscurabitur. Quidquid vincas, quidquid triumphes: paci civili restitutæ decus suam victoriæ omnes triumphique summittent. Neque vero nos, quantumvis gloriæ tuæ studeamus, victoriam optabimus huic primæ similem; quia simile bellum optare non possumus.

Quanquam! quid tibi victorias optemus, qui perpetuo triumphaturus es? triumphum, inquam, pacis sempiternum acturus, quam merito dixit veterum quidam, triumphis esse omnibus potiorum. Erit autem triumphus ille pacis, non urbis unius ambitu inclusus; sed longe fusus per provincias omnes, per urbes, per agros ipsos, quibus est a te tranquillitas restituta. Triumphus sine captivis, sine spoliis, sine armis; nisi forte iis, quæ ad lenitatis tuæ commendationem incruenta præferentur. Neque tamen sua pompæ fercula deerunt; sed cum in triumphis cæteris cæde ac sanguine quæsitis ea soleant ostentari, quæ subactis gentibus victores ademertint: in hoc tuo pacifico ea ferentur & jactabuntur una, quæ servatis populis tuo sunt munere concessuque donata; sacra, quæ a profanorum furoribus hoc facto vindicasti; religio, quam pacificasti; literæ ac doctrinæ, quibus otium reddidisti; fruges, fortunæ, commoda omnia, hoc ipsum quod sine metu spiramus, quod vivimus, quia tui sunt omnia muneris, pars esse pompæ triumphique debebunt. Accedent non direptarum;

sed conservatarum urbium simulacra : non captivi duces ; sed Gallica nobilitas , a tristissima gladiatorum conditione , tanquam a servitute , liberata : non descriptus in tabulis hostium numerus , quos cecideris ; sed civium , quos servaveris.

Plausuum interim & acclamationum loco , vox ubique una resonabit , LUDOVICUS PACIFICUS. Non afferentur meditata & proluxa præconia , quæ , vel decantentur triumphanti tibi , vel in æra & marmora incidantur. Suspecta tua laus esset , si artificio adulterata verborum , & conquistis elegantis adornata , non simplex & ingenua prodiret. Nunquam micat illustrius , quidquid est illustre per sese , quam cum nudum est. Nudæ igitur laudes tuæ , nudæ nostræ gratulationes , LUDOVICE , prodibunt : & panegyricorum , epinicionum , monumentorum omnium instar obtinebit una vox : LUDOVICUS PACIFICUS.

ARMANDO

BORBONIO

PRINCIPI DE CONTY

GRATIARUM ACTIO

Pro Scholis Claromontanis decenni commoratione ornatis.

PARISIIS. III. KAL. OCT. CIV. MD. XLVII.

PRI-MUS hic agitur solemnis academiæ nostræ dies , PRINCEPS SERENISSIME , ex quo fuit conspectu convictuque tuo , post annos decem perpetuæ consuetudinis , in cœnore suo

E ij

totum ad consilia pacis & tranquillitatis incubuit. Quod cum sit a te adolescente perfectum, quid reliquum tibi laudis fecisti, quod vir aux senex acquirereres? Hoc enim obesse gloriæ tuæ videtur unum, quod crescere posthac similium decorum accessione non poterit: sed quidquid illustre ac splendidum gesturus es, adolescentiæ tuæ laudibus obscurabitur. Quidquid vincas, quidquid triumphes: paci civili restitutæ decus suam victoriæ omnes triumphique summitent. Neque vero nos, quantumvis gloriæ tuæ studeamus, victoriam optabimus huic primæ similem; quia simile bellum optare non possumus.

Quanquam! quid tibi victorias optemus, qui perpetuo triumphaturus es? triumphum, inquam, pacis sempiternum acturus, quam merito dixit veterum quidam, triumphis esse omnibus potiorum. Erit autem triumphus ille pacis, non urbis unius ambitu inclusus; sed longe fusus per provincias omnes, per urbes, per agros ipsos, quibus est a te tranquillitas restituta. Triumphus sine captivis, sine spoliis, sine armis; nisi forte iis, quæ ad lenitatis tuæ commendationem incruenta præferentur. Neque tamen sua pompæ fercula deerunt; sed cum in triumphis cæteris cæde ac sanguine quæsitis ea soleant ostentari, quæ subactis gentibus victores ademertint; in hoc tuo pacifico ea ferentur & jactabuntur una, quæ servatis populis tuo sunt munere concessuque donata; sacra, quæ a profanorum furoribus hoc facto vindicasti; religio, quam pacificasti; literæ ac doctrinæ, quibus otium reddidisti; fruges, fortunæ, commoda omnia, hoc ipsum quod sine metu spiramus, quod vivimus, quia tui sunt omnia muneris, pars esse pompæ triumphique debebunt. Accedent non direptarum;

sed conservatarum urbium simulacra : non captivi duces ; sed Gallica nobilitas , a tristissima gladiatorum conditione , tanquam a servitute , liberata : non descriptus in tabulis hostium numerus , quos cecideris ; sed civium , quos servaveris .

Plausuum interim & acclamationum loco , vox ubique una resonabit , L U D O V I C U S P A C I F I C U S . Non afferentur meditata & prolixa præconia , quæ , vel decantentur triumphanti tibi , vel in æra & marmora incidantur . Suspecta tua laus esset , si artificio adulterata verborum , & conquisitis elegantissimè adornata , non simplex & ingenua prodiret . Nunquam micat illustrius , quidquid est illustre per sese , quam cum nudum est . Nudæ igitur laudes tuæ , nudæ nostræ gratulationes , L U D O V I C E , prodibunt : & panegyricorum , epinicionum , monumentorum omnium instar obtinebit una vox : L U D O V I C U S P A C I F I C U S .

A R M A N D O

B O R B O N I O

P R I N C I P I D E C O N T Y

G R A T I A R U M A C T I O

Pro Scholis Claromontanis decenni commoratione ornatis.

P A R I S I I S . I I I . K A L . O C T . C I O . I D C . X L V I I .

PR I M U S hic agitur solemnissimæ academiciæ nostræ dies , P R I N C E P S S E R E N I S S I M E , ex quo fuit conspectu convictuque tuo , post annos decem perpetuæ consuetudinis , in ætate suo

E ij

summo tandem orbata. Nihil interim est ab ea prætermisſum officij, quo proſequi abeuntem poſſet: effuſa eſt in ſenſus omnes gratiſſimæ voluntatis, pro tanto tamque diuturno beneficio: dederunt amoris perinde doloriſque ſignificationes, exedrà atque ſcenæ: neque dies nobis locuſve ullus a laudibus vacavit, deſiderio luctuque temperatis. Sed privata hæc erant, & domesticis incluſa parietibus: publico beneficio publica gratia debebatur. Deſignaverant hunc diem expectabantque jamdudum Claromontanæ ſcholæ, quo partem hanc implerent officiorum: atque in celebritate ſua maxima, tanti debiti non ſolutione quidem, quod nullius opis eſt; ſed quod poſſunt unum, profeſſione fungerentur. Quod dum a me hujus collegij nomine præſtabitur; erit id orationi meæ percommodum; quod neque apud te, PRINCEPS SERENISSIME, neque apud eos qui adſunt, notam aſſentationis ullam verebitur. Nam & eorum video neminem, qui laudes omnes tuas, quæcumque informari oratione poſſunt, ſuis de te judiciis non vincat; & tibi, Princeps, notiores nos eſſe confido, quam ut vani adulatores poſſimus videri. Noſti amorem noſtrum: ſatis hoc unum eſſe ad tollendam fuci ſuſpicionem poteſt. Quidquid a me dicatur, pervidebis plura & ampliora multo in animis omnium noſtrum, quorum tibi ſemper ſinus intimi patuerunt. Prodire toti non poſſunt noſtrorum pectorum ſenſus; ſed nimirum eos a te videri malumus, quam audiri: contineri non poſſunt ijdem a nobis omnes; ſed neque ſinceritati noſtræ injuria, neque modeſtiæ tuæ vis ulla fiet; ſi quibus referendis gratijs impar eſſet æternitas ipſa, iſdem agendis hora vix una deſtinatur.

Exigua hæc eſt mora temporis, Auditores, cujus

a vobis usuram postulo, ut Armando consecrem: non quo delibare de omni genere laudum, & infinita illius decora persequi operosius cogitem; aut quo perpetua decem annorum beneficia moliar in horæ unius angustias includere; quorum alterum ambitiosi, alterum ingrati consilij foret, plenissimum utrumque temeritatis: sed, quod erit hujus loci, & institutæ a me gratiarum actionis maxime proprium, huic ut insistam uni: quid ab Armandi Borbonij dignitate summa, deinde quid ab excellenti ejusdem ingenio academia nostra splendoris acceperit. Quod si res tantas neque amplecti liceat iniquioribus spatiis; quæ sunt huic orationi descripta; neque assequi facultate dicendi tenuissima, qua me instructum intelligo: ita ferme de infinitis in nos Armandi promeritis statuendum a vobis in præsentem puto, ut sacris divinisque de rebus; quæ cum nulla possint vel ingenij, vel temporis amplitudine comprehendi; nullum est tam breve tempus, quo eas colere quivis, gratoque animo salutare non possit. Non negabitis, opinor, huic argumento gratiam, cui reverentiam quoque impertimini: captare hac in oratione studia voluntatesque sine auditorum injuria non possum; eorumque offensio- nem incurrerem, quorum gratiam aucuparer.

Hoc primum scholæ nostræ contendunt: nunquam munus ullum, aut collatum esse in quemquam, aut potuisse conferri nobiliter, quam quo ab Armando Borbonio donatæ sunt. Patrocinium iis suum non negare, singularis gratiæ fuisset: benevolentiam præstare, summi beneficij: amorem totum impendere, incredibilis cujusdam, & mirificæ largitatis. Nunc vero non tegere umbra quadam præsidij, sed toto splendore regij nominis illustrare; non mulcere benevolentiae significationibus,

sed fovere complexu perpetuo ; non amoris sui modo copiam facere , sed totum semet , quantus quantus erat , tradere , donare , in sinum infundere : quæ demum isthæc fuit , & quam infinita profusio !

Quanti enim faciendum munus illud sit , neque ij opinor estis , apud quos demonstrari oporteat ; & id ego si susciperem apud alios , solo prolato nomine perorarem. Quidquid est infra Armandum Borbonium , illius munere minus est. Cedo quidquam hoc nomine præstantius , huic accepti amplitudinem muneris academia nostra summitter. Cedo rem ullam in Gallia nobiliorem Borbonio sanguine : cedo ullam in orbe terrarum regie Galliarum stirpis principe clariorem. Hæc nimirum illa stirps est , quæ in omnes terrarum diffusa partes , effloruit in coronas , pullulavit in scepra , surrexit in solia : cujus propagines sunt , omnes principum regumque familie , & veluti surculi quidam hujus exuberantia prognati. Fons est regum hic sanguis ; redundavit in principum omnium venas , manavit in regna , transit in imperia : difficile dictu est , an pluribus sæculis fluxerit , an regnis pluribus imperarit. Hispania , unde tibi reges tui ? Italia , Britannia , Cypre , Hierosolyma , unde prodierunt vestri ? ab hoc sanguine , tanquam ab oceano rivuli exierunt. Lusitania , Hungaria , Bohemia , hanc stirpem nostis ? certe : si nostis reges vestros , quos tanquam enatos ex ea ramos accepistis. Polonia , sceptrum tuum respice ; folium tuum intuere , Sicilia : liliorum in iis impressa vestigia etiamnum agnoscetis. Enumera imperatores tuos Græcia : tuos Germania Cæsares percense. Principes appellabitis ex illo genere oriundos , qui orientis & occidentis imperia Gallico sanguini subjunxerunt : quasi aut dilutior esset omnis purpura , cujus ful-

gorem non exaggeraret hic sanguis ; aut infirmiora folia , nisi hac stirpe niterentur.

Quid igitur fecisti ; Armande , cum te his scholis tradidisti ? Inclusisti unum in locum , quod regendis fortunandisque plurimis gentibus fatis esset. Dedisti uni academiæ , quod si provinciis aliquibus dedisses , repetissent regna ; si regnis concessisses , invidissent imperia ; si imperiis omnibus partitus esses , orbis terrarum gaudio & gratulatione triumphasset. O te , in liberales doctrinas sane liberalem ! Prodigum prope dixi : & hanc certe notam videtur a te res una defendere , quod sacrarum divinarumque rerum nulla sit prodiga largitio. Nihil amittit princeps , qui se prodigit : non effluit cum jactura , sed incrementis quibusdam profluit : neque amplitudinem suam imminuit , sed auget alienam. Non est fons ullus aquarum egentior , cum eas jugi quodam lapsu , & prodiga perennitate profundit ; sed nomine illustrior , cum uberius eadem , latiusque permanant. Non est Sol diminutus ulla parte luminis , ex quo totus explicari mortalibus cœpit : perpetuis emissionibus non exhauriuntur radij , sed propagantur : neque fit ex eo sidus illud obscurius , sed omnes cœli , terrarumque plagæ clariore. Nihil decessit principi nostro de sua claritate , cum eam scholis nostris impertiit : non demisit sese , sed literas extulit ; effecitque suo splendore illustres , affinitate nobiles ; conjunctione regias ; usu , amore , necessitudine gloriosas.

Ubi nunc illi scurrarum palatinorum greges , qui Musas omnes veluti sordidulas quasdam , & rusticanas virgines cavillabantur ? ubi illæ rudioris seculi reliquiæ , illi homines invito genio nati ; qui eas a conspectu regum , ab aditu principum , a nobilium consuetudine arcebant ? ubi illa tempora , quibus

doctrinæ omnes probro nobilitati vertebantur; quasi essent illæ vulgi propriæ, & degenerasset a patria virtute, qui plus aliquid maternis literis didicisset? Vindicasti, PRINCEPS, eruditionem ab hac calumnia: eam tibi devinxisti nexu amoris, atque societatis arctissimo: simulque dignitatem, si ea carebat omnino, tribuisti; si quam habebat, auxisti: neque potuit deinde nobilitati non placere, quæ coli a principe potuisset.

Athenaidem intueri mihi videor, eruditam illam virginem: quæ a juniore Theodosio conjux adscita, ab humili & jacente fortuna, ad summum imperij culmen evecta est. Latebat illa sub obscuriore tecto, nulla re nisi virtute felix, uno ingenio clara, solis doctrinis locuples; paternarum opum, quamvis illæ modicæ forent, testamento exhaeres; spreta a suis, neglecta a civibus, alienis ignota. Venit in palatium deprecatura paterni testamenti injuriam. Hic contempta scilicet puella tenuis, & durius habitata in limine, vix ut admittatur exorat, sed admissa tandem, sequestra pulchritudine, tum conciliatricibus gratiis, advocato pudore, patrona eloquentia peroravit. Placuit Imperatori, quæ lictores atque satellites flectere vix potuerat; & dimissa cum gratia, brevi summa cum gloria revocata est. Conjux eligitur, designatur Augusta. Redit in aulam apparatu regio, solennique pompa: ingreditur maximis ordinum omnium gratulationibus: Imperatricem venerantur, qui modo sordidatam & squallentem contempserant: communicatur cum Athenaidem Theodosij majestas: tantumque splendoris in obscuram puellam ab Augusto matrimonio refusum est, ut deposito Athenaidis nomine, gloriæ nomen ipsum ferre tum cœperit, & Eudoxia nuncupari.

Quod Theodosio quondam Athenais, hoc tibi

deinceps doctrina debebit, ARMANDE. Extulisti eam in amplissimam hujus regni lucem, cum tenebris damnata crederetur. Deduxisti in palatium, ut ibi eo cultu exciperetur ab omnibus, quo quidquid tuum est prosequuntur. Triumphat in purpura, quæ in pulvere jacuerat: reginam omnes fatentur, quæ fuerit magistra principis; neque jam ullus est ex ista gente trollulorum, qui literas ausit vel calumniari impudentius, vel licentius ludificari, quas tuis conjunctas laudibus intelligat.

Est enim hic honos earum summus, quod laudes auxerint tuas, & aliquam tibi novæ claritatis accessionem adjecerint. Traxisti a majoribus tuis nobilitatem generis, a literis ingenij nobilitatem accepisti. Nam cum ea sit communis omnium & contestata notio, ut nobilitas splendor quidam dicatur esse, quo præditæ res eximie fulgeant: eritne qui nobile illud ingenium putet, quod non sit insigni aliqua luce cognitionis ornatum; nunquam erigatur ad summa, sed quibusdam inscitæ tenebris pressum sepultumque jaceat? Una est, qua depelli hæc tenebræ possint, vera & certa lux, scientia: quæ tantum in animis lumen accendit, quanta in ijs ipsa fuerit. Hæc mentium una claritas est; hac nobilitate ingenia gloriantur. Quam decoris laudisque partem cum ad cæteros Armandi Borbonij titulos adjunxerint literæ: non tam arbitrantur datum a se beneficium, quod opes omnes suas ejus in sinum congesserint; quam acceptum profitentur, quod ipse ingenium illud commodarit, in quo exornando, tanta sua gloria versarentur. Fuit ijs ad commendationem atque gloriam majus, illustrasse hujus principis ingenium; quam cæterorum hujus & superioris ætatis principum beneficijs, & honoribus inclaruisse: ut cum majorem nemini lucem tri-

buerint, tum a nemine acceperint ampliorem.

Quem enim mihi dabitis qui melius sit de ijs meritis omni munerum largitione, quam Armandus hoc facto uno meritis est? Adducantur Augusti; existant Antonini; Constantini, Theodosij, Justiniani proferantur. Illi donis ingentibus literatos homines profecuti, quid amplius dederunt quam sua? quanquam, quid dixi sua? quid aliud eorum plerique, quam civium & provinciarum bona largiti sunt; publicorumque furtorum liberales, integros & innocentes viros suis criminibus locupletarunt? Princeps noster munificus erga easdem fuit: non alienorum, quæ non tractat; non suorum tantum, quæ parva duceret; sed, quo nihil hic donare pretiosius, nihil optare majus illæ poterant, sui ipsius.

Adeste Caroli Magni, reviviscite Francisci, existite gloriosi manes, quorum præconijs tam sunt plenæ literæ, quam refertæ beneficijs: triumphate cum sanguinem vestrum nulla ex parte degenerem intuemini; sed ita triumphate, ut concedatis adolescenti principi lauream illius erga literas beneficentiæ, quam tanto studio, tam præclaris, tamque regijs operibus affectastis. Patroni fautoresque literis præfuitis: iis se alumnus Armandus submitit. Protexistis eas auctoritate & potestate vestra: hic suam iis subjecit. Clientes habuistis, quas moderatrices coluit: dignatæ sunt aditu nonnunquam & congressione vestra, quarum in sinu domesticus habitavit. Patuerunt iis vestra palatia, in eorum penetralia evocatæ Musæ omnes vobis assederunt. Sed quis vestrum, quis regionum principum ante hanc ætatem alius in earum sedes se contulit, ipsarum assiduus convictor & contubernalis futurus? Reservabatur in nostra tempora decus hoc litera-

rum, ut Borbonio nomini deberetur.

Plenum Musis, & perfectum honorem Armandus habuit; non excepti domi suæ, ut hospites; non invisit identidem, ut amicas; sed perpetuum sese domesticumque comitem iis, ut principibus quibusdam suis tradidit. Iisdem eas officiis coluit, quibus Martem serenissimus frater Princeps Condæus profecutus est. Ille, ut ad militiæ disciplinam erudiretur, non fecit quod plerique assolent: qui bellum ediscunt in otio; & castrenses labores in aulicis deliciis, instituta durissima in ipso voluptatis sinu meditantur. Assuevit in castris, pernœctavit sub pellibus, ubi erat facies belli sævior, eo penetravit, ut armorum rudimenta inter arma ipsa poneret; neque dubitaret quisquam, quin Marti se consecrasset & addixisset totum, apud quem alumnus habitaret.

O Martem Ludovici contubernio nobilem! o Musas Armandi convictu gloriosas! o diem illum jucundum nobis, memorandum posteris, omnibus prædicandum: quo primum die has in ædes Armandus Borbonius pedem posuit! felicissimum diem, quo regium munus hæ scholæ acceperunt! clarissimum, quo refulserunt ejus purpura! serenissimum, quo tantus princeps versari in iis cœpit! Attulit dies ille unus huic academiæ, quod academiis omnibus omnia sæcula non obtulerant: unus eam lætitiæ segetem profudit, cujus reliquias consequentia deinde apud nos tempora suavissima recollectione colligent. Meministi, PRINCEPS, quanta illius diei fuerit hilaritas, quam sincera omnium minimeque fucata gratulatio: cum hæc domus nunc sileret obstupescens gaudio, nunc personaret subitis & ingenuis acclamationibus; tecta que ipsa, quasi felicitatem persentiscerent suam, exilire læti-

tia viderentur. Horum meministi : sed quam benigno vultu simplices & plenas animi gratulationes exciperes ; quam modesto , laudes tuas audires , quæ illis plausibus sine arte miscebantur ; quam gravi , & composito , gestientis juventutis ardorem etiam-tum puer temperares ; non ita meministi fortasse ; quia nullius rei soles , nisi virtutum tuarum oblivisci.

Solent principes non iidem semper esse , sed gemino plerumque vultu : quorum alterum ad speciem componit industria , alterum ad ingenium suum natura conformat : illum spectaculis atque pompæ , hunc quotidianæ vitæ adhibent : quique in apparatu solenniore , dii quidam erant visi , iidem modo naturæ suæ redditi , vix homines putantur. Princeps noster , quos animos attulerat ad hujus ingressum academiam , eosdem in ejus sinu servavit ; neque alio vultu coluit Musarum penetralia , quam quo earundem limina salutaverat. Nihil de ipsius in eas ardore tempus remisit ; nihil de cultu familiaritas ; nihil labor de assiduitate ; nihil iudicium in puero maturum , suæque adeo jam conscius dignitatis , de officiis omnibus , quæ literis purpuratus tyro persolvebat. Neque vero sua illa studia dissimulavit unquam ; aut erubuit earum cultor videri , qui patronus esse poterat. Palam , ante oculos omnium , publicas scholas frequentavit quotidianus auditor : neque illarum , aut angustias refugit , qui amplitudinem suam ubique circumfert ; aut lucem veritus est , qui majorem in eas esset illaturus. Privatis alij præceptionibus erudiantur , longeque a conventu & frequentia , dictata capessant tenebricosæ disciplinæ : ament recessus atque latebras , qui lucem neque facere , neque pati possunt. Armandus doctrinam hausit publicis e fontibus , quibus salubriores nulli sunt : didicit in communi

loco, cujus institutio commune bonum erat: lucem amavit, qui nihil habebat, quod tenebris occultaret.

Quamquam! frustra latebras quæsiisset. Est enim annexum hoc conditioni principum, ut tegere se non possint, neque publicum fugere: quia quemcumque insederint locum, publicum faciunt. Patent omnium oculis recessus intimi palatiorum; publicique juris eorum actiones sunt, quorum privata esse persona non potest. Quam est hoc importunum plurimis, tam gratum idem atque commodum accidit Armando Borbonio: cui gloriosius nihil poterat apud nos esse, quam si qualis erat, talis omnium oculis penitus appareret. Quamobrem adeo non tulit moleste illam famæ licentiam, quæ res principum omnes, quamvis domesticas, efferre in apertum solet; ut publicum etiam scholarum in conspectum ultro se dederit: certus tot sibi laudum præcones adfuturos, quot rerum suarum testes & arbitros adhiberet. Quæsiuit studiorum socios, ut essent quibus antestaret: magnitudinis suæ putavit esse, ubique videri principem, ubique illustrem; & percurrendis scholis omnibus, Solis curriculum imitari, qui domos suas sic obit & peragrat singulas, ut easdem illustret.

Hic enimvero, quæ miracula explicuerit cœlestis ingenij; felices, qui quotidiani spectatores fuistis, eodem inclusi stadio, iisdem usi legibus! ubi cum prodigia vestros animos infinita percellerent, unum inter cætera maximum elucebat; Armandus Borbonius, veluti omnium unus, & acceptum a natura principatum quodammodo dissimulans, ut alterum ingenio quæreret. Videbat fortunata juvenus; quodque invidisset alteri, hoc principi suo gratulabatur; videbat ingeniorum omnium lucem obscu-

rari ab uno ; sed obscurari sic , ut majus tamen ab eo lumen acciperent : quemadmodum minora sidera , quanquam extinguuntur præsentè Sole , fulgorem tamen ab eo totum hauriunt ; quoque accedunt ad eum propius , hoc vividioribus radiis accenduntur.

Hæc quæ præsentès videbamus ; ad absentes fama deferebat , quanquam longe minora vero ; quæque res omnes solet ampliores narrando facere , harum assequi magnitudinem prædicando non potuit. Neque illi succensere jure possumus , quod res tantas verbis , laudibus , præconiis omnibus non adæquaverit ; quas cum usurparemus sensibus , vix præsentès ipsi capiebamus. Narrabat parentibus suis juventus nostra , esse in collegio Claromontano principem ; gratulabantur : non alium hunc esse , quam Armandum Borbonium ; obstupescabant : ventitare secum easdem in scholas , eademque disciplina , doctore eodem , iisdem temporibus erudiri ; vix credebant. At cum audirent iisdem , nihil hic eum retinere principis , nisi necessitatem quandam aliis præcellendi ; ingenio superiorem omnibus esse , qui ætate singulis esset inferior ; eundemque labore & assiduitate præstare cæteris , qui vincere solo ingenio potuisset ; hæc cum a liberis suis parentes acciperent , hærebant gaudio & admiratione attoniti : amplectebantur natos suos nonnulli , & lacrymis suavissime manantibus : Felices , inquiebant , qui difficillimo regni tempore tam beata tempora nacti estis ! Tum jubebant recitari sibi rursus eadem , & sæpius renarrari. Faciebant ipsi deinde omnibus , eorum quæ didicissent copiam , communicabant cum amicis , inculcabant obviis , ubique spargebant. Omnium erat vox una , nunquam fuisse literas , quam in hoc gymnasio beatiores : regnare

demum illas hoc sæculo, bellis invitis : neque floruisse unquam illustriore otio ; quam quo, inter armorum tumultus sævissimos, fruebantur. Accebat ad eisdem sensus morosior ipsa ætas, & admirationum parcior : perpetui illi laudatores superiorum temporum, præsentium contemptores : agnoscebant tandem fatebanturque oblatum nepotibus suis, quod suæ patrumque memoriæ negatum fuerat ; fruique literas præsentibus bono, quod ne optando quidem fuisset olim a suis æqualibus cogitatum. Vota faciebant iidem, ut per quem fierent immortaliter gloriosæ, hujus nomen æternis honoribus consecrarent. Nemo erat literarum sincere amans, qui non eadem aut optaret, aut promitteret : nemo posthac eas colet, qui non eodem sit animo futurus, ARMANDE ; & perinde ut studiosus illarum erit, ita decus in eas a te collatum interpretibus iisdem celebraturus. Dum illæ supererunt, vigebit recens florebitque beneficij tui memoria : prima literarum laus erit, decoratas a te fuisse tantis honoribus : gloriæ tuæ pars non spernenda, literas tam insigniter honestasse.

Atque hoc tibi præcipuum, & singulære debent : quod ad ipsas non tam descenderes, ut alij, accepturus beneficium, quam concessurus. Quid enim exspectares præsentis gratiæ, præmiorumque omnium, quibus donari ab iis sui clientes solent ? Quærent apud eas nonnulli fortunarum accessionem ; tu & aliorum fortunam fabricaris, & tuam nascens tecum attulisti. Alij captant illarum otium, ut durius quoddam vitæ genus devitent ; tu ut earum labores amplectereris, plena voluptatis & deliciarum otia fugisti. Sunt qui gloriolam per eas aliquam affectent ; tibi innata corona est, neque incubuisse nostras in disciplinas videris, nisi ut

eas tuo diademate coronares. Tulisti quidem ab iis laureas in omni genere longe plurimas; sed quæ plus a te decoris acciperent, quam conferrent: & quamlibet dederint multas; debent tamen haud paulo plures, semperque debebunt. Suas dignitati, suas ingenio, univcrsas Armando Borbonio debent.

Dubitant vero, neque ab re profecto dubitant; pluresne Borbonio debeant, an Armando: id est, an dignitatis splendore, qui tibi est cum regia tua gente communis; an ingenij luce, quæ proprie tua est, amplius illustratæ per te fuerint.

Hoc enim dicam citra periculum assentationis; quæ non potest ad res tam publicas & pervagatas adhærescere; tractatas hic esse a nemine literas, cui non præstares ingenio tantum, quantum claritate generis antecibas. Atque ut intelligatis, Auditores; quam nihil aut nostris artibus, aut solertiæ principis, ementitæ laudis aspergam: revocate in memoriam ea, quorum ipsi testes nobiscum fuistis; conferte omnium ingenia, qui sunt in hoc doctrinarum curriculo versati, cum uno Armandi ingenio; simul quantum uni omnia concesserint, recordamini. Acutos alios ad excogitandum vidimus, sed minus acres ad iudicandum: alios æstimandi prudentia, non itidem acumine industriaque præstantes. Ille ad graviores artes ingenij vim atque robur attulit: hic elegantiam ad amœniores. Ille in differendo subtilior, sed parum in exornando copiosus; hic in eloquendo uberior, quam in disputando pressior visus est. Neminem novimus ita laude ulla præstantem, nihil ut ei de confini vitio, tanquam illicitum adhæserit: neminem, nisi Armandum Borbonium, in quem ingenij laudes omnes novo fœdere, & conspiratione facta, confluerint:

xerint : qui tam esset ad iudicandum gravis , quam celer ad intelligendum ; tam festivus inter flosculos elegantiorum artium , quam firmus inter tristiorum salebras ; tam velox in comprehendendo , quam in retinendo diuturnus : in quo lepos cum soliditate , majestas cum facetiis , ubertas cum moderatione , suavitas cum vehementia , perspicuitas cum abstru-
 fiore intelligentia , pugnarent nihil ; sed pene conflatae coalescerent , & summa consensione jungerentur. Qui hujus maturitatem ingenij videbant , tardio-
 rem credidissent hominis adolescentis indolem , nisi continuo motibus celerrimis emicantem aspexissent : vicissimque cum acres illius mentis impetus intuerentur , immoderatiorem essent suspicari , nisi tum quoque statum praesentis animi compositissimum observassent , aestus illos ardoreque temperantem. Collustrabat obscura quaeque , at-
 tollebat tenuia , praetervolabat excelsa : luctabantur alij desudabantque operosius in iis artium difficultatibus superandis , quas ille uno mentis intuitu pro-
 figabat : uti nocturnae tenebrae , quibus discutiendis omnibus totoque caelo pellendis , par nulla sit facum tadarumque copia , unius exortu sideris repente vanescunt. Vix aperta difficultium perplexarumque rerum facies , & oblata quasi reducto velo fuerat , cum subibat illarum sinus omnes : vix prolata nomina ; cum notiones naturarum intimas pervadebat. Quis cum unquam vidit aut caligantem in obscuris , aut haerentem in ambagibus , aut subterfugientem ardua , aut summa desperantem ? Nodum objiciebas ? acuebas soletiam. Opponebas recondita quaedam ? emicabat perspicacia. Proferebas acuta ? triumphabat subtilitas. Ostendebas sublimia , & immensa ? celeritas assequabatur , amplitudo capiebat.

Quod si derur hic Platonis sententiæ locus, qui nobiliores animas aiebat alis quibusdam instructas esse; quibus attollerent se humo, & in sublime ferrentur: quibus tandem alis, & quam valentibus vegetisque nixam putabimus principis hujus mentem; quam jacentem nemo viderit unquam, aut humilia conlectantem: sed illo tempore ætatis, quo vix obvia quæque ac quotidiana cæteri norunt, percurrentem res altissimas, longeque supra communes virorum nisus evolantem? His sublatus alis, sive per suaviorum Musarum spatia, quasi ludendo volitaret; sive naturam obiret omnem, philosophiamque ipsam in recessus rerum altissimarum subveheret; sive in Dei sinum recta ferretur, theologiamque trans aspectabiles rerum omnium formas elatam inter purissimos spiritus, & in ipsa divinitatis adyta inferret: vias inibat ut tritas ante nemini; ita nullius deinde vestigio ingressuque tentandas. Quid vero, cum res ipsas humiles eadem ingenij sublimitate tractaret? ut nihil esset tam depressum abjectumque, quod non excitaretur veluti ab humo & pulvere; nihil tam commune & ante pedes positum, quod in ore Principis inusitatum, & admirabile non appareret: quemadmodum summo monti insidentes arbusculæ, quamvis humiles illæ per sese, eminent tamen, non sua sed in montis altitudine sublimes. Quæ cum Armandus cerneret, cum itinera sibi nova panderet & prius inaccessibleia; fugiebat videlicet aciem ingeniorum omnium, neque ullus erat qui non perinde & illius cursum miraretur, & sequi se posse desperaret. Navim aliquam intueri te diceres, quæ alto & invio mari suas sibi semitas aperiens ipsa, procul evolat nulla impressa nota, nullo relicto tramite atque sulco, cui insistentes cæteræ præviam assequantur.

Aquilam ego videre mihi videbar, quæ cum infert se se in tractus nubium altissimos, eosque volatu arduo superat, vestigium nec invenit, nec relinquit ullum.

Quæ si omnia tacerem, Auditores, hi pro me parietes, hæc saxa, hæc Athenæi spatia loquerentur. Responsarent scholæ omnes ejus plenæ ac refertæ miraculis; emitterent non suas, sed Principis ipsius voces, quas ad æternitatem tuentur; fieret iis ex vocibus concentus laudum admirabilis; resonaret conflatum ex omnibus præstantis ingenij præconium; existeret vocalis quædam imago mentis excellentissimæ, ea re minus suspecta fuci, quod artis ingenio perfecta non esset. Præiret autem, & chorum omnem quodammodo duceret hic locus, aut tacerent certe loca cætera, ut hic unus audiretur: hæc, inquam, aula, in qua solenni ritu, conventu principum & optimatum maximo, frequentia cæterorum ordinum tanta, quantam capere hi parietes possent, velut indicta sapientiæ panegyri, confedit, responsa cuivis edens de omni philosophia, illiusque arcana scrutans & evoluens ea facilitate, ut intelligerent imperiti; ea subtilitate, ut peritissimi quique obstupescerent.

Silete tamen; silete hoc loco ædes nostræ; exdræ, theatra, scholæ Claromontanæ silete in Armandi causâ: ne cui vestra sit forte suspecta prædicatio, quod domesticæ sitis. Sorbona! testimonium hic tuum depono. Meministi illius diei, quæ nullus tibi ex omni memoria clarior illuxerat, cum Armandus Borbonius suggestum tuum conscendit, ut haberet ampliora quam apud nos spatia, quibus conceptam hic collectamque lucem explicaret. Illic sedebat princeps adolescens, eorum arbiter mysteriorum, quæ canos patres in illo theologiæ domi-

cilio tot jam annis exercebant. Confluxerat ad hoc spectaculum omnis Lutetia, id est, omnis ferme Gallia, velut Roma quondam sæculares ad ludos, quos nemo vidisset ante, nemo postea visurus esset. Aderat comitatus omni flore nobilitatis serenissimus Armandi parens Henricus, fidus illud iniquo deinde Gallix fato, nostroque maximo luctu præreptum; aderat autem eo animo, quo triumphantes quondam liberos parentes fortunati spectabant. Coronabat disputantis pulpitum antistitum cœtus ingens, quos cum unius ex ore pendentes, omnes intueremur; quis tum erat nostrum, cui non jam videretur Princeps Borbonius pontificiis quibusdam comitiis præesse, respondere de sacris, pronuntiare de religionibus, & fundendis inter ecclesiæ principes oraculis affuescere?

Si cui dubia fuissent, quæ de illius ingenij præstantia in vulgus a nobis emanaverant: is cum explicatas in illius theatri celebritate atque amplitudine tot ingenij doctrinæque opes vidisset, non jam desiderasset nostram in laudando fidem, sed parsinoniam inculcasset. Si quis ignorat etiamnum, quam enucleate spissa, quam subtiliter implicata, quam plane ardua, elate sublimia, admirabiliter universa disputet; adeat gloriæ fastos; & illius diei memoriam ex iis repetat. Queris quam acute reconditiora penetret? ex academicis percontare: quam eleganter eadem & polite tractet? nobilitatem interroga: quam accurate, quam eximie divinis in rebus, mysteriisque altissimis versetur? exquire antistitum judicia: quam in omnibus excellet? ex antistitum, ex nobilitatis, ex academicorum non judiciis, sed admirationibus intellige. Gravioribus hi testes sunt, quam ut mendacis cujuspiam assentatiunculæ suspicionem vereri quo-

quo modo possim. Qui cum Armandum intuerentur illo die in obscuris emicantem, ludentem in arduis, ubique triumphantem; cum eum aspicerent modo res abditas evoluentem majestatem quadam profluentissimæ orationis, more fluminum, quæ aquas suis in fontibus quodammodo arctatas in planitiem effundunt; modo contrahentem verbi compendio disputationes amplissimas, speculorum in modum, quæ Solis radios omnes longe lateque dispersos in orbis sui punctum perrene, velut in lucis gremium colligunt: cum hærent attoniti omnes; quod tam salebroso in cursu nusquam hæreret; sed oppositis difficultatum veluti nubibus densissimis, nunc coruscaret instar fulguris; nunc fulminis ritu omnia perumperet, ibique luceret purius, ubi major offusa caligo fuerat; cum illius memoriæ amplas opes, sermonis delicias, sententiarum pondera, responsionum acmina, doctrinæ miracula suspicerent: cum admirarentur pontifices, quantum ecclesiæ columnen surgeret; proceres, quantum aulæ decus adesset; eruditi, quantum litteris fidus affulgeret; omnes quantum huic imperio, subsidium ornamentumque pararetur: quæ tua mens interim erat? Henrice, Continebas tu quidem intus gestientis animi lætitiã; sed ita premere sensus tuos non poteras, quin exundarent identidem, & in vultum erumperent: cumque cæterorum vocibus, etiam invitus, gestu nubibusque concineres. Erant omnium aures in Armandi voces intentæ; oculi, partim in ejusdem os, cujus contemplanda dignitate expleri non poterant; partim in te conjecti, ut prolixiorem gratulationem quam maturi, tam sinceri gratulatores anteverterent. Tu neminis in vultum intuebaris, uti fere mos eorum est, qui vel blanditias aliquas ve-

nantur oculis, vel explorant aliorum nutus, e quibus judicia sua suspensa sunt. Noras ut acerrimus ingenio princeps, ita omni doctrina cultissimus, momenti omnia suis pendere; neque res ullas aliorum sensibus, sed tuis arbitriis aestimabas. Hærebas oculis in Armando tuo defixis; nisi quod eos dejiciebas nonnunquam, ne major esset, redundaretque tandem lætitia, quæ oculis simul auribusque caperetur.

Gratulabaris interea tibi, filium incomparabilem; filio; adolescentiam eruditam; eruditioni, patronum regium; regno, principem religiosum; religioni, regium, eruditum, incomparabilem defensorem. Videbas eum, id ætatis, professum vindicem sincerioris doctrinæ, quam fovebas; efferentem in conspectum orbis terrarum paginam unam, quæ foret veluti theologiæ symbolum, monumentum fidei Borboniæ, specimen Romanæ, compendium Catholicæ, documentumque consequentibus sæculis, quid sanguis Christianissimus de religione sentiret: hærebasque incertus, utri gratulari deberes magis, tibi ne qui hunc religioni propugnatorem dedisses; an religioni, quæ tantum a te præsidium accepisset.

Gratulabaris etiam. Obstat hic dicenti mihi pudor aliquis noster; Auditores: atque id prohibet in oratione mea ponere; quod nobis, si apud malevolos aliquos invidiosum, certe apud omnes perhonorificum foret. Dicam tamen, quod frequentia majore, cum nobis, tum aliis audientibus professus est Henricus; quam ut premi silentio vellet. Dicam, quod est ad commendandam ipsius bonitatem, quam ad laudem nostram celebrandam illustrius: neque committam, ut magis verecundiæ nostræ videar, quam ejus gloriæ servivisse; & dum

modesti volumus esse, ingrati quoque sumus. Gratulabatur quoque nobis princeps optimus; scholisque nostris fructum aliquem laudis hujus imperiebat: tribuebat Claromontanæ institutioni, quod indolis Borboniæ proprium erat: quodque effluerat ex Armandi solertia & ingenio, nostris eductum curis, & excultum artibus prædicabat. Cui tam illustri de nobis intelligentissimi principis iudicio, neque subscribere possumus præ modestia, neque præ reverentia omnino repugnare ausimus.

Quamobrem, siue ab hujus disciplina gymnasij retulisti aliquid, ARMANDE, quod videri vis; siue attulisti potius ipse hoc quodcumque scholis nostris decus & ornamentum inest, quod ubique profitemur: utrinque tibi plurimum illæ debent, vel quod idoneas duxeris, a quibus aliquid acciperes; vel quod minime indignas putaris, quibus tantum donares. Superbire possent his honoribus, nisi a te modestiam didicissent. Felices, fortunatæque scholæ, te patrono, te hospite, te alumno! Gloriosas dixissem, nisi nostræ essent. Quanquam! gloriosissimæ sane dicantur, quia sunt Borboniæ: neque ita dissimulemus honorem nostrum, ut aliquid etiam de tuo derogemus. Sint humiles, obscuræque per sese; erunt tamen Armandi nomine uno amplæ & illustres: neque ulla malevolentia, temporumve iniquitate, aut imminuetur hæc amplitudo, aut hic splendor obsolescet; nisi cum Borbonium nomen vel arrodere malignitas, vel livor obscurare potuerit. Recognosceat hic posteritas vestigia tua, ex iisque non tuam magnitudinem, quæ nullis ignota sæculis erit, sed nostram felicitatem metietur. Gratulabitur his angustiis, quæ te capere potuerint: gratulabitur magnitudini tuæ, quæ cum

esset tanta, cum aulam admiratione, spe Galliam, fama Europam impleret, tam exiguo se spatio collegerit; & divino quodam jure, cum ubique tota esset, hic tamen potuerit tota contineri. Visetur hic locus eodem animo, quo solent a nobis admirabilium rerum monumenta lustrari. Affluent homines honeste curiosi; monstrabitur iis, quæ te pars ædium hospitem acceperit: quod tibi ad privatas commentationes secretius conclave fuerit: quas scholas publicus auditor adjeris. Hic humanioribus literis, hic divinis operam dabat: hunc infidebat scholæ locum: hoc hortulo innocentes illius deliciae continebantur: his recessibus tegebat pietatem suam: hac aula eruditionem explicabat. Quæ cum inter hujus urbis miracula exteris ostenduntur: cum sæpius cives ipsi visendi causa redibunt: cum eos per loca singula ducemus, omnium indices atque interpretes: pars erit hæc quoque nostræ felicitatis, quod iis non poterimus tot beneficiorum inimemores videri, quorum memoriam suppeditabimus ipsi, & quotidiana prope narratione renovabimus. Ita, nemo has ædes incolet, qui habitare se inter beneficia tua non intelligat. Succedent, ut speramus, aliis alijs, in quos propageretur hic sensus, & veluti quædam hereditas ad consequentia sæcula transmittatur. Antiquus hic erit honos tuus, neque senescet tamen; sed, vel impressis a te laudum vestigijs, vel nostra prædicatione, semper recens integerque servabitur. Nominis tui memoriam si nullæ apud nos tuerentur literæ, tecta ipsa tacito præconio celebrarent: si everterentur tecta, in ruinis posteri vestigiorum tuorum reliquias vererentur. Sed neque ruinam timent gloriæ tuæ monumenta: neque de te conticescent unquam literæ nostræ;

nostræ;

noſtræ, quæ cum honores a te immortales acceperint, te beneficiaque tua æternis honoribus proſequentur.

ADVERSUS NOVITATEM

DOCTRINÆ, ORATIO.

PARISIIS VI. NON. OCTOB. MD. LXX. L.

VETUS est illa, & a magistris politicæ doctrinæ summo consensu poſita lex, Viri Illustriffimi; ut quidquid est affine novitati, ſummoveatur civitatis aditu, longeque a populi moribus & ſtudiis arceatur. Sic enim ſibi perſuadent homines ſapientiffimi: cum imperium omne vetuſtate, tanquam altis radicibus, nixum fundamentumque ſit; vetuſtate, tanquam plena jam & adulta luce, ſplendescat: nihil eſſe, quo certius vel decus extingui reipublicæ, vel firmamenta convelli, quam novitate poſſint. Quamobrem pellendam eſſe republica pronunciant velut hoſtem; neque tantum cum inſurgit, & minatur palam, ſummamque rerum aggreditur; ſed etiam cum ludos exiguis in rebus innoxios ludit, cum blanditur, cum favet, exitioſam habendam eſſe, & ex toto fugiendam: ut peſtilentiæ non tantum gravioreſ auras, plenioreſque afflatus, ſed etiam anhelitus leviffimos, ſuſpicionemque ipſam periculi declinamus. Omnino id ſunt in rep. novitates, quod in oceano venti, qui cum aſpirent blandius primum, fluctuſque mulceant prope ad delicias, mox in tempeſtates & naufragia deſinunt; aut ſi minus

G

atrocitatis habent, inanitatis certe habent plurimum, & qui mare commoverunt cum periculo, iidem sæpe sine cujusquam commodo evanescent. Utinam autem, ut plerumque venti, ita novitas semper omnis sine procellis & ruinis evanesceret! utinam non assuefaceret civium animos antiquitatem fastidire, cujus tantam in vulgus reverentiam vult esse magnus regendæ reipublicæ auctor Aristoteles, ^a ut instituta veterum etiam minus idonea tolerari malit interdum, quam suspicionem præberi populo, posse aliquid rescindi, quod sit a majoribus constitutum. Fluctuaret enim semper respublica, neque posset unquam firmo in statu consistere, si pro cujusque libidine aliud ex alio commutare fas esset. Blanditur novitas quidem, sed insidiosis illecebris, quæ populum sic adjungunt sibi, ut a republica divellant; sic admirationem excitant sui, ut contemptum pariant vetustatis: rapit omnium mentes, sed eo plerumque impetu, qui rempublicam concutiat: inflammat animos, sed iis facibus, quæ ad regnorum incendia exardescant. Quæ res tam persuasiva Romanis fuit, ut labem in ipso vocabulo novitatis hæreere voluerint, & turbulentos cives, hostesque patriæ; satis a se notatos duxerint, si rerum novarum cupidos appellarent. Quod si tam præceps & lubrica novitas est, tantumque habet ad nocendum universa periculi: multo est tamen illa doctrinæ, quam rerum cæterarum, ad labefactandam rempublicam sapientibus visa proclivior.

: Quamobrem cum nos præcipue pars illa spectet, munusque docendi nostrum, cujus intermissam de more professionem instaurare hodie dicendo sumus iussus: jam inde ab hoc aditu, id omnium nomine

a L. 2. *Politic.* c. 6.

profiteor unus, novitatem non segniori quam ante cura prohibendam ab his scholis esse, quæ nunquam nisi ad reipub. civiumque commoda, patuerunt. Quæ disciplinæ ratio ut intelligatis, Auditores, quam justa sit, quamque merito nostra: hoc aio: ut illa servetur, omnium interesse, patriæque communis; & effecturum me hac oratione confido, doctrinæ novitatem reip. periculosam esse. Et quoniam non privatam hic personam sustineo, sed communi fungor munere, omnium, quas scholæ nostræ profitentur, artium aperiendi curriculum: non hærebo in uno quodam genere disciplinæ, sed palam in universis faciam, quam tutas, si salvam reipub. volumus, a novatorum injuriis esse oporteat: simul id perficiam, ut me nemo putet uni cuiquam recenti doctrinæ infensum ad dicendum venisse, cujus sermo ad omnes æque pertinebit.

Atque hoc primum affirmanti mihi quis non assentiatur, quæ res timeri publicis rebus a novitate solent, eas novorum dogmatum maxime proprias esse, turbas, dissidia, factiones? Fovent scilicet ingenia foetus suos, amantque perditæ, & novitia inventa, ut pusiones suos nutriculæ solent, suavius deosculantur, pugnaciusque defendunt. Non desunt qui recentem partum suscipiant, ut proprium, & suum: tot parentes habet, quot amatores hanciscitur: atque ut quisque vetustiore doctrina minime instructus, & ea quasi orbatus est; ita novellam hanc cupidissime adoptat. Vix nata est, cum factionis est mater. huic efferendæ patroni sui student impensius, hanc ambiciosius prædicant; sive homines arrogantissimi hanc unam plurimi faciunt fastidio cæterarum; sive cum illius infirmitatis sint inanitatque conscij, vim illi atque robur

a sectæ conspiratione quærunt; seu demum, cum non temere soleant auræ illæ novitatum, nisi a turbulentis ingeniis excipi, obsequuntur hi parentque indoli suæ, & turbas, ubi nactos se occasionem putant, moliuntur. Hinc jam quasi discessione facta, fervere incipiunt contentiones partium, pugnatur magnis animorum ardoribus, atque hoc pertinacius pugnatur, quod ingeniorum certamen est: quorum cum ignea & cælestis natura sit, quis miretur ex eorum conflictu exprimi fulgura quædam & tonitrua, quibus omnia perturbentur? Quis non intelligat quam facile pariant discrepantes sententiæ studiorum dissimilitudinem & voluntatum, disiungantque concordiam illam civium, qua una maxime reipub. quies & tranquillitas continetur?

Familiam ducis emerisæ nuper philosophiæ: præclare, nisi recens omnis secta, seu contumacia fautorum, seu fato alio quodam, obnoxia turbis esset. Novum doctrinæ figmentum architectatus es: belle, nisi vetustam alteram & sua canitie venerabilem, exemplo pessimo, arrogantius sustulisses. Innoxium est tuum illud scientiæ genus, neque ad remp. attinet: commode (dandum enim est aliquid tibi) commode inquam, si stare hic novandi libido possit. Sed quis hoc non videat, illam modica in re audendi impunitatem, gradum esse ad majora deinceps tentanda jactum; illosque ipsos, qui novis aliquando rebus inductis rempüb. impulerunt in præceps, prolusisse minimis initiis ad decretoria facinora, & exiguis in rebus audaciæ tyrocinium posuisse?

Quid est quod videri levius in republ. possit, quam joci, ^blususque pueriles? horum novitate,

b l. 7. de leg.

tanquam ad perniciem exitiumque propensa, bene temperatis civitatibus summus reipubl. artifex Plato interdicit; observari jubet, quibus se pueri ludis oblectent; verat ne quos usurpare sinantur; nisi consuetudine receptos; si secus faxint, si quod inter eos vigere lusionis genus cœperit præter morem patriæ, modumque communem: tum verò, quantum id cunque judicetur ex sese, id tamen tantæ vir gravitatis & judicij, affirmare totidem verbis non veretur; non esse pestem ullam reipub. hac ludorum a pueris adhibita novitate majorem. At quid admodum civitatis interest, an equitent in arundine pueri, an in corbe navigent? quid aliud diceret, si bello duces, non pueri ludo certarent? aut quæ posset ab eo major adhiberi cautio, si de reipub. non de pilæ conservandis legibus præciperet? perinde quasi cum pila & trocho, fortunæ orbis, & Græciæ fata verterentur. Profitetur nimirum, non tam a se quid pueri moliantur in præsens, quam quid grandiores iidem ausuri sint, timeri; corrumpi teneram indolem, animosque perverti illa morum inconstantia, & desultoriis cupiditatibus; neque cives olim in repub. quietos fore, qui semper fastidio præsentium assueverint. Quapropter eadem interdictum lege, ac prope religione vult, ne vel carmina modulentur, nisi usitata; vel ad numeros saltent, nisi patrios; vel formam adsciscant vestium, nisi popularem: in his, omnique vita communi novi quidpiam comminisci, nefas esse.

Et erit, Auditores, erit ut minus in ingenuis artibus videatur ad rempub. momenti, quam in nugis pueritiæ constitutum? interest reip. quibus pueri ludis indulgeant, non intererit, quam juvenus disciplinam accipiat? e re communi est

quid saltent, non erit quid literarum addiscant? refert patriæ quibus induantur vestibus, non quibus artibus imbuantur? periculum est, si frivolis etiam, & ludicris in rebus deflectatur a patria consuetudine; in doctrinis unis, erunt artes quædam alieniores, quam ut ad rempubl. pertineant? novari, antiquari, permisceri omnes impune poterunt.

Propulsanda est certe novandi libertas a disciplinis omnibus, ne tandem in aliqua una noceat. Cum enim illæ non tantum subtiliter differendi leges & acute intelligendi contineant, sed etiam bene honesteque vivendi; neque viros solum eruditos, sed etiam bonos cives instituant; cum omnia privata, civilisque vitæ officia temperent, omnia sacrorum jura describant: hoc diligentius est licentia omnis a toto illarum corpore cohibenda: arcenda est novitas ab ipsarum limine, ne interiorum in sedem grassari pergat: prohibenda ejus in dialecticam incursum, ne hinc in mores hominum, in descriptionem reipublicæ, in legum sanctitatem, & religionum irrumpat: ne in res maximas recepta, tempestates faciat, quæ turbas aliquando in minimis excitavit.

Nam ubi semel erupit hæc vrsania, quem audenti sibi modum facit? Raro acquievit in majorum sententiis, cui novam aliquam fabricari, & promere de suo impune licuit: at sive delinitus prioris inventi laude, sive hoc hominis ingenium est; ubique parturit, ubique suus esse vult: nihil in mora est antiquitatis auctoritas, ex quo neglecta semel, & inverecunde despecta est: displicent militares viæ, quia tritæ vulgaresque sunt: querendi novi quidam in omni scientia calles, nullus adhuc tentati vestigiis, nullius suspicione &

conjectura indicati. Et vero cum ad doctrinas omnes idem afferatur ingenium : quid expectandum est ab eo , cujus temeritas periculum in arte una fecit , nisi ut peræque tractentur ab eodem omnes ; neque politicæ disciplinæ parcat , qui temere in reliquis & petulanter incurrit. Quanto est igitur consultius , pestem illam , in re tenui , in eruditionis parte maxime otiosa , minimeque per se suspecta blandientem elidere !

Neque id vero commentitiæ cujusdam est reip. proprium , cujus conceptam animo formam sic expressisse Plato dicitur ad specimen optime constitutæ civitatis , ut non descripsisse reip. sed optasse sit visus. Nihil profero , quod sapius non sit ad hujus regni salutem & incolumitatem , regum nostrorum edictis , & senatus auctoritate provisum. Turbabat Petrus Ramus in Parisiensis academia (quæ tota repugnabat) & rejecto peripatetico differendi genere , novum quoddam dialecticæ simulacrum excitaverat : hujus doctrinam Franciscus primus publicis literis damnatam compescuit : ipsi scholis in posterum omnibus , omnique docendi munere interdixit. Irrepsit in eandem academiam hæc , quæ Nominalium appellata est philosophia : eam Ludovicus XI. regum nostrorum , ex omni memoria , reip. regendæ prudentissimus , exterminari scholis Parisiensibus omnique regno jussit , premi auctorum libros , contumaces exilio multari. Et Ludovicus quidem , præter universum odium novitatis , hoc etiam promptiore animo sectam illam in rerum nominibus illudentem oppressit ; quod intelligeret , quantas excitasset ubique turbas illius princeps Ochamus : qui a novandæ doctrinæ confidentia , ad novarum in repub. rerum molitionem prof-

liens, adversus Pontificem Maximum cum Ludovico Bavaro Cæsare conspiraverat, eumque solebat hortari, ut fortiter ferro faceret, se interim stylo acriter pugnaturum. Franciscus vero præfagire jam inde videbatur quonam esset illa Rami evasura temeritas, hominis quo insignius exemplum posteritati nemo dedit, quam foede illa novitatis intemperantia a minimis initiis ad ipsius reipubl. labem & exitium gliscat: qui cum novam grammaticam, nova docendi via, novisque præceptionibus edidisset; cum in rhetoricæ principes, lingua styloque invectus, sprevisset Aristotelem, risisset Tullium, Quintilianum explosisset, novamque esset ipse dicendi artem fabricatus; cum in philosophia tragœdias, adversus philosophiæ parentem, excitasset: ad extremum idem homo in theologia fuit, librosque scripsit de Christiana religione quatuor, flagitiosa novitate infames: hinc res novas cum Calvini grege molitus, & in magna illa perduellium interneccione, Lutetiæ peracta, inter hostes patriæ obruncatus est.

Non desideravit respub. eandem, in reprimenda ingeniorum lascivia, ordinis amplissimi diligentiam: sed & probata est in illa Rami causa; & toties, in doctrinæ insolentiam, senatus decreta facta sunt, quoties emerfit illa, & vetustioribus disciplinis insidiata est: ut hæc monumenta essent, quanti curam hanc ad reip. quietem interesse publicum Galliæ consilium judicaret.

Quæ principum, magistratuumque sanctiones, eum in omnem doctrinæ novitatem graves & severæ: tum vero in eam quæ religionem attentaret, hoc graviores fuere semper, quo propius ab ea, præsentiusque periculum imminere visum est. Reguntur certe, reguntur a præpotente Deo res-

publica : neque aut rigida quadam necessitate fati, aut præcipiti volubilitate fortunæ ; sed æternæ mentis numine , & providentia gubernantur. Nutu fundat imperia , nutu destruit : præscribit iis diuturnitatis & potentiaæ fines , eorumque amplitudinem suo favore metitur. Quapropter hoc regnis usavenire , frequentibus experimentis edocti sumus , ut perinde atque religionem curarent , quæ nostra una cum Deo consuetudo est ; ita vel starent eorum res , vel labarent : neque gentes ullæ sacrorum abjecerint & cerimoniarum formam , quæ non reip. quoque amiserint.

Neque vero tunc læditur religio solum , cum peregrinis ritibus , & abhorrentibus a prima institutione sacris , tota corrumpitur : sed etiam cum alienæ doctrinæ , quamvis in speciem incorruptæ , afflatu levioze perstricta tentatur ; tunc ejus majestatem imminui , ei periculum , patriæque adeo , creari putandum est. Nam si novare fas esset cuivis , qui modo præfaretur , nihil a se nisi sanctum afferri ; qui novandi finis esset ? aut quod tandem theologiæ nostræ vestigium teneremus ? Quid quod non est religio ex iis concreta partibus , quarum aliæ dissolvi , intactis aliis possint ? sed ejus ita coagmentatum corpus est , ut totam commoveat , qui eam aliqua parte concusserit ; ita simplex atque individua ratio , ut supersit ex ea nihil , si quid vel modicum ademeris. Quidquid religioni addideris , superstitio est ; quidquid detraxeris , sacrilegium. Virgo est : intactam servari oportet ; neque vel atrectari temere , vel delibari quidquam ex ea , sine probro , & incesti suspitione potest. Quamlibet sit præclarum & illustre novum illud doctrinæ munus , quo donandam religionem suscipis ; similis mihi videris adulteri , qui

magnis conditionibus virgini stuprum offerret. Vetusta eadem, & cana est: eam fucus & cerussa non decet; illudit ejus ætati, quidquid novarum est elegantiarum, & adscititiæ pulchritudinis, recenti artificio comparatæ: atque ut senili majestate, veneranda est; ita novis in cultu instructuque deliciis, & omni comptioris meretriculæ mundo adornata vilesceret. Quod si & violatur hæc, minimarum rerum inducta novitate; & ea læsa regnis a vindice Deo conversiones; & exitia impendent: intelligitis, auditores, quam sit e republ. defendi novatorum audaciam omnem ab ea doctrinæ parte, qua sacrorum interpretatio continetur.

Sed quoniam illi religionis corruptores duci religione, metuque numinis non solent, Deumque ac divina omnia nullo habent loco ac numero: relinquam universum illud argumentorum genus: iis agam unis, quibus cum profano quoque pugnam, remque patiar humanis rationibus & judiciis æstimari.

Ex omnibus, quæ concitationes efficiunt animorum, estne aliquid, auditores, quod vim natura majorem his duobus habeat; novitate, dico, & religione? Habet hæc multum auctoritatis, illa plurimum illecebræ: hæc animis imperat, illa blanditur: hæc veneratione populorum, illa eorundem amoribus; utraque, admiratione excipitur. Et religionis quidem tantam esse vim, ipsi religionis & pietatis expertes homines duxerunt, ut eam in republ. jussissent ad regendos, continendosque populos præcipuo studio curaque servari: novitatis vero ea semper gratia fuit, ut novarum inventores rerum & artium, Dii quondam a profanis gentibus habiti, & consecrati fue-

rint. Quæ si concurrant ambæ, simulque conspiciantur; si novitas blandimenta sua religioni, religio suum novitati pondus & majestatem addiderit: nihil erit, vel suavius ad illiciendos animos, vel potentius ad eosdem, quamcunque libebit in partem, impellendos. Quare hoc semper consultissimi quique rerump. moderatores diligentissime providebunt, ne qui existerent novi religionum interpretes, auctoresque sacrorum, qui doctrinis suis infatuarent civium animos, adjunctosque sibi & religionis nexu, & gratia novitatis, possent ad quidvis audendum abducere.

Quibus sunt aliis artibus ad Europæ perniciem grassati illi tot rerump. everfores, geminæ voragine scopulique regnorum, infanda ad omnem Christianæ gentis memoriam nomina, Lutherus, & Calvinus? Novæ theologiæ figmentis, larvisque religionum recentibus, emotæ civitates, convulsæ provinciæ, turbata imperia, omnis Europa concussa est. Quam ante istorum tempora viam perdendæ Asiæ Africæque, & excitando sibi regno Mahometes iniiit? tenuis & sordidus camelorum pastor, novæ doctrinæ magister repente factus, divinum quendam afflatum animi simulans, cælestiumque congressum, multitudinem superstitione captat, superstitionem armat audacia; tot militum ductor, quot discipulorum ante doctor fuerat, religione allicit, armis terret, vastat, incendit, imperat.

** Tantum religio potuit suadere malorum.*

Imperiosa religio! seu tu vera, seu falsa persuasione niteris, utrobique imperiosa, & summa dominatrix animorum: Parem adhibet concutiendo

terrarum orbi machinam, quisquis hac industrie & solerter utitur: neque populos certius regere quisquam potest, quam qui eos hoc freno moderatur. Cum enim sit omnium innata & infixamentibus notio superioris cujusdam naturæ, cujus pendere nutibus se, fortunas suas, alteriusque adeo vitæ felicitatem intelligant: natura fit, ut quo quisque se magis amat, hoc sit in ejus cultum reverentiamque propensior. Nihil est ea populis antiquius, qua nihil vel cum rebus suis conjunctius, vel per se augustius esse ducunt: hanc traditam sibi a parentibus præcipuam possessionem, neque tam rerum suarum, quam sui partem reputant, hærentem in ipsa natura, & intimis sensibus admirabiliter insculptam. Quo fit, ut nova religionum interpretamenta, eodem animo nonnumquam excipiant, quo recognoscerent indicatam sibi partem aliquam insignem paternæ hereditatis, quæ diu latuisset. Hinc eorum inflammantur studia; atque ut nihil habent ea re carius, ita nihil est, quod hujus accipiendæ, & conservandæ causa non audeant: neque morantur eos ulla pericula, cum hac specie velata sunt.

Ex quo funestissimum etiam illud accidit, cum novæ religionum doctrinæ ostentare se populo cœperunt, ut dissidentibus civium animis, & partim novitate abreptis, quæ leviores impellit; partim antiquitate stantibus, quæ graviore retinet; utrisque religione nitentibus, quam omnes affectant; secum ipsa luctetur intus respub. & a se quodammodo divulsa æstuet, cæque concitentur in ipsa turbæ seditionum, quibus concordia civium, vis legum, auctoritas magistratuum opprimatur.

Nam civium quidem, in illis de re tanta divor-

vis, quæ potest esse caritas, & conspiratio? quæ non fovebuntur dissensiones, cum ruptum erit vinculum illud publicæ societatis; fietque discordiæ fomes, qui concordiæ nexus ante fuerat? quæ non aperta odia palam erumpent, cum inter se discordabunt ea de re, quæ publica & omnium communis est? quam erunt sævi atrocisque conflictus animorum, cum pro aris utrinque certabitur, & in religionem religio pugnabit? Etenim ut nunquam inter se, nisi acerrime, fratres oderunt, propterea quod summum illud odium oportet esse, quod fraterni amoris vim superare potuerit: sic eorum, quos ejusdem religionis quasi cognatio & germanitas quædam conjunxerat, dissociari non possunt animi, nisi crudelissimis diffidiis, quæ pristinæ conjunctionis recordatione, vehementius ingravescant.

Legum vero quæ tunc esse vis, aut quæ vigere disciplina poterit? Sunt enim profecto leges ab imperiorum conditoribus religione fundatæ, vel quod præscripta illa officiorum vitæque communis a vitæ magistra religione petenda duxerunt; vel certe, ut venerationem iis majorem adsciscerent: & si forte præcipitem furore ac desperatione populum, pœnarum metu regere, aliquando leges non possent; tunc eundem sanctitate sua quadam, & quasi divinitate continerent. Quare cum religionem afflare doctrina insolentior, cum permulcere civium animos & commovere cœperit: quid aliud, quam periclitari leges, easque vel subducto solo ac fundamento ruere, vel concusso labare necesse est?

Quid interim magistratus? alteri favebit parti? alterius offensionem incurret: neutri se addicet? utrique erit invisus, Vereri enim & amare qui pos-

sint, quem nullius religionis hominem ducunt ? aut quam huic inesse religionem putent, qui nullam profitetur ? Quæ magistratum auctoritas, quam parum tuta sit inter hujusmodi sectarum novitates, & temerarias commutationes sacrorum ; intelligimus, auditores, ex eorum hominum gestis, qui religioni nostræ aut vetustas opes detrudere, aut novi quidquam aspergere recentis doctrinæ fucō tentarunt : quorum illud semper ingenium fuit, ut impatientes dominationis essent, potestatemque principum, occulte primum & quasi per cuniculos, tum ubi tempus ferret, aperta vi & professis odiis oppugnarent. Et vero cum sit illud peculiare Christianæ professionis, ut demissis omnes subjectisque mentibus simus : proprium hoc contra videtur eorum esse, qui ejus immutare leges, & pervertere instituta conantur, ut majorum imperium superbe, arroganterque detrectent. Quam proclive est, ut qui tot sæculorum, tot ingeniorum venerandam auctoritatem spreverit, hominem unum vereri tandem & observare dedicat ? quam affine, ut regia jura conculcet, qui divina protriverit ? Parit vivendi licentiam, illa opinandi, & sentiendi libertas : assuescunt præfracta ingenia, suæ sententiæ, sinque juris esse : vitæ suæ volunt esse arbitri, qui religionis fuerunt : inter subsellia, contumaciæ rudimenta ponuntur. Quis eum miraretur excitare in repub. turbas, qui prius in academia sua turbasset ? violare magistratum edicta, postquam ordinis sui decretis parere recusasset ? & quam expertus esset in evertendis divinis legibus audaciam, eam deinde in regniis exercere ?

Sed nihil hominum hæc indoles per se noceat, sint quieti, sint tranquilli ; nihil aut moliantur in

rep. turbarum, aut deinde molituri sint : etiam ipsis quiescentibus , patriam eorum doctrina perfundabit. Nova scilicet imbutus disciplina populus , novis institutis vivere incipit , novoque ingenio : seque possunt alij mores , non cives alios , aliamque adeo rempub. efficere. Inducantur licet honesti ritus , salutareque per sese , & priscis haud paulo meliores : nocebunt tamen , neque tantum erit in re ipsa commodi , quantum ab illius novitate periculi creabitur. ^a *Ipsa* quippe *mutatio consuetudinis* (liceat magni Augustini verbis uti) *etiam qua adjuvat utilitate , novitate perturbat*. Ut enim relinquere quotidiana victus ratio , & contraria quædam adhiberi non potest , quin tentari valetudo incipiat , & temperatio corporis rota commoveri : ita novis populi studiis , novoque vitæ genere turbari necesse est reip. statum , quæ nullis aliis conservari moribus potest , quam quibus assuevit.

Quid igitur si prava per se ac perniciofa sunt instituta illa , quæ temeraria novitas inferre docendo aggreditur ? Quid si malè in rep. doctores ipsi animati sunt ? Et sunt profecto : neque ullus eorum esse solet , qui tantum patriæ non sit , quantum pietati , & sacris inimicus. Nam , vel excitant in rep. turbas , ut velificentur novæ religioni ; quæ nunquam facilius , quam inter tumultus invecita est : vel novam religionem afferunt , ut rep. perturbent ; quam norunt hac re maxime una concuti , & everti posse. Utrumvis spectent , patriæ pestem utrinque machinantur. Quis ullam in rep. seditionem vidit , quam isti tanquam stabella quædam non agitent , augerentque ? quæ turbæ fuerunt ,

^a *Epist. 118.*

quarum occasionem non captaverint; quibus alien-
dis, consilio, calumnia, sumptu, omni ope atque
opera, non studuerint? aut quis hoc non videt, fa-
ctiones illas jam collectas conflatasque, ad manum
esse cuius ex optimatibus factioso, tanquam expe-
ditas, stantesque in procinctu, & ducis alicujus nu-
tum expectantes? Quod si gentibus cæteris igno-
tum antea fuisset, nostris cladibus superiore sæculo
didicissent. Sed & suis ipsæ sunt eruditæ casibus, vix-
que ulla est, cujus in sinu impressa non existent
tristissima quædam ad memoriam vestigia, ex
quibus intelligere posteritas queat, quid in illa re-
ligionum novitate, vel sectatores factionibus; vel
doctores, furore & violentia; vel doctrina ipsa, sua
perversitate & malignitate quadam, publicis rebus
miniteretur.

Græcia, regum olim parens, alumna majestatis,
omnium magistra & domina populorum, quæ te
fata tot spoliarunt opibus, & ornamentis, quorum
ex omni splendore, una tibi nominis umbra super-
est? Obsolescere apud te cœpit antiquum illud
imperij decus, cum primum vetustæ religionis in-
tegritatem novis opinionum commentis adulterare
cœpisti. Fuerunt divortia doctrinarum, & perpetu-
æ de mysteriorum nostrorum sanctitate conten-
tiones, tot bellorum prænantia, quæ te, tuæque
sacra expilarunt. Multata est illa divinis de rebus
decernendi libertas, durissima servitute, qua deinde
pressa es: exemplumque in te positum est, in quo
gentes omnes agnoscerent, præcipitem illam sa-
cris in rebus innovandi licentiam, vel causam exi-
tij, vel omen impendentis calamitatis esse. Pacata
esses, Britannia, nisi te hi turbines agitassent. Ex
quo inhiare cœpisti ad omnes de religione doctri-
nas, & suspensa ex illis auris esse; nulla tibi quies

a tempestatibus, & naufragiis fuit. Olim fortunata, nunc incerta erransque insula, quasi eruta radicibus tuis, & a fundo revulsa, fluctuas: tot abrepta ventis in diversa pellentibus, quot varias pugnantisque sectas una secuta es: tot lacera partibus, quot te formæ superstitionum contrariæ dividunt, distrahuntque: cadaver imperij, ex quo apud te anima imperij avita religio extincta est: aut potius, ex quo novas alias accepisti, similis eorum hominum, qui cum sint à multis infessi correptique impuris spiritibus, raptantur ab iisdem, vexanturque sævissime, suumque in se furorem exercentes, non membris, non capiti parcunt; neque possunt suo regi spiritu, dum a multis alienis, & adventitiis agitantur. Unde apud vos, Belgæ, tanta rerum est superiore sæculo facta conversio? ejecti principes, ut plebs imperaret; nova in urbium ruinis fundata resp. quæ sita vitæ libertas, inter cædes mortemque certissimam, cui nusquam amplius theatrum, quam in angusta illa portione terrarum paruerat. Illos tumultus, illas provinciarum vestrarum ærumnas, & perpetuas tot annorum tempestates, sparsa temere apud vos exponendæ religionis novitas una concitavit. Germania, quæ gens erat in orbe terrarum te beatior? quæ omnium, aut statu pacatior, aut fundatior opibus, aut imperio potentior, antequam æstus illi aliarum ex aliis doctrinarum, religionem absorberent tuam; cumque religione adeo, beatam illam pacis & otij tranquillitatem pellerent, exhaurirent illam opum amplitudinem, illos potentia nervos eliderent? Iisdem in sinu tuo procellis Bohemia, iisdem Pannonia jactata est: neque provincia, quam late pates, ulla fuit, quam non hæ commotiones everterint. Eadem a te lues in

Septentriones summissa, cædes atque occisiones fecit in Dania, expulit e Suecia reges, dissensiones commovit in Polonia; ubique bella, strages, parricidia excitavit.

Abstineo a te consulto, Gallia: parco luctum renovare funestissimorum temporum, quorum ipsi partim incendia, partim fumantes adhuc reliquias vidimus. hoc tantum interrogo: quæ tibi pestis tantum consciscere malorum potuit? quod delusa & capta fascino, in te ipsam conjurata pugnabas, tuis opibus consumpta, tuis fracta viribus, quæ alienis semper invicta fueras: cum a templorum ruinis, ad urbium & provinciarum direptiones; a contemptu sacrorum & cerimoniarum, ad legum everisionem; a sacerdotum proscriptioibus, ad cædem magistratum; a divinæ auctoritatis neglectione, ad regis despicientiam odiumque, nefarij cives bello indicto progressi sunt. Tibi, finitimisque populis, tot calamitatum causæ, novæ de theologia fabellæ fuerunt.

Prodibant argutuli morum religionisque censes, velut dij quidam e machina, homines ignoti prius, & sua tantum novitate famosi. Erat in vultu habituque omni, expressa prisorum temporum simplicitas, & affabre quodammodo facta modestia: quam alij ad conciliandos animos comitate quadam, & affabilitate sermonis exquisita; alij ad incutiendam venerationem, tristitia & severitate condiebant. sanctitatem integritatemque vitæ congressus ipse spirabat. Profitebantur afferri a se laudatiora quædam instituta, & castigatorem disciplinam, qualis aut natæ recens, aut ævi quodam flore vividæ religionis fuerat: consensuisse apud æquales suos ecclesiam, illa viriditate, illo ætatis integerrimæ robore, ac virtute defectam: a limpi-

dis illis fontibus divertisse multas jam ætates ad turbidos lutulentosque rivulos, quorum cœnosa ac putres aquæ ad sua tempora permanissent: correpsisse in religionem, ipsumque adeo sinum ecclesiæ, sordes errorum intolerabiles, morumque corruptelam, quibus emendandis provisum esse divinitus antistitem suum aiebant. Postquam levioribus in rebus minima offensione prolusisse visi sunt: primus est ab iis impetus in Christiana sacramenta factus. Rejecta privata sui accusatio, & larua quædam pœnitentiæ, eaque publica, ad veteris illius, uti jactabant, amissim exacta, servata est. Redactum ad tenuem exilemque umbram sacramentum omnium augustissimum, ejusque usus valde infrequens inductus; quo uno captata omnium ingenia sunt: nam & supersticiosi ducebantur reverentiæ specie; & licentiores minusque amantes sacrorum, probabant hanc ceremoniarum vacationem loco religionis oblatam, in eoque se pios esse gaudebant. De divina gratia, deque humanæ arbitrio libertatis, venditari flagitia cœpta sunt: in quibus nihil studebant magis, quam ne quid novi protulisse viderentur, ubique auctorem Augustinum, ubique prima ecclesiæ sæcula, doctrinæ sibi normam, exemplumque religionis esse prædicabant. Cognoscite, Auditores, quam sit omnis per se odiosa novitas, cujus artifices & molitores ipsi; etiam cum eam efferre in lucem, & commendare populo student, nihil a se vehementius, quam novitatis odium deprecantur; maluntque carere inventi laude, quam adhærescentem ad res novas offensionem suspicionemque justissimam subire. Augustinum interim, doctores in exedris, in circulis mulierculæ, in officinis sellularij opifices, doctrinæ suæ fundum crebris sermonibus usurpa-

bant. Pandebantur omnibus operta theologiæ; mysteria nostra, oblectamenta plebeculæ facta; Davidis carmina, sacri libri omnes, omnia religionis arcana; patrio sermone vulgata sunt. Primæ in illa rep. mulierum partes erant, ut quæque lepidissime garriebat, ita vel in disceptandis controversiis, vel in aucupandis, aggregandisque ad partes suas amatoribus, maxima laude versabatur. Ubi coalita in corpus & conflata secta est, proprii catechismi, propriæque precum formulæ spargi cœperunt in vulgus: ut novæ religioni nova elementa ne deessent. Factæ quoque, ad sustentandam civium inopiam, largitiones effusissimæ, vel ad prolectandam faciem egentissimorum hominum; vel ad illudendum incautioribus, & novam impietatem, hac vetustæ pietatis & charitatis specie velandam. Nihil autem omnium æque nocebat, atque nimia quorundam mollitia, virorum alioqui minime malorum, & sanioris doctrinæ retinentium: qui sive natura mitiores erant, & urbaniores justo, sive delusi fuco illo sanctitatis, certe: parum theologiæ gnari, novam hæresim damnari palam vetabant, aut appellari durius, tanquam si probabilis controversia foret; & necessariam religionis defensionem, contumeliam vocabant. Augebantur enim illius pestis pericula, dum ejus odium minuebatur: & quo minus erat suspecta, eo securius gliscebatur. Conscendebant fidenter in templorum pulpita, buccinatores exitiosæ disciplinæ, ludimagistros captabant, quorum opera teneræ puerorum mentes occuparentur: propria quædam sibi gymnasia, tanquam emporia doctrinæ suæ, novæque reip. seminaria vindicabant. Viri eruditi, si pecunia subornari poterant, ingenti stipendio redempti: si corruptelæ minime affines visi; vexati ca-

lumniis , appetiti contumeliis , modis omnibus infamati : neque fuit cura potior , quam ut ordines professione vitæ ac nomine religiosos, partim odio, partim ludibrio exagitatos , vel deterrerent a meliorum propugnatione partium , vel omni apud populum auctoritate spoliarent. Si quis erat, quem contra rem suam venire intelligerent : hunc, quisquis esset , dum acceptas a patribus , neminique ante illorum recordiam vocatas in dubium doctrinas fide bona exponit , palam insimulabant Pelagianæ perfidiæ ; Pelagianum pleno ore , buccisque tumentibus , haud scio an fastidiosius , an contumeliosius appellabant. Pelagiana ipsis Sorbona, Pelagiani sanctissimi quique doctores , Pelagianus pontifex maximus erat. Nihil dico, quod ipsorum monimentis consignatum hodieque non exstet. Et principio quidem cum magnæ fuissent in Romanum pontificem , maximæ in Ecclesiam obsequij & reverentiæ significationes datæ : ad extremum, derisa hujus auctoritas , illius fulmina exhibitata per ridiculum , & temere laceffita. Petebatur unum illud ecclesiæ caput, ut deinde faciliore de præsulibus cæteris victoria defungerentur : redactum in ordinem , & æquo parique jure cum epif. opis aliis esse jussum , dividebant in plura capita , ut esset vis ejus distracta debilior , neque pax iis fuit quiesve ulla , quoad importunam cervicibus suis omnem sacrorum magistratuum auctoritatem excuterent. Hic ad potestatem regiam oppugnandam gradus fuit , hæc populo ad perduellionem via munita est. Quid in animos non possit conciliatricula novitas ? Populus regum suorum præ cæteris amans , ubi novarum opinionum religionumque quasi multo quodam incaluit , classicum in reges suos canit furore atque amentia præceps ; conscribuntur ex om-

nibus ordinibus innumerabiles copiarum; summis, mediis, infimis, ad arma tanquam ad sacra convolantibus. omnes ab antesignanis suis religione, ferroque armantur. Succenturiatur huic militiarum manus ingens, vel desperatorum, qui fortunae suae fastidio, publicam odisse solent; vel simplicium & incautorum, quibus aliorum exempla jus faciunt. Ita ex minimis initiis pestiferarum novitatis, quae negligenda plerique ducebant, ex illa emendatione morum ad exemplum sanctissimae vetustatis expressa, adeo succrevit impietas, eoque sensim ad hujus exitium imperii protracta est; ut regnum suum in Gallia reges nostri prope quaererent. Qui ut minus haberent apud omnes venerationis, minorque populo religio esset, in eos pugnare, quibus vel odio, vel contemptui habendis assuevisset: prius etiam, quam armis peterentur, strictus in eos stylus est, cujus mucronem acuebant ad proccacitatem omnem sacrilegi scurrarum, & in optimorum principum vita moribusque defigebant.

Quo ex genere sectaque hominum fuisse oportet illum (satis enim ex ingenio agnoscitur) fuisse, inquam, illum oportet libelli, qui Mars Gallicus inscribitur, auctorem: qui mentito Alexandri Patricii Armacani nomine latere voluit; scriptorem, si quis unquam alius fuit, in obrectando furiosum. Quae vox si paulo visa est amarior, larvam quam induit, Armacanus iste accuset. Ita enim a conviciando, natura sum & institutione alienus, ut si certus libri proderetur auctor, quanquam aequae factum horrerem; personae tamen, in coetu praesertim honesto, parcendum ducerem; neque ut graviore dicto laederem, ut notare verbo, possem adduci. Sed dum sine cujusquam injuria, indulgere iustissimo dolori possumus, & amor in patriam

regesque nostros; quis invidet? aut quæ prohibeat officij lex? aut quis naturæ pietatisque sensus non imperet? Reges ille nostros, quotquot sunt, idoneos putavit, in quos omnem contumeliarum faciem, sine pudore ac modo, evomeret. In quo quid primum omnium admirer, indignerve nescio, ita ex omni litterarum, librorumque memoria, qui stolidius mentiatur, præfractius imponat, interpretetur malignius, novi neminem. Fuit certe, fuit impietatis maximæ, librum scripsisse tantæ execrandum; in gentem summe Christianam, in divina munera, in sanctissimos reges injuriosum. Fuit sordidi, vilisque ingenij, arripuisse de trivio crudum illud maledicendi genus; & cum nihil reperiret nisi sanum & integrum, ulcera fecisse, in quibus unguem infigeret. At quod furorem illum ne abstinerit quidem ab augustissimis capitibus, quorum vereri effigies debuisset; videte, auditores, quo dignum id nomine, cuive pœnæ obnoxium judicetis.

Sed librum illum sane mittamus, illum calumniarum gurgitem, contumeliarumque sentinam, quæ agitari diutius sine nausea non potest: eoque orationem, unde modice deflexerat, referamus. Intelligite, auditores, quam sint perniciose de republ. meriti superiore sæculo, illi de quibus ante dicebam, paternæ pietatis desertores; & quo patriæ periculo, etiam cum signa in reges sublata nondum essent, religionem suam nova doctrinarum colluvie inquinari paterentur, ex eo enim id apparebit, quod pugnamus unum; nunquam hujusmodi doctrinæ novitatem, reip. periculosam non esse. Hoc autem liquidius in exemplo cernite.

Facite Armacanum istum non unius fuisse mon-

firi parentem , sed librum edidisse de theologia ; Marti Gallico germanum & geminum , id est , valde contumeliosum : facite (quid enim fingere cogitando non licet ?) novi quiddam ab eo de religione allatum esse ; novam institutam esse sectam ; confectum doctrinæ corpus , seu planè novum , seu concinnatum ex alio quodam pestilenti , & ad fraudem , interpolatum. Huic deinde si qui cives pertinaciter adhærescerent , si eum novæ disciplinæ sequerentur auctorem : hoc a vobis quæro : quamvis nondum erupisset aperta in rempubl. conjuratio , an non videretur tamen illa hominum natio huic perniciosa regno , & rebus nostris inimica ? esset profecto , & supra quam dici potest , esset inimica. Cum enim novitas omnis natura suspecta sit : suscipi certe non solet , si non illius auctor ex omni parte placeat. Numinis tibi alicujus instar est , qui tantum in te auctoritatis obtinuit ; amplecteris ejus studia omnia ; omnia in verba juras : neque potest in altero tibi detestabilis , in altero Deus aliquis videri. Fingerentur illi ad antistitis sui naturam ; hominis ingenium , moresque combiberent ; & ejus odiis imbuti , factionem conflarent huic imperio vehementer infestam. Cumque deinde ad turbas , ad defectionem , ad armamentum esset ; qua excusatione uterentur etiam imprudentes , minusque mali ? qui hoc saltem haberent criminis , quod satis ab eo , quem patriæ suæ scirent hostem ; cujus timere debuissent sinistra consilia , non cavissent. maxime si Mars Gallicus non excidisset juveni Armacano , sed a viro elaboratus esset inter contemplationes illas , quibus novam a se theologiam divinitus hauriri fingeret : neque ignorarent ipsius asseclæ , fuisse utrumque illud opus eodem fabricatum tempore ,

eodemque

eodemque proinde suffusum felle, eodem spiritu animatum. Minus enim illi causari possent, deceptos se fraudulenta professione quam ubique Armacanus ingereret, suavissimæ caritatis: cum doctrinam illam nossent inter atrocissima maledicta, furioso ingenio conceptam; ab eo, qui tum, cum eam pareret, tetra quadam in augustissimos principes rabie totus æstuasset. Quid vero, si novus ille apparatus theologiæ, re novus non esset? si nihil afferret, nisi recoctas fæces illius doctrinæ, quæ rot nuper in Gallia procellas tempestatesque concivit? quanto esset e mentita ista novitas huic regno periculosior? & quo flagitio eam isti susciperent?

In illa rerum imagine, quam ad exemplum ultro a me confictam videtis; recognoscite, Auditores, quam graviter sit in temp. proximo sæculo, a transfugis illis, ipso novitatis initio, exortuque peccatum: qui si nondum civiles motus, nondum inflammatas seditiones, patriæque incendia cernebant; videbant certe famosos in reges libellos; factisque docebantur his unis, quæ doctorum suorum modestia, quæ pietas esset; aut quorsum eorum consilia, novæque sectæ clandestina & tenebricosa institutio spectaret. Si nullus erat regum amor respectusque nullus; admonebantur amore patriæ reique communis, ne acciperent satus pessimos doctrinarum, quibus recens in ipsorum oculis vexata Germania, & miserrime confictata fuerat.

Ego certe si incidissem in illa tempora, ita mihi videor compellaturus præcones istos novitiæ sanctitatis fuisse. Qui vos, aut unde tandem estis, quibus tantum de religione nostra liceat? Cur nobis de paterna hereditate litem, post tam diuturnam possessionem, intenditis? Sinite nos iisdem uti religionibus & sacris iisdem, quæ dum hoc regnum

susciperet, divinis muneribus ad gratulationem ornatum est; dum retinuit, florens stetitandiu, perpetuisque Dei beneficiis est usum. Sine vobis Gallia tot jam ætates Christiana fuerat: sine vestra theologia reges nostri, tot sæculis, Christianissimi merito dicti erant. Hunc iis titulum eripit, qui de ipsorum religione, & doctrinæ, qua Christiani sunt, sinceritate dubitat. Christianissimi dici non possent, si non essent jure optimo Christiani. Quid ergo nostram nobis in religione cœcitem, errorelque nostros objicitis; qui eadem, qua ipsi, professione, eadem doctrina, sacramentis iisdem, caerimoniisque sacrorum utimur? Interim autem dum nostra vobis sordet antiquitas, & prisco ac tristiore cultu religio displicet: novitatis vestræ delicias, & exquisitiorem elegantiam, qua demum ut amplectamur, auctoritate obtinebitis? patrum decretis? pontificum oraculis? vos illa configunt. At doctrinam vestram ne tetigerint quidem; sit res adhuc in medio posita; nondum dijudicata, & decisa sit: cur pro re ambigua, & incerta, patriam in tam certa pericula conjicitis? Qua vero tam insigni laude meruistis, ut vobis tanta de re crederemus? an arrogantia illa, qua vos unos sapere, cæteros tot sæculorum, tot gentium, tot academiarum, eruditione juxta, & sanctitate præstantes viros desipere judicatis? cum iis nos errare patimini. An effrenata linguæ, stylique petulantia, qua privatos homines, qua reges, qua pontifices incessitis? his mysteriis nos initiari ne cogite. Idoneus erat scilicet ille hominum furor, per quem Christiana res ad priscae modestiæ formam referretur! O religionis nostræ præstantiam, quæ nisi per maledicos interpretes restitui non poterat! O Dei providentiam, & sanctitatem, qui post tot sæcula, vos unos

tanto muneri pares invenerit ! Probis, modestis, verecundis hominibus, si nova de sacris & religionibus dictata darent, non crederem : & vos audiam ? Quod si pruritus innovandæ doctrinæ tantus urebat : saltem aliam inferretis, quam quæ recentium tumultuum concitatione infamis est. Ecce vix afflata nobis est illa, cum pax, & quies turbari cœpit. Facecite cum hac vestra, bonæ mentis & tranquillitatis inimica, sapientia.

Hæc mea fuisset, ut mihi quidem videtur, ad illos novitatis architectos, & justissima quidem oratio : certe hostes illos patriæ duxissem, & pacis inimicos otiique communis. Nunc autem, quantas a nobis Deo optimo maximo gratias haberi par est, Auditores, qui tranquillam rempublicam, & commodiora tempora nacti sumus ? Tum quanta nobis vigilantia providendum est ; ut quo fuit majoribus nostris novitas doctrinæ funestior, hoc simus in retinenda ejus vetustate firmiores.

Non id eo loquor, quasi occupato a veteribus omni doctrinarum orbe, nullus inveniendi locus posteritati supersit : neque hanc fieri velim injuriam, aut disciplinis, ut nullis deinceps novis opibus locupletari queant ; aut ingeniis, ut sit iis campus omnis exercendæ industriæ præclusus. Inveniant certe, quibus hæc vel libido est, vel indoles : sed ita inveniant nova, ut vetera non perdant ; artes a majoribus acceptas illustrent solertia sua, non invidia quadam extinguant : quidquid industria sibi pepererint sua, sit ipsis velut castrense peculium, quod ad patrimonium adjunxerint. Atque ut novum aliquem mundum excitatis urbibus, deductis aquis, hortis nemoribusque confitis, homines condiderunt sic, ut ædificatum a Deo mundum non destruxerint, sed ornarint : ita novum

aliquid in doctrinis creare , eatenus fas esto , ut tanquam inædificatum veterum disciplinarum solo , ad ornamentum iis , & splendorem accedat. Serventur antiquæ mortalium altrices , a quibus sunt ætates ad hanc diem , gentesque omnes educatæ : ipsæ , si sunt aliquæ , minus illustres , suum apud nos decus ac dignitatem obtineant : neque momenti nullius ducamus eas , quas ad reipublicæ salutem pertinere , regum nostrorum senatusque gravissimis judiciis decretum est.

Parisiensis est præsertim academiæ , cum omnes vetustate superet , doctrinarum antiquitatem tueri ; cum fama religionis ubique clara sit , profanam a theologia novitatem arcere ; cum sit regum nostrorum condita & amplificata beneficiis , infensam ipsis eorumque imperio novandæ doctrinæ libertatem compescere. Et facit profecto , tantaque auctoritate facit , quanta illorum exemplo & decretis inest , qui cum ætate doctrinaque præsent , ordinis sui dignitatem sustinent , ac tuentur omnem. Quam integritatis laudem , eo sibi diuturniorem defendet bonarum arrium mater , quod , & sapientissimi quique pro antiquæ doctrinæ tutela diligenter excubant , & cæterorum neminem par est credere , tam amentem futurum unquam , ut dum conspirare cum principibus suis summa cum laude potest , ab iisdem malit , cum multiplici flagitio , deficere. Is enim (si quis hujusmodi oriretur aliquando) dum & in academiâ contumax haberetur , & in religionem sacrilegus : ostenderet simul , quam metuendus patriæ civis esset. Nullum , quippe ingenium est reipublicæ perniciosius , quam eorum , qui vel fastidio quodam , auctoritatem omnem sine verecundia spernant ; vel si novarum rerum auctores ipsi non sunt , pateant certe cor-

ruptelæ , & auctoritati a factiosis , pretioque conducti , res augustissimas duas , religionem , doctrinamque cauponentur. Quid patria , quid communis tranquillitas patiatur , pensi nihil habet hominum illud genus ; dum quanta mercede locati sunt , tantas aut scribendo , aut vociferando tragœdias excitent. Perturbanda est publica quies , perrumpendæ leges , sacra violanda , evertendum imperium ; ut novatoris unius somniis quæeratur auctoritas ; miscenda sunt cuncta tempestatibus ; modo iisdem ille ventis ad gloriam provehatur : tanti est perire omnia ; dum antistitis sui secta , nomenque vigeat. Hæc factionis omnis indoles , hoc ingenium est , Auditores : cujus ab importunitate ut caveamus in posterum , & præteriti temporis calamitates admonent ; & faciunt eadem , ut nullo negotio caveamus. Est enim tam recens apud nos memoria fraudum omnium , quibus circumvenire populi religionem perfida novitas solet , ut iis deludi , nisi volumus , non possimus.

Quem enim facere fucum impostores ulli hac ætate possent ? aut quæ verba darent ? leve quiddam , & exiguum esse , quod innovatum venirent ? hæc postremæ ætatis perduellium primordia fuerunt ; eundem exitum jure formidarem. Nihil a se nisi religiosum doceri ? eadem isti oratione utebantur ; a quibus tamen attentata est deinde per religionis exitum patriæ salus , perinde quasi per parentis unius latus , alterius vita peteretur. referri a se sanctissimæ antiquitatis nitorem ? aliis essemus ludendi præstigiis : explosum est , in Lutheri Calvinique causa , simulacrum illud inane vetustatis ; neque nos fallere larva eadem , aut vanis terroribus commovere posset , quam ridere jam pridem asluevimus. At quid responderent vicissim iidem , cum

expostularem de periculis summis, quæ novitate illa sua non religioni tantum, sed etiam patriæ conflarent? quid causarentur: nihil se periculi videre? & nostris, & vicinarum gentium exemplis recentibus convincerentur. Sed non viderent sane; ignorarent, quam molirentur reipublicæ perniciem; tantum mali imprudentes facerent: tamen minus coercendi viderentur? aut quis amentem idcirco reprimendum non putet, quod nullo suo scelere domum incendat? Nulla satis tuta res est, ubi sacra periclitantur. Mens est reipublicæ religio; immortalem esse oportet: fundamentum est imperij; concuti sine ruina non potest. Quæ ut regnorum omnium habeantur communia, de nostro certe id tanquam proprium statuamus: cum sit omnium vetustissimum, nullum esse cui novitas videatur infestior; cum religione fundatum sit, sacram in eo doctrinam, sine præsentis ruinæ periculo, mutari non posse.

AD

EXTEMPORALEM DEFENSIONEM
PRÆFATIO.

SUSPECTA causa est, CANDIDE LECTOR, cuius non potest nisi operosius adornari defensio. Ego meam ex tempore propugnavi; non quod mihi, sed quod illi considerem. Quod vero tam subita prodeat, neque diutius prematur, severiore stylo accuranda; non temeritate, fiduciaque ulla mea factum est: sed ut qualis primum est orta, talem hic tibi sine fraude representem. Præstabit enim sinceriores videri, quam adscito artis nostra mundo fucoque omni, comptiores. Adest

certe, qualem recente adhuc & calente memoria, statim atque habita est, quanta potui maxima fide, dictavi.

Confluxerunt ut dicentem me audirent multi, qui Cameracensi satira interfuerant: horum causa defensio mea non prodit. Caterorum si quis est, cui declamatio ista imposuerit: hunc spero, ubi nostraegerit, haud difficile dedocendum.

Fecerunt etiam, ut defensionem hanc in lucem exire paterer, academici quidam, iique in ordine suo spectatissimi; qui vel ipsi per sese, vel per amicos, id a me prope flagitarunt: non, uti iactabatur, hominis istius odio ducti; sed quod hanc Parisiensis academia causam esse, viri rerum suarum intelligentes dicerent. Norunt scilicet, non potuisse Ramum a Francisco Dumonstier propugnari, quin ab eodem oppugnaretur academia: damnatam ab ea Rami doctrinam, & postulatam iudicio fuisse: Ioachimum Perionium ex academia quondam decreto adversus eum scripsisse: exstare Petri Gallandij, aliorumque orationes, pro schola Parisiensis, contra novam Petri Rami academiam: indignum esse, adeo transversos agi quosdam, ut arma in sese furiosi convertant.

Caterum primus hic in professorum istum susceptus a me labor est; eritque postremus idem, si se in fundo suo, id est, in iurgiis & maledictis continere deinceps velit. At si lineam hanc transfiliat, si controversiam mihi de re ulla moveat, qua in litteris, aut aliqua humanitatis parte versetur; iudiciumque suum his de rebus inepte interponat, qua tractari liberaliter & honeste possunt: ex ramo uno totius fatum arboris existimet.

D E F E N S I O .

*Adversus satiram a FRANC. DUMONSTIER,
eodem die recitatam.*

PARISIIS. III. KAL. MAI. MD. CC. LI.

SCITUM est Euripideum illud, Auditores, veritatem in simplice neglectoque cultu placere; calumniam, nisi fucata industrie, magnisque operis & artificiis adornata, tanquam e machina prodeat, non placere. Quo minus mirum vobis videbitur, Francisci Dumonstier orationem, quæ perpetuum quoddam calumniæ textum est, semestribus elaboratam vigiliis, vix tandem prodiisse; meam, quæ veritati patrocinatur uni, extemporalem, ingenuam, nullis aut ab arte pigmentis, aut a commentatione conquistis argutiis, vix sumpto ad meditandum spatio, securam exire. Veritati facit injuriam, quisquis eam cerussa, fucoque oblinat; non est diuturnis lucubrationibus in lucem eruenda, quæ lux est ipsa per sese: atque ut non diuturnitate temporis, & morosiore cura elaborantur solis radij, sed sponte, momento uno profiliunt; terrasque omnes, quibus sunt infusi, collustrant; sic moras omnes odit, præciditque veritas; erumpit in apertum sine molitione ulla, sine artis apparatu; neque illustrioribus unquam ornamentis instructa est, quam cum propriis unis, nativisque resplendet.

Prodeat ergo pura veritas, simplex, sincera, inelaborata: quæ nunquam latere sine injuria, nunquam conspici sine ornamento potest: prodeat, & offusam mendacissima obtreccatione caliginem sua

luce dissipet. Postulor falsi, Auditores; & calumnia sed per calumniam, arcessor. Ac vobis velim, arbitris, & disceptatoribus, controversia dirimatur.

Septem fere menses sunt, ex quo ad solennem scholarum nostrarum instaurationem, publice sum pro mei muneris ratione praefatus. Dixi adversus novitatem doctrinae, & ita dixi, ut oratio mea clarissimis ordinum omnium viris, qui intererant, si non ab artis concinnitate, argumento certe ipso probaretur. Sed cum ferisset nonnullorum animos, & bilem iis concivisset, qui me partem aliquam religionis petere & insimulare novitatis, temere suspicabantur; cum eos mussitare jam & commoveri audirem: eam, ne calumniae pateret, in lucem edidi. Neque tamen calumniam vel sic fugimus; quae cum valida & robusta est, amat iis in rebus insigne quoddam specimen edere, ad quas ne levissimae quidem suspensiones adhærescunt. Ecce enim post tantum tempus, tanquam in scenam hodie prodiit Monasteriensis iste, calumniam, calumniam, plenis buccis, contentisque faucibus tragice clamitans: & forte clamitat etiamnum: cum enim veterum declamationum, quibus in nos olim debacchatus est, confarcinatos pannos omnes in illo coetu explicet, ventiletque; cum ad codicem suum identidem cospitante memoria confugiat: eo factum est, ut & longior esset, & tardior, molestiorque maledicentia. Venerunt ad me modo viri, qui adfuerunt, intelligentissimi: qui partim nausea victi & fastidio, partim ut ad tempus adessent certa relaturi, affecta jam & tantum non absoluta oratione discesserunt.

Ex iis intellexi, hoc primum a declamatore quam atrociter, tam frigide expostulatum fuisse, me classicum oratione mea cecinisse: nihil illam anhelare

nisi cædem & sanguinem : me Bartholomæanam a-
liam internecionem adversus Jansenianos moliri :
primas seditionis faces jactasse. Quod hominis de-
lirium mirati sunt, qui meminerant nullam oratio-
nis meæ litteram eo spectare, ne apicem quidem
unum in ea rubricatum esse, qui cædem minaretur :
statuebantque nihil esse deinceps quod fingi
ab eo non posset, qui rem tam absurdam, tam ab-
horrentem, tam aperte falsam esset impune com-
mentus.

Hinc tamen clamoræ & turbidæ accusationis ex-
ordium duxit, eandem næmiam sæpius integravit,
lamentabilem in modum quiritans, sive quod thea-
tralis illa jactatio placuit, sive quod naufragante to-
ties memoria, receptus in hunc portum commo-
dus videbatur. Aut certe, cum neque instituti a me,
neque suscepti ab eo sermonis argumentum hoc ef-
set : fanaticos illos terrores, quibus se consternatum
non dissimulavit, somnium ipsi quoddam, vel pro-
pria conscientia fecerat : quæ debitas sibi pœnas, si
aliunde defuerint, fabricatur. Panicos illos metus,
& lymphaticos pavores secum ipse concoquat : non
est meum eos depellere, quos non incussi : litem
hanc sibi ipse movit, eandem secum ipse disceptet :
ego orationem meam tueor, non istius conscien-
tiam apud ipsum purgandam suscipio.

Declamationis igitur caput hoc fuit, quo se uno
ad dicendum impulsus esse professus est : falso à
me accusatum esse Ramum : calumniam meam in
regios professores, quorum ex ordine Petrus Ra-
mus quondam fuit, redundare totam : se vindi-
cem, & propugnatorem ad dicendum surrexisse.
Summa hæc criminationis erat. Nam maledicta
cætera, & volutatas in triviis conviciorum sordes,
aniles de nobis fabulas, cloacam contumeliarum,

quales evomeret pannucia Baucis, veluti assumenta quædam attexuit. Hæ sunt hominis elegantia, has sermonis lautitias unas novit: iis horridæ, & incultæ orationis asperitatem putavit suavissime condiendam. Ego vero has illi munditias relinquo: sua sibi maledicta, tanquam in proprio solo, commode servet. Alluevimus jamdudum ad hujusmodi latratus obsurdescere: quos gloriosum est spernere; vincere, propudiosum. Si suæ tantum obtrectandi libidini contumeliosus clamator indulisset, dum res stetit intra jurgia, & pingue illud, quod ipsi vernaculum est, maledicendi genus: tacuissem profecto, neque committerem, ut dimicare viderer eo certamine, in quo nulla nisi turpis est & probrosa victoria. Nunc autem, quia præter fæces illas sordidæ & illiberalis maledicentiæ, quæ vernulam magis lixamque decussisset, facti quæstionem quandam & controversiam instituit: causam a conviciis secernam, quæ res in ejus oratione duæ connexæ & indiscretæ fuerunt: maledicta relinquam, quæ me minime decerent; rem ipsam tractabo, quam a calumnia vindicari, publicæ fidei litterarumque interest.

Nego quidquam a me per calumniam, quidquam nisi ex pura putaque veritate de Ramo esse dictum: nego regionum professorum ordinem meis de Ramo verbis ulla ex parte esse violatum.

Quid est igitur a me de Petro Ramo dictum? Auditores: hoc primum; turbasse in Parisiensi academia, quæ tota repugnabat: ejus de dialectica doctrinam, Francisci primi litteris damnatam ac prohibitam fuisse: ipsi docendi munere interdictum. Hic vero, o calumniatorem, o sycophantam, exclamat Franciscus ille Ramaster, Siccine piis Rami manibus imponitur? ubi acta? ubi lit-

teræ? ubi testes? Ubi testes! ubi litteræ! Revivisce, revivisce, Francisce Rex, & amplissimum mihi testimonium tuis ipse litteris redde. Testem hunc, opinor, Rami patronus non recusabit. Audite igitur regem christianissimum: audite ejus diploma, quod extat ad memoriam eruditorum omnium sempiternam.

Franciscus Dei gratia Francia Rex, omnibus hæc lecturis S. Inter varia nostra studia nuper certiores facti de his turbis, qua filia nostra academia Parisiensi Petrus Ramus dederat. En turbat Ramus in academia. Deque controversia inter eandem academiam, & Petrum Ramum. En Ramo repugnat academia. Addit Rex delectos esse utrinque judices, peritos viros, qui de Rami doctrina librisque cognoscerent; qui censuerunt R A M U M TEMERE, ARROGANter, ET IMPUDENTER FECISSE, qui receptam apud omnes nationes logica artis rationem, quam ipse præsertim non teneret, damnasset, & improbasset. Quid de Ramo deinde dixi? proscripam ejus a Francisco doctrinam. Id ex Francisci verbis intelligite, pergite enim: Nos vero horum audita sententia, re etiam cum aliis plerisque viris doctissimis, qui apud nos erant, communicata, libros illos duos, animadversionum Aristotelicarum, & dialecticarum institutionum, damnandos censuimus & supprimendos; eosque damnamus & supprimimus. Quid superest nisi ut, quod addidi postremum, philosophiæ professione interdicit? Placet etiam, inquit, posthæc Ramo non licere liros illos interpretari nec dialecticam, aliamve ullam philosophiæ partem ulla ratione profiteri, nisi id a nobis eidem aliquando nominatim fuerit concessum: neve unquam talibus conviciis Aristotelem veteresque scriptores proba-

ros, aut nostram academiam hujusve alumnos au-
deat insectari. En mihi Rex dictorum omnium
testis ac fundus est.

Quod si veniam postea Ramus ab Henrico Re-
ge impetravit: si regiae professionis munere per
Lotharingum Cardinalem donatus est; decebat
profecto, ut qui magisterij gradu dejectus ob no-
vitatæ studium fuerat; in eo se, integræ ac sinceræ
professione doctrinæ, contineret. Quid autem
in omni deinde disciplinarum genere non tenta-
vit? Quid non est de ipsius temeritate a viris eru-
ditis ubique scriptum? Laudant oris dignitatem,
facilitatem sermonis, discendi aviditatem, felici-
tatem memoriæ, ingenij amœnitatem & indu-
striam; hoc laudant: sed novitatæ studium, turbu-
lentas in omni doctrina scholas, & insolentem dis-
ciplinam, hoc conspirantibus sententiis, & prope
vocibus, accusant. Auguste Thuane, quod tuum
de Ramo judicium fuit? ^a *erroneam in philosophi-
cis doctrinam invexit, Aristotelem voce & scriptis
importune oppugnans.* Quid tibi hominis Ramus
videtur, Scævola Sammarthane? ^b *mirum quan-
tos in tota Parisiensi academia tumultus excitavit.*
Gilberte Genebrarde, quis Ramus fuit? ^c *in lin-
guas, artes, disciplinas, theologiam denique ipsam
furiosus.* Et exoptulabis, quod grammaticæ, quod
rhetoricæ, quod philosophiæ inversum ordinem
ab eo, & vitiatas leges dixerim? Evolve ipsius de
grammatica libros; quid non abhorrens a com-
munibus institutis & usitata disciplina, non in
græcæ tantum latinæque linguæ, sed etiam in gal-
licæ nostræ rudimentis occurreret? Lege scholarum
rhetoricarum libros octodecim; quæ in iis pagina

^a *Histor. lib. 52.* ^b *Elég. lib. 1.* ^c *Chronolog. J. 4.*

sine Aristotelis, Tullij, Quintiliani probro? & quam vere est a Petro Gallandio dictum, eum ^a *veterum scriptorum nemini, non Aristoteli, non Quintiliano, non Ciceroni parcere: Euclidi, Galeno, reliquisque prima nota fere omnibus auctoribus comminari?*

Restabat ultimus Petro Ramo labor, ut qui nihil in cæteris disciplinis inausum & intentatum reliquerat, in theologiam eadem petulantia grafaretur: theologiam, quæ doctrinarum est apex, vitæ norma, fidei columen, sacrarium religionis: cujus impegisse ad limina, fœdus est, quam aliarum disciplinarum penetrabilia violasse, Ramum aio Calvinianam hæresum professum fuisse: hoc negas? Immo vero, & calumniam clamas. Huc ergo testes, huc tabulæ.

Fidem ecclesiastica in re quis magno Spondano derogat? ^b Is Petrum Ramum inter Calvinii sectatores, & hæreticæ perfidiæ causa in Bartholomæana cæde interemptos numerat. Ac postquam Calvinianorum procerum necem descripsit: *Inter litteratos, inquit, eadem fuligine tinctus Petrus Ramus homo turbulenta vita, cujus hoc precipuum fuit studium, ut hæresim suis facultatibus juvaret, & scholasticos non tam imbueret litteris, quam inficeret hæresi.* Quid? non est idonea testis unius fides? Accedat ergo alter, testimoniumque dicat Genebrardus, theologus quondam Parisiensis, divinarum hebraicarumque literarum regius Professor, & Aquensis demum archiepiscopus. Hic dum eandem Calvinianorum cædem commemorat, *Postero, inquit, die, de aliis pœna sumpta.*

^a *Epist. ad Cardinal. Lotharing.* ^b *ad ann. 1572.*

^c *lib. 4. ad chronolog.*

Inter eos Petrus Ramus Veromandus, turbulenta vita: & sui in linguas, artes, disciplinas, theologiam denique ipsam, furoris supplicium dedit.

Quid ais? Rami discipule, Rami patrone. Jamne calumniatus sum? Si ita est, ante me Genebrardus, ante me Spondanus calumniatus est. Vadare ad tribunal tuum, par istud præfulum, illos historiarum principes, illa ecclesiæ lumina; priorum duces interpretesque temporum; suorum magistratos; oracula, & exempla consequentium, horum de crimine cum cognoveris, meo me convinces. Immo quamvis calumniati isti fuissent, tamen ex quo tantæ sunt apud pios eruditosque omnes auctoritatis; nulla in me calumniæ redundaret invidia, qui nihil essem nisi publica ex fide locutus. Teneris ergo calumniæ artifex, convictus es: fatere jam factum a te mihi crimen objectum; & tam nullo consilio, ut quibus verbis calumniæ mihi dicam impingis, iisdem ipse calumniator manifestarius tenearis, Sed quis ais? quid statuis? calumniator est Genebrardus? atqui professor erat regius: violas ordinem tuum, dum hac labe Genebrardum commaculas. Nihil affinxit? profligata ergo Rami causa est: ego te calumniæ convictum tenco. Quo te veritas his undique laqueis irretitus? Cur ergo te dicturum professus es *adversus novitatem calumniæ*? Hic enim calumniæ, vel nulla, vel vetusta est: a Genebrardo scilicet profecta, qui eadem qua Ramus ætate vixit. Hoc nimirum erat: aut persuaseras tibi per summam inscitiam, aut persuadere nobis per summam nequitiam volebas, a nemine Petrum Ramum esse, ante me nisi honoris causa nominatum; non fuisse in Bartholomæana cæde, hoc nomine obtruncatum, quod Calvinus de grege pecus esset; non esse præcipitem e fenestris actum,

raptatum per vias , in Sequanam projectum.

At Carpentarij hostis infensissimi invidia id factum est. Esto : an ideo minus erat nocens , quia ejus crimen adversarius prodidit ? scio id vulgo jactari , aliquos etiam infontes , in illa internecone , adversariis religionis nomen falso causantibus mactatos esse : sed qui manifesto Calvinianæ perfidiæ crimine tenebatur ; hunc , quamvis id agente inimico , quamvis percussores redimente , infontem mactatum non esse , hoc scio.

Vide autem , quam æquitate causæ meæ confidam. Volo hæc testimonia tam luculenta , tam gratia , tam certa ; infirma tamen , & levia videantur : volo prope irrita , volo nulla. Profecta sint ab inimicis : minus sint accurata , quæ in vasto illo annalium , rerum omnium , omnium temporum oceano promiscue descripta sunt. En peculiarem historiam profero , vitam Petri Rami , conscriptam a Theophilo Banosio , qui familiaris ipsi atque intimus erat : libris ejusdem Rami de Christiana religione præfixam. Domesticum illud testimonium est , minimeque suspectum. Quod enim ambigere de eo Ramaster ille visus est , quod ignotum hominis nomen esse dixit : cui demum probandas tam infelicis criticæ cavillationes putat ? Frigidum illud & ineptum exceptionis genus est , quod a nemine antea cogitatum , ad rem tuam , desperata causa , putide confictum est. Sed unde notus Banosius ? ex libello suo notus. Quam multi sunt , quorum nulla ad nos nisi ex libris suis notitia pervenit ? Quam multi , quorum nullum extat nisi exiguum & tenue opusculum , & hoc Banosiano minutius ? Exerce criticam eandem in Genebrardi chronologiam , & Spondani annales : dic supposititia hæc opera esse , quia contra rem tuam veniunt :

niunt : dic spurios esse libros omnes , qui Petrum Ramum apprime catholicum non faciunt. Si unus hoc scripisset Banosius , esset forte cur merito de illius fide dubitares. Nunc vero conspirasse ipsum , & jurasse furtim cum tot catholicis , tot hæreticis auctoribus , quos jam protuli , quos modo appellabo ; ut Ramum ad Calvinianum hædile invidiæ causa transferat : cui tandem hoc sobrio persuadebis ?

Ecce igitur in Petri Rami vita Banosius : *Ramus*, inquit , *observantissimus fuit pontificia religionis, in qua primum educatus fuit : sed cum ex sacris litteris verum cultum Dei deprehendit , cæpit pedetentim a tenebris papatus deficere , Christiana religionis solem assiduis precibus & votis exoptans Huius zelo inflammatus , publica concione Parisiensis schola monachos graviter admonuit , ut puriorem theologiam ex evangelio , relictis sophistarum lacunis discerent. Idola gymnastij Prælei amoveri , & recondi iussit , ne conspicerentur. Missa autem raro intererat (nondum Calvinianæ fidei confessionem ediderat , quam anno tantum 1570. est amplexus.) Interrogatus vero hac de re a viro gravissimo , strenue respondit : e toto veteri novoque testamento , nihil quicquam à novis christianis magis depravatum & corruptum esse , quam secundum mandatum legis , & cæna sacramentum ; ut homo in utroque per speciem religionis in execrabilem idololatriam laberetur. O flagitia ! o sacrilegia ! Potuitne quidquam de Calvinio ipso loqui & explicare disertius ? sed levia tamen sunt ista , præ hoc uno , quod causam omnem continet : Ecce ad libri marginem. *Ramus cænam Domini Heydelbergæ primum celebrat. In contextu vero : Cum Heydelbergæ una apud D. Im-**

manuelem Tremellium anno septuagesimo vivemus, Gallicis concionibus semper interfuit, & sacra cœna, edita primum fidei sua confessione, cum magno Dei timore & cultus divini reverentia, non semel communicavit. Testis oculatus loquitur.

Si tamen ridiculus ille de Banosij nomine scrupulus adhuc te vexat: age, testimonium ejus expunge, per me licet: sit auctoritatis apud te fideique nullius. Quid de Nicolao Nancelio dices? An ignotum viri nomen? an obscura opera? Is, qui Rami discipulus, Rami familiaris, amanuensis, atque ut ipse profitetur, per annos prope viginti contubernalis fuerat, in Petri Rami vita, quam scripsit ipse, & Rami discipulis dicavit: *Cum Galliam, inquit, universam duas potissimum in partes de religione, opinionibus divisam variis, ac distractam cerneret: ea posthabita, quam per reliquam vitam secutus erat, alteram arripuit & mordicus tenuit: quæ sui sibi fati, ut propinqui, sic miserabilis & horrendi, intra paucos annos causam & necessitatem attulit.* omitto quæ de fractis imaginibus, & ejusdemmodi aliis, Nancelius in eodem opere commemorat.

Sed quia Calvinianorum potissimum est suos dignoscere; age, illius gentis proceres consulamus: vultis Theodorum Bezam, illius sectæ column alterum, Calvinoque auctoritate supparem? Proficitur hic postulasse Ramum, ut docendi sibi locus aliquis professionisque munus, in Genevensi collegio concederetur. ^a Negat satis ipsius postulatis fieri posse; idque suis ad Ramum ipsum literis negat, eodem datis anno, quo Calvinianam iste professionem eçiderat. Vultis ex Calvinianorum mar-

^a Beza epist. 36.

tyrum historia sciscitari? ^b Hæc inter pugiles suos in *Parisiensi fidelium persecutione* cæsos, Petrum Ramum annumerat. Vultis confectos ab iis ^c Bartholomæana cædis commentarios adeamus? Illic Ramum eundem inter suos religionis causâ mactatos collocant; cum deinde peculiari loco catholicos enumerent, quos per errorem tanta in strage torrens idem involutos abripuit. Vultis acta evolamus cætera, in quibus illas suorum cædes, tanquam veterum Christiani nominis tyrānorum carnicinas, describunt? ubique Petrus Ramus huic albo adscriptus occurret. Ecce dum suum numerant pecus, dum eorum recensionem instituunt, qui professioni suæ nomen dederant, quorum descriptio tam accurata, tam sedulo perfectus index, initusque numerus, in publicis servabatur tabulis, Ramum omnes gregalem suum agnoscunt: Calvinianæ militiæ sacramento secum obstrictum, auctoratumque profitentur.

Hæc autem quamvis certa & indubitata, testimonia tamen sunt, Auditores: testimonio majus quiddam, & gravius affero. Ipsum, quod superest, Ramum audite, loquentem etiamnum in libris quatuor *commentariorum de Christiana religione*: quibus Calvinii virus omne non furtim tegitur, sed quasi explicatur ad pompam, & ambitiose ostentatur.

Sed hic nimirum rursus postulo injuriarum, qui libros illos flagitiosa novitate infames, & a Ramo conscriptos asseruerim. Hic rursus criticum hominis acumen triumphat; qui non aliam ob causam hos a Ramo commentarios abjudicat,

^b Edita an. 1582. *Memoires de l'estat de France sous Charles neuvième.*

quam quia susceptæ causæ incommodant: eum ferme ad modum, qui hæreticis nostris, professis illis, neque sectam suam dissimulantibus hæreticis, solennis est, ut quos e sacris libris adversari sibi intellexerunt, hos continuo negent divinitus acceptos esse, clamentque sacrosancto canone, ne sibi noceant, expungendos. Libri, quos Petro Ramo huc usque omnes adscripserant, quos sub ejus nomine semper editos scimus, reclamante nemine, nemine dubitante, hodie Rami desinent esse, quia judicio suo, sic tanquam prætoris interdicto, Ramaster quidam ita sanxit. Bibliothecas Simlerus, & Draudius ediderunt, hoc est indices auctorum librorumque omnium, qui a primis retro sæculis ad ætatem usque suam pervenerant: hos *de Christiana religione* libros an non Ramo uterque attribuit? ^a Enumerat Boissardus Rami opera omnia: num hujus est ab eo prætermissa mentio? Quid tu igitur ex direpta ejus bibliotheca perperam argutaris? perinde quasi recuperari nihil ex naufragio, & in amicorum manus redire potuerit: quod feliciter factum esse Banosius & Boissardus gratulantur. At editi sunt post ejus obitum hi libri. Vide ne de Jansenij Augustino, quod posthumum itidem est opus, eodem jure ambigere videaris. Quid deinde superest? Hebraica sunt, inquis, in his commentariis vocabula quædam: cum tamen Hebraice Ramus nesciret. Sed hoc suspicaris; eum hebraice nesciisse. Quid si ego contra suspicer, extremo vitæ tempore, aliquid ab eo de hujus linguæ cognitione delibatum, qui hospite Immanuele Tremellio in Germania uteretur, viro Hebraicarum literarum illa ætate scientissimo? Sed nostris uter-

^a Iconum Tom. 2.

que divinationibus conjecturisque parcamus : Hebraice ille nescierit. Fecit, quod scriptoribus, oratoribusque quotidianum est : ut si qua vocabula reppererint Hebraicæ Græcæve linguæ, in quibus vis quædam ad significandum major, aut uberior pleniorque sit ; quamvis imperiti sint hujusmodi linguarum, iis tamen vocibus, quas sunt tanquam ex aliena supellectile mutuati, perinde atque propriis opibus uti non dubitent. Quid est igitur, quod argutus iste librorum censor tam inanibus de causis iudicium illud suum de hoc opere tam præfracte tulerit ? cujus auctor, quamvis non esset ejus nomen inscriptum, satis tamen ex ipso stylo, & liberis in Aristotelem excursionibus Ramus prodere- tur ; & vel si deessent cætera, hoc tamen agnosce- retur uno, quod lectorem ad *scholas suas physicas & metaphysicas* remittat, quæ Rami opera esse, professor, credo, non inficiabitur. Sed piget pro- fecto tantum temporis in tam futilibus nugis per- dere, quas jactare tam insolenter quid aliud est, quam literis omnibus illudere ?

In commentariis illis suis quem se Ramus tuus profiteatur, hic demum Ramuscule, post tam in- felicem velitationem intellige : Vide, ut qui Gene- væ pestiferæ doctrinæ magisterium affectaverat, Genevensem theologiam in libris suis pestilens professor, tot jam annis doceat.

Petre Rame quot sacramenta sunt ? ^b *Duo tan- tum sunt, baptismus, & cæna & Christi auctoritas hic satis est, duo tantum sacramenta in evangelio constituentis.* Quid de pœnitentia & confessione censes ? ^c *Hac confessio facta Deo,*

^a *Commen. de relig. Christ. lib. 1. c. 7.* ^b *Lib. 4. c. 4.*
^c *Lib. 3. c. 8.*

vere Christiana est hac confessio non est malefacti in aurem sacerdotis expositio. Quid de Eucharistiæ sacramento? ^a Totis capitibus duodecim, mera de hoc mysterio flagitia profert: carnalem præsentiam refutandam septem capitibus suscipit. De Missa Pontificia caput inscribit unum, cujus sacrilegia omnia recitanti mihi, audientibus vobis, terrorem incuterent. ^b Christus, inquit, sanctitas ipsa sanctitatum (summum pontificem illudit) cœnam instituit: apostoli & eorum discipuli, papa paparum, sancti sanctorum, cœnam celebrarunt, papalem missam nescierunt. Quo nomine nostram in augustissimum sacramentum reverentiam, & religionem appellat? ἀρελατρις: ^d Missa pontificia idololatriam: pontificios creophagos. Quid de imaginum cultu censet? Multis demonstrare contendit meram idololatriam esse. Quid de ^c justificatione per fidem, deque aliis Calvinii scitis, & Genevensibus oraculis commemorem?

Ad tot portenta cohorrescit animus, auditores: video commotos vestros omnium sensus, auribus ipsis hæc monstra respuere. Et erit tamen, qui ea deosculetur? Et quia hæc non veneramur, sycophantæ dicendi sumus? Calumniator sum: quid ita? quia Rami flagitia, quia Calvinii sacrilegia non amplector. Jam compella Ramum tuum sanctissimis nominibus, pium, religiosumque sæpius inclama. Hæccine igitur tua pietas est? hæc tua religio? hanc tu profiteberis? ad hanc discipulos tuos erudies? Nam tui certe muneris est, quam pietatem plurimi facis, eam auditoribus tuis con-

^a Lib. 4. ^b Lib. 4. c. 7. ^c Lib. 4. c. 18. ^d Lib. 2. c. 4. c. Lib. 2. c. 1.

mendare. An eos ad Rameam illam institues ? illam , quam tam prolixis laudibus , tam amplis præconiis ad cœlum extulisti ? hanc si probas , cur non profitearis , doceasque ? si abhorres , cur tantopere laudasti ? Exspectamus , catholice professor , quid de Calvino sentias ; cujus doctrina quid immanius in omni sua professione continet , quam quod illa Rami pia , & sancta mens amplexa est ? Qui Calvinianum illud ramale tanto studio protegit , tam sancte veneratur ; cui oratio adversus doctrinæ novitatem dicta , unguis fuit in ulcere ; qui ea se petitum percussumque declarat : is , si qui larvati Calviniani essent , nonne merito eorum haræ accensendus videretur ? Cur Ramum tueris ? an quia Calvinianus est ? Cur novitatis patrocinium suscipis ? an quia Calviniana est ? Tecum hoc ipse statue.

Interim quanquam afflictum jam & profligatum est numen illud tuum , Francisce Ramaster : tamen quia vix unquam se victam fatetur quorundam hominum procacitas ; decretoria tandem est proferenda sententia. Eritne autem post tormenta illa , quibus eversa calumnia est , gravius aliquid , quod reperiri possit ? Erit , auditores , erit. Cogita , Francisce , quidquid causæ tuæ infestissimum esse potest : vincam tamen ipsa rei magnitudine cogitationes tuas. Quid ? telum exspectas ? fulmen jaculabor. Superledendum cæteris testimoniis erat , auditores ; ut hoc , quod superest , uno res tota conficeretur. Cætera per me licet recordatione vestra excidant : id modo memineritis unum , Petri Rami nomen ad Tridentini Concilij calcem , in auctorum prohibitorum indice reperiri. Cujus indicis quanti facienda sit auctoritas , & quam non levibus conjecturis , humanisque judiciis penden-

da, satis intelligit, qui eum novit Tridentini primum concilij decreto factum; deinde a Sixto V. & Clemente VIII. pontificibus, per eruditissimos sapientissimosque viros, quibus hæc mandata cura fuerat, auctum esse. Quem vero in eo locum Ramus obtinet? in prima classe, inter eos scriptores, quorum non liber tantum aliquis, sed nomen ipsum hæresis causa proscriptum est: inter omnium auctores ipsos & parentes hæresum; eadem in tribu, in qua Lutherus Calvinusque censentur.

Hic vero vestram, Auditores, fidem obsecro: adeone quenquam esse naviter impudentem, ut cum hæc sciret, Ramum tamen tueri, ejus commendare pietatem, religionem prædicare sit ausus? adeone stolidum, ut si ignoravit, libros non adiret, peritos non consuleret ea de re, de qua sibi dicendum intelligebat? Nesciebam. In hoc professionis regię gradu? in tanta librorum multitudine? tanto eruditorum, quibus cum versari potes, numero? tam recenti harum rerum memoria, quas ex antiquioribus sæpe audire potuisti? Audieram, an tu igitur inter eos nomen profiteris, qui Romanorum pontificum auctoritatem, (quorum jussu, Tridentino indici, Petri Rami nomen adjectum est:) qui Tridentinam ipsam synodum sacrilege cavillantur? Nesciebas? stoliditatis est, de re, quam ignores, dicere. Sciebas? impietatis est, prædicare flagitia, sacrilegia consecrare. Calumniæ fuit, calumniæ me arcessere: calumniatorem cum pleno ore, & tragicis clamoribus vocitare, qui nihil nisi publicis monumentis consignatum, nisi publica ex fide, & ipso ex veritatis sinu gremioque protulerat: quique pauciora multo de Rami nequitia dixerat, quam quæ produci vere potuissent.

Hic

Hic mihi tu frigidas illas, & derisas argumentationes inculca : eas virorum eruditorum testimoniis, catholicorum annalibus, hæreticorum commentariis, ipsius Rami confessioni, Tridentino denique indici oppone. Dic electum ab Henrico secundo regium professorem : dic a Lotharingo cardinali, ab Audomaro Talæo, a viris integerrimis amatum : dic mathematicam ab eo professionem constitutam de suo, & idoneis redivibus dotatam : ejus testamentum quam poteris clamorissime recita. His subjectam intercalarem illam laciniam flebiliter decanta : *¶ erit hæreticus Ramus? ¶ erit perduellis Ramus?* Scilicet Calvinianam hæresim non est anno sæculi sui septuagesimo professus; quia quinquagesimo primo regis ornatus beneficiis fuerat? Non transit in Calvinii castra, annis ante obitum duobus; quia in optimi cardinalis gratiam ante annos viginti fuerat admittus? Eum purgat ab hujus suspitione sceleris, magni Talæi amicitia; qui tanto ante quam esset admittum, fuerat summo academiæ desiderio, immatura morte præreptus? Non est cum perduellis cæsus; quia cum probis aliquandiu vixerat? Genevæ docendi munus non ambiit; quia Lutetiæ mathematicam professionem prius instituerat? pia & catholica morte perfunctus est; quia testamentum conscripserat, annis ante obitum quatuor; quo testamento quingentas in stipendium mathematici professoris annuas libellas legat, centenas avunculo suo, sororis filio centenas; atque id genus alia; quæ quis honestiorum hominum & minime projectorum, Genevæ non faciat?

Hæc scilicet Rameæ causæ firmamenta, & præsidia sunt : hæc fulguritum hominem expiant, convincunt annalium fidem, sacris ipsis oraculis silen-

tium imperant. Quid ais, bonarum partium patrone? Idonea scilicet erat hæc causa, in qua te tam ambitiose jactares? idonea illa religio, cui defendendæ, cui prædicandæ tantum tempus impenderes? Qua certe oratione fiet, ut laudes tuas deinceps boni omnes in opprobriorum loco numeraturi sint; qua factum est, ut gloriosum mihi duxerim, eodem ore, me maledictis, Calvinianam pestem laudibus onerari. Quanti redemptum voles, nunquam pro Ramo dixisse! quam altis tenebris semestrem illum partum damnatum cupies. Sed quid agas? jacta est alea. Quod superest, hoc in posterum cave, ut sis, & in deligendis causis prudentior, & pudentior in tractandis.

Verum quia non Rami unius, sed ordinis sui causam agere se professus est orator: quia per Rami latus, professores a me cæteros peti; & ex unius probro, factam universis contumeliam professus est: faciam, ut intelligatis deinceps, non minus hebetem eum in defendendo professorum ordine, quam in vindicando Ramo fuisse. Equidem sum hominis judicium miratus, qui causas simul duas suscepit: quarum altera pejor erat, quam ut defendi posset; altera melior, quam ut defendi deberet. Nam & turpior est Ramus, quam ut vir ei probus faveat; & integrior est atque laudatior regionum professorum ordo, quam ut defensione indigeat. Cedo enim, a quo, & qua tandem injuria est ordo ille violatus? Ramum, inquit, dum notasti; universus a te ordo eadem macula notatus est. Novum crimen, Auditores; nova, & insolens, & a nemine præterquam a professore isto lata lex: ut si cujus est publicum manifestumque scelus, & monumentis omnibus contestatum; commemorari a quoquam, citra ordi-

nīs, cui quondam addictus ille fuerat, dedecus non possit. Quod si ita est: quæ tandem usurpari verbis, & in exemplum adduci flagitia poterunt? Cum enim scelerum auctores omnium, aut in ordine aliquo & sodalitate vixerint, aut cognationis, quod arctius est vinculum, & affinitatis necessitudine quadam cum aliis sint nexuque conjuncti: erunt semper, qui læsos se ac violatos exoptulent, si quæ crimina & dedecora sermone perstringantur. Quo quid dici & a ratione abhorrentius, & utilitati vitæ, conformandisque hominum moribus magis contrarium infestumque possit?

An læsos se Augustiniani patres exoptulant, cum hæreticus, cum scopulus religionis, cum ecclesiæ pernicies Lutherus appellatur? An conquestus est unquam Noviodunensis clerus, cum Joannem Calvinum, desertorem Christianæ religionis, prædonem sacrorum, Europæ procellam ac turbinem appellari audiit? An factam sibi injuriam clamat illustrissimus Episcoporum ordo; cum Jacobus Spifamius, cum Andreas Duditius, cum Antonius Dedominis, inter hostes Christiani nominis; & perfidos ab ecclesiæ signis transfugas numerantur? An indignatur eminentissimus cardinalium senatus, cum Odonem Castilionæum audit Calvinianis partibus studuisse? Nullus antehac ex iis ordinibus, commemorari suorum malefacta vetuit; neque, si qua iis labe inhæserat, ea se putat aspersum, dum quotidianis sermonibus renarratur.

Publici juris exempla ista sunt: prostant erudientiæ posteritati: periiit ordini suo eorum honos, cum iis ipsis per scelera sua periit. Non jam ex collegio vel sodalitate ulla, sed ex annalium gente sunt. Jus habet in eos suum historia: eosque nobis ad præceptionum, ad tragœdiarum, ad sermonum om-

nium argumenta commodat. Unus legitimam hanc possessionem, annalibus, historiis, memoriae nostrae præripere tentat hodiernus orator; & quia togæ suæ umbra Petrum Ramum protegit, tutiorem vult esse, quam si antistitum infulis, Romanorumque procerum purpura tegeretur.

At certe quidquid usquam est cordatorum hominum, hoc impensius solet improbitatem aliquam damnare & abominari flagitia, cum ab uno quopiam ex ordine aut collegio suo profecta sunt. Quo videtur labes illa propior, atque conjunctior, hoc eam vehementius refugiunt & aspernantur; ne qua possint suspitione communionis afflari; atque ut de universi sanitate corporis & integritate constet, si quod in eo putridum infectumque membrum fuerit, longe a se causaque sua disjungunt. Tu perditum hominis causam cum ordinis tui causa implicatam vis esse: & qui ab illa societate, omni-que honoris commercio, flagitiis suis avulsus est; hunc quasi postliminio revocatum, eandem rursus in sodalitatem intrudis, quæ nisi funestari ab illo non potest. Professorum ordinem violavi: quid ita? quia, si superis placet, Ramum, Ramum esse dixi. Ego vero tuis a te factam injuriam contendo, dum ejus suscepto patrocínio te ordinis tui vindicem professus es.

Nam si quis fuisset in illo coetu tam peregrinus, qui te probum, & sincerum oratorem putasset, non calumniatorem professum, non famosissimæ maledicentiæ declamatorem; is cum te dicentem audiisset, quid existimasset aliud, quam te collegarum tuorum nomine, Ramo patrocinari, ordinem tuum Ramo universum favere? Hanc iis notam, si non esset eorum perspecta integritas & innocentia, inurebas. Eos accusabas, dum hanc

eorum defensionem institueres , ipsi se adversus calumniam tuam una probitatis suæ fama defendebant. Quid est quod ut Rami causam adjuves , partem in eos invidiæ atque offensionis exoneras ? Norant hominis mores , doctrinam norant ; deprecabantur communionem nominis atque famæ : tu eorum famam cum Rami honore atque nomine vis esse conjunctam ; perinde quasi nihil habeant per sese veræ & sinceræ laudis , nisi e mentitam & adulterinam , ex falsa personati Rami probitate mutuentur.

Hoc iterum atque iterum assevero. Nemo majorem ordini tuo maculam inussit , quam quæ hodie oratione tua illata est. Tu collegas tuos , viros integerrimos , quorum par est doctrinæ pietatisque laus , Rameæ doctrinæ fautores facias ? Dic eos Luthero , dic Calvino , dic cæteris hæretici nominis doctoribus suffragari : quid foedius in eos confinges , quam cum huic Calviniano nepoti studere , hujus fovere doctrinam , persuadere conatus es ?

At eorum interest , Rami collegæ quondam sui honorem , per fas , per nefas tueri , Professor regius , opinor , Carpentarius erat , quo quem hostem Ramus capitaliorem habuit ? Extant plena vehementissimis in Ramum orationibus , ejus volumina , quibus perniciosam illius doctrinam exagitat : ratus sui , collegarumque honoris interesse , ne tam exitialibus doctrinis favere censerentur. Professor item regius Genebrardus fuit , quo viro quid varietate doctrinæ instructius ? quid vitæ sanctimonia probatius fuit ? Quod de Rami doctrina judicium tulerit , audiistis. Quid autem agebat Genebrardus ? quid cogitabat ? sic ordinis sui honori professor regius consulebat ? Suo suorumque honori bene consultum vir sapientissimus duxit , si omnem a sodalitate sua erroris & nequitiae suspicionem

removeret. Theologus enim, & Parisiensis theologus Genebrardus fuit; qua in facultate quod nullum sit gradum adeptus, artiumque magisterio contentus sit noster ille Rami defensor, qui tamen inhiat ad honores illos academicos: satis hoc prodit indicio, quam sit theologiarum literarum expertus; & quanto æquius in Genebrardi iudicio, quam in suo, acquiescere de Petri Rami theologia debeat. Cui viro si maledixeris Franciscæ, quod tam severo iudicio Ramum affligat: erit hoc scilicet ordini tuo gloriosum; te professorum regionum alteri favere, quia Calvinianus fuit; alteri, quia est eximie catholicus, adversari. Eo patrocinium tuum recidet, ut ordinem tuum, dum his defendis artibus, crimineris.

Vide autem quam infelix patronus hodie fueris, non tantum in illa ordinis tui causa, sed etiam in tota declamatione, qua lites plurimas magnus ardore turbulenter movisti; omnes, dum adversus te ipsum agis, amisisti? Nam ut specimen tibi aliquod tuarum in te incursionum exhibeam: pro Parisiensi academia, multa, ut mihi quidem relatum est, dixisti: quo consilio? nonne videbas te pro adversario ipsius Ramo dicere? Ramum defendis? contra Parisiensem academiam facis. Academiam tueris? adversaris Ramo: ejus doctrinam damnas: mihi allaboras. Quo te vertas? qui stupor ille tuus, qui furor est? quæ unquam oratio vehementius secum ipsa confixit? Age vero, pro Jansenianis an commodius dixisti, & feliciter? quorum hominum causam quod tueri te professus es, quis valde miretur; quando Calvinianam defendisti? sed hoc miror; plus ei te defensione tua, quam omnes antehac adversarios, omni virtute atque industria, nocuisse. Nam quæ tanta tua vel perfidia, vel inconsiderantia fuit, ut quod ad hanc diem illi tacuerant, quod si

objectum ab inimico fuisset, acerrime refutassent, id publice profiteris; eos oratione illa, quam adversus doctrinæ novitatem habui, offensos; ea se petitos arbitrari. Quæ de novarum contumacia & perduellione sectarum, de Calvinianæ factionis primordiis, de purioris theologiæ & vitæ sanctioris ementita professione, de clandestinis conventibus, de conjurationibus in rempublicam, de civilium bellorum facibus a me dicta sunt; iis se designari quisquam, nisi male sibi conscius, crederet? sive autem eorum effers arcana, sive falsa quædam comminisceris; vide, quam tua sit in eos injuriosa declamatio, & quam subita conversione accusator ex patrono sis factus. Sua ipsis exprobrantur crimina, quoties Calviniana narrantur? minatur iis supplicia, quisquis petitas ab hæreticis pœnas commemorat? Quis hoc ante te dixerat? quis tantum de illa hominum gente suspicabatur, quantum tu fateris, non adactus, non impulsus, ne rogatus quidem; sed voluntarius, an testis? an delator? Est autem, cur vobis ab eo timeatis, auditores, qui se doctrinæ istius fautorem tam audacter, & inverecunde professus est. Ego si quando hominis alicujus orationibus interessem, qui Calvinianæ causæ patronus fuisset; quem pupugisset oratio adversus doctrinæ novitatem habita; id caverem primum, & ante omnia unum caverem; ne suis ille sermonibus, vel ex Calvino, vel simili quodam ex fonte, aliquid pestiferæ novitatis aspergeret.

Id enim profecto, id oratione sua quærebat, ut factum novitati convicium ulcisceretur: id deinde alterum; ut foetum maledictis stomachum in nos effunderet. Rami causa, non propositum, sed occasio fuit. Aditum hunc sibi patere commodum duxit ad calumniandum liberius, & in omni probro-

rum genere bacchandum. Quid enim maledicentia (vos, qui aderatis, testor) prætermisit? Quæ infarta non sunt, & intrusa mendacia? antiqua; recentia; sua, aliena; omnia effudit. Tanti erat, dum publicam illam maledicendi professionem exerceret. Sed erant illa viri minime mali mendacia; adeo stolide mentiebatur: ut mirum sit, qui tandiu se in arte illa exercuit, tam parum profecisse. Quæ quidem omnia retexere, neque fas in tanta multitudine, neque porro necesse est, cum ipsa sua inanitate vanescant. Humiliora sunt quædam, & indigna gravitate orationis: turpiora nonnulla, & molesta verecundis auribus, quæ tamen ipse quam finxit turpiter, tam parum pudenter in honestorum hominum coetu explicuit.

Vide autem, Franciscæ, quanto æquiores in te humanioresque sumus. De te, moribusque tuis multa nobis, ut minimum dicam, parum commoda, narrata sunt: nunquam vulgavimus. Multis ex academia sodalibus tuis invisum te indoles ista reddit, de qua in præsentî nihil exprobro, lenimus illas odiorum asperitates, suademus ut si quid in te importunius est, placide ferant. Vitæ tuæ acta subministrarunt nobis alij: sperabant ad ignominiam tuam edenda: non facimus. Hodie te dicentem discipuli nostri riserunt. Veniebant ad me identidem, certis quibusdam intervallis temporum, qui de oratione tua renuntiarent: aiebantque minime politam esse; minime latinam: incondite atque temere nullis grammaticæ, nullis rhetoricæ legibus ferri; nullo vocum delectu, nulla concinnitate numerorum; modo nimium abjectam, modo plus æquo tumentem: ubique lacinosam, hoc ad nos pueri ipsi referebant: eos ego voce una compecebam: professor est regius, Quid aliud amici in

causa fieri a nobis dicique potuisset? Quam hoc iniquum est, dum honori tuo tam studiose consuli-mus, te in nostrum hostiliter incurrere!

At nobis, nominique nostro si parcendum non duxisti: tibi certe parcere ipse debueras. Quem putas esse hominum sensum, dum te convicia teterrimis faucibus in nos evomentem audiunt? Quid te allequi declamatione tua putas? ut exclament? o sceleratos Jesuitas! Tuæ sunt vel ineptiores, vel atrociores calumniæ. Hic, si nescis, illorum sensus, hæc verba sunt: o facem! o sordes! o maledicum! o ingratum! qui eos a quibus est olim, in humiliore fortuna, beneficiis affectus, tam indigne adhibet. Observant nunquam esse, in academica ulla con-cione, ab ullo qui liberaliter educatus esset, nunquam nisi ab hominibus vilissimis, & honestatis omnis expertibus, contumeliosum illud in nos di-cendi genus usurpatum. Quod dum a te frequenta-tum vident, cogita quæ de te judicia sint; quæ no-mini tuo labes adhærescat.

Vide qui sis, Francisce: non jam es ex illo grege tenuiorum hominum, cui jus est quoddam in omnia scurrarum, & balatronum convicia, & furere impune obtrectando licet: conditionem olim tuam ista fortasse decuissent. Nunc vero, cum regius Professor, cum vir spectabilis factus es: cur non totus elegans evadis? totus honestus? totus alius, atque olim fuisti? Cur illam maledictorum facem ex veteri tua supellectile servasti? Spes est autem, spes est, Auditores, brevi excutiendum ab eo, quid- quid ex primis illis moribus concretum adhuc ino- litumque superest. Et in dies certe fit elegantior: mitigatur sensim, & expolitur hominis ingenium: dediscit vernilem illam licentiam. Dediscit, in- quam; nam qui nuper inter altaria, dum esset Re-

ctor amplissimus, nulli convicio parcebat; rabiosum eum hodie oportebat in auditorio suo videri, nisi ponere aliquid de pristina indole cœpisset. hoc autem audio, atrociorum eum illic non fuisse, quam inter aras fuerat. Pars hæc humanitatis est, non fuisse inhumaniorum.

Ex quo fructum hunc hodie cepit, quod temperaverim ipse mihi, & remisse cum eo leniterque agendum statuerim. Audiistis, quam non iracunda, quam placabilis, quam benigna oratio mea fuerit. Et vereor quidem, ne in illa Calvinianæ doctrinæ causa, quam vehementius solent moderatissimi quique tractare, mollior ego, indulgentiorque sui visus. Sed nimirum lenitate videri malim, quam asperitate peccasse.

AD FRANCISCVM DVMONSTIER.

ORATIONEM tuam, ut audio, recognoscis impigre, & ut in lucem ornatior prodeat, diurnis nocturnisque laboribus expolis: cupide illam exspecto. Eam a maledictis insignioribus, amicorum hortatu, repurgas: in antecessum gratulor. De Rami vita, quod ante factum oportuerat, consuluntur antiquarij, omnes bibliothecarum foruli vestigantur: diligentiam hanc, quamvis fera est, laudo. Unum, quo tuis amicorumque laboribus parcas, moneo; ne insudes iis corrogandis testimoniis, quibus doceas, catholicum aliquando Ramum fuisse; hoc enim non ambigimus: sed ea conquiras una, quæ talem eum convincant fuisse post annum superioris sæculi septuagesimum; quo tantum anno calvinianam professionem edidit. Luculentorum hujusmodi testimoniorum segetem ubi repereris, Romam mitte: ut eorum ex fide Tridentinus index emendetur. Vale.

EPISTOLÆ.

LUDOVICO XIV.

REGI CHRISTIANISSIMO.

Nuncupatoria Conciliorum.

SANCTUM Majestati tuæ munus offero, REX CHRISTIANISSIME, conciliorum canones, & decreta pontificum: quorum partem cum obtulisset olim Carolo Magno Hadrianus pontifex, dignum Romana, dignum Gallica majestate donum dedisse visus est. Regi tradebat Dei vicarius, quod regum fidei Deus ipse commisit. Cum enim tutores eos curandis populorum bonis instituerit: religionem certe, qua nihil est in omni bonorum genere præstantius, ipsorum tutelæ ante omnia commendavit. Hinc adeo summa iis divinitus delata potestas est, qua & reipublicæ cum imperio præessent, & essent ecclesiæ præsidio; ut eadem autoritate & jura sua sancirent, & divina tuerentur; haberetque rex cælestis, quod ait Sixtus III. pontifex, terrarum reges suo numini fœderatos.

Quæ cum sit Christianorum regum communis, & Christianissimorum præcipua laus; eamque suum ipsis nomen, tot pro meritis concessum, tot immortalibus consecratum monumentis, sempiternam asserat: tum ita proprie tua est, Rex augustissime, ut Christianissimus si hereditario jure non dicereris, dici merito tuo potuisses. *Quam-*

vis enim superiorum principum titulos heroicarum in te virtutum consensus & conspiratio collegerit : vincit tamen ceteros hic unus, non eo tantum quod a sanctitate sua præstantior sit, sed etiam quod religione tua commendatior ; vitamque tuam, cujus sibi partem decerpunt singuli, omnem unus contineat.

Nam quod Magnanimus, quod invictus, quod victor diceris, dos est bellorum propria ; quod sapiens, consiliorum ; quod magnificus, splendoris illius quem in palatio, in publicis operibus, in omni apparatu, regium explicas. Te Pacificum ut vocemus, facit Galliæ tranquillitas ; ut patriæ parentem, felicitas publica ; ut Augustum, oris illa majestas, quantam nemo ante viderat tanta humanitate conjunctam. Te Clementem condonatae injuriæ, te moderatum victoriæ medio in cursu repressæ, te Legislatorem emendata jura, te justum non reddita tantum judicia, sed etiam data beneficia loquuntur.

Quæ virtutes cum in diversa regni munera sparsæ sint, & suis quæque officiis definitæ : ubique, Rex maxime, Christianissimus es : titulos omnes tuos hic unus amplectitur, in omnes, veluti mens quædam, infusus est ; & quamquam illustrior, eos tamen adeo non obscurat, ut ipsis magna fiat ab ejus splendore claritatis accessio. Vere enim Magnanimus te probasti, cum in Hungaria ecclesiæ injurias armis ultus es ; vere Clementem, cum tuas ob ecclesiæ reverentiam condonasti. Neque vero aut sapientior unquam videberis, quam cum gladiatorum furorem, qui tot sæculis, tot tentatis artibus, tanta vi adhibita, re renari non potuerat, non tam edictorum severitate, quam persuasionem animorum, penitus compressisti ; aut

justior, quam cum jussu tuo eversa impietatis delubra sunt, & vera religio magno bonorum omnium plausu sæpius asserta; aut titulis cæteris clarior, quid enim hic replicem omnes? quam cum eos religione consecrasti.

Hanc enim cum in dictis etiam factisque tuis quotidianis elucere palatini tui prædicent: tum agnoscunt, quos rebus gerendis adhibes, in eam te perpetuo, tanquam in regie administrationis normam, esse intentum; eam, legum tuarum mentem esse, & consiliorum omnium moderatricem.

Quapropter merito tibi, Christianissime Rex, hunc religionis thesaurum dicamus; illa concilia, quæ perinde Gregorius Magnus ut evangelia venerabatur; illos antistitum conventus, quorum judicium eodem ac divinum loco habendum primus Christianorum principum censuit; quorum arbitrio causas suas Deus ipse, quoties habuit adversarios, permisit: nec veremur ut hæc volumina benigne accipias, quorum argumento debere te non patrocinium tantum, sed honorem etiam observantiamque, profiteris.

Hæ sunt, Rex maxime, principibus æque ac populis positæ leges, eoque magis principibus, quod summo legislatori propius subjecti, per eas duplicis officij formam acceperint, parendi Deo, populis imperandi; sic ut nunquam imperent felicius, quam cum religiosius parent. Privatorum quippe sortes varie dispensat Deus: regnorum fata ex religione suspensa sunt. Perinde enim ut illa colitur, ita stare imperia vel prolabi solent ejusnutibus, qui ea non condidit, nisi ut in iis ipse regnaret. Et interest alioqui principum, eum summe dominari, cujus potestate fundatam esse suam

agnoscunt. Nam quæ vicaria supersit autoritas , si suprema tollatur ?

Hoc scilicet intelligebant majores illi tui , Rex Christianissime , quorum summæ religioni par regnandi felicitas & gloria divino munere concessa , & ad posteros deinde transmissa reges , per te tam admirabiliter aucta est. Eorum enim pietatis monumenta cum sint dicatæ Deo basilicæ , defensâ & locupletata ecclesia , ejus hostes bellis domiti , ejus pontifices in Petri sedem restituti : tum præsertim convocatæ synodi , quibus ipsi sæpe intererant , & asserta sacris canonibus autoritas : qui cum a Leone I. pontifice dicantur mansuræ usque in finem sæculi leges , Gallico maxime regno conveniunt , cui perennitatem omnia pollicentur.

Tum sancta , Princeps optime , regum edicta sunt , cum ab his sanctitatis fontibus manant : tum vera Constantini magnifica illa vox , Deum per pectora principum jura sua dictare. Quod quia per te Deus tum præstitit , cum leges tulisti ejus oracula referentes ; quia primum in repub. religioni locum esse vis , atque ita sacerdotium & imperium temperari , ut sit utrumque alterius majestate augustum , alterius sanctitate venerandum : eo fit , ut te tui Constantinum alterum habeant , quem æquales sui communem episcopum , usurpato liberius vocabulo , nuncuparunt ; te non minorem Theodosio , cui animum non tantum regium , sed etiam sacerdotalem , Leo Magnus gratulatus est ; te Marciano majorem , cui quartæ synodi Patres , sacerdoti , imperatori , acclamarunt.

Facis hac tua pietate , Regum maxime , ut regnet in Gallia Deus , qui te principem delegit , tanquam idoneum , per quem tot populis impera-

ret. Propagabit ille vicissim regnum tuum, ut suum amplificet: atque ut diutius regnet, te sospitem diutissime tuebitur. Immo, si augurari fas est, æternus Deus in Gallia dominabitur, quia sapientia tuæ ac religionis exemplis illam perpetuo reges. Habebunt te scilicet nepotes specimen immortale regnandi: & Christianissimam gentem non tam reges in posterum sui, quam æterna virtutum tuarum magisteria gubernabunt. Lutetiæ Parisiorum, x i v. Kal. April. M. D C. L X X I I.

ARMANDO BORBONIO

PRINCIPI DE CONTY.

Nuncupatoria regij panegyrici I.

QUANTO mihi decori fuit panegyricum hunc te præsentem dicere, PRINCEPS SERENISSIME; tantum orationi meæ splendoris indidem ornamentique decessit. Gloriosum fuit oratori, coram erudito principe verba facere, cuius auribus quidquid probatur, fastidiosos oculos minus deinde formidat: iniquius orationi, detractam præsentia tua partem eam esse, quæ decora tua propius spectabat; teque auditorem sedere, dum argumentum esse debuisses. Dicere de hujus imperij miraculis non poterat, quin eorum pars magna occurreres. Venerat plena tuo nomine: ut toties id persuaderet, quod susceperat; quoties Armandum appellaret: Et dum Anguiani ducis quot facta, tot prodigia percenseret; respectabat continuo germanum ad miraculum, tuasque ad laudes properabat: veluti orba foret lumine altero, nisi a te quoque splenderet. Sed illam oculus tuus perpetuo re-

pressit; vix imperiosus unquam, nisi cum de te silentium indicit. Tot premendis miraculis modestiæ miraculum impendisti. Eluxerunt tamen gloriosius novi accessione prodigij: neque splendoris quidquam ademit huic orationi pudor tuus, quod uberius in te non resuderit. Tanti mihi fuit tuis de laudibus tacere: quas silens ipse, silentiumque imperans, admirabilius attolleret. Utcunque igitur mutilus, & tam illustri parte diminutus, iterum se tibi sistere audet panegyricus noster, Princeps serenissime: superbus etiamnum eo vulnere, quo tua virtus inclaruerit. Quod ipse decerpisti non restituo. Sacris rebus admiscere quidpiam religio est. Talem offero, qualem præsentia tua consecrasti. Lutetiæ Parisiorum Kal. Decemb. 110. 100. XLV.

JULIO

CARDINALI MAZARINO.

Nuncupatoria regij panegyrici II.

ADITUM ad Regem laudes regiæ quarunt CARDINALIS EMINENTISSIME: neque dubito, quin per te facile impetrent; cum intelligam, quo & illæ apud te, & tu apud Regem loco sis. Eas si offeres pacifico Principi, nihil offeres non tuum: eoque tuum gloriosius; quod singulari fide ac prudentia fecisti, ut totum Regis esset. Etenim in multis tuis præclarisque virtutibus, hæc mihi merito maxima visa est: quod ita rem administraſti, ut eam Ludovicus gereret; ita domestica pax a te illius auspiciis, ab illo tuis consiliis restituta est, ut omnis ad eum tam illustris facti gloria in solidum pertineret. Fuere præcis tempore

temporibus, qui decus captarent ex inertia regum, a quibus erant ad imperij procurationem adsciti: deque vilitate principis, administri sæpe dignitas crevit. Tu cum Regis educationi præfueris, cum ejus composueris mores, ingeniumque finxeris: majorem non potes, quam ex ejus prudentia, fortitudine, humanitate, virtutibus cæteris, gloriam referre. Laus tua summa est, laudatissimus princeps: tuaque censere potes, non ea tantum, quorum is auctorem te actoremque unum esse voluit; sed etiam quæ ipse per sese, nullius admonitu consilioque suscepit. Ita quamvis propriis abundes laudibus: eris tamen regiarum præconiis multo, quam tuarum, ornatior. Has laudes, quas mereri per te Rex voluit, patere, Cardinalis eminentissime, eidem per te a nobis offerri: quas si respuet modestissimus Princeps, cum suas agnoscat; amabit profecto, cum tuas esse quoque meminerit. Tu ne sic eas averfare, quod tuæ sint; ut non easdem, quia sunt regiarum, libentissime amplectaris. Vale. Lutetiæ Parisiorum XI. Kal. Jan. MD. DC. LIII.

FRANCISCO

HOSPITALIO,

FRANCIÆ POLEMARCHO,

PARISIORUM GUBERNATORI, &c.

*Nuncupatoria orationis adversus novitatem
doctrinae.*

QUAE te dies doctissimæ terrarum urbi præfecit, VIR ILLUSTRIS-SISME; eadem doctrinas omnes clientes effecit tuas: sed hono-

M

rem tibi si nullæ deferrent artes , præcipuum tamen opella hæc nostra deberet. Fuit enim hæc ; vel ipsius felicitas , vel humanitas tua : ut te , vix orta , patronum ; & , quod minime ambiisset , laudatorem invenerit. Nimirum quæ grata esse tibi a dicentis arte non poterat , argumento ipso placuit. De doctrina dicebam , quæ tibi domestica semper , atque inter arina ipsa contubernalis fuit : pugnabam pro antiquitate , quam & cognitione comprehensam habes , & moribus insigniter expressam : disputabam de republica , in qua cum obtines locum , quem tui , pro ejus tuenda & augenda dignitate , labores , pugna , victoriæ meruerunt. Ita fiebat , ut cum libens dicentem audires , pondus orationi nostræ tui nutus adderent ; quæ nec arbitrum magis idoneum nancisci , nec honestiorem desiderare fautorem poterat. Exire itaque gestit in tuo nomine , quo veluti paterno gloriatur ; ex quo tam benigne suscepisse visus es , & quasi adoptasse nascentem. Neque vero tenuitatem excusat : aut , quo minus se tibi consecret , exiguitate sua deterretur ; quæ quod minima est , non ideo tibi minimum debet. Suum enim oceano vestigal non famosi tantum amnes , sed etiam rivuli & exiles aquulæ pensitant. Adiri te ab ea non gravate ferēs , quam dum ipse tam comiter adiisti prior , beneficio provocasti. Utinam autem , quantum nobis aditu illo tuo decus attulisti ; tantum hæc tibi , & tam illustre observantiæ nostræ monumentum referret ! Sed cum impar sit huic dissolvendo nomini , nedum expediendis aliis , quibus tibi sumus obstricti , haud paullo majoribus ; quod potest unum , debiti professione fungetur. Vale. Lutetiæ Parisiorum Kal. Janu. cio. ioc. li.

LUDOVICO XIV.
REGI CHRISTIANISSIMO.

Nuncupatoria theſeon philoſophicarum.

*Ex perſona CAROLI D'ORLEANS, Comitiss
a ſancto Paulo.*

ADitum ad te, REX CHRISTIANISSIME, per ſapientiam quaero; cujus idcirco ſtudia ſum amplexus, ut ea me ad parendum erudiret, a qua tu imperare didiceras. Nihil apud te mihi verendum ea auſpice, quam ita rerum gerendarum adminiſtram adhibes, ut & magiſtra ſit: nihilque niſi ex ejus arbitrio decernas. Facit enim illa, quod ij ſolebant adminiſtri, quorum ſe in tutelam Reges aliqui tradebant: dictat quid loquaris, ſuggerit quid imperes, informat conſilia, praet verba ipſa. Hoc uno ab imperioſis illis tutoribus adminiſtra tua differt, quod nihil te inſcio moliatur. Quanquam autem perpetua tibi comes aſſiſtit, tamen in Gallias omnes longe lateque diſfuſa eſt: atque uti Sol nec coelum deſerit, & in tertas omnes ſpargitur; ſic illa, dum in regia tecum eſt, ſimul in provinciis cernitur tota: ut per ipſam ubique ſis praetens; neque, ut ſaepe fit, regnum rege majus eſſe videatur. Inamo videris ipſe regno tuo major: & cum latius regnare, ſi velis, poſſis; animum potentiamque Galliae finibus amplioſrem, iis ultro coerces. Dum autem tua illa, ſive comes, ſive moderatrix ſapientia, res inter ſe prius diſjunctiſſimas conciliat: ſummam aequitatem cum ſumma poteſtate, populi felicitatem cum auctoritate principis, ſacerdotij ſanctitatem cum imperij majeſtate, cum bellicis expeditionibus pacis & otij fructum; dum eam laudibus, admiratio-

M ij

ne, amoribus, votis, orbis terrarum prosequitur; tibi, Rex sapientissime, laudes illæ, illæ admirationes, amores, vota tribuuntur. Neque enim, ut quondam, recte factorum gloria detrahitur principi, ut adjutori concedatur: tibi uni asserit adjutrix tua, quidquid efficit; tibi opes, tibi amicos, tibi vim ac robur acquirit: neque censerentur hæc omnino tua, nisi consortis istius tuæ tota essent: quo vel uno, Rex maxime, ad Dei similitudinem accedis; qui rerum universitatem ita moderatur solus, ut sapientia duce moderetur. Quam incredibilem tuam cœlestemque virtutem, dum Galli omnes ut parentem intuentur, socij ut patronam, Christianæ gentes ut arbitram, sapientes ut oraculum, reges ut exemplum, Deus ut imaginem suæ: patere, Princeps optime, eandem a me tanquam magistram coli; cui deinceps uni sic studeam; ut quemadmodum tibi divina sapientia, sic mihi tua proposita sit ad imitandum; omnemque putem, & in contemplandis factis tuis scientiam, & in exprimendis exemplis virtutem, & in capeßendis imperiis gloriam esse collocatam.

JULIO

CARDINALI MAZARINO.

Nuncupatoria theseon philosophicarum.

*Ex persona FRANCISCI MICHAELIS LE TELLIER,
Marchionis de Louvois.*

VERERER ut facilis ad te pateret aditus; PRINCEPS EMINENTISSIME, hoc præsertim maximarum occupationum tempore: nisi ducem adhiberem sapientiam, quæ te nunquam utitur familia

rius, quam cum maxime occupatus es. Tunc enim te toto fruitur, tecum dies noctesque consultans, & eodem tuis in consiliis dignata loco, quem tu in regniis obtines: ut neque Rex te inconsulto, neque tu inaudita sapientia, quidquam aggrediamini. Ea me, Princeps eminentissime, præ cæteris causa impulit, ut studia ipsi mea consecrarem. Ut enim eo te quisque colit impensius, quo Regis gratiam ambiciosius affectat: ita placere tibi posse facilius neminem duxi, quam qui sapientiam studiosius coluerit. Quidquid autem illa præceptis suis inculcet, minus est, quam quod eam tua facta docuerunt. Hoc unum ante norat, magnis opibus magna facere: a te didicit, exhausto bellis ærario perfici grandiora posse, quam eodem ex diuturnæ pacis affluentia referto tentaverat: posse omnia; splendidiora domi, florentiora militiæ, summa æris publici parsimonia curari; ad æternæ illius sapientiæ modum, res præstantissimas ex nihilo procreantis. A te didicit, timeri posse, qui neminem terreat; posse amari, cujus potentia formidetur: didicit inimicos beneficentia, fontes indulgentia coercere: maxima quæque minimis agitationibus moliri; & tum videri otiosissima, cum operosissime laborat: uti Solem, quanquam fertur incitatissime, quietum semper immotumque videmur intueri. Ignorabat artem adjungendæ sibi fortunæ, ejus inimicam se professâ, cum amica esse non posset: hanc a te artem edocta est: dum regnum administras ea prudentia, cui servire felicitas cogitur; ea felicitate, cui nihil non credere prudentia tuto possit. Cui prosperitati tuæ cum gratulatur Gallia, Princeps eminentissime, gratulatur & suæ: neque jam invadere felicitati tuæ quisquam potest, nisi qui suam fastidiat, qui publicam oderit, qui regiæ sit inimi-

cus. Quod enim Europæ casus omnes tuis obsecundare consiliis, & quodammodo pendere nutibus videntur: hoc stat res Gallica, & in tam diuturna bellorum tempestate floret; florebitque tandiu, dum fortunam ipsi tuam sapientissimis adjutam consiliis commodare perges. Gloriosum id nobis, meritoque nostro majus est, Princeps eminentissime, quod eundem te familia nostra nacta sit, & publicæ felicitatis auctorem, & studiosum suæ. Quantum enim illud, & quam singulare fuit: quod parentem meum; nihil unquam de te meritum, neque dum ulla tibi obstrictum clientela, provocaveris beneficio; eumque, prætermisissis tot quotidianis saluatoribus, regiis arcanis præfici volueris. Partem beneficij sibi debet, quisquis rogando expressit: at istud, fuit certe omnino tuum, tibi que debitum uni; qui non evictus assiduitate, non exoratus precibus, ac ne rogatus quidem, illud sponte contulisti. Ejusdem est gratiæ, Princeps eminentissime: quod præmaturis honoribus auctus per te sim, & successor paterni muneris designatus. Properasti, quæ tua benignitas est, obligare me tibi beneficio: sed occupaveram, quæ mea nascendi felicitas fuit; meque tibi jamdudum, & sponte mea, & parentis voluntate atque imperio devoveram.

GUILLELMO LAMONIO

SENATUS PARISIENSIS PRINCIPI.

Nuncupatoria theseon philosophicarum

Ex persona ANDRÆ LE FEBVRE D'ORMESSON.

PATROCINIUM tuum doctrinæ omnes jure quodam suo repossunt; **PRINCEPS SENATUS**

ILLUSTRISSIME: quibus cum in otio studeres olim impensius, eripi te sibi alumnus ea conditione passus sunt, ut patrono fruerentur. Difficile autem dictum est, majorine tuis ornamento sis patronus, an alumnus fueris. Cum enim illustre ipsis est tua fulgere purpura: tum gloriosum imprimis, eandem splendore suo accendisse; & eum finxisse Lamonium, apud quem Rex majestatem suam custodiendam deponeret. Cujus tu quidem sacrosancti depositi tam fidus ac religiosus es custos: ut eam, non in curia tantum, in qua per te edit oracula; sed in privatis ipsis congressibus, vultu ipso circumferas: in senatu severam, domi facilem, serenam ubique; nec minus amicorum in circulis, quam in patrum confessu venerandam. Ea te dignitate cum Rex auctum voluit, Illustrissime Lamoni; non tibi dedisse beneficium, sed patriæ justum officium persolvisse visus est: neque tuis studuisse commodis, sed te publicis devovisse. Desisti tuus esse, ex quo totus omnium esse coepisti. Quamvis enim amplexus ea sis, quæ distinctissima prius habita sunt, religionis & reipublicæ jura, principis & populi commoda, auctoritatem in senatu & favorem in aula, amicorum gratiam & justitiæ severitatem, sanctitatem morum & elegantiam vitæ: conciliari ipse cum fortuna non potes; & in summo licet splendore vivas, non is fortunæ splendor, sed dignitatis totus ac virtutis est. Asperior hæc, Illustrissime senatus Princeps, & minus æqua justitia est, cujus ex institutis in te sis unum iniquior; & cum jus cæteris suum tanta constantia & æquabilitate reddas, a te ipse non obtineas tuum. In tam austera philosophia, & tam omnis commodi ac delectationis experte, unas ferme reservasti tibi delicias; studia

literarum. In hoc quoque parum justus : quod si quid tibi forte concessum otij fuerit , quo respirare libere possis ; ejus fructum , non remissionem animi , sed laborem alium esse velis : nec vitam tuam , quod æquitatis erat , in occupationes & quietem divides ; sed in occupationum genera partiaris. Una te a doctrinæ complexu abstrahunt publica negotia , una publicis a negotiis doctrina divellit ; & nunc avocari te tantisper ab iis posse diffiderem , nisi artium omnium parens philosophia invitaret. Invitat sapientia , ut semel adsis dimicationibus suis , quæ a te ne in otio quidem tuo unquam absuit : conciliatrix certissima , cujus gratiæ nihil non tribuas ; testis sanctissima , cujus fide ac sponsione perpetuum tibi cultum & observantiam profitear.

E I D E M

Nuncupatoria thescon philosophicarum

Ex persona GUILLELMI BENARD DE REZE.

Q U O D te a publicis curis avocare tantisper audeam , PRINCEPS SENATUS ILLUSTRISIME , dabis hanc philosophiæ veniam ; cujus tu doctrinarumque omnium ante princeps fuisti , quam senatus esses. Confidentiores hæc temporis prærogativa reddit. Neque enim abdicasti principatum illum , cum ordini amplissimo præsidere cœpisti : amare non desisti sapientiæ consuetudinem , eamque fovere ac complecti ; cui tu celsissimum honoris gradum , cui Gallia teipsum debet. Tu ejus studiis præes , illa tuis consiliis : tecum in regiam , tecum in curiam recepta ; & per te honoris illius effecta particeps , quem per ipsam obtinueras : sic ut vobis mutuo summa omnia debeatis. Incertum est
autem,

autem, Illustrissime Lamoni, utrum tibi gratulemur magis; an quod tantum ei dederis, an quod ab ea tantum acceperis: illustri sane commercio, in quo uno æque est accipere ac donare gloriosum. Facit hæc sapientiæ dignitatisque in te mirifica conjunctio, ut tibi studiorum suorum fructus plerique consecrent, doctrinamque suam velint a purpuræ tuæ splendore fulgere. Colunt ij scilicet dignitatem tuam; ego, præstantius aliquid & veneratione dignius, teipsum, titulis omnibus tuis tuaque adeo dignitate majorem. Domesticus hic mihi natusque sensus est, Illustrissime senatus Princeps: & ab ejus parentis haustus ingenio, exemplis, quotidianis sermonibus; qui cum tibi studuerit jampridem, & in intimis tuis diuturna consuetudine fuerit, nihil in te vidit nisi summum, nihil quod honore hoc tuo majus & excelsius non esset: eoque factum est, ut non minori te privatum, quam senatus Principem observantia coluerit. Quam erga te venerationem cum in liberos suos transfusam gaudeat: tum eam me jussit hoc qualicunque monumento, ipsa teste & quasi fidejubente sapientia, profiteri.

LUDOVICO PHELYPEAUX

DOMINO DE LA VRILLIERE

REGI A CONSILIIIS ACTIS ET EPISTOLIS, &c.

Nuncupatoria theseon philosophicarum.

Ex persona MICHAELIS FILII.

PATRONUM a me aliunde adscitum dari philosophiæ; neque me, PATER OPTIME, neque

N

philosophiam decebat. Nam & cliens nequit esse
 cujusquam, quæ magistra regum est, sapientia; &
 patrono non indiget, qui te patrem sortitus est.
 Quod autem te parente gloriatur, non illa, quam he-
 reditariam jam tertius obtines, dignitas facit; cujus
 officia & munera cum plurimi semper duxeris, splen-
 dorem a nobis pro nihilo putari jubes: non ampli-
 tudo fortunæ, quam tueri nobis, tuæ virtutis esse
 censes; nostræ, ne intueri quidem: non illustres
 amicitia; quas cum tua tibi merita pepererint, eas-
 dem conservare nobis, nisi accedant & nostra, non
 poterunt: non summa denique apud optimates au-
 ctoritas, apud Regem gratia, apud omnes fama &
 commendatio nominis; quæ laudes ornamento ti-
 bi tuisque sunt; sed his erunt quoque ingentis oneris
 loco, cum tantæ sustinendæ moli subibunt. Hæc,
 inquam, aliaque hujusmodi decora permulta, cum
 tanti faciam, quanti philosophia præscripsit: præ-
 scribit eadem, ut hoc gratuler e multis unum; quod
 nulla mihi biennio toto præcepta tradiderit, quæ tuis
 expressa moribus multo ante non viderim: quod
 adoleverim sub grandi virtutum tuarum magiste-
 rio; quas animadverti semper, ita severitati stude-
 re, ut sint omnis elegantia; cum primis amantes;
 ita fortunam contemnere, ut eam ancillari sibi co-
 gant; sic otio delectari, ut in negotio trium-
 phent. Peccarem; mi Pater, & reus læsi pudoris es-
 sem, mei perinde ac tui: si hæc a me prædicandi tui
 causa dicerentur, non mihi fratribusque gratulandi,
 qui talem in disciplinam traditi nascentes sumus.
 Nam assentari laudando, nec philosophus ausit, nec
 filius, nec mortalium quisquam, qui modo no-
 rit te laudum tuarum osorem usque adeo perpetuum
 esse; ut cum iis aures tuæ tot jam annos circumso-
 net, tamen audiendis alluere nondum potueris.

Sed taceat licet quidquid præconiorum est, æterna tua laus erit regum duorum amor; qui tuam in tractandis arcanis suis fidem, in dandis consiliis prudentiam, in rebus gerendis solertiam experti, te constanter omnibus honoris ac benevolentia significationibus complexi sunt. Hæc demum exempla sunt exaggeratæ sapientia: cujus tirocinium quoddam & leve rudimentum cum philosophia omnis nostra sit; eam tuo nonnisi, Pater optime, eo dicatam animo volui, quo fructus illius omnes, si qui futuri sint aliquando nostri, tuis addictos nutibus jam nunc dedico & consecro. Vale.

MICHAELI LE TELLIER

REGI A CONSILIIS, ACTIS, ET EPISTOLIS, &c.

*Nuncupatoria theseon philosophicarum,
dum ageretur de pace constituenda.*

*Ex persona * * * **

MEDITANTI tibi pacis consilia, VIR ILLUSTRISSIME, intempestivum munus pugnas suas offerret philosophia, nisi tuis arbitriis componendas offerret. Patietur Gallia avocari te tantisper a procuratione rerum suarum, teque hanc referre gratiam sapientia; quæ te ad sua primum, deinde ad Regis arcana, per omnes virtutum honorumque gradus evehctum admisit. Consciis ipse tibi es, quam non aulicis artibus & ambitioni debeas; quod, ambientibus interim multis, & nulli prensationis studio parcentibus, ab ultimis Insu-
bribus, auctore Mazarino, a Rege evocatus es. Absente te merita tua penetrabant in regiam: nunquam a Regis comitatu, nunquam a Cardinalis

N ij

oculis discedebant. Neque vero humilis erāt ille virtutum tuarum ac sapientiæ ambitus ; urgebat munificentiam sapientissimi principis , candidatisque cæteris imponere silentium videbatur. Qua in re nihil tibi donavit fortuna , sed ingentis debiti partem exolvit. Si quid tamen largita est , respondisti jamdudum majore beneficio : dum ipsi , quo prius caruerat , decus illud & ornamentum adjunxisti singularis modestiæ tuæ ; quæ cum sine exemplo sit , exemplum ipsa deinceps omnibus est futura ; quam cum admirantur omnes , tum in hoc accusant multi , quod sine modo est : rara laus , hoc uno damnari. Atque illa quidem inimicissima duo cum conciliaveris , felicitatem & modestiam : merito speravit sapientia , dirimendas te auspice contentiones omnes suas ; aut si quæ supersint , cum imitaturas concentum , quem virtutes omnes atque doctrinæ , in te ornando jamdiu certantes , admirabiliter efficiunt. At si pugnas cæteras præ tuo illo pacis amore sustuleris ; supererit tamen una ; quæ tecum nobis æterna futura est. Cum enim tibi sit domus nostra æternis obligata beneficiis : cum tui sit muneris quicquid sumus ; ejusdemque sit deinceps , quicquid erimus , futurum : imposita quædam nobis necessitas est , cum infinitis in nos meritis , perpetuo cultu & omni observantiæ genere certandi.

BALTASARI
PHELYPEAUX

MARCHIONI DE CHASTEAUNEUF

REGI A CONSILIIS, ACTIS, ET EPISTOLIS, &c.

*Nuncupatoria theseon philosophicarum,**Ex persona FRANCISCI LE PELLETIER DES RUAUX.*

E ADEM apud te conciliatrice utor, VIR ILLUSTRIS-
SIME, qua ipse apud Regem usus
es, sapientia. Neque enim eum, quem obtines ho-
noris gradum impetrarunt; aut splendidæ amicitiaë,
quas tibi generosa mens & vitæ par elegancia pepe-
rit; aut magnitudo affinitatum, quæ tibi summos
quosque devinciunt; aut familiaë splendor, quæ,
quod ipsi peculiare est, quatuor jam ante te cense-
bat tanti muneris ministros. Felicitatis est, quod
iis parentibus ortus sis; virtutis ac sapientiaë tuæ,
quod in eorum dignitatem quintus successeris. Ita
enim illorum rationem habuit Rex optimus, ut tui
duxerit præcipuam; eique tuto credi arcana sua ju-
dicavit, quem suorum participem sapientia fecisset.
Sanguinis olim hic honos fuit, nunc virtutis est;
nec hereditatis locum, sed mercedis obtinet. Glo-
riosum est tibi; Vir illustrissime, hoc de te in-
telligentissimi principis iudicium: eoque splen-
didius, quod novis ab ipso frequentibusque suffra-
giis, ex quo res gerere cœpisti, palam confirma-
tum est. Gratulabatur antea tibi præclaras inge-
nij animique dotes, quas tanto dignas beneficio ju-
dicasset: nunc, cum earum præstantiam usu ipso

N iij

cognovit, suum sibi delectum Rex sapientissimus gratulatur. Agnoscit in te, quam erat in parente tuo dudum expertus, summam in usu regij nominis religionem, in tractandis arcanis fidem, in deliberando prudentiam, in agendo solertiam, vigilantiam, fortitudinem. Cum vero te in consiliis suis audire cœpit, referentem ad se de rebus hujus imperij maximis, & tam perite de omnibus, tamque subtiliter & enucleate differentem: tum laudavit senatus judicium, qui te, sive de privatis publicisque causis cognosceres, sive consiliorum auctor esses, inter cæteros suspexisset. Magna de te Rex a multis audierat, majora per se comperit: & quos habere primum suspectos potuerat laudum tuarum præcones, quasi summissi adornatique, ut aulæ ingenium est, operas tibi suas commodarent; fecisti præsens, eorum ut absolverit fidem, & in laudando temperantiam probarit. Laus est apud perspicacissimum æquissimumque principem, parciores habuisse laudatores; famamque tuam, quamvis ingentem, tui similem, hoc est, modestam fuisse. Tantus ei statim apparuisti, quantum te non humanis solum divinisque studiis, sed rebus maximis gerendis, diu sapientia formaverat. Nihil igitur debes fortunæ, nisi quod, Ludovico Rege, natus es: cætera sapientiæ debes, quæ talem te finxit, quales tantus princeps ministros desiderat. Quæ tibi vicissim aliquid ut debeat; patere, Vir illustrissime, tuo insignita nomine prodire ipsius decreta, quo & sua communiri Regum maximus optavit.

NICOLA O FOUQUET

IN SENATU PARISIENSI

PROCURATORI GENERALI,

SUMMO REGII ÆRARIÏ PRÆFECTO, &c.

*Nuncupatoria theſeon philoſophicarum,**Ex perſona JACOBI JANNART.*

COPIAM tui, ſi non omnibus faceret humanitas tua, VIR ILLUSTRISſIME, impetraret hodie mihi ſapientia, quæ tantam ſui tibi copiam fecit. Quod enim tantus ſis, adeo fortunæ non debes; ut, quidquid tibi fortuna tribuit, ſapientiæ tuæ debeat. Pervenifti ad illud faſtigium non temere ac ſine conſilio, ſed certis ac deſtinatis honorum virtutumque gradibus: quos cum decurreres, veſtigiaque tua ſapientes obſervarent; vaticinabantur jam inde tibi, & quæ geris in præſenti munera, & quæ poſthac ampliora geſturus es: uti ſiderum curſus progreſſuſque multiplices, quamvis fortuiti videantur imperitis, ab eruditis tamen rerumque cœleſtium gnaris, conſtantem eorum converſionem intuentibus, multo ante prædicuntur. Vix enim in curiam adoleſcens cooptatus eras, cum emicare cœpit ingenij lux illa, quam deinde temporum noſtrorum diſcutiendæ caligini neceſſariam experti ſumus; illa perſpicacia, quam nihil fugit; illa celeritas, quæ nihil non antevertit; illa vis, quæ nulla negotiorum vel mole opprimi, vel turbari varietate poteſt. Oſtendebat ſeſe jam tum magna illa mens; æque tranquilla, & actuoſa; minima contentione maxima quæque perficiens;

N iiij

& ad similitudinem accedens divinæ mentis, quæ cum immota sit, suis omnia motibus ciere non cessat. Facit hæc animi æquabilitas; ut sæpe, an in otio sis, an in negotio, intelligi, nisi ex eorum qui tecum sunt vultu, non possit: qui dum anxij æstuantisque cernuntur, tum demum agnoscitur, magna quædam & perplexa tractari, teque vicem inter eos obtinere Solis, qui nunquam est efficacior, quam cum maxime serenus est. Quod talis ad summa gerenda munera tantusque accesseris, Vir illustrissime, non tua, sed Galliæ felicitas fecit. Est autem hæc proprie tua, quod tibi suas opes ita fortuna largita sit, ut tuas non ademerit: quod nihil tibi decesserit de humanitate, nihil exciderit de modestia, nihil de integritate, candore, amicitia fide ac constantia perierit: quod eandem agnoscant omnes, quam & mirabantur prius; dignitatem sine supercilio, magnificentiam sine luxu, munificentiam sine ostentatione, elegantiam sine fastidio: quibus adjectum gratulantur miraculum ingens, felicitatem sine invidia: hoc minus invidendam felicitatem; quod eam, cum fortuna tuam fecisset, tu publicam effeceris. Hanc nimirum reputant suam, & princeps, cujus splendori servis; & populus, cujus commodis studes; & senatus, cujus auctoritatem tueris; & amici, quos tua frui prosperitate vis; & ignoti, quos semper incredibili benignitate, plerumque vero & beneficentia recreas; & laudandæ artes omnes, quæ tuis soventur beneficiis, tua gratia ad omnem elegantiam & dignitatem excitantur. Patere, Vir illustrissime, tam communis boni partem aliquam ad me quoque pertinere. Non accedo fortunæ superplex: sapientiam convenio, ut se tantisper nobis commodet; quæ tibi, multo etiam magis quam felicitas, publico bono concessa est.

OLIVARIO LE FEVRE
D'ORMESSON

LIBELLORUM SUPPLICUM MAGISTRO.

Nuncupatoria theſeon philoſophicarum,

Ex perſona MICHAELIS BLONDEL.

PHILOSOPHIAM propono, VIR ILLUSTRIS-
TRIS-TRISIS-ISME, incertum an in placitis ſuis, an
in effigie tua ſincerius expreſſam. Prodire geſtit ſub
eo vultu, in quo nec ſeveritati ſuæ grâtiã, nec ve-
nerationem virtutibus, nec doctrinæ auctoritatem
defuturam unquam intelligit. Certant enimvero de
hoc vultu virtutes, & ſuum eſſe unaquæque conten-
dit. Suum vindicat juſtitia: eique tribunalia omnia
ſuffragantur. Suum proſitetur benignitas: & ipſi
aſſentiuntur provinciæ, quæ te, cum ſumma ipſis
auctoritate præeſſes, non tam judicem in dicendo
jure, quam in reddendo parentem agnoverunt.
Suum ai: magnanimitas, ſuum modestia: teſtes-
que citant tot honores tuos, in quibus gerendis
pari utriuſque laude verſatus es. Suum denique pie-
tas clamat, quæ ſic inter gentilitia veſtra decora,
jam inde a Francisco Paulano, cenſetur; ut ſit pro-
prie tua. Neque vero ſegnius de eodem vultu cer-
tant, animi candor, & magnitudo; morum gra-
vitas, & elegantia; ingenij, & doctrinæ amplitu-
do: quæ quamvis germanæ ſint, conciliari tamen
vix poſſent; niſi vultum eſſe tuum faterentur, in eo-
que ſe gauderent omnes honeſtiſſima ſocietate col-
lectas. His ego ſatiſfactum omnibus duxi, Vir il-
luſtriſſime, dum tibi uni ſtudui. Una in imagine,

& mihi præsidium, & philosophiæ patrociniū, & devotionis erga te meæ monumentum constitutum esse volui. Hanc in æs incidi jussi, non ut nominis tui diuturnitati consulere, quod æternum erit atque immortale per se se; sed ut esset perennior grati animi professio, quo tua in nos summa merita prosequemur.

RENATO DE MORNAY

EQUITI DOMINO DE LABEVILLE, &c.

Nunciatoria thesion philosophicarum,

Ex persona JACOBI ESTIENNE.

ARBITRUM te certaminum suorum optat philosophia, VIR ILLUSTRIS-
SIME: quem controversiarum judicem sapientissimi quique deponunt. Acquiescere solet in decretis tuis nobilitas; neque ab iis provocavit unquam ad majus tribunal, quia sapientiam tua superiore nullam agnoscit. Neque vero putat philosophia minus bene sibi cum armato convenire; aut, quia relictis mitioribus studiis militiam unam professus es, peregrinam se apud te futuram credit: quæ præsidem sapientiæ Palladem meminit e Jovis cerebro armatam prodiisse; neque majoris quemquam auctoritatis apud domitorem orbis terrarum Alexandrum, sapientiæ magistro Aristotele, fuisse. Ita enim arma tractasti, ut consiliorum auctor inaximus habereris: ita te Achillem vocabant suum fortissimi, ut Nestorem cordatissimi nuncuparent. Decebant Mornæam gentem hæc decora, quæ cum memoriam omnem vetustate superet, non consenescit tamen; sed viget eo flore virtutis, co-

splendore gloriæ, ex quo ejus perennitatem quid-
quid prudentum hominum est auguratur. Parum
esset autem, nisi domesticas hæc laudes insignis
apud te religio consecrasset : de qua cum cogito,
cum domum tuam intueor omnibus gloriæ ac
pietatis ornamentis illustrem : dubitare soleo,
utrum honoris magis, an virtutis templum apel-
lem. In hoc templo perpetuis sacris operatur con-
jux sanctissima : ex eodem decus religionis exi-
mium prodiit liberorum natu maximus, idemque
domus tuæ columen unicum, nunc ecclesiæ spes
maxima ; cui prius spes amplissimas tuis opibus
suisque meritis nixas fortuna faciebat ; qui cum
æqualium nemini elegantia & magnanimitate ce-
deret, nunc religiosissimum quemque modestia
& pietate vincit. Patere, Vir illustrissime, litare
me quoque eodem templo ; & te non indignum
munus, sapientiam tuo nomini consecrare.

* * * * *

PHILOSOPHIAM meam utroque tibi no-
mine debeo, PRÆSUL ILLUSTRISIME, & quod
philosophia sit, & quod sit mea. Dudum enim est,
quod omnes tibi oppignerasti doctrinas, doctrina-
rumque principem sapientiam tua studia conse-
crarunt. Magnum ab ea munus accepisti, teipsum ;
qui munus ei maximum te ipsum dederas. Quod si
te illa majorem, quam acceperat, reddidit : major
a te vicissim, quam se tibi tradiderat, effecta est : ni-
hilque non accepit a patrono, quæ se totam alum-
no crediderat. Artem ab ea summam didicisti, po-
pulos regere ; artem a te divinam edocta est, re-
gere sine supercilio, coercere sine terrore, ambiri
ab honoribus ; agre præesse, & tamen sine fasti-
dio. Dubitabunt enimvero posteri, an civilius rem-

publicam, an religiosius ecclesiam gubernaveris; neque nominis tui mentionem sine hac gubernatricis sapientiæ laude facient. Observabunt hoc sanguinis tui quasi hereditarium esse decus, summa quæque moderari, arma, sacra, regnum, regem ipsum. Cujus affinitas sanguinis non tam mihi gloriantis causam, quam necessitatem affert ei quidquid meum est consecrandi. Tu, si nihil est nostrum, quod amari merito possit: id certe complecteris in nobis quod tuum est; & vel antiquum in nos amorem tuum amabis. Vale.

* * * * *

QUAM olim Plato desiderabat, en proferimus, PRÆSES AMPLISSIMÆ, virtutem aspectabilem. Sedet illa tuo in vultu, lucet in oculis, spirat in imagine: vitam haurit ab effigie, a gestis ac moribus immortalitatem. Expressam illam virtutis effigiem, quam frustra expetiit Plato, per me Aristoteles nanciscitur. Quod ab eo philosophiam acceperim, plurimum debeo: quod clariorem ipsi referam, tuaque, id est, virtutis imagine insignem; dicam audacter, plus mihi aliquanto æternum debet. Poterat sub tuo nomine tutus esse; sub vultu, non poterit non esse gloriosus. Tutos enim præstent simulacra Cæsarum eos, qui ad se confugerint; imago tua quem texerit, illustrem etiam gloriosumque reddet. In ea virtutes omnes agnoscent posteri, & optabunt: sapientiam agnovimus peripatetici, & amplexi sumus: æquitatem ipsam agnovit curia, & amavit: expressamque adeo magis agnosceret; si oris tui, ut lineamenta, ita voces & sententiarum oracula effigies eadem repræsentasset. Sed neque hoc minus immortalis erit æquitatis ac justitiæ tuæ.

commendatio. Si non ut spirantem te , ita & loquentem æra & marmora repræsentare possunt : vivent certe in hominum animis omni ære ac marmore perennioribus voces illæ ac decreta , in quibus ipsa se Themis vivere gloriabitur. Hæc est enim mens univerforum una , ut omnem a se continuo propulsatam injuriam putent , si te juris arbitrum sunt nacti. Cujus me beneficij haud omnino exsortem fore hoc spero confidentius , quod quam apud te sum causam acturus , sapientiæ causa est. Vale.

P R Æ F A T I O

DISPUTATIONUM PHILOSOPHICARUM.

*Coram Principe de Conty , & Parisiensi
senatu.*

*Ex persona * * *.*

HANC ego philosophiam dum tueor ; pro te pugno , PRINCEPS SERENISSIME , quod tuum est vindico. Pro te pugnare , summæ felicitatis est ; coram te pugnare , partæ jam & consummataæ victoriæ : at te non duce tantum , sed & commilitone pugnare , triumpho certissimi. Nunquam adstiterè pugnantis Borbonij , quin victoriam aspiraverint ; nunquam in pugnantibus steterè , quin cladem intulerint. Hoc si non Gallia , si non Europa loqueretur univèrsa ; hi tamen parietes loquerentur. Quod de fratre tuo castra , & aggeres ; id de te hoc Lyceum prædicat. Quot pugnas uterque conseritis ; tot seritis palmas , quas æternitas una mæsurat. Venitis uterque in pugnae partem cum vestris , ut eos vocetis in partem victoriæ. Hæc mihi , Princeps serenissime , quos animos faciant , intelligendum ab

iis spero , quibuscum in hac arena configam : & satis intelligunt certe hæc magni senatus lumina , præfides amplissimi , & senatores integerrimi ; qui tui nuper in curia confidentis , quasi novi exorti sideris conspectu recreati sunt. Hi quoque mihi, Princeps serenissime , animos addunt , de sapientia dimicanti. Triumphabit illa iudicibus iis , a quibus integritas etiam sua coronatur. Omnem a se continuo propulsatam injuriam putat , quisquis eos juris arbitros est nactus ; neque de illorum patrocínio laborandum est ei , qui de sua integritate non laboret. Non deerit apud eos sapientiæ locus , apud quos nunquam defuit innocentia. Huc sese a liliatis suis tribunalibus singulari humanitate demiserunt : neque tamen longe aberunt a liliis , Princeps serenissime , dum tibi affidebunt. Si faveris , favebunt & ij ; tuisque a nutibus illorum iudicia pendebunt. Favebis autem , qui me sex annos testimoniis benevolentia tua honorificentissimis & societate studiorum ornasti : ut sub auspiciis tuis suscipienda mihi omnia iudicari.

P R Æ F A T I O

DISPUTATIONUM PHILOSOPHICARUM

In funebri pompa Henrici Borbonij, Principis Condai, coram Principe de Conty.

Parisiis in Collegio Claromontano S. I.

*Ex persona * * *.*

CRUENTA gladiatorum certamina funebrem ad pompam instituere , exoletæ veterum superstitionis fuit , PRINCEPS SERENISSIME : nos iustis funebribus serenissimo parenti tuo persolvendis ; & abstinemus sanguine , ne quid in pios manes pecce-

mus ; & pugnas tamen instruimus , ne quid desit ad illius ceremoniæ pompam , qua herois nostri memoriam consecrare meditamur. Ipsa , de qua pugnari solet , pugnas affectat philosophia , quibus spectaculi splendorem exaggeret. Confligit secum ipsa , commissis inter se partibus contrariis duabus , quarum utraque tua esse dicique ambit. Ait, negat : incerta quid statuatur , dum tuo id ex ore nutu cognoverit. Pugnat , ut Henrici funus celebret : quiescet dum Armandi oracula exceperit. Dudum est , quod principatum illa tibi detulit , qui principem ipsi totum dederas. Arbitrum se moderatoremque certaminum suorum agnoscit : atque hanc non tam sanguini , quam ingenio tuo prærogativam deberi profitetur. Admirata est illam ingenij indolem , qua celsiorem nullam invenerat , nullam sublimius extulerat : Effudit in te opes omnes suas ; & visa esset exhausta , nisi a te majores accepisset. Quidquid igitur explicabit in hac panegyri , vel tuum est , vel a te perfectius expolitur. Quum tibi philosophiam dedico , tuas tibi opes restituo : quum eam adhibeo ad decoranda hæc sacra funebria , exornandæ parentis pompæ nati divitias impendo. Itaque munerarius eris & agonotheta hujus certaminis , Princeps serenissime ; hujus spectaculi unus eris editor ; in quo ita pugnet philosophia , ut si quam palmam ferat , tibi meminerit esse referendam.

P R Æ F A T I O

DISPUTATIONUM PHILOSOPHICARUM.

Ex persona ANDRÆ LE FEVRE D'ORMESSON.

ÆTERNA , ut in foro , sic in Lyceo litigia sunt,
PRINCEPS SENATUS ILLUSTRISIME ; & CO.

graviora quidem hæc nostra, quod in iis non de *stillidiorum aut luminum*, sed de naturæ universæ Deique ipsius juribus disceptatur. Sedent immortalium controversiarum quot patroni, tot iudices. Causas nimirum agimus philosophi, arbitris nobis: & ut cuique nostrum opinio sua maxime placuit, atque acerrime defensa est; ita secundum eam quasi prætorio jure decernit. Philosophi nuncupamur a vobis, jurisperiti sumus. Apud nos terræ, maria, venti, fulmina, stellæ, corpora, spiritus, quidquid uspiam rerum est; de loco suo, de ordine ac dignitate contendit. Nos ex æternis legibus jus unicuique reddimus, *actionem damus quibus competit*; utrinque probationes afferuntur, producuntur testes, fertur a nobis sententia. Sed a iudiciis nostris, a Platonis ipsius Aristotelisque decretis provocatio est. Lyceo, Academiæ, Hortis, Porticui suum cuique peculiare, & quasi municipale jus est: cujus ex regulis legibusque summa apud suos auctoritate decernunt: ita tamen ut refragari fas sit cuivis, qui se modo philosophari profiteatur. Plato universalem ideam *civitate donat*: nos falsi convictam exilio *ex lege Cornelia* mulctamus; & extra hunc orbem in vastas immensasque solitudines, in somniorum patriam deportamus. Accidentia omnia relegat Cartesius; negatque jus iis esse habitandi in substantiæ *fundo*, & *in eo inaedificandi*, cum eum clam aut precario possideant: nos *interdicto unde vi*, ea in antiquam possessionem restituimus. Elementorum formis suum in mixtis corporibus locum schola prope omnis abjudicat: pulsæ illæ *actionem postularunt* a nobis; *iudicium injuriarum dedimus*. Quid de iis dicam, qui *ingeniis hominibus status controversiam movent*, ac toties decisam *causam liberalem* hodieque retractant.

tractant. Liberi quippe nati sumus, quotquot sumus. Nos plagiarij quidam, nulla *legis Fabia* reverentia, in servitutem quasi injecta manu vindicant: æquior philosophia juris sui, *suaque tutela* hominem esse pronuntiat, nulli obnoxium, nunquam audiendum quod vi metusve causa quicquam a se gestum dicat: neque vero *manumissione*, ac ne *restitutione* quidem natalium indigere, quasi libertatem *ex postfacto* consequatur; sed *justam ab initio competere*. Quæ decreta nostra cum abrogari a quovis eadem auctoritate possint: eo fit, ut jure parum certo *utamur*, aliis nimirum alias ejus regulas consectantibus; neque judiciis extinguantur controversiæ, sed acrius accendantur. Tuum est, Illustrissime senatus Princeps, pronuntiare, quæ sancienda decreta, quæ rescindenda sint: dum juris nostri quæstiones coram te movebimus, respectabimus identidem ad nutus tuos, qui nobis responsi loco sint; imo edicti perpetui vicem obtineant. Quare, sive conciliare pugnantem leges; sive antiquatam alteram, ratam alteram habere statueris: expectabimus quid pronunties; & ejus acquiescemus oraculis, cujus ex voce tot fata populorum suspensa sunt.

P R Æ F A T I O

DISPUTATIONUM LOGICARUM,

Ex persona ANDRÆ LE FEVRE D'ORMESSON.

Q U O D disceptandam arbitris vobis logicam proponimus, Auditores: non indignum tamen hoc confessu, vestrisque auribus allatum a nobis argumentum esse confidimus. Quis enim vilem hanc spernendamque materiam duxerit, qua Deus

O

ipse immortaliter occupatur ? æterna scilicet æterni Patris meditatio, logica est : in λόγῳ uno exprimendo versatur divina mens : una hæc est in personis tribus mentis operatio : neque divinius quicquam in illarum consilio tractatur. Tractant illæ inter sese argumentum ingens ; quam amplum , tam simplex ; quam reconditum & latens , tam illustre ac nobile argumentum ; argumentum , cujus cum tres sint termini , medius unus oratio tota est ; ubi cum majoris minorisve propter summam æqualitatem nulla mentio sit , omni momento concluditur , imo nulla temporum diuturnitate concluditur. Tam fœcundus , tam constans , tam infinitus sermo , verbum unum est. Æternitas punctum est quo clauditur : sæcula omnia periodi omnes in quas funditur : neque hic , aut metuenda sermonis ðnopia , ubi verbum æternum est ; aut contrahentillæ periodi , ubi infinitus est spiritus. Disputatur scic, non ut inter nos solet, eruditi altercationibus ; id plenissimis assensionibus : æterna conspiratio disputationem incendit ; ardentem sine conflictu , actuosam sine agitatione , profundam sine tenebris , jucundam sine varietate , sine perpetuis audiendi loquendique vicibus cohærentem : loquitur unus , nemo respondet ; & jugis est tamen ac sempiterna collocutio. Sed qui verbo uno Dei contineri scientiam omnem agnosco , peccem profecto , si plura velim huic prolusioni impendere.

ALEXANDRO
SEPTIMO
PONTIFICI MAXIMO
IMAGO VECHIANA.

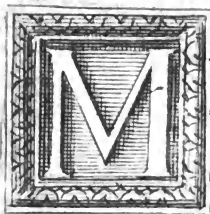
ANNO CID. IDC. LVI.

ARGUMENTUM.

PATER Horatius Vechius, societatis **JESU** sacerdos, stirpe apud Senenses nobili oriundus, Alexandri VII. consanguineus, in occidentalem Indiam predicandi evangelij causa transmissus, Chilense regnum sortitus est. Hic post multa virtutum edita monimenta, in provinciam Elicuram ad pacificandos rebelles populos missus, cum sociis duobus, P. Martino Aranda, & F. Iacobo Montalbano, casus est: Anganamonis reguli jussu, traductas ad Christi sacra, sibi que subductas aliquot pellices indignantis. Rei gesta imaginem anea forma expressam Alexandro VII. Religiosi societatis **JESU** hoc carmine consecrarunt, Anno CID. IDC. LVI.

O ij

I M A G O

A X I M E regnantum, qui terris
omnibus unus;

Qui regnis superum, & regnis
das jura profundis:

Quamvis tergeminus supra fasti-
gia rerum.

Omnia surgat apex, decora & mortalia temnat:
Non tamen indignum (sit fas audere loquendo)
Spernendumve tibi munus; sanctumque, tuumque
Heroem offerimus. Tuus est, quo tincta rubere
Barbara tela vides; quique Indica consecrat arva.
Vechiadæ sanguis, tuus est: & fonte ab eodem
Chisiadum in venas, per mille heroica ductus
Nomina, & Etruscæ fluxit decora inclita gentis;
Senensesque auxit non uno numine Dives.
Et nunc, credo equidem, sancto tibi pectore sanguis
Emicat occurso cognati sanguinis; ultro
Omnibus exultans, si fas erumpere, venis:
Seque sui Vechi sociare cruoribus ardet.
Indigetis Vechi: quem si, dum vita manebat,
Sanguine digna tuo nunquam sacra purpura textit;
Ipse sacro tinxit morientem murice sanguis.
Usque adeo vestræ debetur purpura genti,
Sed generis decus amplum, & nil vulgare sonantes.
Seu Chisi titulos, seu Vechi nominis, olim
Doctius expressos major tibi sistet imago,
Cunctos una togæ ostentans ac Martis honores,
Hæc mortale nihil, rebusve affine caducis
Exhibet, ac sensu vetat indulgere profano.
Sacrum augustum, ingens, & sancta rite peractum
Religione vides: sacrum ne sperne, sacerdos;
Neu sit pontifici vilis, pretiosa tonanti
Quæ fuit, & magnis est addita victima Divis;
Cæde sua felix & honesto victima leto.

Vechius hoc fatum trans & maria omnia longe,
 Arentesque plagas Indorum, & inhospita regna,
 Quæsiit affectans: pulchræque ad mortis honorem
 Mille per objectas voluit contendere mortes.
 Huc cursus fuit: hanc Brasili squalentibus agris,
 Sole sub ardenti, sitiebat Horatius unam:
 Hanc & Atlanteo in magno, dum turbida contra
 Æquora, luctantesque atris Aquilonibus Austri
 Tendebant, unam mediis ardebat in undis.
 Cumque Notis jactata, & summo pendula fluctu
 Jam cœlum ratis & stellatos tangeret axes:
 Exiliit, jam jamque tenere micantia visus
 Limina, & optatos ardens irrumpere portus,
 Naufragio felix. At præcipitantia vota
 Damnavit tamen: Et, non sic, ait, astra placetis:
 Vos mihi per sævas estis quærenda secures,
 Jam devota sacro sum victima. Deinde ubi rursus
 Sideret in præceps fractæ mons spumeus undæ;
 Ferreturque simul, manes ruere usque sub imos
 Visa ratis, totoque abscondi mersa profundo:
 Palluit aspectu, atque ingloria fata refugit
 Vechius. At vel sic, inquit, sic victima fiam:
 Quidve mea refert, corpusne immania cete,
 Immanesne vorent Brasili? si me meus ante
 Non riget expurgetque cruor: tamen hostia Christo
 Non immunda cadam, cum me maria omnibus
 undis

Eluerint mersum, & lustrale piaverit æquor.

Ah quoties populisque tuis, America, tuisque
 Moribus indignans: Non es sat barbara, dixit,
 Nec votis satis apta meis. Te scilicet unam
 Immitem ante alias, & funera multa minantem
 Crediderat; fixasque cruces in limine primo
 Finxerat ingeniosus amor: vixque Indica puppi
 Litora contigerat, dudum ignorata carinis

Litora, & ignotum longe semota sub axem ;
 Cum sibi deesse cruces questus, coepitque morantes
 Inculcare neces, nimis & parentia fata.

Impatiens aram quærebat victima ; votis
 Jam maectata suis. Tum sicubi acinacis Indus
 Fulserat, auditeve procul sonuisse secures :
 Me me, adsum, clamabat: & haud insueta triumphis
 Arma, crucem tollens ; Christum, novus advena,
 Christum

Ibat in adversos resonans : mox barbara Christum
 Agmina certatim, peregrinae murmure linguæ,
 Quis credat? rudibusque sonis jam victa, vocabant :
 Non prius auditum votis venerantia nomen,
 Hospitis ante pedes. Quis tum tibi sensus, Horati ?
 Cum tua te fraudans votis ac morte petita,
 Jam positam ante oculos rapuit victoria palmam ?
 Nec lugere sinunt tot Christo parta trophæa ;
 Nec patitur gaudere tuo mora facta triumpho.
 Quid facias ? ambos magno sub pectore sensus
 Conciliavit amor : victori gaudia Christo
 Plena dedit, luctusque sibi servavit amarus.
 Et fluxere tamen communibus utraque rivis
 Vechiadæ ex oculis. Lacrymas & sancta voluptas,
 Et sanctus dolor elicuit ; scatebrisque verenda
 Ora super geminis ingentia flumina currunt.
 Et cum fonte sacro plangentes pectora turbas
 Mergeret, hæc sacro miscebat flumina fonti :
 Divinusque latex puris crescebat ab undis.
 O utinam, addebat, nostri vos sanguinis amne
 Fas foret eluere ! At si nondum fata tulerunt
 Ut caderem, nec adhuc videor maturus Olympo,
 Infelix : saltem pro me tibi victima, Christe,
 Multa darur melior. Fert hæc tibi sacra sacerdos ;
 Victima qui fieri, fineret tua sancta voluntas,
 Maluit. Interea nostræ non unica cædi

Hostia proludat : mox ipse adjungar ; & ultro
Sanguineis reddar jam pridem debitus aris.

His animis orbis alios , alioque calentes
Sole plagas peragrans , nova victor & invia longe
Pandebat Christo spatia : exuviasque subacto
De Stygis imperio, post tempora longa receptas,
Ibat grata ferens cœlesti munera regi :
Perpetuis operans sine cæde ac sanguine sacris.
Donec sanguineis , tota quæ mente petebat,
Admotus sacris , sive hostia , sive sacerdos ,
Occubuit tandem , atque anima meliore litavit.

Chilenses terræ , toto quas ultima mundo
India disjungit , vos hic aspergine sacra
Lustravit cruor , & proprias sacravit Olympo.
Tuque adeo nil jam decedis gentibus ullis ,
Crimine facta tuo felix Elicura ; tibi que
Indignata licet , tellus tamen invidet omnis :
Invidet , & quo tincta mades venerata cruore
Vechiadæ ; facinus , quod detestatur , honorat :
Teque ream cædis , clamatque hac cæde beatam.

Qui te autem , tellus tum barbara , cæcus agebat
Incautam furor , & stimulis urgebat iniquis ?
Ille tibi , post tot tenebris male merfa profundis
Sæcula , divini portabat luminis ignes :
Ille diu fessæ bellis , & pacis egenti ,
Pacem ibat , foedusque ferens , orator Ibero
Ab duce delectus : sed nec sacra lumina ferre
Pandentem potuit , nec foedera certa novantem ,
Impius Anganamon. Uxorum hic agmina secum
Longa trahens , thalamis aliquas fugisse relictis
Dum videt , & Christi meliora in jura vocatas :
Sævit in auctorem , castoque a sanguine poenas
Illustris facti furiosus sumit adulter.
En ut agit flammæ , toruaque in imagine sævit
Ira superstes adhuc ; en implacabilis ultor .

Ipse necem mandatque, oculisque immitibus haurit.

Nil agis his odiis : non hic tibi, barbare, sanguis
Funditur : hunc pacis vindex , tutorque pudoris,
Libat utrique cadens , pridem devotus utrique
Vehiades ; & , cum tua castus regna rigarit
Pacificusque cruor , gressum pax ocyus istuc
Alma feret , ritusque pudor damnabit avitos ;
Et sancta populus compositus lege quiescet.

En etiam pœnis non sufficis unus , Horati :
At necis adjuncti comites , quos inclitus ardor
Consortes operum tantorum , haud parva secutos
Addiderat : trans & pelagi spatia omnia vectos,
Egerat extremos terrarum quærere fines.

Hinc sævo mucrone cadit transfixus Aranda :
Fidus Aranda comes , quo non præstantior alter,
Seu patrare animis, seu ferre ingentia magnis ;
Et gentes mulcere feras , Christique triumpho
Addere prodigiis & certo numine victas.

Inde afflictus humi traheris , clavaque trabali
Cervicem elisus , nec vulnere faucius uno ,
Montalbane, jaces ; sacri qui muneris exfors
Parva ministeria , & tenuem contentus obibas
Vilibus officiis per mille pericula sortem.

Unius ad tristes nutus cecidere tyranni
Tergemini heroes : fratrum simul edita cædes
Una trium : inque unum tres rivi sanguinis annem
Concordes coeunt , alveoque feruntur eodem.
Dux fuit ad cœlum tamen ; ingentemque, peremptus
Ante alios , animam fatis illustribus egit
Fortis Vechiades : seu primum hunc tela petebant,
Seu magis ipse ruit nudatos primus in enses ;
Expectansque necem dudum , exultansque reperta.

Namque ubi carnificum voces, longeque sonantum
Audiit armorum strepitus , ac sæva minantum :
Obvius exiliit , mortisque ad signa propinquæ

Gestit

Gestit applaudens. Æstivis mensibus anni
 Haud secus agricola exultat, cum rauca sonare
 Murmura nimborum incipiunt: mox unda sequetur
 Scilicet, opratusque satis sitientibus imber.
 Et quamvis tecto sub paupere staret ad aram
 Gramineam, tum sacra parans, ingentia sacra;
 Queis mactata Deum non impar victima placat:
 Exiliit tamen impatiens, sacrisque relictis,
 Ad sacra tot votis dudum exoptata volavit.
 Nec jam, **Christe**, tuum patri libare cruorem;
 Sed te ambit placare suo. Ruit obvius ille
 Carnificum turbæ; ruit illi turba vicissim
 Obvia carnificum; cædes optatur utrimque; [tant.
 Hanc quærit fervens amor, hanc odia aspera por-
 Et dubitent oculi, malitne haurire cruorem
 Impia barbaries; an fundere malit eundem
 Vechiadæ pietas, & amanti reddere Christo.

Ne plagis rimare viam furiosè, locumve
 Sollicite explora: patet ecce ad vulnera totus,
 Hostibus & nudans objectat pectora, telisque
 Indefensa aperit: quæ sæva barbarus hasta
 Transadigit rumpens, animamque recessibus altis
 Insequitur latitantem, & dura cuspide pellit.

Vivus inest tabulæ sensus, spirantque vitorum
 Expressæ effigies. Cernis flammata necantum
 Ora, trucesque oculos? cernis, lætamque jacentis
 Herois frontem, blanditaque lumina morti,
 Et superis blandita vocantibus? unius hærent
 Ecce poli aspectu; & quamvis morientia languent,
 Nituntur tamen, & promissa ad sidera tendunt:
 Seu properantem animam supera ad convexa se-
 quantur; [cunt;
 Seu magis antevolant cunctantem, & ad æthera du-
 Designantque vias sese ad sua regna ferenti.

Nec satis est lævis tortoribus unica cædes;

Nec , Vechi , fatis una tibi. Nova destinat ecce
 Vulnera trux alter ; teque in caput ense reducto
 Mox feriet : sic tu maetabere sæpius idem,
 Unaque sufficies non uni victima sacro ;
 Et paci devota eadem , & devota pudori.

Nec defunt oculis fontes , castove flagrant
 Corde foci , votiva quibus sese hostia maet
 Christo totam adolens. Sacro si visus abesse
 Thuris honos : suppleat suspiria thuris honorem
 Ignea missa polo , superum quæ templa vaporant,
 Thurea dona supra fumosque accepta Sabæos.

Hic etiam sacri vice thuris & ignis odori ,
 Fumat Vechiadæ sanguis ; gratosque vapores
 Idem halans cœlo mittit , vocesque disertas.
 Non quales fudit , primus qui cæde recentem [sans
 Tinxit humum sanguis : cum questibus æthera pul-
 Posceret ultrices fraterno a sanguine pœnas.
 Vocibus æternum resonans petit astra benignis
 Pacificus Vechi cruor : assiduusque tonantis
 Ad solium orator , pro caris supplicat Indis.
 Hoc pius officium sæva pro morte rependit.

Nunquam deinde cruor tacuit facundus : at Indos
 Usque docet resonans , & iter designat Olympo.
 Perpetuisque operans , etiam post funera , sacris ;
 Solemnes iterat voces : Procul este profani ,
 Este procul , clamans , nostraque absistite terra.
 Irrita nec clamat. Fugiunt sensusque profani ,
 Sacrilegique patrum ritus , dum cedere virtus
 Sanguinis imperiosa jubet : tandemque Chilensia
 Incipit , & pietas , & pax assuescere cœlo.

O pietas ! o pax ! hæc Indis munera quondam
 Inclyte Chisiade , patrum optime , maxime regum,
 Sanguine parta tuo : populis hæc omnibus idem
 Ferre parat sanguis ; cœloque accire laborat
 Optatam Europæ , post tot bella aspera , pacem.

Pax tibi solus amor. Pacem, seu publica curas
 Regnorum invigilans fatis, seu sancta labori
 Otia succedunt, pacem meditaris; & unam
 Voce vocas, votisque, & curis omnibus unam.

Quam sæpe, incenso latebras dum quæris amori,
 Interiore domo, tua te suspiria produnt,
 Ædibus in sanctis unam resonantia pacem!
 Auditæque alto de pectore rumpere voces:
 O pax! o bona pax! si te nisi sanguine fuso
 Exorare nefas: nostro tibi sponte litamus.
 Vulnera cur defunt votis? o funere felix
 Vechiades noster, cecidit qui victima paci!
 I cruor, i venis cruor omnibus: atque nefandas
 Bellorum restingue faces. His pacis amator
 Fervidus indulges votis, urgesque morantem.

Quod si te servant populis, parcuntque cruori
 Fata tuo, nec emi poscunt alma otia tanti;
 Si satis est, venis haustum morientis Horati
 Jam paci fluxisse semel: pro sanguine juges
 Das paci lacrymas: placidus nec desinit imber,
 Fulmineosque inter strepitus, interque furentum
 Murmura bellorum, & tristes manare procellas.

Ac veluti cœli in medio, Boreæque Notique
 Prælia cum miscent, evertuntque omnia late
 Frænari indociles: ruerit si nubibus imber
 Largior, incipiunt positis mansuescere bellis
 Discordes ventorum animæ, pluviique fugantur
 Aspectu Jovis, & toto procul æthere cedunt.
 Haud aliter lacrymisque tuis compressa residet
 Bellantum rabies populorum, ac læta serena
 Restitues terris. Et jam mitescere regna
 Vocibus obsequiosa tuis, inflexaque corda
 Regnantum aspicio, sanctæque faventia paci.
 Tu modo dic leges, & foederis unicus esto
 Arbitræ æterni. Terras tremoscegerit armis

Sævus Alexander : tu nomine clarus eodem ;
 Clarior & pacis titulis dicere ; decusque
 Majus erit , fesso bellis succurrere mundo.

Et memor orbis erit : tibi que immortalia gentes
 Pacatæ decora , & sæclis visenda futuris ,
 Marmoreos arcus centeno fornice tollent :
 Pacificoque alacres inscribent marmora patri.
 Has tibi religio moles , has gloria tollet
 Omnibus in terris ; nec erit plaga nominis *expers*
 Ulla tui ; seu sancta rigans ubi mœnia Tiberis
 Lene fluit , seu qua tranquillo Sequana manat
 Flumine , seu præceps tumido qua cœurit Iberus.

Nec tibi non tollat monumenta perennia Rhenus,
 Aut generosa tuo Germania desit honori :
 Illa tibi (fors hæc tot clades una levabat)
 Nota diu , suavisque ; diu virtutibus hospes
 Consecrata tuis : cum pacis maximus auctor ,
 Inter tot proceres omni de gente profectos
 Confidens medius , venerabile nutibus unis
 Cœcilium regeres ; jam tum caput agnitus orbis ,
 Pacificus jam tum , crudeliaque arma perosus.

Hæc tibi pacis erant inter tot bella parandæ
 Prima rudimenta , & magni parva orsa laboris.
 Suafor eras pacis , nunc arbiter. Ecce Quirini
 Augustum ad collem conversus respicit orbis ,
 Quæ sibi fata pares. Jam cœli limine primo
 Aurea pax , rosea , Petri qua culmina surgunt ,
 Nube latens , sedet. Huc illam tua vota vocarunt.
 Perge modo : en celeres primis jam nisibus alas
 Commovet , exhortans sese ; tentatque volatum ,
 Jam desueta diu. Nihil est , quod deinde moretur :
 Expectatque tuos lapsura ex æthere nutus.

Tunc vatum egregij cantus Helicone profano
 Cœsabant omnes : te sanctis montibus unum
 Et voces & plectra canent : pacisque parentem

Progenies pacis tollent ad sidera Musæ,
 Dulcis amor Musæ tuus , & meliõribus annis
 Deliciæ , cum te paulum subducere curis
 Fas erat , & grandi Juvenilia ludere versu :
 Nec commissus adhuc inviderat otia mundus.

Accedent aliæ votis communibus artes :
 Pacificis omnes studiis ; tibi pacis amanti
 Caræ omnes : quarum ingenio vicisse magistros
 Diceris ; Ausonios inter doctissimus unus ,
 Et tabulis pretium , & spiranti ponere saxo.
 Certabunt ærique color , marmorque colori :
 Omniaque in vultus artis miracula cernam
 Ire tuos. Vincet radio Possinus Apellem ,
 Praxitelem cœlo Berninus : & omnibus ora
 Hi tua pigmentis iinitabitur ; ille metallis.

Nulla tibi ramis non cincta virentis olivæ
 Effigies surget : cunctas & civica quercus ,
 Et vatium unus honos laurus Parnassia cinget :
 Tolleiturque triplex triplici de fronde tiara.
 Et tibi tot florere oleas pax alma jubebit ,
 Quot palmas atavis heroibus aspera Mavors
 Inter bella dedit : vestræ viret utraque genti
 Arbor , & æternos vestro dat munere fructus.

Tot terrarum inter studia , & molimina tanta
 Certantium officiis populorum , operumque labores
 Immenso : tenuis non dedignabere Musæ
 Obsequia , & nostros exilia munera cantus.
 Namque tuæ pars laudis erunt venientibus annis
 Hi quoque , seque humiles donis majoribus addent.

Et facient animos etiam tua carmina nostris.
 Illa quidem nostros tantum superantia nisus ,
 Quantum Phocæicas Heliconis culmina valles :
 Sed tamen incendent vatium genus omne , tuisque
 Responfare modis , quanquam inferiore Camœna,
 Ambitionis erit ; tu dux eris unus , & unus

Materies ; Musisque resolves omnibus ora,
 Ut cum vere novo sylvæ regina sonantis
 Præcinuit Philomela : stupet nemus omne, chorusq;
 Doctarum alituum ; nec posse æquare fatentur.
 Excitat una omnes tamen, argutosque superba
 Provocat ad cantus : præeuntem sponte secutæ
 Certatim modulantur aves ; carmenque magistræ,
 Aut ardent imitari, aut non imitabile laudant.

Prima tibi pendunt hæc vectigalia nostræ
 Pierides, tenuique canunt præludia versu :
 Dicturæ majora, & tot tua nomina linguis
 Missuræ in populos ; quot late in diffusa regna
 Spargimur Ignati soboles, insignis Jesu
 Nomine ; per terras jurata undasque per omnes
 Ire, redire tuo, mortesque lacescere, nutu.
 Hanc tibi devotam pridem, & complexus aman-
 tem es,

Fovisti que sinu : caræ tibi gentis Jesu.
 Ante pater, quam te dixisset terra parentem,
 Nunc quoque terrarum quamvis moderaris habenas
 Summa tenens, supplexque tibi summittitur orbis :
 Non tamen ex illo despectos culmine rerum
 Negligis, aut patrij cessas oblitus amoris.
 Sed pius usque faves ; interque negotia mundi,
 Nostra tamen curas. Quod si persolvere grates
 Haud opis est nostræ meritis ingentibus æquas :
 At non forte tibi spretas nosterque, tuusque
 Vechiades, unus cunctorum nomine reddit ;
 Nostrorum interpretis studiorum, & idoneus obses.

Hunc adeo, magna non cassum laude, tibi ve
 Indecorem, parva quamvis in imagine, cernis.
 Et sit parva licet, tantum annue, mundus adorat.

VIRGO MARTYR

SEU

DE POMPA PURIFICATÆ VIRGINIS.

ANNO CIO. IOC. XLII.

ÆTHERBI juvenes, ruite ocyus : omnis ab alto
Nobilitas pennata volet; currusque jugalesque
Expediat. Deus ecce, viæ se dat Deus. Ecce
Prima puerperia : & , quæ non est allita, labera
Expiet ut templi in medio, parat ire Sionem
Diva parens; fufusque fenu Divum pater infans,
Legales patri summo facrandus ad aras
Jam molitur iter, residemque inculat Olympum.
Ergo agite, & festa celeres accurrite pompa.

Audior. En media testudine, partibus æquis
Hinc polus atque illinc rutilo discedit hiatu,
Aligerumque vomit nubem : ruit aurea pubes,
Qua via facta; scematque obstantes impigra nimbos.
Astra putes subito in terras ruere omnia, & omnem
Ire polum in præceps : & jam liquere paternum
Æthera, fidereæque solum tetigere cohortes.
Sic, ubi porta data est, & aperti nubis hiulcæ
Concrepuere finus; examine fulgura denso
Profiluere : simul sonitus, simul ignea cœlo
Crebrescunt jacula, & terris allapsa minantur.

Eia age, cœlestes glomerantur, Diva, manipuli
Ante fores parvas, & te plaudentibus alis
Expectant cupidi: nulla est mora, pompa parata est:
Egredere, o virgo; & celeres conscende quadrigas,
Tuque, puerque tuus. Stetit ecce in limine currus
Artis opus Divæ : radios fecere rotarum
Titanis radij : geminos lentatus in orbis
Totus iit Titan : axem conflata dedere
Sidera, quot gelidos circum stant fusa Triones.

P iiiij

In medio sella est, quali fabricata metallo
 Arce poli summa surgunt folia alta Tonantis,
 Ipsi (tantus amor) Cherubim subiere jugales,
 Ignitæque ardent animæ vectore per auras
 Exultare Deo. Superum quid vota moraris?
 Hic Regina sede: cœlesti in murice natum
 Reclina per iter: lactis si copia desit;
 Nectareo lacta, quo te polus impluit, imbri.

Irrita molimur, superi: procul, ocyus omnem
 Ferte procul pompam: Virgo abnuit, abnuit illos
 Virginitas fastus, & cultu paupere gestit.
 Dum loquor, en vilis dorso confedit aselli,
 Natum amplexa sinu: lateri comes unicus hæret
 Longævus custos; nec quo sit vecta laborat,
 Dum vehat ipsa Deum: levis illi sarcina Numen,
 Incessumque juvat felix onus: ipsa beato
 Târda pecus levior sub pondere facta, superbit.

Invidere decus superi: dumque ora silentes
 Talibus intendunt visis; seseque repulso
 Miranturque, dolentque; & fata per omnia, facti
 Exquirunt causas: en, cui mens gnara futuri
 Ante alios, penitusque sagax quid fata parenti
 Quidve ferant nato, Gabriel: Sic nixus asello
 Christus, ait, quondam Solymæa ad incœnia, triste
 Tendet iter lugens: simile sine hæc omina matri
 Portendunt casus? Hæc tantum, cætera prudens
 Ore premit. Fratrum manus audiit, inque silentes
 It pavor, & diro stupefactos omine turbat:
 Crux natum matremque manet! præsaga malorum
 Turba canit. Casus virgo præsaga futuros
 Ipsa quoque, & primos fertur sensisse dolores.

Non tulit aligeri vexillifer agminis ales
 Sidereus Michaël, infaustumque abnuit omen
 Increpitans pavidos: meliora reponere tentat
 Callidus auguria, & tristes avertere sensus;

Quin agite, o focij, exclamat: si gratia tangit;
 Si nati, si matris amor; juvet ocyus omnes
 Condecorare vias: palmæque cedrique virentes,
 Ordinibus ductæ longis, utrimque sacratum
 Prætexant iter; & puero matrique procellas
 Indociles, pluviasque, hybernisque incita ventis
 Frigora defendant: dignus labor alite turma.
 Nec decus hoc solum: magni decora alta trophæi,
 Mille viam exornent, qua se Deus inferet, arcus;
 Nulla triumphalis non sit via. Dixit, & altum
 Infilat in nemus. Æterna nemus horruit umbra
 Haud procul, intactum ferro, cedrosque perennes
 Inviçtasque situ palmas; æqualia cœlo
 Attollens capita. Hanc Michaël ex agmine primus
 Infilat in messem; sequitur quem cætera pubes
 Fulminis in morem, proceraque culmina vertit,
 Annosæque trabes radicibus eruit imis.
 Nec sonat, aut cuneis, aut icta bipennibus arbos;
 Ars alia est Divis solertior: omne pererrat
 Vis occulta nemus, seseque illapsa sub imas
 Insinuat stirpes, & vivax corripit aura
 Non ullo obluçtans nisu: procumbere cedrum
 Præcipitis cedri fragor admonet, omnis ab imo
 Sylva cadit, truncique solo volvuntur inertes.
 Nec, quæ ligna ruit, vis est inimica; virèntes
 Sponte cadunt palmæ: vestigia regis adorant
 Qua graditur puer, & pronæ capita ardua ponunt.

At strage exultans media: Jacet ecce superbi
 Materies operis, Michael ait: & rapit altam
 Agmen agens, cedrum. Ruit omnibus ilicet alis
 Præcipitans, sequiturque ducem haud invita juvenus.
 Quisque cedrum palmamque rapit, jussisque locatas
 Disponunt spatiis: iterum stirps insita terram
 Corripit amplexu, fibrisque tenacibus hæret.
 Mirum opus! aspectu citius, duxere Sionis

Usque sub excelsæ muros , utraque viarum
 Margine directas versu quadruplice cedros ,
 Infertatque cedris palmas. Simul omnibus omnes
 Stant fixæ spatiis : momento rapta per auras ,
 Momentoque fata , artifici nemora ordine surgunt.
 Jamque intervallis paribus , juvat addere longis
 Fornicibus ductos commissosque arcibus arcus ;
 Alta viæ decora , & Latæ nil indiga pompæ.
 Una omnes arsere animis , operique frementes
 Incubere : futura super fugientibus annis
 Molimenta parant operum , lignoque perenni
 Celsa viatrici monumenta attollere Divæ ,
 Postibus aëriis. Hic vero , hic tristius omen
 Ferrificat trepidos. Quisquis sinuatur in arcum ,
 Erigitur nigrans horrenti stipite truncus ,
 Transversis alte stans cornibus ; inque figuram
 It crucis arboreæ : crux undique , & undique foedæ
 Tristia signa necis. Terret feralis imago
 Artifices Divos , pudor est fecisse fateri :
 Quisque suum damnavit opus ; frangitque repente
 Quisq; suum , infandæq; arcet procul omina mortis.
 Ligna soluta jacent , sternitque inçondita terram
 Materies. Iterum juvat instaurare laborem
 Acrius , inque cruces iterum labor exiit omnis :
 Invitque licet , nixique obsistere contra ,
 Effecere cruces : trabibus sylva horrida diris
 Surgit , & auguriis animos fatalibus implet.
 Nec satis : ecce inter dumos auditur oberrans
 Terribilis sonus , & feralia carmina portat :
 Quo Virgo , quo tendis iter ? fuge , Virgo , Sionem :
 Heu ! fuge crudelem Solymam : tormenta , crucesque
 Invenies Solyma in magna. Nec finis : euntem
 Prosequitur vox dira , crucesque & funera cantat.
 Cœlestes operas sternit pavor , ignea pigro
 Corda gelu torpent , it flammea pallor in ora.

Ipsa parens subitis concussa horroribus : Ah ! me
 Fata cruceſque vocant , per tot præſagia , dixit.
 Et poterat timuiſſe cruceſ , ſi ferre timorem
 Qui ſedet in gremio poſſet Deus : ægra juventuſ
 Stat circum , & trepidas pavitans vix commovet alas.
 Et via ſit tamen , atque incepto tramite tendunt.
 Jam Solyma apparet propior , jam triſtia monſtra
 Ingeminant magis , & viſis immitibus urgent.
 Hinc latus ad lævum modico Calvaria clivo
 Qua ſedet , ecce oculis iterum portenta recurrunt.
 Arboris infauſtæ : crux vertice fixa ſupremo
 Tergemina apparet , viſuſque furentibus alte
 Mons arſiſſe rogiſ : illic objectuſ ad Eurum.
 Colle ſuper dextro qua frondet olivifer hortuſ :
 Sanguineuſ cœlo cadere imber , amœnaque largo
 Flumine , & undanti viſuſ juga ſpargere tabo.
 Tum ſibi terribileſ utroque e monte viciffim
 Reſponſant voceſ ululantum , & dira canentum
 Exitia. Hinc portuſ ubi jam tetigere : parentem
 Funereuſ quatit horror , & aſpera mortis imago.
 Et procerum furor , & ſtultæ ludibria plebiſ.
 Hoſ inter fremituſ , media inter talia monſtra ,
 Tempa ſubit Virgo : verſuſ utrinque repente
 Cardinibuſ valvarum ingentia clauſtra pateſcunt,
 Non hominum manibuſ ſolitaque emota virum viſuſ
 Sponte patere puteſ , ſubito teſtata reſeſſu
 Numiniſ adventuſ : famulantum prævia turba
 Propulit aligerum , & penituſ magna atria pandit.
 Teſta ſacræ tremite alta domuſ , vicinaque turreſ
 Fulmina nil veritæ ! Deus ecce , nigrantibuſ umbriſ
 Quem velaſtiſ adhuc , & relligione verendum
 Quem colitiſ cæca ; Deus aſpectabilis ædeſ
 Intrat , & in parvo totum emicat hoſpiti Numen.
 Ille Deus , cujuſ reverentia quaſſat ahenuſ
 Ditiſ agenuſ poſteſ , atque ardua terret Olympi.

Cujus ad aspectum atque æterni fulgura vultus
 Stant hebetes, pennisq; oculos trepidantibus abdunt
 Coelicolum proceres. Ergo interiore recessu
 Sancta tremant sanctorum, & inania vela recedant;
 Jam licet: hinc veteres jam Sol novus exigit umbras.

At te, magna parens, quæ primis causa moratur
 Liminibus? Non fixa tibi est, quæ tendere porro
 Lex prohibet matres: dudum te sancta veretur
 Thensa Dei: fidens penetrales usque sub aras
 Ingredere; & fulvis qua tecta sacraria lamnis
 Insedere locum, sua sub prætoria Numen
 Defer ovaris: structa est hæc illi regia dudum;
 Hæc sedes unius & augustale tonantis.

Non faciet. Juvat hic, ut lex jubet, atria primos
 Qua pandunt aditus, lustralia reddere vota;
 Pollutasque inter persolvere februa matres.

Quæ dum sacra facit, gemino dum turture partus
 Expiat intactos, tenui magnum ære tonantem
 Dum redimit supplex; en plenus pectora fatis
 Ingreditur, vates idem templique sacerdos,
 Longævus Simeon; quo non servantior æqui
 Tum fuit in Solymis. Ille ut conspexit Olympi
 Munere concessum terris herosa; pusilla

Ingentem sub mole Deum, gremioque latentem
 Virginis, ut rosea Solem sub nube refractum:
 Currit in amplexus celer, ardescensque seniles
 Urget amor gressus: Christum da mater in ulnas,
 Da spem gentis, ait: pueroque in brachia raptò
 Mille dedit venerans tremebundis oscula labris.

Dein tali resonat cyncæus carmine vates:

Nunc, o summe pater, sat viximus; eripe terris
 Pertæsam terrarum animam, sedesque volentem
 Mitte sub Elysiis. Nam quid moror? an mihi quicquam

Dulce super? postquam his oculis caligine pulsa

Effulsit tua lux. Proh ! quam fatalia crescet
 In portenta puer ! multis dabit ille salutem :
 Et dabit exitium multis , tristique ruina
 Opprimet everfos ! Sed quot jactabitur idem
 Heu quondam fatis ! video fremere omnia contra
 Verberaque , horrificasque neces , sævique furoris
 Prælia ; ceu fixum ludicra ad prælia signum
 Omnia tela petent : per tot discrimina , gentem
 Servitio ereptam meliora in jura reponet ;
 Perque cruces duras Jesus erit. Et tibi laude
 Pars erit in tanta , genitrix ; dicere Sionis
 Sospita , & Ifaciæ servatrix altera gentis.
 Sed decus in tantum & divini nominis ibis
 In titulos , eadem per funera ; & omine eodem
 Tu quoque multa feres : te letifer ensis adactus
 Hauriet , ac penitus mœrentia pectora rumpet.

Talia fata canit Simeon ; eademque renarrat
 Anna monente Deo ; venturi præscia vates
 Ipsa quoque , & curis anus haud levioribus instans.

Hactenus ominibus crux terruit ; omnia cedunt :
 Nunc instat crux ipsa , ferosque ciere dolores
 Incipit , atrocisque parat præludia pugnae.
 Scilicet haud tenues oracula casta futuri
 In ventos abiere : suis fecere repente
 Ipsa fidem dictis ; & quas cecinere , tulerunt
 Corda sub ima cruces. Nati quippe aspera fata,
 Atque suos casus genitrix dum flebilis audit ;
 Tristibus ægrescit curis : jam funeris atræ
 Terrificant species , & pœnis plena futuris
 Mille haurit sævas in mortis imagine mortes.
 Qualiter accingens pugnae terrebitur olim
 Natus , Oliveto in summo , noctisque per umbras ;
 Cum magnam irrupent simulacra immania
 mentem ,
 Sanguineique ibunt toto de corpore rivi.

Haud alio matris turbantur pectora luctu:
 His crucibus torquetur amans. Nunc est tibi, Virgo,
 Fasciculus myrrhæ sponfus tuus; uberaque inter
 Casta sedet, succosque in viscera stillat amaros.
 Quin etiam, horrendum, & dictu mirabile mon-
 strum,

Visa sinu medio pueri crudescere forma;
 Et septemgeminum mutari totus in ensem,
 Qui prius in teneris infans erat aureus ulnis.
 Nec modo, quæ cecinit vates oracula, terrent:
 Ipsa suis agitur visis. Micat ilicet olli,
 Dum loquitur Simeon, divini luminis aura;
 Luminis æterni, quo rerum eventa sagaci
 Pinguntur radio; seu lapsa prioribus annis,
 Seu lateant ventura sequentibus: omnia flammæ
 Colligit unus apex; speculi velut orbe nitentis
 In medio, cœunt spatii loca diffita longis.
 Lumine quo perfusa, expressum sensibus imis
 Funerei luctus haud enarrabile textum
 Evoluit mater, letumque, cruentaque bella,
 Et quo quisque modo labor ingruat; omnia longam
 In seriem digesta, locoque ac tempore fixa.
 Cernit, uti instantis trepidat formidine leti
 Christus inhorrescens: ut multo sudor inundat
 Sanguine proruptus: nodis ut mille revinctum
 Circumstat furiata cohors, raptatque per umbras
 Lapsantem in caput, & crebris genua ægra levantem
 Verberibus. Videt hinc sceleratas ante curules
 Stare Deum: hinc longæ ludibria plurima mortis,
 Vestesque, abscissasque comas; turpataque sævis
 Unguibus, & sputis tabentia putribus ora.
 Hic etiam, hic volitans circum pennata juvenus
 Terret imaginibus diris; sic alta parentis
 Jussa ferunt summi: simulacraque tristitia rerum,
Arma necis crudæ, & sævi instrumenta doloris

Objicit ante oculos. Non jam nitet igneus ollis,
 Ut prius, oris honos; non, quæ modo Sole micabat
 Picta chlamys multo; non versicolore paratu
 Dulce fremunt pennæ: pullis in vestibus omnes
 Dant gemitum, furuæque sonant stridoribus alæ.
 Primus adest, fatalem ingenti mole columnam,
 Carnibus hærentem laceris taboque fluentem,
 Amplexus: circum longo stant ordine multi;
 Lora cruenta manu, & rubris stillantia rivis
 Verbera gestantes: defert horrentibus alter
 Contextam dumis, & acuta vepre coronam:
 Proximus illuso gestamen futile regi
 Fert calamum, tritamque extincto murice pallam.
 Hinc crux alta, ingens, fœdata cruoribus atris
 Cernitur: illam humeris non tollat fortibus unus;
 Bissen subeunt oneri, tantaque fatiscunt
 Bissen sub anole. Aliis, clavique trabales,
 Aleaque infelix, & fœdo turgida felle
 Spongia, dilutoque madens fera lancea tabo
 Reliquias animæ fibris haustura sub imis,
 Cunctaque feralis gestantur fercula pompæ.
 Singula mater obit lustrans, & tristia secum
 Supplicia expendens: Te ne has, ait, o mea vita
 In mortes peperit? te ne hæc in funera lacto?
 Has mihi tu mortes, mea vita, hæc funera servas?
 Hæc ego læta quidem subeo: si dura cruorem
 Fata meum repetunt, in me desæviat ensis;
 Ibit sponte cruor, modo ne per vulnera nati.
 Quanquam o, summe parens, rape dira per omnia
 natum;
 Et tuus, & meus est: hunc si tua jura reposcunt;
 Cedo meis, par una tibi cadat hostia numen:
 Nil mihi, nil nato jam deprecor; omnibus ultro
 Sanguis eat vènis: mundi instaurare ruinas
 Quæ mihi cumque dabit, faciet me poena beatam;

Inque operis partem vel sic venisse juvabit.
 Talibus illa cruci sese natumque paratæ
 Devovet: hæc nostræ primordia læta saluti
 Virgo dabis Martyr: nam quod mortalibus ægris
 Reddita libertas, vitæ quod redditus usus;
 Diva tuum est: nati crux, & tua sospitat orbem;
 Veltraque dicentur redivivæ munera gentes.

FRANCISCO SUBLET DE NOYERS
 REGIA CONSILII, ACTIS, ET EPISTOLIS;

AMOR ARCHITECTUS.

*Pro basilica Xaveriana, PP. societatis JESU
 Parisiis extructa*

ANNO CIO. IOC. XLIII.

XAVERIO sacram qui cernis surgere molem,
 Cernis amoris opus. Faber est operosus, &
 ampla,

Si quis adest, molitur amor: satis omnibus una
 Illius ars cœptis: miracula ad omnia rerum
 Atque operas omnes, pueri satis unica cuspis.

Regia Subletus satagit dum jungere tecta
 Litminibus Divum, Luparamque exæquat Olympo,
 Acribus incumbens opera ad regalia curis:

En levis incauto sopor ingruit; ægraque longo,
 Sede super picta, furatur membra labori.

Ilicet, Eous referat qua lumina Titan,
 Visus adesse sibi; Zephyrosque agitare jugales
 Divorum in patriam, loca structa micantibus astris;
 Et rutilum stellis tranare curulibus æquor.

Illic qua fulgens medio patet area coelo

(Nam

(Nam somni sic visa ferunt) ingentia templa
 Cœlicolæ urgebant alacres, studiisque fremebant
 Instantes operi. Grato mora nulla labori
 Nec requies : stimulat manibus fabricanda beatis
 Xaverio domus indigeti ; sonat omnibus unus
 Xaverius linguis ; unum alta per atria nomen,
 Dum fervet labor , & cœptis haud mollibus instant,
 Ora replet superum sacrosque, incendit amores :
 Unum cœlestes operas ciet. Ergo frequentes
 Huc illucque meant , & voto quæritur omni
 Pars opere in tanto, nec quisquam muneris exfors
 Esse cupit : labor hic cœlum beat. Ipse redemptor
 Duxque operis , micat in mediis urgetque volentes
 Divus amor , celerique volans obit omnia penna,
 Partiturque operas : & nunc sua cui libet instans
 Munia describit , sua nunc obit ipse vicissim
 Pensa , manumque operi tanto admovisse superbit.

Audiit in terris , & pars avet esse laborum
 India : deque suo magni conferre parentis
 Ad decus ardet amans , refugitque ingrata videri.
 India Nympharum ditissima : foetus opum vi
 Cui tumet , ac multo radiat sinus aurifer igni.
 Ergo parat cœlo sua munera ferre , futuri
 Materiem templi : jam dites impigra venas
 Sollicitat , fulvæque potentes ubere massæ
 Rimatur latebras : immensæ manibus imis
 Effodiuntur opes : dat clarum illis sonorem
 Lamna frequens : ingens stipatur curribus aurum.
 Nec minus & sylvas , Diva nutante , per omnes
 Procumbunt ebeni annosæ , pretiosaque messis
 Jugera consternit centum : nec secius album
 Undique comportatur ebur , mora nulla ; suumque
 Ante pedes Divæ vovet omnis bellua dentem,
 Xaverio sacrum vovet. Hinc subit ocyor omnes
 Nympha lacus, penitusq; humentibus abdita regnis.

Gangis & Oceani gazam, decus omne profundæ,
 Gemmiferæque solum late populatur arenæ.
 Mox adamante graves scopulos atque intima saxa
 Inclyta prædatrix subit, hærentesque lapillos
 Avellit fibris silicum: dein æquore ob omni
 Postquam legit opes, plaustris ingentibus effert:
 Mæle gravant terras, affectantque æthera currus.

Jamque vias tenues nimborum, & inania cuncti
 Æquora corripuere: sub agmine conditur aër,
 Mîsceturque rotis: volat Indica gaza per auras.
 Nympha præit cunctis, atque alipedes Elephantos
 Quadrijuges agitat, curruque supervolat aureo.
 Vix sola deseruere, & jam supera ardua pulsant.
 Panduntur bifores Orientis, & ampla patefunt
 Atria cœlicolum; queis se suaque ocyus infert
 Dona ruens, fusco non vilior India vultu.
 Decolor illa quidem; sed pensant damna coloris
 Candentes oculi, nigroque ex ore micantes.
 Sic ebena sociatur ebur: sic vestibis atris
 Gemma nitet: sublustri adamas sic conditus umbra,
 Siderei que altis radiant in noctibus ignes.

Ut stetit, ætherei qua fervent orsa laboris:
 Magnificas effundit opes, gestitque tueri
 Arte laboratas Divum, dignasque sacrari
 Hospite Xaverio. Sed enim, quis credat? Amori
 Visa levis nimium, ac cœptis ingentibus impar
 Materies tanta: Et, vestræ nil, dixit, egentes
 Aut opis, aut gazæ superi sumus: est sua cœlo.
 Tantum effatus, & ad molimina magna paratos
 Ostentat lapides; istos sibi nuper in usus,
 Collibus æternis superum sacræque Sionis
 Montibus excisos. Non auri fulget in illis,
 Argentive nitor, non vivax flamma pyropi,
 Stellarumve faces, aut Lunæ candidus ardor.
 Major honos lapidi, gemmis & lumine major

Mygdonio , superisque micantior ignibus ignis.
Tale jubar Phœbi ; talis folia alta Tonantis
Ornat materies , & Divum lumina pascit.

Ne tamen ingratum merito quereretur Amorem
India , seque polo spretam ac sua dona putaret :
Esse operis partem terrestris munera gazæ
Sivit Amor , sed quæ terris sit proxima , partem.
Scilicet immensæ jacit ad fundamenta molis ,
Qua sola fossa patent faucesque voraginis altæ ,
Congestas Orientis opes : data signa sequuntur
Siderei fratres , pretiosaque gurgite vasto
Demittunt cæmenta , infossaque sidera condunt.
Tantum opus , æternas Francisco surgere sedes.

Ventum erat ad muros , queis sole micantia saxa
Condendis aderant. Ruit officiosa juvenus ,
Nobilitas pennata : ruunt heroica turma ,
Asserti cœlo proceres ; dum vita manebat
Plebs quondam , & mortale solo genus. Ad sua
cuncti

Pensa volant ; lapidemque ambit gestare , rapitque
Haud mora quisque suum : gestator plusne coruscet,
An lapis , incertum est : gemini dant lumina Soles ;
Hic geritur , gerit ille : micant spatia ampla , To-
nantis

Aula quod invidet : longe ignea semita lucet
Pondera gestantum , & rutila sub mole micantum.
Quadrat Amor lapides , certa que explorat amussi
Incumbens , Xaverique inscriptos nomina mittit.
Ipse manu tenera gaudet subvolvere moles
Saxorum immensas , subvectatque alite dorso :
Et pluma grave gestat onus. Jamq; omne peractum
Extat opus , quid non fingant sibi somnia ? muros
Ducere vix opifex cœpit ; simul arduus alte
Surgere visus apex : & tantum lucida Solis
Surgere templa supra convexaque visus Olympi ;

Qij

Quantum humiles clivos juga summa cafasque ja-
centes

Despiciunt : tollunt fastigia celsa columnæ
Dorides , & facies nitet omnis Dorica templi.

Interea non ante opera spectatus in omni ,
(Sic agit simulacra levis volitantia somnus)
Improvisus adest media testudine templi
Xaverius , tunica ; ut quondam , spectabilis alba :
Singulaque admirans , *Satis est* , exclamat ; & omnis
Respondat , *Satis est* , late locus : alta Tonantis
Regia , Xaverio carmen præeunte , vicissim
Sacram iterat vocem ; *Satis est* , juga sancta Sionis ;
Et *Satis est* , stellæ ; *Satis est* , ipsique remittunt
Artifices superi . Cunctis amor obstitit unus ,
Nec *Satis est* dixit : contra sed rettulit unum
Amplius : assensere omnes , atque amplius una
Voce sonant . Ergo juvat instaurare labores
Acrius , atque novum decori decus addere primo ;
Si quod adhuc superest arti decus : ire colorum
Pars amat in fucos , pars sculperè saxa figuris ;
Ignotæque animant mortalibus omnia formæ .

Amplius interea superis in collibus unum
Frangitur in dulces modulos , interque laborem
Assiduo résonat cantu . Quo carmine moti ,
Ad numerum lapides (quondam ut mentita vetustas
Credula Diræis fecisse Amphiona terris)
Sedibus exiliere suis : cœleste choreas
Marmor agit ; saltu tolluntur grandia saxa
Composito , saxisque ultro se grandibus addunt .
Nec requies lapidi datur , injussoque labori ;
Donec stent nova tecta , & templi limina circum
Atria porticibus surgant prætexta superbis .
Omnia coelicolæ divinis artibus augment ,
Incumbuntque operi . Media inter talia , pennis
Asthitit allabens Subleto , & talibus ora

Solvit Amor dictis : Surgunt opera inclyta cœlo,
 Quæ terris imitere : fatis mea Francia templis
 Hac caruisse tenus , fatis alta Lutetia sivit
 Xaverium : tecum hic labor esto : debita templa
 Francisco ; Franciscæ , para : sic fixa voluntas
 Sortibus æternis . Neque tantum nobilis ori
 Regibus indulgere juvet , regumque profanis
 Sedibus ; ut desit Divis , ædisque sacrata
 Nil vacet ad curas . Pars maxima nobilis atq̃
 Ipse adero , cœpti dux & comes : ipse superbi
 Dicam operis leges : superas Amor usque sub arces
 Xaverij tollet delubra , tuoque labori
 Magnificus Divum cedit labor . Hæc ubi fatus ,
 Nectare perfusam ardenti sub pectora tædam
 Fixit , & intenuem cum somno evanuit auram .

Ut rediit longo sibi redditus intervallo ;
 Vertitur huc illicque , amissaque gaudia quærit ,
 Suspirans : & qui somnos prius oderat omnes
 Impiger , hunc tandem potuit Subletus amare .
 Et fugisse dolet : Sequor en tua , maxime Divum ,
 Jussa volens , ait . O Amor ! o cœlestia templa !
 O lapides , fabrique domus ! nec vana fuere
 Somnia , nec portis emissâ nigrantibus Orci .
 Urget adhuc fixus mediis penentralibus ignis ,
 Urget Amor stimulans : dictique haud immemor
 unquam ,

Promissique tenax ; ultro ipse fabrilia versat
 Arma ; moræ impatiens , & quâlis in æthere visus .

Hinc stetit illa recens , tot structa laboribus ædes .
 Nec , *Satis est* , Divi sacra symbola , parte nitentis
 Ulla extare domus voluit ; fatis esse labori
 Nil sibi fingit Amor : juvat , ut per somnia Divi ,
Amplius æternis templo decus addere curis .

Hæc cineri quondam , si te cinis ullus habebit ;
 Mausolea tuo , Sublete ; hæc templa parasti

Xaverio : quoque hunc ferres super æthera, templa
Surgere jussisti nitido super æthera cultu.

Utque tibi sedes humiles, humilesque sepulcri
Aptares latebras, obscurumque ossibus antrum :
Sub terras eadem majori condita mole

Defodis, & nigros subeunt fundamina manes.
Nil agis hac operum impensa : dum mole superba
Infertur superis, iisdem te sedibus infert

Magna domus, supraque volas : & nuntius astris
It sublimis apex, quam nil tua manibus imis
Debeat, illa polo promissa ac debita virtus.

Hic tamen, hic arcto sub fornice clausa profundis
Ossa cavis servabit Amor. Dum vivis, Amorem
Corde locas medio : cor sedibus ille locabit

Post tua fata suis ; assuetusque urere, functum
Uret adhuc, talique adolebit numina flamma,
Fulgebis pulchra sub lampade pulchrior ignis, *

Sis licet extinctus : cinerem neque nobilis ullum
Urna teget, nisi qui flamma sit natus amoris,
Clarior igne cinis : rogos hic erit unicus, artus
Qui cremet impositos, clari lux maxima templi ;
Inclusus licet, ac frigenti marmore pressus.

Hunc Amor æternum servabit in ædibus ignem.
Quique facem hanc tumulo positam spectabit :
Humatus

Hic prope, dicet, Amor. Nec eum sententia faller.
Condentur tumulo Subletus Amorque sub uno.

Posteritas hoc sera canet : lapidemque nepotes
Vestibulo, lapidique addent memorabile carmen :
**QUI FACIEBAT AMOR, PATET EXTRA, CONDITUR
INTUS,**

* *Ejus tumulus est sub templi lampade.*

PUER JESUS IN MEDIO DOCTORUM.

Opus STELLÆ pictoris, in eadem basilica Xaveriana.

ANNO CIO. IOC. XLII.

ORE favete omnes, fatur Deus. Ecce verendo
Stat vultu puer, attonitisque oracula fundit
Patribus: aspectu puer atque impubibus annis,
Majestate Deus. Mutus color edere voces
Cernitur ingenuas: aures si fallere possent,
Fallere vox oculos intentaque lumina possent.
Vox certe, vox illa Dei est. En ore loquentis
Pendet hians, pronaque bibit sacer aure senatus;
Et voces amat, & cœli responsa fatetur.

Nec me vana fides, aut mendax ludit imago.
Agnosco sedesque patrum, Pharisæaque septa:
En ubi consilium sacris de rebus agebant:
En magni Salomonis opus, domus alta Tonantis;
Cara Deo sedes; qua non angustior ulla
Aut prisca fuit, aut surget venientibus annis.
Hanc & ab integro faber est molitus Apelles;
Nec clamor fabricantum, aut ferræ stridor acutæ;
Tympanaque, trochleæque, aut crebro malleus ictu
Insonuit: stetit, ut quondam, sacra regia pacis;
Pulsibus & nullis, & nullo structa tumultu.
Artificis tantum valere imitamina dextræ.

En etiam, en sævum tridui solata dolorem
Erroresque viæ varios, audire docentem
Ardet amans genitrix; juxtaque fabrilis gestans
Arma, Dei senior cui credita cura regendi:
Seque alacres ambo (quanquam est audire potestas
Paupere sub tecto) turbis mirantibus addunt:
Defixisque inhiant oculis ad cuncta, stupentque,
Et dantem responsa, & legum arcana moventem.

Parte alia exultant, & lene frementibus alis
 Siderei applaudunt proceres : mirantur & ipsi
 Fulgura missa oculis, & parvæ fulmina linguæ.
 Sic oculos hominum rapit unicus, oraque Divum;
 Divum hominumque sator Divus puer. Hæc tibi
 forma

Ante alias placuit, Sublete : hoc ore docentem
 His iussisti oculis, hoc pingi simplice cultu.
 Et potuit merito tabulæ subscribere pictor
 Auctorem Subletum : operis nam linea ducta
 Te sine nulla fuit : dictabas unicus auctor
 Singula, & ingenium artificis radiumque regebas.
 Unus agebat amor templis efferre superbis
 Doctorem puerum, talique efferre figura;
 Qualis adesse tibi solitus, quum sacra volutas
 Interiore domo, curisque excedere iussis
 Grandibus, in Jesu mens uno fixa quiescit,
 Voce unum votisque vocans : namque ocyus ille
 Advolat, ambrosiisque premens amplexibus hæret;
 Et docet intentum, cœlique arcana recludit.
 Te duce talem oculis Jesum mortalibus offert
 Ingeniosa manus; nec, quo pridem usus Apelles,
 Vulgaris tabulam tinxit color : illita longe
 Hinc decuit pigmenta, levemque absistere fucum.
 Lucis opus totum est : hos sudit *Stella* colores
 Scilicet, has duxit radio solerte figuras.
 Hinc fulget, longumque adeo fulgebit imago
 Æterni doctoris. At hæc non lucida tantum,
 Sed vocalis erit; clara & spectabilis Echo,
 Divinam ostendens manifesto in lumine vocem.
 Quippe quod æterno semel est Deus ore locutus,
 Ante dies primos & prima crepuscula, Verbum;
 Sæpius hæc oculis referens iterabit imago.
 Subletum canet una, Deumque loquetur imago.

CAROLI GONSAGÆ
MANTUÆ ET NIVERNI DUCIS
A P O T H E O S I S

NIVERNI AN. CIO. IOC. XXXVII.

NIVERIDES Musæ, nunquam in suspiria tristes
Ibitis ? heu seræ nimium ! numquamne licebit
Dulcibus infandum lacrymis lenire dolorem ?
Heu ! quoties orbem radiis Aurora retexit
Tristior ; erepti cum funera sæva parentis
Flebilibus lugere modis , elegosque per omnes
Ire decet : vestro jamdudum crescere fetu
Debuerat Ligeris , multoque tumentior imbri
Nuncius Oceano tanti properare doloris.

Quæ mora Pierides ? quæ tanta oblivia Nymphæ ?

Hæc ego, conceptum fallens ad nota dolorem
Flumina, dum Phœbus melior finit. Audiit omnis
Nympharum chorus : ipse lacu caput extulit alto
Corniger , informi redimitus arundine frontem
Atratus Ligeris : liventes contegit armos
Squalida canities ; limo turpata madescunt
Cornua ; perque genas , per & ora natantia rivi,
Pullatosque sinus , longo circum agmine currunt.
Et prior : O nostris, inquit, comes addite curis,
Perge modo ; & lacrymis heroa urgere sepultum ,
Ereptumque ducem populis, nunquam arida cessent
Lumina : funestos memorent tuæ carmina casus ,
Dum memor ipse tui ; Garamasque, extremaq; Thule
Audiat , & tanto fluat omnis pagina luctu.
Sed si tantus amor : juvat instaurata tueri
Funera , quæque parat tristis spectacula pompæ
Mantuadum pietas ; tardis ubi flexibus errat ,
Fraternalque piger devoluit Mincius undas.

R

Auspice me tranabis iter : perque invia regna,
 Lipientesque specus , vidisse Bianoris urbem
 Tristesque inferias dabitur. Nec plura locutus ,
 Mox undam fragili calamo ferit : unda recessit
 Hinc procul atque illinc , liquidisq; incurva pependit
 Fornicibus ; penitusque humentia stagna patescunt,
 Ille manu accepit metuentem , amnetque sub altos
 Intulit arridens. Tum fluctibus unda reductis
 Sternitur , & planum sibi reddita fidit in æquor.

Postquam introgressus ; rapidos pater ipse , natant-
 tum

Ex omni numero , bijuges legit : inde lupatis
 Indociles domat , & currus conscendit eburnos.
 Pone sequor ducente Deo : ruit impete currus
 Humida per spatia , & rapidis volat ocyor Euris :
 Qua graditur facit unda viam. Jamq; omnia linquit
 Flumina , quæ magnas subter labentia terras
 Cognatis sociantur aquis : Niverinque , lacusque
 Elaverine tuos : Ararisque a segnis undis
 Crescentem Rhodanum ; quo non violentior alter
 Saxosum sonat , & rapido subit æquora fluctu.
 Inde rapacem Isaram , & te mollibus inclyte ripis
 Duria , vos vitrei pellucida stagna Ticini :
 Mox piscosum Olium ; taurinoque ardua vultu
 Cornua rorantem Eridanum , stillantibus auctum
 Heliadum lacrymis , rapido rota præterit axe.

Ventum erat ad fontes , ubi patris regia Minci
 Parietibus vitreis rutiloque argentea fulget
 Vertice : juxta hilares horti , pendentiaque antra
 Pumice consurgunt vivo ; quo fessus ab æstu
 Se recipit pater. Hic mulcosa sedilia circum
 Instabant operi , deductaque pensa trahebant
 Minciades Nymphæ : quas inter candida Manto
 Ambrosio superans cantu quos pascit olores,
 Non gemit indulgens elegis , non questibus instat ;

Incusate Deos, aut mœsto funera planctu
 Prosequitur : narrat superis herosa receptum
 Sedibus, & pleno calcantem sidera gressu
 Indigetem Carlum. Quo captæ carmine Nymphæ
 Cæruleam Carlo trabeam, immortaliaque urgent
 Tegmina : pars multo telas discriminat auro ;
 Cæsareasque aquilas, cognataque lilia docta
 Pingit acu ; pars & radiantia murice texta
 Ambrosiæ succis & odoro nectare tingit.

Interea motosque lacus, currusque sonantes
 Audiit, & noti properavit in oscula fratris
 Mincius : una omnes cantu pensisque relictis
 Exiliere Deæ, Ligerique dedere salutem.
 Obstupuit siccasque genas, & festa Dearum
 Gaudia miratus Ligeris ; quem Mincius ultro
 Increpat : O gravibus nequicquam exercite curis,
 Parce queri ; procul hinc feralis tænia pompæ,
 Funerique habitus : aut credo numina nobis
 Falsa Deum, Carlique potes nescire triumphos ?
 Vivit io melior, nil debens manibus inanis
 Carolus, heroasque inter superosque recumbit.
 Ergo alacris superosque tenet Nymphasq; voluptas,
 Seu quæ fluminibus, seu quæ versantur in antris ;
 Magnanimumque ferunt promissa ad sidera Car-
 lum.

Præcipue, qua se Mantoa palatia tollunt
 Æmula sideribus, tantos gratantur honores
 Diique Deæque omnes : certatimque atria circum
 Admiranda parant. Dictis dum talibus infit
 Mincius, optata confusus imagine rerum
 Vix sese ipse capit Ligeris : tam dulcia gliscunt
 Gaudia, & attonitos replent dulcedine sensus.
 Emicat impatiens : juvat ire, & præpete cursu,
 Seu qua Niveridas, seu qua præterfluit Andes,
 Insperata suis miracula pandere Nymphis.

R ij

Unum oro, nostrum per festa palatia vatem
 Deducas, inquit, Manto soror: ille per auras
 Munera lætitiæque Deum quondam alite verba
 Tolle, & in seros edet transmissa nepotes.

Sic ait, & celeres fugiens detorquet habenas
 Alipedum, volucrique petit sua regna recursum.

Continuo arrisere Deæ, nec plura morantur
 Naiades: ipsa mihi læta ad spectacula Manto,
 Ausonias inter Manto pulcherrima Nymphas,
 Dux cupit esse viæ: Dabitur spectare quod optas
 Hospes, ait, Nodoque comas collecta fluentes,
 Ocyus & thalamos & structa cubilia musco
 Deserit impatiens, & in æra prodit apertum.
 Et jam Marmoreas ostentat Mantua turres,
 Optatasque arces, & summi tecta palati:
 Auditur strepitus gradientum, & magna viarum
 Stridentes per strata rotæ: procul allonat Echo
 Tergemina, & pulsæ reboant toto æquore valles.
 Imus inoffensi in medios: quippe aere Nympha
 Sepserat obscuro, & nebulæ velarat amictu.

Jamque adeo Gonzagæ succedimus arci
 Minciada monstrante viam. Qua lumina flecto
 Suspensosque gradus, oculos opera inclyta raptant.

In foribus reges atavi, cœlataque in auro
 Fortia facta ducum. Quos inter maximus omnes
 Eminent, insultantis equi molitus habenas
 Carolus, & docto effigies in marmore vivit.
 Tum Manto (neque enim passus consistere Divam
 Est amor) ille, vides, grato qui pondere gestit
 Magnanimus sonipes, fastuque tumescit Ibero;
 Æthere fluxit opus, manibus super æthera fictum
 Palladiis, facilis Divæ mirabile donum.
 Quippe ubi Teutonicos & Iberum Carolus hostem
 Fudit agens, hoc ferre sui Dea pignus amoris
 Victorem dedit: hic tanti monumenta laboris

Servat honos. Victrix aduelat tempora laurus;
 Dextraque paciferæ ramum prætendit olivæ,
 Sanguineas exosa notas : ut fronte serena
 Plurimus horrescit Mavors ! ut gratia torvis
 Luminibus nitet ! ut faciles fessoris habenas
 Magnanimus patitur sonipes ! vix ungula molem
 Subjectam terit una : jubas errare putares
 Ad Zephyrum , & positos glomerantem attollere
 gressus.

Sub pedibus, captiva gemit , centumque revincta
 Post-tergum nodis rabidos Germania rictus
 Grandibus humectat guttis , victamque fatetur
 Indignata licet. Circum atria , & ardua longe
 Porticus, & picto patuli sub fornice postes ,
 Mille micant spoliis : captivi ex ordine currus ,
 Scutaque , thoracesque , & tela trabalia pendent.
 Imo age , plura vocant, inquit Dea : limine primo.
 Defixos hæsisse nefas ; sunt atria magnæ
 Perlustranda domus , queis non penetralia certent
 Attalidum , aut magnæ jactata palatia Romæ.
 Illic Aonides , tua maxima numina , Musæ
 Alta triumphalis statuere insignia pompæ,
 Omnia sublimi Carlum tollentia cœlo.
 Hæc dum Nympha monet, jam longa sub atria missi
 Mygdonias calcamus opes. Stupor urget inertem ,
 Quo me cunque feram : revocant spectacula retro,
 Si gradior , rursusque volunt jam visa videri ;
 Si maneo , nova monstra vocant. Dum talibus
 amens

Hinc feror atque illinc , & dulcibus æstuo curis ;
 Incertus quæ prima oculis, quæve ultima lustrem :
 Increpat, atque ima irrumpens penetralia Manto
 Auratas pandit bifores ; patet aurea sedes ;
 Gemmea cui facies , gemmæ lapis, omnia gemmæ.
 Tum Dea ; Picta vides magni cunabula Carli :

R. iij

En, ut multiplici spumantem flectere gyro
 Cornipedem, & vacuas impellere gaudet in auras :
 Hoc opus Urania, tenues quæ lapsa per auras
 Exortum coluit fidus, quo pulchrius ullum,
 Nec surgente cadit, nec Sole cadente resurgit.
 Aspicias ut manibus Charites, gremioque cadentem
 Excipiunt, finguntque artus decorique futuro
 Accingunt teneros, & mollia pectora formant.
 Quæque suum miratur opus. Vult toruus inesse
 Luminibus Mavors, vult blandus inesse Cupido.
 Fecit utrique satis fingens Dea : partibus æquis
 Hinc Amor, hinc sedit Mavors ; bellique refulsit
 Gratia mixta notis. Sic Phœbum dulce nitentes
 Nascentem primo radij cinxere sub ortu.
 Sic oculos fortesque manus, sic membra ferebat
 Ardua, cum geminum elisit Tyrinthus anguem
Jam tener, & primis domuit monstra horrida cunis,
 Talia magnanimi herois cunabula felix
 Pinxerat Uranie : tali mihi carmine Manto
 Monstrat agens, textumque haud enarrabile pandit.
 Parte sub adversa, qua septem obversa Trioni
 Porgitur, adversamque adspectat desuper urbem
 Alta domus : primos Carli descripserat annos
 Melpomene, ludosque, & non imitabile robur
 Crescentis pueri. Non illum mollibus herbis,
 Et liquidos inter peregrini Gangis odores,
 Blanda fovet mater. Cernis quam sedulus ambit,
 Nec patitur curas genitor Lodoicus inertes :
Jamque aptat galeam, & rorantes sanguine cristas :
Jam clypeos, taboque repentia tela recenti,
 Consertamve hamis loricam ; aut ense volentem
 Accingit, pondusque levat : **J**am bella ciere,
Jam tædas jactare docet ; simulataque veris
 Mœnia diruere, & congestas cespite turres.
 Inde ubi firmavit recto vestigia gressu :

Ut plaudente polo surrexit ad aurea lucis
 Limina , vitalesque in luminis exiit auras,
 En , ut senta situ densisque horrentia dumis
 Saxa per , & valles , vario certamine corpus
 Durat ; & horrentis ridet spirantia Cauri
 Frigora , flagrantisque æstivi sideris ignes.
 Tum tranare lacus , cursu prævertere ventos
 Fert animus : ludi procul atque ignava faceffunt
 Otia , major agit decora ad majora cupido.

Hæc ubi prospectasse datum est , perque omnia
 cursum

Intentos voluisse oculos : excedere jussit
 Diva loco , atque aliam confestim abduxit in aulam.
 Aula superba , ingens , adversæ stagna paludis
 Despicit : & vernis iter ad penetralia pandunt
 Solibus , intextæ gemmis auroque fenestræ,
 Illic sanguineas acies effinxerat auro
 Aurea Calliope , veteresque ex ordine pugnas,
 Longa operum series longis contextibus ora
 Detinet. Hic campis hostes aggressus apertis
 Disjicit : hic celsas irrumpit victor in arces
 Carolus , & sævis Mavortius intonat armis,
 Talis erat ; cum felici subeunte juventa ,
 Nec roseas prima tectus lanugina malas ,
 Ingenti auxilio Cameraci mœnia fovit.
 Circum acies , circum tormenta sonantia , clausos
 Obsedere aditus : jamque infedisse supremos
 Captivæ cineres urbis conclamat Iberus ,
 Telorum ostentans segetem , confertaque castris
 Millia ; quot Phrygios nunquam cinxere Penates,
 At non oblitus pugnae verique laboris
 Emicat , & medios irrumpit Carolus in hostes.
 Vix trepidi fulgentem armis , & acerba frementem
 Conspexere duces : illi , ceu nubibus instent
 Cœlicolæ , inque feros olim jactata gigantes

R iij

Arma omnes moveant; per & hostica tela, per ignes
 Diffugiunt visu exangues, ruptisque moventur
 Ordinibus; pars & sternuntur inertia leto
 Corpora; quaq; ensem juvenis rotat, omnia cedunt.
 Ac velut inclusus terræ penetralibus altis
 Dum latet, aut scopulis, aut carcere pressus aheno
 Sulfureus pulvis: tenuem si rimula flammam
 Detulit, injectosque accepit fervidus ignes;
 Exilit impatiens, indignatusque teneri
 Quærit iter: subversæ imis a sedibus arces
 Dissiliunt: unus tot cladibus emicat ignis.
 Tantus in obstantes juvenis ruit acer Iberos
 Insultans, opibusque urbem solatur amicis.
 Nec procul Hungaricas descripsit ordine pugnas
 Euterpe: stant barbaricis horrentia pilis
 Agmina, fulminea stant æra tonantia flamma.
 Ille per & gladios, stridentiaque aère tela
 Ottomanum, rapidasque faces, glandesque sonoras;
 Irritat cædes interritus, armaque jactat
 Francica: Mercorius comes emicat; optimus unus
 Rumpere Threicias acies, & vertere fundo
 Oppida: magna volant paribus duo fulmina pennis,
 Horrendumque tonant mediis in cædibus: & jam
 Albanæque tremunt arces, Javarinaque nutant
 Mœnia. Dum fixos oculos per singula duco;
 Et magis ardescens, iterumque, iterumque tueri
 Fert animus: strident bifores, & cardine verso
 Improvisa subit Musarum sanguinis una
 Arridens Erato. Miror; miratur & ipsa
 Virginis os habitumque soror fluviatica Manto,
 Tot vultu ludunt Veneres, tot blanda colorant
 Labra rosæ: circum aligeri sociantur amores;
 Multaque textilibus calathis, & lilia fundunt
 Multa manu: indociles errant per colla capilli;
 Quo Zephyrus vocat, afflantisque Cupidinis aura.

Tum prior ; Et nostras heroi impendimus artes ;
 Ingredere o , tantum neu dedignare laborem
 Tu soror , & noster scripturus talia vates.
 Sic ait , & notos properat monstrare recessus.

Limine sub primo , gradibus patet ampla reductis
 Area , qua molles via fert acclivis ad hortos,
 Ingentes Heroum hortos ; ubi verna Favoni
 Aura tepet , Boreæque timent sævire furores.
 Illis non vigili pomaria culta dracone
 Hesperidum , non Phœacis viridaria certent
 Alcinoi , non quæ vacuas librata sub auras
 Jactavit mendax Babylon. Stat maxima moles
 Aëre consurgens medio , summisque laceffit
 Astra comis : pendere polo latera ardua credas.
 Circum Dædaleo excurrunt topiaria nexu
 Flexibus implicita innumeris , lauroque refulgent
 Intexti flores , victrix habet omnia laurus.
 Porticus in medio gelidos transversa Triones
 Respicit. Hic Erato portis ostendit apertis
 Felicem Carli thalamum , mollesque hymenæos.
 Ergo iras posuisse & belli exorsa videtur
 Magnanimus Lodoiciades. Non sanguine pictæ
 Sordescunt vestes , non pulvere crinis honesto :
 Ipse Cupido vetat pugnas , ipse arma volenti
 Surripit , ipsa oculis lætos Venus afflat honores
 Lætior , & molli fingens crinem implicat auro.
 Illinc Idalios aperit Catharina decores ,
 Candentes accensâ genas : si cassida gestet ,
 Pallas erit ; si tela ferat , Titania Phœbe.
 Errat amor , matremque putat : gens omnis amo-
 rum

Fallitur obtutu , & matrem de nomine dicit.
 Ergo pars plaudunt choreas ; pars myrtea lætis
 Serta toris , Paphiasque rosas , & lilia fundunt.
 Se quoque tot Divas inter Charitesque puellas

Addiderat pingens Erato, genialia doctis
 Carmina tentantem fidibus : salit aurea turma
 Ad numerum ; te mollis hymen, hymenæe, salutans.
 In medio formosa Venus : non illa pudorem
 Quæ fugat, & furtis insanum pascit amorem ;
 Tunc didicit, cum divinos sociaret amantes,
 Esse pudica Venus; vultusque imitata maritæ,
 Casta verecundis indixit basia verbis.
 Inde ubi promisit partus Lucina secundos,
 Pronubaque arrisit Juno, thalamisque jugales
 Colluxere faces : hinc Æthus, & inde Pyrautes,
 Ambo præstantes telis, atque arcubus ambo,
 Aurata volucrem pharetra prompsere sagittam
 Nectare perfusam multo ; petit ille maritum,
 Hic nuptam petit, alma Venus determinat ictus ;
 Tela volant, paribusque urunt præcordia flammis.
 Hæc dum solliciti legimus : mirabile textum
 Ipsa canit narrans Erato, vocique maritat
 Ingeniosa fides. Non sic cum saxa trahebat
 Isinaria, immitesque umbras Acheronte movebat ;
 Aurata lusit cythara Rhodopeius Orpheus :
 Non tali pandos mulsit delphinas Arion
 Carmine : nec tantum gaudet Parnassia rupes ;
 Dum canit, Et victum Pythona renarrat Apollo.
 Obstupui. Hinc blandis raptæ concentibus aures,
 Hinc tabulis inhiant oculi : mens fluctuat anceps,
 Quo se deinde ferat, quæ se ad miracula verset.
 Inde ubi visa satis thalamos cecinisse pudicos ;
 Finit, & tenues Erato diffugit in auras.

Parte sub opposita brumales respicit Euros
 Porticus, & multo contexta adamante resulget ;
 Scrupeaque in rupis morem, variataque conchis
 Ostentat latera. Hic dextra solerte Thalia
 Egregiam Carli sobolem, tres ordine natos
 Sculpserrat, & totidem præstanti corpore natas.

Hinc genitrix, illinc genitor Lodoicus honestos
 Gratantur thalamos, claraque propagine gaudent.
 Stant magnæ circum effigies, & pulchra coronat
 Turba locum. Qualis sedet omnipotentis Olympi
 Vertice sacra cohors superum; si forte vocavit
 Concilium pater, & stellata per atria cœtus
 Irradiat: talis cœlatis gloria signis,
 Primus ibi aurata Franciscus imagine fulget,
 Præcoce quem fato mors abstulit. Unica deinde
 Lux generis, patri par vultu & nomine Carlus:
 Dextrum sponsa latus, lævum tenet aurea proles;
 Ausonia spes magna domus. Prope Maynius astat:
 Fernandum dixere: sedet regalis honesto
 Vertice majestas, & si qua fata tulissent,
 Non impar magno potuit regnare parenti
 Omnes Carolidæ, fatis immitibus omnes
 Erepti populis, & jam supera alta tenentes,
 Divum interque epulas & Divi basia patris.
 Tu quoque formosâs inter Maria sorores
 Pulchrior assurgis: tristi ceu noctis in umbra
 Sidereos inter Phœbi soror emicat ignes.
 Inde colorato vestem circumdata limbo
 Cæruleam, nivibusque genas suffusa rubentes
 Anna soror: vultuque nitens Benedicta pudico.
 Illæ magnanimi crudelia fata parentis
 Unanimes, etiam frigenti in marmore lugent.

Itur in adversum limen, quo mœnia docta
 Sculpta manu, Parioque arces e marmore surgunt:
 Terpsichore celarat opus. Tum candida Manto:
 En Carli monumenta vides, en condita dudum
 Mœnia, quamque suo voluit de nomine dici
 Carlopolin. Vide n' ut domibus decorata superbis
 Eminent Ausoniae sedes etiam æmula Romæ?
 Instant ardentes operæ; Dux emicat ingens.
 In mediis, pontesque & propugnacula jungit.

Artifici vallata manu : modo mœnia circum
 Dat fossas , aptat portarum ingentia claustra
 Cardinibus , multoque educit robore postes.
 Marmoreos etiam sudor (quis credat ?) in artus
 It sudor , frontemque lavit : dum fervida muros
 Molitur manus , & pinnis atque aggere cingit.
 Hic etiam , hic magnis delubra ingentia Divis
 Erigit : hic doctos tibi enim , tibi maxime sacrat
 Phœbe lares ; ubi te Musis operata juvenus
 Et colere , & sacras adolefcere discat in artes.
 Illic , Aonides si tangit gratia Musas ,
 Carli vivet honos : & dum cœlo æmula surget
 Mantua , stelliferos dum Sol reget igneus orbes ;
 Stabit fideribus sólidoque perennior ære
 Carlopolis , Carlique feret super æthera nomen.

Inde alias trahit atque alias Mantoa per aulas ,
 Omnes ferali velatas ante cupressò
 Funereisque notis : sed enim hoc consistere luctu
 Diva vetat , Carlique jubet meminisse triumphos.
 Parte domus media , gradibus qua surgit in altum
 Marmoreis ; altos conclave incumbit in hortos
 Fornicibus geminis , illic Polyhymnia plano
 Pariete , tendentem Romana ad mœnia gressus
 Scripserat heroëm. Stant omnibus obvia portis
 Oppida : consurgit senior dominumque salutat
 Eridanus , qualem mendax finxisse vetustas
 Dicitur ; hirsuto credas extantia vultu
 Cornua , & auratis voluentia fluctibus undas.
 Inde ubi Romuleis propior succedere muris
 Visus , & Ausoniam sparsus venisse per urbem
 Rumor iit : rapidum nullo discrimine vulgus
 Tendit in occursum : longo densata recessu
 Apparent capita , & fluctus imitata tumentes,
 Aut'refluunt retro , aut iterum pulsata recurrunt.
 Ast ubi quæsitæ apparent spectacula pompæ ,

Aspicias ut studiis (inquit Dea) dulcibus ardet
 Circumfusa manus; inicat in tot millibus heros
 Arduus incedens, & toto vertice supra est
 Affulos proceres: gemmis instratus & auro
 It sonipes, terramque aurata calce fatigat.
 Necnon & nitidi stipant longo ordine centum,
 Argento queis strata rigent, argentea fræna;
 Pro chalybe, argento nitet ungula; ductilis auro
 Lamina laxa sonat, vixque uno pendula morsu
 Nectitur; hinc passim vicos excussa per omnes
 Excidit. Arridet blandum rapientibus heros,
 Ipse acuens, furtique auctor. Quin divite dextra
 Sparsa metalla cadunt: vomit aurea Carolus unus
 Flumina; ceu quondam Rhodiis nascente Minerva
 Prodigus auratos indulsit Juppiter imbres.

Hæc ubi prospexi: Superest, ait aurea Manto,
 Ultima pars operis; legit quippe ultima Clio,
 Ultima, sed primis nil decedentia textis
 Pieridum. Modico patet ingens aula recessu,
 Aurea, Cardinibus bifores vertuntur in aureis,
 Auro stat paries, auro laquearia fulgent.
 Hic vero, hic trepidi caligant lumine visus.
 Namque triumphatas acies victriciaque arma
 Pinxerat: ut populos traxit sub jura volentes
 Magnanimus Lodoiciades, dominumque salutat
 Mantua: contextis radiant opera aurea gemmis.
 Hinc fugit attonito cum Teutone mistus Iberus;
 Perque juga, Alpinaeque nives, abruptaque saxa
 Præcipitant: fugit ipse amens Collaltius heros
 Cum gemitu; cassasq; Aquilas, fracta agmina luget.
 Parte alia micat auratis Lodoicus in armis
 Borbonides, Henriciades, Alpina fatigans
 Saxa ferox: illum paribus Victoria circum
 Nixa volat pennis, laurosque & lilia fundit.
 Illo per scopulos per mille instantia tela

Auspice tendis iter , domitoque ex hoste triumphas
 Carole. Proh ! qualis (superi !) quantusque rebelles
 Victor agis turmas ! quibus occurrentia passim
 Oppida gratantur studiis ! ut læta superbit
 Heroi meritas affundens Mantua lauros ,
 Aureaque intextis onerans diademata gemmis.
 Hoc opus , hæc dederat victori insignia Clio.

Et jam defunctum media plus parte laboris
 Cedere Diva jubet , quæque hic miracula vidi ,
 Heroisque decus venientibus edere sæclis.
 Cum subit , & lacrymis oculos suffusa nitentes
 Appropere molles Elegeia sparsa capillos.
 Illa suos (neque enim potis est ingrata videri)
 Tristis Apellæa descripserat arte dolores ;
 Ingentemque pyram , geminasque sacraverat aras
 Funereis mœstas vittis. Jam triste videri
 Poscit opus , mollesque elegos pede tardior uno
 Tristis obit. Tales indignans aurea Manto
 Manibus inferias , dictis ita fatur amaris :
 I porro , neque te solitos incendere luctus
 Fas , ait. I , mollis claudo pede nænia ploret
 Degeneres animas ; quas magnæ laudis egentes
 Atra tulit sine honore dies , merfitque sepulchro.
 Illum æterna quies cassum mortalibus auris
 Cœlesti fovet ambrosia : nec fletibus ullis
 Indiget , aut alios reddi sibi poscit honores.

Vix ea , cum blandum subridens advolat Hebe
 Hebe Divarum pulcherrima. Ridet eburnis
 Majestas accensa genis , lumenque juventæ
 Purpureum : radiat fulgenti nexilis astro
 Cæsaries ; fuit ambrosiis palla aurea succis :
 Immo age ; sed nostris , inquit , penetralibus hospes ,
 Successisse juvet ; dabitur spectare triumphos ,
 Quos planctus turpavit iners. Sic fata , reducto
 Exiliit pede , quaque amplo patet aula recessu ,

Ipsa fores aperit, penitusque intrare suburget.
 Illic æthereas curru subvectus in arces
 Carolus, edomita victor de morte triumphat:
 Lactea sidereo qua panditur orbita tractu.
 Hac iter egregiis animis, quos aurea terris
 Sors tulit. Ut multa distinctus iaspide currus
 Irradiat, volucresque rotas adamantinus axis
 Continet! ut gemmis radiorum argenteus orbis
 Innumeris micat! ut clavorum vertitur ordo
 Gemmeus! ut blandos temo vomit aureus ignes!
 Cernis, ut arrecta rutilam cervice curulem
 Felices aquilæ, magnæ sacra pignora gentis,
 Dulce jugum subeant: apicem queis penna colorat
 Versicolor; flavoque caput diademate fulget.
 Assistent, manibusque ardentem lampada quassans
 Relligio, justamque gerens Astræa bilancem,
 Hinc atque hinc; altoque sedent temone volentes.
 Pone, caput viridi cingens Constantia lauro
 Assidet, aurataque fluens Victoria palla;
 Exin turba minor: festo chorus omnis ovantem
 Prosequitur pompa. **Quin** & victoris honores
 Certatim gratata nitent, radiisque coruscant
 Astra novis. Triplici gaudent procedere versu
 Gonzagæ indigetes, palmaque ostroque decori
 Lætitia plausuque fremunt, Carlumque coronant
 Unanimes. Sonat omnis iocundus, sonat omnis amico
 Nomine magna domus: Divumque per atria
 nectar
 Effusis fluitat rivis. Viden æthere summo
 Ut Carli petit amplexus, ut dulcia libat
 Oscula, Rex hominum? & crines diademate cingens
 Dat Phœbi superare vias, radiataque supra
 Limina sublimem folio lucescere ab alto.
 Sic mihi pandebat Manto sudata Deabus
 Munera Castaliis: cum sensum invectus Olympo

Vesper adest, rebusque aufert nox atra colorem.
 Cedimus inviti, retegat dum proximus orbem
 Lucifer, humentesque fuget Sol aureus umbras.

Interea, dum plura novo tuus ordine vates
 Molitur, seseque opera ad majora reservat,
 O Pater! o Divum sator! & fate sanguine Divum:

Sis felix, & dextra tuis fer sidera cœlo,
 Quæ te cumque tenent; medio seu regia cœli
 Orbe capit; seu Parrhasia sublimis ab ærto,
 Aspicias orbatæ Soles lucefcere genti.

Quamquam ades o, mediaque tui plus parte superstes
 Vivis io, vivit magni genitoris imago

Maxima progenies, majusque in nomen itura:
 (Sic nam fata monent) populos MARIA volentes
 Æternum reget, & placida ditione tenebit.

LUDOVICO BORBONIO

ENGUIENNENSII DUCI,

NUNC PRINCIPI CONDÆO.

FAMA LAUREATA,

PRO EXPUGNATA THEODONIS-VILLA.

ANNO CIO. IDC. XLIII.

VICISTI LODOICE, manumque experta tonan-
 tem

Gens inimica jacet: celsas Hispania turres

Invictæ prius urbis & insuperabile culmen

Submisit victori, ac flexis prona salutat

Verticibus centum. Multum tua dextera vicit:

Plus vincit tua fama; virumque per ora triumphans,

Vel tibi conciliat populos, vel terret; & omnes

Subjicit

Subjicit Enguineo victrix innoxia terras.
 Visa loquor, quæ nec seclis abolere vetustas
 Omnibus ulla queat, nec vatum adscribere nugis.

Ut dedit illustres tanto victore ruinas
 Ardua Thiopolis; teque intra mœnia, versis
 Mœnibus admisit, portas confessa minores:
 Aërio pompam speculata cacumine fama
 Protinus insonuit lituo, quo Martia regum
 Facta canit terris: populos sonus inclytus omnes
 Exciit, arrectisque inhians stetit auribus orbis.
 Illa ubi mota virum conspexit pectora; tollens
 Clamorem immensum, quem non mugitibus
 altis

Fulmina, non blandis philomela canoribus æquet:
 Victor io, dixit, victor Lodoicus; & omnis,
 Victor io, victor Lodoicus, terra remittit.

Hæc ubi prima dedit rumoris femina tanti
 Vulgus in incertum; terras juvat ire per omnes
 Præpetibus pennis, celebris decora omnia facti
 Narrantem in populos, atq; ordine cuncta docentem.

Vidi egomet, quum fulguribus vestita serenis
 Æthere ferretur medio, tenuesque secaret
 Prona vias. Olli non plumis omnibus aures,
 Non vigiles, ut quondam, oculi: membra omnia
 linguæ,

Omnia vox. Ergo nimbis volat acta secundis
 Diva loquax; & me, festi qui carminis ala
 Borbonij herois tollam decus, inque nepotes
 Visa canam seros, medias jubet ipsa per auras
 Pone sequi, & Zephyros equitantem urgere vo-
 lantes.

Pone sequor, rapidisque per invia currimus alis.
 Enguineum, Enguineum Dea vox per regna, per
 urbes,

Omnibus ingeminat linguis, Mox ordine pandens

Singula : narrat uti superis arx æmula surgens
 Arcibus , illa ferox , & Ibero docta tot annos
 Stare supercilio , dextra concussa potenti
 Occubuit tandem ; centenoque aggere frustra ,
 Murorumque minis ingentum , & turribus altis
 Fisa , triumphantem portis Heroa recepit.

Hinc animos Lodoici , & non inimitabile robur
 Exsequitur memorans ; fossis ut durat in altis
 Pervigil , infestas sub iniquo sidere noctes ;
 Ipse suis felix alta in caligine sidus.

Ut , novus humenti quoties succedit Olympo
 Lucifer , ante aras acclinis voluitur heros :
 Dum soboles æterna , æterno victima patri
 Mactatur sine cæde ; palam quæ jugiter aris
 Deinde sedet , castrisque vigil statione perenni
 Insistit mediis , hostes satis unus in omnes
 Excubitor , clypeus satis unus , & omnia contra
 Tela satis. Quo se princeps dum robore cinxit :
 Tum , quo polcitur honos & laudum pulchra cupido ,
 Gloriaque innumeris circum stans fusa periculis ;
 It volitans animæ magnæ contemptor , amatque
 Irritare neces , plumbi qua missilis imber
 Densior , alitibusque pluit cava machina satis.
 Sed fugiens , quoque est armatus numine pulsa ,
 Mors tetigisse timet : quoque hic audacius urget ;
 Hoc fugit illa magis , seseque hostilibus abdens
 Immiscet cuneis , & stragem horrentibus infert.

Nec minus & frustrata canit ductoris Iberi
 Subsidia : ut ducens vexilla sub Austria Mello
 Reliquias gentis famosa ex clade receptas
 Auxilio subit : at longe victricia signa
 Aggere prospectans summo , sua credit amicæ
 Terga fugæ rursus , & nisu vaneſcit inani.
 Nec feruisse miser potuit , cui nuper ademptus
 Scipio , cum Mavors Ardenna sæviit alta

Gallicus , & fixit * regali rupe trophæum.

Hæc adeo in populos vario sermone serbat
Nuntia non mendax. Nam primi fulmina Martis
Regalem ad scopulum , & primæ decora inclyta
palmæ

Haud cecinisse vacat : linguas una occupat omnes
Thiopolis. Nec abire tamen finit invida tantum
Fama decus ; Divæ sed versicoloribus alis ,
Tempore jam ex illo , vivis expressa coruscant
Omnia pigmentis. Illic tibi victima ferro
Multa cadit , dux magne ; tonas fatalibus armis ;
Plus oculis vultuque tonas ; nulloque manipuli
Semineces feriente cadunt : it jugibus illic
Exundans late rivis cruor ater , & alta
Cæde natans ruit omnis , humumque Hispania mor-
det.

Talia suspensæ stant ad miracula gentes :
Hæc oculis , hæc aure bibunt : amor omnibus unus
Magnanimi herois ; sed non mens omnibus una,
Clade super tristi : pudor hos agit , anxius illos
Corde timor pavido ; hic luctus parat , ille trium-
phos.

Omnibus ingentis facti stupor. O ! tibi quales,
Gallia , quam blandi generoso in pectore motus !
Cum facunda parens laudum , tua lilia quassans ,
Cincta tui Alcidæ palmis caput , usque renarrans
Te tibi victricem caneret ; pugnasque , triumphosq ;
Ederet , & motum concussi diceret orbis
Lene fremens. At te , caput alta Lutetia mundi ,
Regnatricis populorum & Majestatis alumna ,
Ut tetigit pennis erratica Nympha , superque
Templa volat Divæ , qua sacræ molibus altis
Assurgunt turres , cognataque sidera lambunt

* Mellonis baculum ex Rocroyensi pugna retulit Dux En-
guiennensis.

Verticibus geminis ; fremitus sensere secundos
 Signa tholis appensa, tibi Regina trophæum
 Bellipotens, alta pendens testudine sylvæ
 Multicolor : sensere, & lenibus acta susurris,
 Sponte triumphales duxere volantia lusus
 Fornice sub medio : sacram ceu nuper ad ædem
 Cum Lupara e magna, pompa deferret ovanti,
 Pæana ingeminans, quateretque undantia miles.
 Exsilit interea, dominamque effusa per urbem
 Plebs omnis ruit, & victorem nuntiat astris
 Victorem Enguineum : plaususque imitata sequuntur
 Tympanaque, lituique, & responsantia festis
 Æra tonant flammis innoxia. Præpete penna
 Lætitia it volitans, & tecta per omnia fervet,
 Perque vias. At, qua Condæa palatia surgunt,
 Plenior erumpit. Bisslex ingentibus adstant,
 Vina antiqua cadis, rivisque perennibus undant.
 Undique civis adest, & Baccho lætus inempto
 Mergitur : it cœlo clamor confusus, ovantum
 Ante fores magnas : victorem cuncta salutant
 Pocula, & Enguineo late loca nomine complent.
 Hos Gallis animos, ea gaudia fama ciebat.

Inde ubi jam tetigit Morinos, extremaque castra
 Victoris populi : turrato Flandria vultu
 Palluit adventum. Dein tanti nuntia casus,
 Magnanimique animos herois ut audit, imo
 Quassa solo est, atq; urbelabans ruit omnis in una.
 Thiopoli pereunte perit. Radicibus altis
 I ruxellæ turres tremuere, ultroque superbum
 Arcibus * Enguineis inclinavere cacumen.

Attibi qui sensus, Regum famosa creatrix
 Austria : quam sævos incendis, Iberia, luctus
 Alitis ad voces Divæ ! super alta Viennæ

* Enguyen, urbs in Belgio.

Culmina Cæsareæ, vidi tremere omnibus alis,
Ante ferocem Aquilam, atque hebeti languescere
rostro.

Extinctus color omnis, adunci cruribus imis
Dirigere pedes, & vertice colla bisulco
Ardua: nec solem hunc potuit durare tuendo
Intrepidis figens obtutibus, ægra reflexit
Lumina, Borboniique expavit fulminis ignes;
Sueta Jovis magni, Phœbique lacessere flammæ.
Herculeas vidi, Nereo pavitante, columnas
Intremere horrendum, celeri cum raderet ala
Nympha supervolitans: tandemq; Hispania, tandem
Est confessa metus, fastumque animosque minaces
Abjecit frendens, & cultu supplice luxit.

Hinc alias obit atque alias Dea nuntia gentes,
Victorem Enguineum celebrans. Quocunq; feratur,
Lilia multa ferit, terrisque educta repente
Lilia multa virent: late capita aurea tollit
Pulchra seges; fama que orbis fit Gallicus una.

Postquam iter emensi terras lustravimus omnes
Aëra per medium: me sedibus inclyta ductrix
Restituit propriis, at nec sine munere; munus
Penna fuit, quam Diva ultro vocalibus alis
Deripuit vulsam, & lymphæ Permesside tinxit.

Hac ego te, Lodoice, tuosque aggressus honores
Describam populis, & facta ingentia pandam
Enguineus vates: hac te per cuncta volantem
Regna sequar; Scythicæque premes dum cornua
Lunæ,

Arduus incedens; dum tristi erepta tyranno
Sceptra manu quaties Solymæa, sequetur in omnes
Penna vias, & aget tecum generosa triumphos
Orbe procul toto: lauros quæsisse juvabit
Per palmas, dux magnæ; tuas: mihi cura, decusque
Unus eris, longique seges mihi carminis unus.

AD ANDREAM FABRUM
ORMESSONIUM

EPISTOLA

STYLO HORATIANO

ANNO CIO. IOO. LXII.

OMNIBUS a curis tibi dum vacat, inque
paterno

Rure, libris procul & leges resonante magistro,
Indulges genio, Faber, ac Septembribus horis:
Paulum ades, & voces haud longa morientis amici,
Qua tu mente soles, audi. Non huic ego censor
Obstrepuisse velim, præbent quam rura, quieti;
Nec sum adeo austerus: solemnia ad otia tandem
A studiis animum fas reclinare severis.

Nam quidquid cures humanum, ante omnia,
cura

Ut recte valeas: & sis tam corpore sano,
Quam mens sana tibi est. Fueris tu divite Croeso
Ditior, Ausoniæ studiis Graiæque Minervæ
Viceris & Romam & florentes unus Athenas:
Quid bona tot profunt, his si non uteris? uti
Qui posses autem, corpus causarius agrum
Si traheres; quateret pectus si tussis anhela,
Et speres putri penitus pulmone cruentum?
Quid tum naturæ facilis tot munera, quid spes
Egregiæ, quas blanda dedit fortuna, jurent?
Id quod multa juvant auri argentique talenta,
Sole procul terris defossa latentibus, aut quæ
Ferreæ bisseis sub clavibus arca flagellat.
Non tibi deliciæque domus splendorque paternæ;
Nec castæ tot opes; magno par census honori,
Purum illime fluens, & origine magnus ab alta;

At nec avi decus omne, at nec decus omne parentis,
 Et tituli, & fasces, & quo tam clarus uterque est,
 Regis amor populique, ac vestræ publica gentis
 Gratia; non morbos lenirent cuncta minores.

Nec tua, quæ multa est, laus propria ferre me-
 delam

Sufficeret. Nunc illa quidem, qui sit tuus oris
 Cunque pudor, tacita gliscens dulcedine mulcet:
 Seu tibi blanditur præsens; absentis ad aures
 Seu resonat procul, & famæ centum occupat ora.
 Nam te fama loqui jam fertur, quæ tamen unos
 Nossè virosve senesve solet. *Quæ* gloria præcox
 Sit licet, atque suos non expectaverit annos;
 Firma viget tamen, & speciem jam præbet adultæ.
 Tu ne fide nimis; nondum maturuit: arbor
 Ut tenera, occulto surgens firmabitur ævo.
 Tantum crescenti ne desis ipse, labora:

At morbis fracto tibi, perpetuumque gementi,
 Viventisque tuum ducenti funus, inertis
 Corpore; nec tua laus esset, nec grata tuorum.
 Nil sapit ægrotis. Suffundit tristis amaror
 Ercula, si qua adsunt, dulcissima. Jam neque gratum
 Ambolium tibi, rura licet Peneia vincat,
 Nec jucunda foret Lutetia. Jam neque Tassii
 Belligerans Goffridus, amanisve placeret Amyntas;
 Mæonidæ nec Musa, tui nec Flaccus amores.

Sed quid ego hæc tecum? Nam firmis ut tibi
 membra

Viribus, & lætæ sint integra flore juventæ,
 Sit labor hic medicum penes. Est quo tendimtis
 ultra.

Quale sit id, paucis, Faber, accipe. Tanta miselli
 Corporis est si cura; datur si copia magna
 Temporis huic uni, si magna impenditur æris:
 Ut bene sit menti, paulum advigilasse pigebit?

Hoc tamen est, hoc quod juvenum pars magna
recusant;

Nec pars nulla senum : hoc omnis male respuit ætas.

Horum aliquem Soles, ut summum, jussis octo
Quærere secessus latebras, ubi solus Olympo
Et sibi rite vacans, æterna negotia tractet :
Humanasque brevi secludat tempore curas,
Audis ut lepide ludos facit, atque salubris
Consilij auctorem salibus perfundit amaris,
Inscitisque jocis ulciscitur? Ast ego, cum fas
Ulcisci foret, ac miserum ridere vicissim;
Indignor magis. En annis non parcitur, artus
Ut vigeant; mens ut valeat, prope parcitur horis.
O furor! est animæ prælata cuticula. Tanti est
Vermibus amplum epulum, pinguemque parare
saginanam.

Corpus eo pascunt miseri, mens spreta laborat.

Quoque minus dubites, mecum sic collige.

Magnam

Somnus habet vitæ partem, datur & sua mensæ,
Pars etiam ludo nonnulla, & maxima nugis.
Corporis officia hæc sunt cuncta. At nulla colendæ
Pars superest menti, vel parvula: & hæc quoq; fructu
Fraudatur quam sæpe suo! Nam sacra diebus
Si festis obeunda, vocat dum publicus æris
Campani sonus; accisi compendia victus
Exanguisque cibos si lex divina subinde
Imperat: huic caput indoluit, cor aut latus illi;
Fusior huic alvus, nimis isti dura; gravedo
Obstruxit nares, minor est jam copia somni,
Splen tumet, incaluit jecur, altera bilis inarsit,
Æstuat in venis sanguis, pituita redundat.
Turpi desidæ vitiorum exercitus omnis
Suppetias venit, & subducit pabula menti.

Verba hodie vehemens sacris de rebus habebit

Hæno-

Hænovius : placet ire? Nihil, quod mallet, ait :
at nunc

Ire minus vacat ; est, mihi qui condixit, amicus ;
Est, cui dicta dies, opifex ; est, qui dedit horam
hanc,

Debitor annosus ; conjux ægrotat ; equorum
Claudicat alter ; heri est axis temone revulsus.
Sontica vitandis causa est non unica templis.

Vis ut equi valeant ? sit temo, sit integer axis ?

Nil doleat conjux, non expectetur amicus,
Non opifex ullus, non debitor ? alter amœnæ
Fac vocet ad scenæ spectacula : &, Est nova, dicat,
Fabula, noster agit quam Floridor. Auribus ille
Continuo arrectis, quin imus ? ait : Geta ! Dave !
Huc aliquis. Mox jungat equos rhedarius. Et jam
Insilit in rhedam impatiens. Regina voluptas
Sic jubet. Interea frustra bonus intonat altum
Hænovius, frustra que arctos ad sidera calles
Admonet inclamans, seque & sacra pulpita vexat.
Floridor isti oculos & mulcet suavius aures.

Ipsa Dei pateat schola, vox sonet ipsa docentis :
Mollerij schola vincet. Amant sic pascere sensus
Gens stulta, impastaq; sinunt languescere mentes.

Lucrum, fama, valetudo, nil spernitur horum,
Et quas mensa tulit de sorte ac fœnore leges,
Et quas sanxit honos, & quas Medicina probavit,
Religio est violare. Tuo gratare labori,
Hippocrates, labor iste Deum te fecit : adorat
Te, nutusque tuos, teneræ gens pellis amatrix ;
Præque tuis spernit divina oracula dictis.
Nam si gurgulio intumuit, si phlegmate fauces
Deciduo minimum irraufere, humore maligno
Si turgent oculi, numerive oblita prioris
Vena incompositum micat, aut sub pollice languet :
Ad medicum mora nulla. Hic alta sede verendus

Confidet : ac veluti causas & crimina discens
 Æacus , immitemque sedens quæsitur ad urnam ,
 Multa virum rogat , infelix quæ cuncta fateri
 Cogitur , urgerent veluti tormenta nocentem.
 Et quamvis arcana , ac sæpe pudenda , fatetur.
 Dein paulum subsistit , & imperiosa severus
 Fert decreta senex , dives quæ pallidus audit :
 Hiscere nec contra quicquam aut mutire potestas.
 Edicit cessent incepta negotia ? cessant.
 Sanguis eat venis ? sanguis datur. Improba venter
 Servet inassuetus longum jejunia ? servat.
 Vina vetat ? quis non abstemius ? Urbe relicta
 Rus iri jubet ? itur : Abiri mandat ? abitur.
 Tantus amor vitæ sedet , & tam invicta cupido.
 Hoc liceat miseris : mentis modo commoda ne
 sint

Deteriore loco. Cur ergo languida morbis
 Dum stupet , exultat male proflulus , & sibi belle
 Esse putat securus ? Uti se corpore sanum
 Si clamet , cruciat quem febris ; & abditus inis
 Renibus , aut fibris vesicæ calculus hærens.
 Quæ non iste probet medicamina ? quidve laboris
 Delugiat , morbo miser ut se liberet uno ?
 Par animi sit cura : nihil , quo sumere vires ,
 Atque vigere queat , præter sinat ire ; beate
 Qui studet esse sibi , veræque est laudis amator.
 Hoc agat , hic vitam labor occupet unicus omnem.
 Scin' mentis dicenda tibi quæ vita salusque ?
 Quive vigor ? Sanum hunc animum recteque va-
 lentem

Crede , Faber , vitij qui purus ; & integer omnem
 Corpoream absterfit , quæcunq; erat allita , labem.
 Nam concreta licet nascenti inoleverit olim
 Multa lues , & stirps multorum innata malorum ;
 Est oblæsa tamen stirps illa , omnesque recisi

Cum trunco jacuere & inerti stipite rami,
 Dein nova si trudat fruticatus germina caudex
 Pestifer; hæc animus primo vigil enecat ortu,
 Haud ullam factura suis virtutibus umbram,
 Sic viget ille, sui que potens, rebusque caducis
 Altior; & nullo tardatus pondere, terras
 Quo linquat minus, ac surgens mortalia supra
 Omnia, se patrio tollat jam civis Olympo.

Hoc adeo numquam mens obtinet, impigra
 dudum

Ni studeat sibi, ni turbam strepitumque perosa
 Secum habitet, totam semet sibi pandat, & imos
 Scruteretur penetrans sub pectoris usque recessus,
 Ipsa sui iudex: studio nec parcat & arti:
 Nec viresque novas haurire, novumque vigorem
 Absistat; donec prope jam sine corpore, simplex
 Æthereus sensus, cœlestis & aura superfit.
 Comere nec sese, fiat quo pulchrior; omnem
 Sedula nec cesset virtutum adsciscere mundum,
 Cœlestem affectans cultum. Sic magnus amator
 Illicitur Deus, atque animæ nova munera confert,
 Ex alioque alius surgit decor. Hoccine tandem
 Vile opus, atque operæ dignum nullius: inertes
 Hoc animæ, ludos inter curasve profanas
 Deproperent, facili que hac defungantur opella?
 Quæ potius studia, & quantum res tanta quieti
 Temporis exposcit! quo non vigilanda labore est!

His ego cedo libens, quivis ait; haud ita nati
 Diis sumus iratis, vivamus suavius. Euge!
 Si tamen in stabulis equus est, hunc nec grave ducit
 Visere, nec pecudi constantem impendere curam;
 Ut bene cum primis habito sit corpore, neve
 Quid capiat virij. Et strigiles ni mane sonantes
 Expediant famuli, peragantque in tempore cuncta;
 Grande nefas fecere. Anima sic pluris habetur

Jumentum. Hæc neglecta relinquitur, omnibus
illud

Excolitur curis. Nunc vappæ assentior isti :

Jure suam spernit, quando est tam sordida, men-
tem.

At tibi, pugnantes istis, Faber optime, sensus
Gratulor, haud ignarus : id in te maxima supra
Extollo decora, & vili prope cætera duco.

Nam tibi quas uno cuncti dant ore, fatere,
Sint magnæ licet, huic uni concedere laudes.

Audis ingenij felix, laudatur & acri

Certans ingenio labor acer, fusa canuntur

Labris Attica mella, & fandi copia dives.

Artibus hic Graijs quam præstes, ille Latinis,

Commemorant : narrant alij quam carus amicis,

Quam comis cunctis & commodus. Additur oris

Egregium decus, atque augens virtutis honorem

Forma, verecundique sales, Charitesque pudicæ,

Et jam consiliis ante annos utile pectus.

Hæc celebrent alij, & multa his germana renarrent.

Non ego : nam sint vera licet, verisque minora ;

Vix tamen hæc laudum mihi sint in parte tuarum.

Una tua est, præ qua reliquæ fordescere visæ,

Quod sit prima tibi, quod cura sit unica, virtus.

Hoc defende tibi decus, atque impensius orna.

Sed jam rauca vocant te cornua : olentibus ecce

Jam stabulis emissa, replent latratibus auras

Agmina lata canum. Nil addo. I, teque catervæ

Redde tuæ : fremit illa, morasque incusat inertes,

Crebra per invitans convicia. Jam mihi diras

Absenti cecinere, meis & versibus. At tu

Da veniam, quod te sit longius ausa tenere

Litera Costanti morosior, inter & oti

Delicias turbare tui : qui tetrica quamvis

Multa, tibi sperat tamen haud ingrata locutam.

AD CL. FLORUM I. C.

EPISTOLA

STYLO HORATIANO.

ANNO CIO. ID. C. LXIII.

VADE, age, cœnosæ nam quid te, Flore, mo-
retur

Amplius urbis amor? dum Pelletarius ultro;
Dum *Vernans* ager, & tepidi Septembris amœna
Tempestatas invitat. Habebis & hic quoque Musæ
Patroni comites: & amant his ludere Musæ
Vallibus, Aonij quantum non culmine montis.

Jura valere jube interea: nec sit tibi curæ
Legatis nimis quid lex attondeat, & quid
Excerptat Libitina sibi, quid creditor; ante
Commoda Falcidiæ justus quam sentiat heres;
Quidve Trebellius huic legi, quid Pegasus addat.
Damnosa hæc aliis studia ingratumque laborem,
Nam vetat autumnus, nec erit mora longa, relin-
que.

Neu te Cæsareî teneat tam dira libido
Codicis, ut genium oblato tibi munere fraudes
Tetricus urbis amator; & illis sponte carere
Deliciis statuas, cœli quas aura patentis
Purior, & læti parat indulgentia ruris.
Illic & magnus tibi Scævola, Paulus & alter,
Pelletarius unus erit: frustra que requires
Quidquid, vel Proculi docuit, vel secta Sabini;
Et Flacci quidquid cecinit, vel Musa Maronis.

Talibus interea vives dum carus amicis,
Ne veteres contemne: hac sunt tamen indole multi.
Et nos ut tenuem tu fastidire popellum
Incipias, magni virtus & gratia coget

T iiij

Hospitis. Illius quæ fessitat ore labrisque,
 Ingenua ac sincera Charis, scis ipse, nec ullo
 Infecta est faciem medicamine. Si quid erit, quo
 Sive tibi favisse, tuis seu possit amicis;
 Officia ante tuos ibunt injusta rogatus.

Moribus his hodie non vivitur. Undique amici,
 Si nihil indigeas. Unum exigit usus amicum?
 Omnis amicus abest. Horum te viderit unus
 Ædibus in magnis, ubi te conjecet opellam
 Expectare suam, dum fors nil tale requiris:
 Te procul aspecto, visa ceu Gorgone, torpet.
 Accedis propius? procul avolat ocyus aura;
 Postque fores prudens sese occultit; aut aliis se,
 Qua datur, occultat latebris. Deprensus in illis,
 Quid struat? accedit demissis auribus. At se
 Non tamen omnino tibi commodat. Est prope
 notus

Nescio quis, quo se fingit gaudere reperto,
 Ceu dudum quæsisset. Ei tum pronus in aurem
 Plurima, tanquam res urgeret magna, susurrat
 Sollicito similis. Sic te sensim inter eundem
 Declinat. Non sic alieni debitor æris,
 Sive fide qui jussit, amat lictore per artem
 Deluso fugere. Hæc simplex æquique bonique
 Consulis, atque subesse doli nil reris. At ille
 Aufugiens, & jam ratus evasisse, triumphat.
 Cum tibi nolentem casusve Deusve reducit,
 Vix subductum oculis; alia cum parte recurrit
 Obvius. Aspecto gaudes, neque enim tibi quidquam
 Artis adhuc subolet. Dextram vis prendere? præbet
 Addubitans, alio respectans; versus in omnes,
 Ceu Proteus, formas: & jam prope quærere qui sis
 Velle videtur, & antiquum ignorare sodalem.
 Miraris: filet ille. Aut si pudor est super ullus,
 Vult humanus adhuc aliqua si parte videri;

Nescio quid confusum immurmurat ore renidens :
Dejectisque oculis , raptim obliquumque salutat ;
Exiliens , ut qui dixum pede presserit anguem.

Ipse sciens loquor , & similes expertus amicos
Haud pridem , libuit cum visere magna potentum
Limina , quindenis quod bis mihi contigit annis.
Nam tunc officij quamvis nullius egerem , [lam:
Nec peterem qui me in penetralem admitteret au-
Id metuens fugit tamen , ut me vidit , amicus ;
Insignis prius ille , atque inter summus amicos ;
Et , tibi descripsi quidquid modo , præstitit unus.

At tibi longe alius , corruptique integer ævi,
Præses erit tuus. Hic vultu tibi semper eodem
Occurret. Qualisque suis arridet amicum
Sub Laribus : talis , Luparæ five ædibus altis
Te videat , Lamoni seu vasta per atria turbæ
Permixtum , seu Telleri interiora subire
Tentantem frustra conclavia ; talis ubique,
Talis semper erit. Teque ut conspexerit , ultro
Occurret prior , & : Numquid vis , Flore ? rogabit.
Gratia si qua mea est hic utere : sive patronum
Affari cupis , est supplex tibi sive libellus ,
Sum præsto. Has ejus voces mox facta sequentur.
Hac ope tu (nam liber eris tunc forte negoti)
Uti si nolis , uti potuisse juvabit.

I , propera , tales quid dedignaris amicos
Segnior , & tali invitantem carmine Musam ?

IGNIS ET VENTUS.

STYLO OVIDIANO.

ANNO CIO. IDC. XLVI.

S U L P H U R E U S nuper tumida Vesuvius ira
Arserat , & victor ruptis fornacibus ignis

T iij

Turbine flammaram rapido vastaverat urbes
 Ausonias, turreſque, & priſca palatia regum.
 Egerat in cineres. Incendia juverat atrox
 Æolus, immiſſo qui vires adderet igni
 Agmine ventorum. Poſtquam poſuere furorem:
 Ambobus placuit communem agitare triumphum.
 Dumq; parant currus: primum ſibi poſcit honorem
 Mulciber, & primum petit Æolus. Ergo tueri
 Jura placet verbis, prior & ſic Mulciber orſus.

Scilicet exſuperas noſtros Aquilonibus ignes
 Æole? ſic ſubito intumuit ventofa poteſtas?
 Ille ego ſum vitæ, mortalis & arbiter ortus.
 Ignibus excitam tepidis animalia lucem
 Accipiunt: quid ſunt animæ, niſi vividus ardor
 Membra fovens, agitanſq; & in omnes diditus artus?
 Igneus eſt ollis vigor: at ſi flamma recedat;
 Deficient vires, & erit ſine ſanguine corpus.
 Vita manet, dum flamma manet: cor igne perenni
 Illæſum vivit: fervens incendia pectus
 Continet, & miſſas flammis coquit acribus eſcas.
 Accipit igniferis hæc nutrimenta cavernis
 Molle jecur, ruruſque coquit. Mox ſanguis in ignem
 It liquidum, fluviuſque per omnia membra volutus
 Irrigat occultos jecore expellente meatus.
 Ac veluti cœlo erumpens, ſe fundit in imbres,
 Aut tunc in fluctus, aut grandine dura rigeſcit,
 Torrentem in riguum modo præcipitatur aquæ viſ:
 Fervidus haud aliter per membra calentia ſanguis
 In nervos modo porrigitur, dureſcit in oſſa,
 Lentefcitque pilis, mollitur carne, medulla
 Oſſibus ardeſcit: vitæ ſic utilis ignis.
 Nec minus ipſe cibos & blanda alimenta miniſtro,
 Queis fugientem animam retinere in corpore poſ-
 ſint.

Quipe ego contuſam Cererem ferventibus undis

Mollio , & illatam fornacibus excoquo. Nobis
 Parvulus est fornix illos extructus in usus ;
 Hic dum farra manu subigunt , farrique tepentes
 Immiscent undas famuli ; non segnius ipse
 Parte alia flammam exiguas accendo per ædes.
 Hinc Cererem referunt humanis usibus aptam
 Nec fatis : at segni ne sit gravis usque palato
 Una Ceres ; varias , quas eligat , apparo carnes,
 Ferculaque , & mensis bellaria nota secundis.
 At neque flava Ceres largas adolesceret unquam
 Latior in messes , æstu nisi fora benigno
 Cresceret occulte , & tostis flaveret aristis ?
 Vis eadem fructus , eadem educat omnia late
 Poma per ætatem. Tum sicubi bruma recurrit ;
 Membra fovent ignes , & brumæ frigora pellunt
 Quid quod & absque meo pietas frigeret igne ?
 Æternos superum foveo Vulcanus honores :
 Omnibus intersum sacris : inculta jacerent
 Me sine templa , focus & inutilis ara vacaret.
 Gens hominum supplex cum Divis munera solvit ;
 Ignem adhibet sacris : pavitantem rite sacerdos
 Igne super jugulat pecudem , votivaque flammæ
 Viscera consumunt sacras reddentia sortes.
 Quin etiam gratos mittit Vulcanus odores
 Thure bonus liquido : calidis suffitibus halant
 Divorum simulacra , & sanctas myrrha per ædes ;
 Accensumque focus per me vanescit amonium.
 Hinc lætus vapor exundat , mentesque beatas
 Fumus adit , celsique pererrat culmina templi.
 Sed quid parva sequor , ribique hæc mortalia jacto ?
 Aspicias æthereas arces , & lucida mille
 Ignibus astra meis ? illic mirare bicornem
 Reginam astrorum : sine me neque Cynthia noctu
 Fulgeret , nisi tantum olli daret ignis honorem.
 Nonne vides Phœbum , mundi cum cardine summo

Stat librata dies , rutilo temone sedentem ,
 Circum & flammivomo salientes ore favillas ,
 Et flammam elata ructantes nare jugales :
 Si nostro Phœbus caruisset lumine , nunquam
 Phœbea optassent obscuræ lumina gentes .
 Quin etiam , si penna valet , penetralia terræ-
 Atque imos scrutare sinus . Hic aspice clarum
 Ignis opus , defossa auri atgentique talenta ,
 Ingentes massas : cœcis pretiosa cavernis
 Pondera mercator promit , ratibusque per æquor
 Credulus extremis Europam importat ab Indis .
 Nec tantum hoc debet nostris ardoribus aurum .
 Quippe nisi effosum vasta fornace liquecat ,
 Et quas visceribus terræ contraxerat imis
 Deponat fæces ; rudis indigestaque moles
 Obsita nativis est fordibus : illa camino
 Cocta , meis crebro teritur Cyclopibus ictu :
 Ad numeros illi multa vi brachia miscent ,
 Personat omne antrum : donec tractabile tandem
 Invariâs abeat lamnas , rutilumque nitorem
 Concipiat nostris excoctum viribus aurum .
 Hec ubi Vulcanus , contra sic Æolus inquit ,
 Irrita quid loqueris ? nobis tua nota potestas ,
 Importune faber : soli mihi debita vitæ
 Gratia mortalis : per me vitalis in omnes
 Sparsa sinus natura viget . Circumspice , cuncti
 Ore meas spirant auras , mea flamina cuncti
 Ore bibunt . Mollis latet alto pectore pulmo
 Irrequietus agens ventos , reddensque trahensque
 Perpetuis vicibus cœli spirabile munus ,
 Haud aliter , Vulcane , tuis fornacibus auras
 Accipiunt redduntque cavi , mea munera , folles ,
 Fumanti in Lipare . Quæ si mea munera desint :
 Ignea vis lapsu crudelius acta maligno
 Pectora consumat . Dum spirant pectora , vivant :

Spiritus humanos artus regit : intima virtus
 Hæc ciet una : at si nullus super halitus exit ,
 Si laqueus nodo fauces eliserit arcto
 Stringens , atque meis aditum intercluserit auris ;
 Vita fugit procul , & pigros mors occupat artus .
 Igne quidem Cererem mortalibus usibus aptas :
 Nec mihi nullus honos ; qui frango , molæque rotata
 Vi subigo . Sunt & rapidis sua commoda ventis .
 Aspice quæ summo confurgit machina colle :
 Ut flabris Boreæ , Zephyrique faventibus auris
 Explicat ingentes alas ; quibus addita vela
 Suscipiunt animas , & circum obliqua feruntur .
 Saxum intus geminum , quod vix conamine multo
 Agricolaë tollant bis sex , moveantque subactis
 Vectibus ; at facili quatiant mea flamina motu .
 Duram illis Cererem populorum in commoda
 cogo

Attritam communi hominum servire salutem .
 Nonne audis , quanto tecti stridore laborans
 Machina tota tremit ? quanto frumenta fragore
 Franguntur ? quanto nutat domus ardua motu ?
 Hinc rudibus faxis sensim sublapsa filigo
 Fingitur in panem : venti si forte remittant
 Nil homini cellæ , nil exundantia profunt
 Horrea , nil crudis flaventes messibus agri .
 Protinus ad glandes , communia pabula porcis ,
 Jejuni redeant populi , domibusque relictis
 Nutrices repetant sylvas , saltusque revisant
 Majorum , & miseris videntur civibus urbes .
 Si quid & arva juvas : Quid , si non leniat æstus
 Mitior aura tuos , tepidoque Favonius ore
 Ventilet ? Immodicis absumes ignibus agros ,
 Arescent segetes , arescent mitia poma .
 Æstas una tibi , totus mihi subditus annus .
 Tu potes algentes refovere caloribus artus ,

Hoc tantum : possunt terris inducere venti
 Quos voluere dies. Si iussero, ficcus ab Arcto
 Erumpit Boreas, & concita flumina pigro
 Durantur contracta gelu. Si tempora malim
 Humida, si fufis manantes nubibus imbres :
 Ad nutum madida præceps Notus evolat ala,
 Congestasque nives & stricta fluenta resolvit.
 Si vernos placet ire dies, Zephyrum evoco : pernix
 Ille volat signo citius, cœlumque serenat,
 Non incauta autem, neque numinis incia nostri
 Gens hominum, summis statuit versatile ferrum
 Turribus, atque vagis hinc illinc mobile ventis :
 Urbibus hæc magnis præsumt oracula, cives
 Hinc responsa petunt : monet index certa futuri
 Pinnula ; prædicitque viris, quæ craftina cœlum
 Tempestas maneat, pluviae, diesne sereni.
 Tanta est religio ! Nos & genus esse profahum
 Quippe putas ? Nullo celebrentur sacra Deorum
 Contentu, si venti operam conferre reculent.
 Horum poscit opem Phœbus : si quando magi-
 stram

Exercere artem, festivaque carmina cœlo
 Tollere fert animus, Tabulis assistit eburnis
 Grande sonans : tabulis ingentibus organa surgunt
 In teretes distincta tubo ; ornata cylindris
 Fusilibus sensim series argentea crescit
 Ordine dispari. Celeres hic pulcher Apollo
 Exercet ventos, digitisque micantibus urget
 Doctum ebur. Agnoscunt signum, gens garrula,
 venti,

Et sese volucres per aperta foramina trudent:
 Garrula jam loquitur concepto machina vento,
 Jam gravidis inflata tubis anima que volucris
 Vivit, & in varios expirat fistula cantus,
 Quos mutum dispensat ebur ; Phœboque movente

Elinguis
 Turbaq
 Cantibu
 ra
 Mugiat
 Hic Phil
 Aut uno
 Sunt eti
 Arriden
 At frust
 Regna
 Barbari
 Regna
 Disperg
 Usque
 Quis d
 Fundit
 Mercat
 Plurim
 Vecto
 Omnib
 Namq
 ta
 Excoq
 Induit
 Munu
 h
 Ac ni
 Irrite
 Semi
 Evan
 Emo
 Ta
 Exp
 Lem

Elinguis fluidum moderatur lingua carmen,
 Turbaque ventorum lætis captiva gemiscit
 Cantibus. Hic grave carmen inquit, seu murmure
 rauco

Mugiat æs Tyrrhenum, & Martia suscitetur arma:
 Hic Philomelam imitans, aut fractis flexibus errat,
 Aut uno modulans dat carmina longa tenore:
 Sunt etiam quibus humanæ modulamina vocis
 Arrident; hominesque putes dum carmina fundunt,
 At frustra Eoo per te ditata metallo
 Regna canis? sine me populis quid præderit aurum
 Barbarica tellure latens? ni mitibus auris
 Regna per & populos, queis tanti muneris usus
 Dispergam: ni vela regam: ni flamine dextro
 Usque sequar fœtas pretioso munere naves,
 Quis dubios inter fluctus pontique pericla
 Fundit vota tibi? quis adhuc altaria ponit
 Mercator? Mihi litoribus cadit hostia totis
 Plurima, me fortis dominum pelagique potentem
 Vectores nautæque colunt. Ego partibus orbis
 Omnibus incumbens, populorum in lucra laboro.
 Namque aurum quod flamma probat, fusique me-
 talli

Excoquitur calidis vitium natale caminis,
 Induiturque novum posita ferrugine lumen;
 Munus opusque meum est, sine me tu languidus
 hæres:

Ac nisi perpetuo sopitas flamine prunas
 Irritent tumidi folles, animosque ministrent
 Semianimi, residemque juvem auxiliaribus auris;
 Evanescis iners, tristisque oppressa favilla
 Emoritur vis omnis, & irritus occidit ardor.

Talibus indoluit Vulcanus, & acrius ardens:
 Experieris ait, sine te quid numina possunt
 Lemnia. Sic fatus, bis sex qui forte secuti

Aftabant, fignum Cyclopibus edidit. Illi
 Vicinis quibus exercent dura æra cavernis
 Educunt tormentum ingens : ftupet inſcia turba
 Ventorum. Geminis muralis machina furgit
 Vefta rotis, multo ſtridens conamine : curruſ
 Ferratique axes ſub ahena môte fatiſcunt.
 Faucibus os immane patet ; quas pulvere raro
 Si ſaturet fauces, & ahenea pondere magno
 Addita maſſa ſuper fuerit, ferrique reſecti
 Plurima fragmenta ; intentat mortalibus ingens
 Exitium, turreſque & propugnacula terret.
 Tum ſi orbe aliquis tenuem ſub fomite denſo
 Immittat ſcintillam ; ardet mora nulla, ſonatque
 Machina : quo ſonitu cœlum procul omne remugit.
 Lemnius ergo illam muris obverterat altis
 Trifte minans : atro jam cocta bitumina nitro
 Colligit, exoneratque cados ; peſtemque malignam
 Ingerere in patulos tormenti grandis hiatus,
 Et vaſtum os implere parat : conamina vana !
 Æolus interea ridet ſecretus, & Auſtrum
 Aſpiciens nutu monet. Ocyus ille per auras
 Pulverem agit verrens, atque uno flamine difflat.
 Mulciberum pudor accendit, ſtimulatque furentem.
 Jamque ingens utrimque furor, propiorque duello
 Arſerat : impatiens ſclerum cum Jupiter ad ſe
 Utrumque accivit, fierique ultricia mandat
 Fulmina : nec magni fas detrectare tonantis
 Imperium fuit. Unanimes juſſum ergo laborem
 Suſcipiunt ; operique accingit uterque viciffim.
 Æolus admifcet ventos ; queis miſſile fulmen
 Irruat in terras rapidum, diroque fragore
 Intonet : addit aquas prudens, nimboſque, procel-
 laſque,
 Et quicquid ſpirat gens turbida. Lemnius ignes
 Sulphuraque adjungit ; queis illatabile telum

Fulguret ardescens , lateque incendia portet.
 Ergo concordēs animis , prius excita tollunt
 Jurgia , dum junctis conspirant viribus. Ambo
 Junxere ex illo dextras , & fœdera firmo
 Strinxerunt nexu : quin & sibi mutua jurant
 Auxilia ; & , flamma si quando torpet inani
 Mulciber , illabens socium juvat Æolus ignem.

INGENII FAMILIA.

INGENIUM, LIBER, VOX, MEMORIA, OBLIVIO.

STYLO OVIDIANO.

* ANNO CIO. IOC. L.

INGENIUM.

INGENIO juvenilis honos : huic plurima vul-
 tum

Insedit Charis , & divinæ gratiæ formæ
 Arguit esse Deum , mortaliaque omnia supra
 Tollitur assurgens : absistit vivida flamma
 Acribus ex oculis ; quam non vibrantia cœlo
 Fulgura , non æquent Phœbei sideris ignes.
 Tantus honos Divo. Vegeto scintillat in ore
 Plurimus , inque apices ignis tenuatur acutos.
 Par linguæ , par vocis honos , par gratiæ gestus.
 Cœlitate digna manus , sunt omnia cœlitate digna.
 Sit fons læta licet ; tamen est hæc multa putanti ,
 Multa volutanti similis : neu lubricus error
 Fors agat incautum , pendentem examine justo
 Libram habet ; & si quid pravum dubiumque veretur,
 Sedulus ad certam revocat simul omnia lancem.
 Fulgentes humeris aptantur mollibus alæ.
 Flammeus ut puer est , puero quoque flammea sedes.
 Nubila cuncta supra cœlique in lumine primo

Visitur illa domus ; nativa incendia fundens ;
 Perpetuisque micans facibus : crystallus ubique ;
 Puraque lux, referens purum lux plurima Solem.
 Digna Deo domus ! Hic felix longa otia ducit,
 Non inhonora tamen : desigit torpida nunquam
 Segnities juvenem, nec in una sede moratur.
 Summa petens ruit, ima petens ; & ab æthere pernix
 Desilit in terras, mox ætheris insilit arces.
 Non illum objectæ turres, non alta retardant
 Mœnia, non postes æternaque robora ferri
 Præcipitem prohibere valent : per saxa, per urbes
 Se lapsu insinuat tacito : nulla invia sedes,
 Invia nulla domus : planam sibi pandit eunti
 Qua tollat se cunque viam : perque æquoris æstus,
 Perque hyemem, portus omnes impune viator
 Invisit sine puppe ; adeo sibi fidit, & alis.
 Namque Pyreos apices, Alpesque superbas
 Transvolat effugiens ; nec cursum Alpina retardat
 Bruma, nec æternis nivibus damnata Pyrene.
 Si lustrare juvat terrarum viscera, & imas
 Sub tellure domos ; oculo vivace coruscum
 Lynceus emittit radium, quo protinus omnes
 Terrarumque sinus, caligantesque recessus
 Permeat, & regnis sese nigrantibus infert.
 Si revolare placet, mentique illapsa cupido est
 Æthereas lustrare domos : perniciosior ala
 Fulminis assurgit super astra, folique relictis
 Sordibus, immensos stellarum immobilis orbes,
 Concurfusque, vicesque notat, motusque perennes,
 Cœlicolumque patrem, pennatæque agmina pubis.
 Bina olli soboles : Liber altera dicitur, & Vox
 Altera, nunc repetens a Libro exordia ducam.

L I B E R.

I G N E U S hunc genitor plumis enititur unis,
 Virginco

Virgineo emittens in lucem & cælibe partu :
 Nascitur ille lacer primum , membrisque solutis ;
 Hinc caput , inde pedes : sparsa omnia , & omnia
 nexu

Juncta jacent nullo : nec plura in frustra secabat
 Absyrtum fratrem miserò Medea parenti
 Injectura moras. Volitant membra omnia libri ,
 Ludibrium ventis : si forte afflata Favoni
 Aura fuit ; tolluntur humo , & fugitiva feruntur.
 Quodque magis mirum est ; dispersos imperat artus
 Infantis tundi genitor , crebroque domari
 Verbere. Pulsat agens repetito malleus ictu
 Impositam saxo sobolem , plagisque fatigans
 Innumeris subigit : vicinia tota resultat :
 Et quoties suspensa manus libratur in ictum ;
 Credideris toties animam posuisse sub ictu.
 Nec satis est cædi : transfigi hastilibus idem
 Omnia membra jubet genitor , cultroque secari.
 Quin etiam miserum vinculis stringique , premique
 Arctatum lignis , duroque in carcere cogi
 Imperat. Hinc suus est decor , & sua gratia libro.
 Nam collecti artus , & juncti nexibus aptis
 Confurgunt habilem in formam , fulgentque su-
 perbo

Tegmine : longinquo pelles ex orbe petita
 Aptantur membris , & vestibus additur aurum.
 Ipse licet vinctus per terras diditur omnes :
 Oceanumque , locis præsens simul omnibus unus ,
 Multiplicesque domos , disjunctasque incolit urbes ;
 Et licet exiguus toto sese explicat orbe.
 Nec tamen hinc damnum patitur : divisus in omnes
 Pene manus , uni totus datur , omnibus unus.
 Non timet occasum , per quem de morte triumphant
 Heroesque , ducesque : genus licet , igneus illi
 Sit licet & genitor ; solo formidat ab igne

Exitium : elinguis docto sermone magister
 Cuncta docet, bellique artes, usumque forensen,
 Et quidquid priscis fuit admirabile. Talem
 Ingenii foetum, Vocis fratrem esse decebat.

V O X.

V o x Libri germana, Libroque simillima fratri
 Grandior & natu, sexu minor; ætheris hospes,
 Eloquij præses, genitoris nuntia, Divum
 Interpres, pariterque hominum; commercia terris
 Omnibus una parans, tenuis sine corpore vita,
 Nympha fugax. Olli sunt viva palatia cunæ:
 Parva quidem, sed quæ septo defensus eburno
 Purpureus fornix tegit undique. Nata puella
 Continuo patrios linquit fugitiva Penates:
 Præpetibus nitens, quas natura addidit, alis;
 Perque plagas omnes volitat: nusquam hæret, ubique
 Insonat, auditur cunctis, neque cernitur ulli.
 Et modo templa subit victrix, sanctique theatri
 Pulpita conscendens, divina oracula fundit
 Supplicibus populis, & sacro flumine manat
 Suspensos tenet unde animos: nunc ore tonanti
 Terrificat fontes, Erebumque ignesque minatur:
 Nunc recreat puros animos, & spondet Olympi
 Dulces delicias. Densis undare videres
 Ima viris, motumque inhiare ad pulpita vulgus.
 Inde forum regina petit, scandensque tribunal
 Juridicum, legum placitis componit iniqua
 Jurgia, & æquata perpendit singula lance:
 Nunc patrona favet, nunc est inimica; reumque
 Affligit gravibus dictis, crimenque repellit;
 Et partes agit una duas. Stant ordine longo
 Dispositi circum civilia rostra Quirites;
 Quis Nympha auratis devinxit nexibus aurem,
 Nec rostris audita modo est: nemora intima sæpe

Sylvarumque arcana subit, ramosque per omnes
 Exultat profuga, inque avium mutata figuras
 Suave canit. Fessius longinquo Sole viator
 Sistit iter, suadente Dea; viridique reponit
 Membra toro, mollem qua præbet populus una-
 bram.

Accurrunt sævæque tigres, sævique leones;
 Mitescuntque tigres, mitescunt Voce Leones.
 At postquam cecinisse piget; latitare sub antris
 Appetit, arcanosque affectat inire recessus.
 Nil profunt latebræ: vocalia saxa fugacem
 Mille sonis Divam, multaque in imagine produunt!
 Ut vidit tuto non fas se credere furto;
 Aonios volat in montes: gratatus amico
 Excipit hospitio Phœbus, pariterque sorores
 Adventu comitis gaudent. Phœbum illa sororesque
 Una novis animat concentibus: astra resulant
 Ad numeros recreata sonis, motique choreas
 Exercent superi, & læti convivia curant.

M E M O R I A.

BINA quidem Ingenio par proles addit ho-
 norem:

Idem opibus magnis & gaza divite felix:
 Unica dives opum tantarum & sedula custos,
 Mnemosyne: latebras & magna æraria servans.
 Grandior illa quidem est ævo, sed vivida semper
 Est species, juvenemque refert; nec labilis annis
 Est vigor, aut titubata solo vestigia lapsant.
 Sed mirere domos: humentem provida sedem
 Incolit, & vacuas uda in regione cavernas.
 Aeris in campis liquentibus, humida longe
 Fusa patet regio, pluvius quam Jupiter unam
 Omnibus antetulit: spatii ingentibus illic
 Servat opes liquidas, rorisque undæque supernæ

O B L I V I O .

GURGITE qua tristi tacite labentibus undis
 Lenta cadit Lethe, nigrisque oblivia voluit
 Fluctibus, atque inter somnos se pigra volutat :
 Hic spelunca latet, quam nec rorantibus alis
 Eurus adit, pluviisque humectat flatibus Auster.
 Hic liquor exeso nullus de culmine manans,
 Stillantefve cadunt humenti punice guttæ,
 Scabrosasve rigant filices : procul exulat humor
 Tristibus ignotus latebris ; sicca omnia, sicca
 Prima antri facies, antri penetralia sicca.
 Hic deformis anus cæcas Oblivio sedes
 Incolit, hic rigidos fixit Dea pigra Penates.
 Huic caput exiguum : stricta sub fronte moventur
 Irrequieti oculi, partesque rotantur in omnes :
 Fronis est lata parum, duro sed durior ære :
 Artus palla tegit ; non certi palla coloris
 Candida nunc, mox atra, viret modo, lutea deinde ;
 Jam flava est, species jam cærulea ; mille colores
 Una trahit varios, nullum sibi Diva reservat.
 Uritur usque siti : nullas tamen ebibit undas,
 Ni quas Lethæus vetulæ suffecerit amnis.
 Lingua quidem est, sed muta filet ; talique rigata
 Rore filet magis, & nullo Diva inscia mittit
 Ore sonos : nam quæ rebus sint nomina nescit.
 Quod si forte rudi erumpens de gutture clamor
 It per saxa, nihil tum respondentia voci
 Saxa silent : filet & tacitis in rupibus Echo.
 Ni mente effugiant, rerum servare figuras
 Si quando est animus ; Lethæis scribit in undis
 Demens, & fluvio formas impressit inanes :
 At fluctu celeri fugiunt sine nomine formæ.
 Nonnunquam ductas digito committit arenæ ;
 Sed tristis Boreas inimico flamine turbat,

V iij

Accelerat, telamque premit : dum territa vulgi
 Murmure, veloci liquidum fecat æthera penna
 Stridens, & solidas alio sibi quæritat escas.
 Exoritur populi clamor sequiturque fugaces.
 Interea fremitu Cavæ, plausuque secundo
 Elatus Zeuxis cunctos putat ire minores,
 Atque suum miratur opus; mirabilis ipse,
 Ni foret imperfectus honos. Non integra, Zeuxi
 Gloria, crede, tua est : pars optima rapta triumphi.
 Namque suo si tela foret perfecta colore;
 Num trepidas ipso juvenis terrere volantes
 Debuit aspectu, & turbam prohibere voracem?

OCULUS PICTOR

EODEM STYLO.

ANNO CIO. IDC. XLVIII.

HUc oculos oculis propius, precor, adice
 nostris.

Parva mora est, parvum petimus pro munere mu-
 nus.

Scilicet ut videre videns; nec dispare dono,

Ipse meis pingare, tuis ego pingar ocellis.

Prompta tabella quidem est, pictorque paratus
 uterque :

Hinc atque hinc gemina gaudes quasi prole beatus;

Et minor, at bina tibi vultus imagine fulget;

Quoque minor vultus, vultu mage grata venustas.

Dum loquor, impatiens velles labra jungere labris,

Oscula ferre tibi : sed cui prius oscula mittas;

Vel tibi in hoc oculo, vel in isto, nescius hæres :

Dignus amore utrinque tuo es, tua divide utrinque

Oscula, utrinque tuos offert tibi pupula vultus.

At mea quid taceo, tua dum miracula jacto :

Prodigio simili felix, nec dispere dives
 Effigie? Jovis e cerebro quondam edita Pallas
 Dicitur: ecce tuis simili prope sorte creatus,
 Nascor ego ex oculis; non me mea fallit imago.
 Ipse ego sum. Ecquis io tenebrosos exprobet ortus?
 Sordidaque obiiciat vanus cunabula censor!
 Meme oculi lumenque in luminis edidit auras:
 Et mihi, quo vivam, nihil est nisi lumen & ardor!

U M B R A.

E O D E M S T Y L O,

ANNO CIO. IOC. XLVIII.

HINC procul artis opus, procul hinc immo-
 bilis hærens
 In tabulis pictura, & inertibus ebria fucis,
 Quos longus telis labor illinit: ecce sine arte
 Effigiem subitam simulacris pingere novit
 Mobilibus natura. Vides, dum lumine terras
 Perfundit Titan, pulsus dum regnat in orbe
 Nubibus, artifici quales dat luce figuras?
 Ut radians formarum opifex, quæ corpora cunque
 Sunt objecta sibi format nigrantibus umbris;
 Spectra oculis jucunda ciens: radioque nitenti
 Ducta licet, nobis tamen atro cuncta colore
 Exprimit umbra rudis? Sed pensat damna coloris
 Vivida mobilitas: nam si quos corpore flexus
 Pernici dederis, flexus hæc æmula reddit
 Continuo, sequiturque gradum quocunque libebit,
 Ipse ego mirabar sudo cum nuper Olympo
 Soli adversus iter carpebam forte viator;
 Pone sequi effigiem vidi, visaque repente
 Obstupui, pressique pedem, dubiusque pependi.
 Hæc gestus imitata meos immota resistit.

Aspicio

Aspicio, flectoque oculos: avertere visa
 Est faciem, nec passa suos me cernere vultus.
 Aufugio: illa sequens instat mihi passibus æquis:
 Nescia stare loco, nisi stem quoque fixus, eodem,
 Irruo in hanc audax, repetitisque ictibus umbram
 Appeto nequicquam. Sic me sequiturque fugacem,
 Instantemque fugit velox: nec deserat unquam
 Fida comes; nigro faciem ni velet amictu
 Delius, & vastam inducens mortalibus umbram
 Mille umbras adimat. Mundo sic muneris hujus
 Se probat auctorem: nam si se ostenderit orbi,
 Umbræ iterum redeunt; quas, aut jubet ire sinistras,
 Aut dextras agit, aut sinuosos gyrat in orbis.

MORS ET AMOR.

EODEM STYLO.

ANNO CIO. IDC. LI.

IBAT ovans spoliisque hominum, spoliisque
 Deorum,
 Nondum orbi letalis Amor: Stygiumq; triumphans,
 Equoreumque Jovem; victoque trophæa tonante
 Omnibus ostentans populis, tria regna tenebat.
 Talia jactanti puero Mors obvia sese,
 Exuviisque tumens & factis grandibus, offert.
 Contextis olli crates patet ossæa costis,
 Et malè juncta strues, nudataque carnibus ingens
 Tibia, luxatis vix hæret pendula lumbis.
 Arida calva super deformes oris hiatus
 Pandit, & immanes pertusa in fronte lacunas
 Orbibus ereptis, terebrataque tempora vulsis
 Auribus: arrosi foeda rubigine dentes
 Diducunt rictus: fax illam inamabilis armat,
 Et vano nunquam quæ torxit spicula nisu.

X

Stant magnis utrinque animis pugnare parati.
 Hic certis fidens telis vegetaque juventa :
 Hæc jaculis & falce minax, Mors ridet Amorem ;
 Ridet Amor Mortem : primumque , hæc, ille, iocosus
 Majores dictis animant in prælia vires.
 Sicque Cupido prior : Tu nostris viribus una,
 Obsistas, o victa situ, o effecta senectus !
 Robore me superes ? cui rex hominumq; Deumque
 Concedit ? nec cedit anus. Simul illa, simulque
 Procurrens telum impavidus jam librat in hostem.
 Mors contra : Quid tu mortem moriture laceffis
 Pertæsus vitæ ! tua num præcurrere fata
 Est animus ? nec frustra optes : en accipe pignus
 Virtutis, mortemque proba. Sic fata, volucres
 Contorquet telum, atque aliud super addit. Utrinque
 Missilis ingeritur grando ; sed cassâ, sine ictu,
 Tela volant : ergo nova quærunt arma, novumque
 Instaurant alacres alio certamine Martem :
 Hic face terribilis, falce hæc armata minaci.
 Vestigat fortunam oculis Amor, atque patentem
 Trans costas rimatus iter, cor urere Mortis
 Molitur tædam intorquens ; sed pectore nullum
 Ut videt, attonitus stupet excors vivere monstrum.
 Desperat vulnus, desperat prælia, & orbi
 Funestum cum morte agitat componere fœdus.
 Parte alia magno vacuum per inane rotatu
 Mors falcem immittit ; pueri nec vulnere corpus
 Libari posse agnoscens, inclamat Amorem,
 Inclamatque Deum ! Cœpere hinc jungere dextras
 Concordes Divi, nectique amplexibus arctis.
 Quin etiam in pacis nunquam violabile pignus
 Mutarunt arma, & morti sua tela Cupido,
 Mors sua dat puero : diversis ambo recedunt
 Arma ti jaculis. Ex illo vulnus amoris.
 Sæpe fuit mortale, & vulnus amabile mortis.

PLANTÆ AMANTES.

EODEM STYLO.

ANNO CIO. IDC. LZ.

AR D O R inest plantis etiam suos, arua Cupido
Sæpe colit, floresque suum patiuntur amorem.
Caltha eodem Solis, quo pascitur, uritur igne:
Luteus hinc flori tenerorum pallor amantum,
Qualem longa parent dilati tædia voti.
Nec tanto Daphnes Phœbus flagravat amore
Quanto caltha vagi sectatur lumina Phœbi!
O si terrenum pondus tibi, caltha liceret
Excutere? & tardis posses erumpere fibris
Libera; sufficeret celeres amor impiger alas,
Sublatamque levis Phœbeios ferret ad axes.
Hesperios Phœbus cum vergit pronus in undas
Illa suum Hesperias vultum, convertit in undas
Cum primos orbi redivivus detegit ortus
Illa suum primos vultum convertit ad ortus.
Atque ubi jam medium lustrat Sol arduus orbem
Illa caput medium surgens attollit ad orbem
Sæpe suos Phœbus nebulae ferrugine vultus
Obnubit: verum quis fallere possit amantem?
Caltha suum agnoscit trans invida nubila solem,
Invitumque licet sequitur, gaudetque sequendo
Sic amor, aspectu vanum sic pascite amorem.

Ecquis Idumææ nescit miracula palmæ!
Aspicis ut late vicinis stirpibus arbor
Assurgit gemina, & vicinis ignibus ardet,
Utraque ad amplexum sociæ demissa, cacumina
Inclinat, trepidoque alludens vertice jungi
Gestit; & implicitis sibi frondibus oscula figunt.
Aspiret Zephyrus: tum stirps emota susurrat
Blandius, atque suos vicinæ, narrat amores.

X ij

Sæviat immitis repetitis flatibus Auster :
 Utraque dat sonitum ingentem , & complexibus
 arctis

Se gemit avulsam , raptosque inclamat amores ;
 Donec in amplexus atque oscula grata recurrat.

M A R I A C U S T O S .

L O N G U M emensus iter , tandem loca nota
 viator

Attigeram , partes ubi se via scindit in ambas.
 Squalidus ad dextram salebroso tramite callis
 Ducit ad optatos montes , & amœna Sionis
 Mœnia : deliciis ubi dulce perennibus ævum
 Ducitur , & læta mentes in sorte quiescunt.
 Invitat locus , at discrimina mille viarum
 Deterrent animos. Nitendum scilicet arcto
 Limite , per scabras ducit qua semita rupes ,
 Undique in abruptum vestigia ad omnia pendens,
 Quin etiam ante oculos omni statione locatæ
 Apparent laræ horribiles : hinc verberare multo
 Triste sonans Metanœa , Fames hinc rabida vul-
 tum ,

Nudaque Pauperies ; atque agmina mille dolorum,
 Mille cruces fixæ venientibus. Hæc via sola est ,
 Quæ fortunatum liceat superare cacumen.
 Lætior ad lævam species , via mollis , amœna
 Planitie , celsas ducit Babylonis ad arces.
 Omnibus hac iter est populis : ingentibus omnes
 Admittique volunt spatiis , gaudentque recepti.
 Illic deliciæ certatim , & quicquid amorum est
 Blanditur ; choreæque leves , risusque , jocique
 Objiciunt ultro sese & comitantur eur t s.
 Jamque viæ dederam memet , cum flore sub omni
 Occultos angues , tectosque sub omnibus herbis

Conspexi colubros, Heu! quæ me numina servent?
 Exclamo, Nec longa mora est, Simul æthere ab
 alto

Adfuit, atque manu premsum Maria periclo
 Eripuit præsens; & dextrum voce benigna
 Commonstrans iter: Hunc, inquit, duce Virgine
 callem

Ingrederere, Anteiit Virgo: visumque repente
 Sub pedibus florere solum, subsidere visæ
 Abruptæ cautes & plano cedere dorso;
 Mellaque per totam cœlestia currere rupem,
 Hac sequor, æternumque sequi te, Virgo, juvabit.

IN OBITUM

FRANCISCI FOUQUET
 PUERI QUADRIMULI
 APOLOGIA MORTIS.

ANNO. CIO. IDC. LII.

POSTQUAM dulcem animam liquit Franciscus; &
 una

Spes magnæ cecidit deliciæque domus;
 Exuviis cœpit Mors ire superba pusillis,
 Magnorum spoliis ut solet ire ducum.
 Nec patri misero, miseræve occurrere matrî
 Pallida per mœstos desuit umbra lares.
Questibus & probris, Mortem si flectere questus,
 Tangere si possent probra, fugata foret.
 Sed magis hoc instat: crepitantiaque omnia crebro
 Dant tristem latis ædibus ossa sonum.
 Tandem excusanti similis, similisque fatenti,
 Ultima dum longæ tempora noctis eunt,

Adrepi patris ante torum, seque obiicit ingens :
Talibus & pro se dicere visa modis.

SOLA, nec inficior, tanti sum causa doloris :

Nostra tuo tamen est culpa dolore minor.

Quamlibet incuses, ego de te multa vicissim,

Deque tua possum conjuge multa queri.

Nam cur prædatrix toties, cur perfida vobis,

Cur plena invidiæ, nomina mille vocor ?

Vos mihi nascentem puerum, scis ipse, dedistis t

At nec dicta dies ulla, nec hora fuit.

Occidet : hæc pacti fuerat summa unica nostri.

Momenta arbitriis ipsa relicta meis.

Hæc Isaræ ad Pontem pepigisti fœdera mecum,

Hausit ubi vitæ munera prima puer.

Quod scelus hic igitur, quæve est injuria tandem ;

Si moritur per me, qui mihi natus erat ?

At quereris fato quod sit tibi præcoce raptus :

Hoc quoque, quod rerum vix potes, ipsa queror.

Me tamen incussem licet, & mea spicula dæmonem :

Error hic infantis, culpa nec ulla fuit.

Quippe virum rebar : postquam sum amplexa ja-
centem,

Agnitus est parva tum mihi mole puer.

Si falli scelus est, merui scelerata vocari,

Sed magis est, per quem fraus mihi facta, nocens.

Hanc puer instruxit, dictis mentitus ubique,

Mentitus factis ingenioque virum.

Seu rogat aggrediens, seu dat responsa roganti ;

Ferre virum credas verba, referre virum.

Ipse fuit lusus puero risusque virilis,

Nec poterat lepidos dedecuisse senes.

Tu quoque, seu gestum admirans, seu verba loquentis ;

Sæpe virum auditus dicere, sæpe senem.

Quod sua si potuit genitorem fallere proles :

Cur ego, quod fuerim falsa, scelestæ vocor ?

Illa ego, quæ nulla dicor superabilis arte,
 Nullis ante hominum victa fuisse dolis,
 Vocibus infantis cogor decepta fateri:
 Sensibus imposuit fraus ea prima meis.
 Sæpe imitatur anus teneram longæva puellam,
 Rugosam fucò dissimulante cutem,
 Sæpe senex canam tingit medicamine barbam;
 Et canas, mira callidus arte, comas.
 Trans pigmenta mihi rugæ canique patefcunt,
 Nec fallit visus ille vel illa meos.
 Unus hic, & pudor est, post tot me sæcula fallens
 Percutitur, dum vir creditur esse, puer.
 Fac tamen excusè nihil, infantisque tenelli
 Messuerim primos insidiata dies.
 Quas mihi tu grates vel sic, quæ digna referre
 Muneribus posses tum quoque dona meis?
 Non potui pulchram pro nato tollere inatrem?
 Tollere non potui funus utrumque simul?
 Illa tamen sospes, nostra est ea gratia, vivit:
 Digna suo mulier nomine, digna tuo.
 Summo digna loco, quem tot virtutibus imples;
 Et te, quæ prima est gloria, digna viro.
 Quippe nec ingenio, placidis nec moribus impar;
 Indole te magna, te pietate refert.
 Non illam a telis poterunt defendere nostris
 Castellæ turres, gentis avitus honos:
 Sed fervens pietas, cunctisque modestia major
 Laudibus, & nullo munere victa fides.
 Hæc illæsa meis sunt viribus: his tua conjux
 Tuta, manu nunquam concidet icta mea.
 Sed matura ævi, sera tibi morte perempto
 Cum juges lacrymas, munus inane dabit;
 Nocte dieque gemens sensim tabescet, & ipsa
 Extinguet luctu se generosa suo.
 Quid memorem sanctam post tot tibi lustra pa-
 rentem

Munere servatam nunc superesse meo?
 Sit quamvis inimica mihi, manibusque frequenter
 Eripiat prædas imperiosa meis.
 Sæpe meas subit illa domos, ubi triste gementum
 Ordinibus longis millia multa jacent:
 Turba mihi devota, meis transcriptaque regnis;
 Ni certam mater provida ferret opem.
 Quidquid inest morbi, vitales admovet herbas,
 Et Coe nunquam balsama nota seni.
 Hos recreat dapibus, succis vitalibus illos;
 Hos dulci alloquio mitis, & ære levat.
 Sic impune meas matrona laceßere vires
 Audet, & in laribus regnat inulta meis.
 Et mihi, quod pueri tulerim modo funus acerbum,
 Gratia servatæ nulla parentis erit?
 Insuper, an nihili est, quod adhuc tibi vivere fratres
 Quatuor illæsos dextera nostra finit?
 Quos inter sacro fulget Franciscus honore,
 Ille decus Volcis deliciæque suis.
 Quem sibi desponsum gaudens Narbona salutat,
 Quo Baiona ferox orba parente gemit.
 Ut triplex merito quam texerit infula frontem,
 Dignam tergemino nullus honore neget.
 Non amor est vestræ Basilus & arbiter aulæ?
 Est aliquis, quo non surgere possit, apex?
 Una modum ponit generosa modestia, & una
 In meritum virtus peccat iniqua suum:
 Fortunæ virtus in amicos prodiga magnæ;
 Uni, quæ laus est maxima, parca sibi.
 Sæpe virum, fateor, seu vi, seu fraude petivi:
 Nil mea vis, fraudes nil valere meæ.
 Major obest virtus; atque hunc, licet usque recuset,
 Ad summum servant Gallica fata decus.
 Nec solum hunc servant, En ut Lodoicus ad alta
 Affectat pulchrum te duce certus iter.

Et nunc ille tuo quanquam de lumine fulget :
 Mox tamen ex illo tu quoque clarus eris.
 Hunc Boreæ ad populos regnorum arcana mo-
 ventem
 Vidi difficiles ire redire vias,
 Nec nocui, Vidi mirantem assurgere Romam,
 Quosque sacro vestit murice Roma patres.
 Nec tamen invidi, quæ pulchris invida rebus,
 Et prædæ sitiens divitis usque fui.
 Hunc etiam vestro patior regnare senatu,
 Qui pendere frequens ejus ab ore solet,
 Scilicet auscultans redivivum audire parentem
 Rursus, & illustres curia credit avos.
 Sed vivat felix, & honos accrescat honori,
 Et non cana facer tempora cingat apex.
 Ex Agathæ folio summa ad fastigia surgat :
 Et sacra dent primum, regis & aula, decus.
 Noster erit tandem : & quo ducet longius ævum,
 Hoc spolia extinctus nobiliora dabit.
 Ille tibi absentis pueri solatia præsens
 Magna, nec Ægidius ferre minora potest.
 Ultimus hic annis, nulli virtute secundus,
 Nec spe, quam cœpit sustinuisse, minor.
 Mens animusque ingens illi : naturaque solers,
 Et facilis, decorum quo vocat aura, sequi.
 Par est oris honos, par illi gratia morum,
 Quique caret fuce rarus & arte lepos.
 Hinc amor est vester : virtus his utitur armis,
 Cunctorumque animos illecebrosa rapit.
 Gratanturque adeo, primo quod sidus in ortu
 Te non indignum sparsit ubique diem.
 Per te major erit, poterat qui magnus haberi
 Te sine, qui meritis crescet & ipse suis.
 Has ego delicias, hæc dum tibi roboram servo ;
 Quam modo defunctus vana querela puer !

Quid, tibi quod natos solatia blanda reliqui,
 Et non pollicitos inferiora, duos?
 Quid, tibi quod dulces patior quoque vivere natas,
 Corpore præstantes ingenioque, duas?
 Quarum quæ thalami proles est una prioris,
 Quam cœpit magnos urere, quotque procos!
 Mox & avum faciet: faciet simul & tua conjux,
 Prole alia, penset quæ tua damna, patrem.
 Fœcundisque adeo certabunt partibus ambæ:
 Sæpius anne parens, anne voceris avus.
 Et natam quoties prolem lætabere, credis?
 Lætitiæ plaudam non inimica tuæ.
 Nam tibi quot natos dabit hæc, quotque illa nepotes;
 Præda mihi, vestræ lex ea fortis, erunt.
 Et tu jura quidem hæc nobis concessa fateris:
 Jure patri natum sed præiisse negas.
 Scilicet incuses, quod fonte superstite rivus,
 Quod radius, Phœbo non pereunte, fugit?
 Cernis ut annosa super arbore poma leguntur?
 Et pomis arbor stat super ipsa suis.
 Cernis ut inclinant morientia lilia collum?
 Et flori bulbus stat super ipse suo.
 Nec dotes nati egregias hic objice, nec quod
 Tam cito tam præstans desuit esse puer.
 Hos carpunt superi flores: hunc & tua morem
 Exemplo conjux approbat ipsa suo.
 Illa tuis celebres visit dum *Vallibus* hortos,
 Mollis ubi flores undique fundit humus:
 Sicubi præ cunctis tollit pulcherrimus unus
 Pictura egregium versicolore caput:
 Hunc legit affectans; reliquisque senescere jussis,
 Ejus amat tenerum præripuisse decus.
 Hoc Divi faciunt. Cœli viridaria sunt hæc
 Scilicet, & flores hinc quoque sæpe legunt.
 Nec parcunt pulchris; sed qui super emicat omnes,

Sideribus properant hunc sociare suis,
 Quodque tibi reliquos nondum rapuere, tuorum
 Quod superest terris copia tanta; favent,
 Te quoque, si regni paterentur commoda, cutis
 Gallica si possent sceptrâ carere tuis;
 Auferrent superi: sed caræ gentis amori
 Delicias ultro posthabuere suas.
 Te tuus ante alios cœtu pater ardet in isto,
 Tot titulis ingens ille, tuisque minor.
 Et te præsentem, sineret sua Gallia, vellet:
 Optata in summis hæc super una bonis,
 Regni fata negant: at non saltem unicus illi
 Post tam longa nepos vota negandus erat.
 Hic tibi suffectus cœlum tenet, atque paternam
 Inter avi amplexus gaudet obire vicem,
 Nunc animæ ingentes (anima hic quoque scilicet in-
 gens,
 Exiguo postquam corpore liber iit)
 Deliciis agitant felix communibus ævum,
 Nectare nec fruitur deteriore nepos:
 Omnia factus avo similis: namque æthere in alto
 Nec pueri fert hic ora, nec ille senis,
 Sed studiis similes, similesque ætatibus ipsis,
 Flore ævi nunquam deficiente vigent,
 Et gemis ah! demens, quod non accesserit ætas,
 Non sensim patrias creverit inter opes:
 Inter mille metus, morborumque agmina mille,
 Perque omnes ævi lubrica multa gradus:
 Luxuriæque inter scopulos, scelerumque catervam:
 Quæ procerum natos perdere multa solent.
 Non fuit hunc satius nostro crevisse repente
 Munere, & exemptos tot semel esse metus?
 Appulit huc infans, quo tu quoque tendis, & ægre
 Quæ lacera prendes litora puppe senex.
 Tunc spoliium effectæ pones ætatis; & avi

Quo nunc iste viget flore beatus eris.
 Quæ vero invidia est, mortis compendia nactus
 Quod brevior via præ tibi natus iit?
 Quod nunc fata supra, casus erectus & omnes,
 Nulla timet fortis vulnera, nulla necis:
 Quod sceleri intactus, vitio nec pervius ulli:
 Plena quod æterno gaudia fonte bibit.
 Hoc nocui, Tu, si mortem accusare libido est,
 His incide meum crimen in ære notis:
 Mors invisæ mihi est, natum quod reddidit omnis
 Expertemque mali, participemque boni.
 Hæc inscribe, licet; nostra sed falce notatus,
 Adversus referet talia dicta lapis:
 Crudelis pater est, natum qui lugeat omnis
 Expertemque mali, participemque boni.
 Me tamen interea crudelem dicis: & omnis
 Regia crudelem, vulgus & omne vocat.
 Sæpe ego me regum natos, ipsosque recorder
 Imperiis reges eripuisse suis.
 At neque tot probris hominum, totque obruta diris,
 Nec populis unquam sic odiosa fui.
 Quam tamen immerito! quæ tum, ne sæva viderer,
 Naturæ fuerim vix memor ipsa meæ.
 Nam torvos aliis consueta ostendere vultus,
 Huic uni faciles non inimica tuli.
 Hinc mihi præsentem, scis ipse, arrisit amice:
 Blanditias risus prodidit ille meas.
 Quoque jocos dulces & amica crepundia fuetus,
 Hoc mortem aspexit languidus ore puer.
 Nam neque tela mihi, nec crates ossæ, nec quem
 Nunc cernis, fœdo rictus in ore fuit.
 Fructum decerpit manus exarmata tenellum:
 Quamque illi vultus, tam mihi blandus erat.
 Talis eram, qualem aspicias; cum liqueris olim
 Divisum in natos, munus utrumque senes.

Nunc decus hoc celo , ne publica commoda contra ,
 Ante diem gratæ commoda mortis ames ,
 Nam mea si nosces , vitæ bona nulla placerent :
 Tot tibi tam duris heu ! bona versa malis .
 Vivis in hoc , blandum licet applaudente , tumultu ?
 O expers vitæ , dum fluit , ipse tuæ !
 Hanc trahis ; hac alij , te non potiente , fruuntur :
 Hinc tibi quod totos atria plena dies ;
 Hinc tibi quod regni blandiri numina cernis ,
 Ambit & affatus splendida turba tuos .
 Hi tibi custodes : te captivum aulica semper
 Agmina , sint quamvis officiosa , tenent .
 Alter adest præceps a rege , a patribus alter :
 Ærari curas hic novat , ille fori .
 His miser assidue pulsaris fluctibus : ætas
 Hos tibi per strepitus irrequieta fugit .
 Dum vitam in regis populique negotia totam
 Dividis , illius pars tibi nulla vacat .
 Et tibi lauta licet mensis sint fercula : curis
 Sunt condita tamen fercula cuncta tuis .
 Strata licet dulces invitent mollia somnos :
 Cura tamen stratis mollibus ægra subest .
 Infelix ! & ad hæc natum superesse volebas ?
 Tot crucibus quod mors liberet una , gemis ?
 At mea quo pluris fiant tibi munera : cerne
 Quam nato fuerim non inhonora tuo .
 Nemo nascenti , viventi carmina nemo ;
 Certatim functo carmina quisque canit .
 Has laudes nunquam sæclis abolebo futuris ,
 Spondeo , nec pueri nomen honosque cadet .
 Ast erit æternum , mihi que inviolabile nomen :
 Quam tener hic obiit , tam vetus illud erit .
 Tu quoque præda meis quanquam sis debita telis ,
 Par fatum agnosco nominis esse tui .
 Quidquid agam , nati que parens in nomine vivet ;

Et super in patris nomine natus erit,
 Talibus excusat dum tristis larva, jacentis
 Interea tingit lumina fessâ sopor.
 Visa quoque in somnis eadem se sistere, eosdem
 Audita in somnis sæpe referre sonos.

ARMANDO BORBONIO
 PRINCIPI DE CONTY

*Philosophicas theses publice propugnanti ;
 Parisiis in collegio Claromontano S. I.*

ANNO CIO. IDC. XLIV.

QUOD taceant Musæ, quod laudum turba
 creatrix

Non eat in laudes officiosa tuas :
 Ne querere, o Princeps ; facis ipse silentia : Musas,
 Ut primum referas ora, silere jubes.
 Dum loqueris, patulas totæ vertuntur in aures,
 Quæ totæ voces ante fuere Deæ.
 Verum ubi desieris ; sensimque resederit altus,
 Pectora qui turbat, qui ligat ora, stupor :
 Tunc iterum in linguas, iterum vertentur in ora,
 Et tua centena nomina voce canent.
 Hunc tibi permisere diem ; solidumque vicissim
 Ad tua mox repetent facta canenda diem.
 Nunc discent, quod deinde cantant ; vocaliâ Musæ
 Numina Borbonio muta loquente silent.
 Si laudes hodie inciperent patrisque, tuasque ;
 Officerent patris laudibus, atque tuis.
 Laus erit amborum tua vox : laus esse parenti
 Clarius Armando nulla loquente potest.

LUDOVICO BORBONIO
PRINCIPI CONDÆO
E BELGIO IN GALLIAM REDEUNTI
POST PACEM GENERALEM.

ANNO CIO. IOC. LX.

TE, pacemque, simul nostris duo maximav otis
Munera, Borbonide, rettulit una dies,
Tu pacem nobis : te nobis illa reducit.
Illius pretium diceris : illa tuum.
Otia tu referas ? At non hæc ante solebat
Gallia victricis munera ferre manus.
Arma olim, & spolia, & lauros, captivaque signa ;
Quæque solet Mavors fundere dona, dabas.
At nunc egregius Martis contemptor, & almæ,
Quanquam invisâ prius, gaudia pacis amans :
Te reduci comitem casus adjungis in omnes ;
Et sternis faciles ante, præisq; vias.
Quo tibi solvemus meritas pro munere grates,
Pacificæque tenent quæ juga nostra Deæ ?
Non ignota tibi quondam hæc, Lodoice, fuerunt.
Numina, nec studiis visâ minora tuis.
Sic Phœbus jaculis insignis, & inclytus idem
Carmine ; sic laudem Pallas utramque tulit.
Sic bello, sic pace valēs. At, qui modo belli
Totus eras, pacis mox quoque totus eris.
O bona pax ! Quanquam tum pacem optare licebat,
Optabant cum te Gallica castra ducem.
Nunc cum te fruimur, pax est incommoda rebus :
Conveniunt votis te duce bella magis.
Te duce quæ nostris non captæ viribus urbes,
Quæ non Marte tuo regna subacta forent ?
Arbene, quod nato servant hos fata triumphos ;

256 INSCRIPTIO REGIÆ PYRAMIDIS.

Et, quem possit adhuc quærere, restat honos.

Ut quondam Enguineo, quæ vincat, regna super-
sint;

Pareat magnanimus vincere cuncta pater.

INSCRIPTIO

REGIÆ PYRAMIDIS

PARISIIS ERECTÆ IN FORO DELPHINICO,

E REGIONE STATUÆ EQUESTRIS HENRICI MAGNI.

*Ad pompam nuptialem Ludovici XIV. & Mariæ
Theresiæ Austriacæ.*

ANNO CIO. IDC. LX.

QUIS QUI S avi monumentum hinc cernis, &
inde nepotis :

Hinc opus egregium pacis, & inde vides.

Pacem restituit palmis gravis alter, & annis;

Pacem alter juvenis, victor & ipse, refert.

Munus uterque suis pacem dedit: alter & orbi,

Arbitriis pacans omnia regna suis.

Nam quod parta quies Italis, quod parta Britannis;

Sarmata quod requiem, quodque Suecus amat:

Hæc Lodoicæ pacis sunt munera; magnum

Major avum hac potuit vincere parte nepos.

Hinc etiam vicit, sancti quod fœdera pacti

Regius aeterno fœdere sanxit Hymen,

Quod pax subjecit populos, quod dedit arces;

Fortior & Martis viribus una fuit.

Et miraris, avi celso super ire colosso

Quod Lodoiceus conspiciatur apex. ?

SUR

SUR L'EMBRASEMENT
DE LA VILLE DE LONDRES

S O N N E T.

Par M. DE BENSSERADE.

A INSI brûla jadis cette fameuse Troye,
Qui n'avoit offensé, ni ses Rois, ni ses Dieux.
Londres d'un bout à l'autre est aux flâmes en proye,
Et souffre un mesme sort qu'elle merite mieux.

Le crime qu'elle a fait, est un crime odieux,
A qui jamais d'enhaut la grace ne s'octroie.
Le Soleil n'a rien veu de si prodigieux:
Et je ne pense pas que l'avenir le croye.

L'horreur ne s'en pouvoit plus long temps soutenir,
Et le Ciel accusé de lenteur à punir,
Aux yeux de l'univers enfin se justifie.

On voit le chastiment par degrez arrivé.
La guerre suit la peste, & le feu purifie
Ce que toute la mer n'auroit pas bien lavé.

DE INCENDIO

L O N D I N E N S I

EX GALLICO D. DE BENSSERADE.

ANNO CIO. IOC. LXVI.

I NCLYTA sic arsit quondam Ilios: at neque reges
Ausâ tamen, Divos nec violare suos.
Londinum meritos, quantum fuit, ivit in ignes:
Poenaque par, noxa pro graviore, fuit.

Y

258 *SENATVI PARISIENSI*

Quod scelus admisit, scelere est immanius omni :
 Et tantum ignoscunt numina nulla nefas.
 Nec genus hoc monstri Sol viderat ante ; nec olim
 Posteritas visum , sic reor , ulla putet.
 Hujus ubi crevit, nec jam est tolerabilis horror ;
 Et queritur lentum terra , notatque Deum :
 Serus adest vindex , & se tandem approbat orbi ,
 Jussaque per certos crescere poena gradus.
 Orta lues : mox bella : uxor furit ultimus ignis :
 Quodque nec eluerent æquora cuncta , piat.

SENATUI PARISIENSI

Cum ad philosophicas disputationes FRANCISCI MOLÆI , principis senatus filij , convenisset in collegium Claromontanum S.I. eidemque Musa carmina offerrent.

ANNO CIO. IOC. XLIV.

APOLLO MUSAS INTRODUCIT.

SACRÆ vatum animæ , mea mens , mea gloria,
 Musæ ,
 Matres honorum virgines ,
 Montis honos *Clarij* : vestro non adfuit unquam
 Seges ulla versu dignior.
 Creditis ? En nostri consedit culmine montis ,
 Magnæ senatus Galliæ ,
 Liligeræ *Themidis* nomen spectabile , vultu
 Astræa sub multo redux ,
 Curia par *Divis* , mens Regis , & arbitra regni ,
 Utriusque majestas. Tremat
 Pondere sub tanto collis *lacer*. Ipse serenum

Tremens adoravi jubar ;
 Et radij tremuere mei , pallentque togatæ
 Splendore victi purpuræ.
 Ergo agite , o Divæ voces , gens prodiga laudum ,
 Perennis & famæ artifex ;
 Si quis amor Phœbi, Themidis reverentia si qua est,
 Et purpurati numinis ;
 Fundite , docta cohors, festum modulamen, ovanti
 Quod astra respondent sono ;
 Quod nostri æternum colles , & lenè frementi
 Canat ipsa laurus sibilo,
 Ignea progenies, statis? nec pectora lætus
 Et ora complevit furor ?
 Rectores populorum , æterna oracula mentis ;
 Procerumque proceres arbitri ,
 Una æterna manens regis mortalis imago ,
 Vulgare non poscunt decus.
 Augusti decora alta novem , titulosque senatus
 Novena turba dicite.
 Non hæc, Pierides ; vobis indicta ; nec istis
 Deinceps tacenda montibus.

*Postquam senatui religionem URANIA,
 equitatem THALIA, antiquitatem CLIO,
 dignitatem CALLIOPE, amplitudinem
 EUTERPE, multitudinem POLYHYMNIA,
 doctrinam MELPOMENE, sapientiam
 TERPSICHORE, facundiam ERATO, variis
 variorum carminibus gratulate sunt,*

APOLLO MUSAS DIMITTIT.

MAGNA quidem canitis ; sed nec miracula,
 Musæ ,

Y ij

Minora fas erat loqui.

Nec locus hic tantum capiet decus, Ibo per omnes
Viator illustris plagas :

Dumque diem spargam terris ; regalis honores
Ubique spargam curiæ,

Et radio pictore loquar, Sint omnia regna
Tantæ theatrum gloriæ.

Hanc & longinqui domus audiat in via Nili ;
Fluctuque Ganges divite

Extremus fluviorum ; & qui Brasiliæ perenni
Pacificus argento rigat

Arva ; peregrinæque Japon meta ultima navis.
Ite, ite Divæ præpetes

Qua mare, qua sola cuncta patent, populosque per
omnes,

Versu volantes alite :

Ferte procul magni decus immortale senatus,
Castæque florem purpuræ.

Hunc vetus, hunc unum resonet novus orbis ;
uterque

Tanta minores gloria.

Huic vestræque fides, &serta heroica lauri ;
Huic laureata serviat

Curia Musarum : numerumque auctura, decusque,
Non integro Themidem choro

Adjungat decimam, dominamque agnoscat Apollo.
Valete felices Deæ,

Non vestro præerunt posthac mea numina monti,
Sororibus præsit soror,

Uno nata minor patre : Musarumque senatura
Sola regat æternum Themis,

PETRO SEGUIERIO
FRANCIÆ CANCELLARIO,

Cujus in stemmate stella &c.

ANNO CIO. IOO. XLIII.

QUI me, qui ferit aureis
Demulcens oculos luminibus decor?
O faces! geminæ faces!
O, & sideribus sidera, & igneo
Factura invidiam polo!
An binum geminis fidus ab ardui
Parnassi radiat jugis,
Et sacris animos entheat ignibus?
Aut erroris amabili
Mens delusa dolo est, aut Seguerij
Fulgent sidera stemmatis;
Ante & stelli feri fornicis atria,
Et cunabula temporis,
Summi ficta manu sidera principis;
Phœbes ante rotas vagæ,
Germanique rotas ante Hyperionis,
Flammis aucta perennibus,
Quæ non curriculis aut oriens fuget
Titan, aut revocet cadens.
O nobis furias inter, & æquoris
Crudeles tumidi minas,
Bellantesque Notos, lucida sidera:
Magnæ spes ratis haud minor.
Non sic conspicui, quos olor edidit
Furto Jupiter inclyto,
Et functos superis ignibus addidit
Nautis præsidium ac decus,
Germanis facibus Tyndaridæ micant;

Dum verso salis æquore
 Crescunt Æoliis prælia fratribus,
 Syrtes inter inhospitas;
 Jactatosque salo, nec meritos moxi
 Faustis luminibus beant.
 Sic, o, dulce decus, lucis & aureæ
 Tractus spargere amabiles,
 Ignes propitij pergite. Temporum
 Sic vester superet minas,
 Æternoque decor lumine fulguret.

IN ITINERARIUM
 LUDOVICI LOMENII
 BRIENNÆ COMITIS.
 PARODIA PHASELI CATULLIANI

ANNO CIO. IDC. LXII.

LIBELLUS iste, quem stupetis aulici,
 Ait fuisse codicum brevissimus:
 Nec ullius tumente mole codicis
 Nequisse major ire; sive sensibus
 Libros decet putare, sive vocibus.
 Et hoc negat superbus ampla Livij
 Negare scripta, principisve Tullij,
 Terentive, melleive Cæsaris,
 Et inclyti Nepotis, & Paterculi.
 At iste nunc libellus, una vix fuit
 Et altera ante pagina, unico mihi
 Frequenter alterove lecta spiritu.
 Caput Lutetia orbis, alta Lupara,
 Tibi hæc fuisse, & esse cognitissima
 Ait libellus: & superbam originem

Tuis habere gloriatur a typis ,
 Tuo profectus evolasse de sinu,
 Et inde per tot ampla regna , Lomeni
 Decus tulisse ; Eoa, sive Atlantica
 Nataret æquora ; utriusque seu simul
 Cubile solis hinc & inde viseret :
 Nec ignis esca , nec cucullus Indicæ
 Fuisse mercis ; ante sit focus licet ,
 In ultimaque sæpe lectus India.
 Et hæc fuere , cruntque ; nam fit amplior ,
 Tuæque ditat urbis elegantias
 Gemelle Romule , & gemelle Romuli.

DE PARODIÆ MORA
 EPISTOLIUM.

PHASELUS ille , quem Catullus edidit ,
 Tibi , Brienne , quod videtur elegans ,
 Quod hunc amasque perditæque deperis ;
 Proboque , gratulorque : sed parum placet ,
 Quod æmulator hujus esse carminis
 Te id imperante cogor , ejus & modos
 Sequi canendo ; desueta sit licet
 Camœna pridem , & hujus elegantia
 Facetioris immemorque carminis ,
 Et exigis severus usque creditor
 Jambum , eumque , desit ut nihil , merum :
 Tibique dicis hacce luce debitum
 Nec id negamus : imo si nec est satis
 Bis obligasse sponse me tibi ,
 Ter id quaterque spondeo : at moram dari
 Brevem reposco , quam negare sit nefas :
 Atrocioris esset istud ingeni.
 Vale ergo , dum incalescat , & brevi obsequens
 Meam Camœna liberet tibi fidem.

IN EFFIGIEM
EIVSDEM BRIENNÆ COMITIS,
ITINERARIO PRÆFIXAM.

ANNO CIO. IOC. LXII.

MAGNUM opus ! Europam includis, Briennæ,
libello.

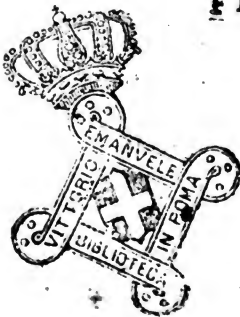
Tè brevis includit pagina : majus opus !

AD EUNDEM

EPISTOLIUM AN. CIO. IOC. LXII.

DAT Cossartius inclyto Briennio
Paucis hendecasyllabis salutem :
Et supplex rogat ; ut volumen istud,
Sit justo licet amplius, tumensque ;
Sit forsàn nimis insolensque moles ;
Trans Alpes celeri volare cursu
Mandet, alipedesque per veredos
Sanctam protinus usque mittat urbem.]

FINIS.

FACULTAS P. PROVINCIALIS.

EG O Stephanus De Champs Societatis JESU in provincia Franciæ præpositus provincialis, potestate ad id mihi à patre nostro Joanne Paulo Oliva generali præposito facta : facultatem concedo, ut opus inscriptum, *Orationes & carmina Gabrielis Cossartii e societate JESU*, ab aliquot patribus ejusdem societatis lectum & approbatum, typis mandetur. In quorum fidem has literas, manu nostra subscriptas, & sigillo nostro munitas, dedimus. Parisiis, .8. Maii, anno 1675.

STEPH. DE CHAMPS.

EXTRAIT DV PRIVILEGE DV ROY.

PAR Lettres patentes du Roy, données à Paris le 14. Juin 1675. signées DESVIEUX, & scellées du grand sceau de cire jaune ; il est permis à Sebastien Mabre-Cramoisy, Imprimeur ordinaire de sa Majesté, d'imprimer en tel volume, marge, caracteres, & autant de fois qu'il voudra, pendant quinze années consecutives, le Livre intitulé, *Gabrielis Cossartii Orationes & carmina* ; avec défenses à toutes personnes d'imprimer ou faire imprimer ledit Livre, sous les peines portées par lesdites Lettres.

Registré sur le Livre de la Communauté des Libraires & Imprimeurs de Paris, le 28. Juin 1675.
Signé, D. T. JERRY, Syndic.

110

120

110

120

110

110

110

110

110

110

110

110

1

